

RÄTTEN TILL VATTEN OCH FISKE

— EN SAMMANSTÄLLNING AV RÄTTSREGLER
OCH RÄTTSPRAXIS

Jorddelningsför-
rättningar före 1928
utom ägostyckning **2**

RÄTTEN TILL VATTEN OCH FISKE

En sammanställning av rättsregler och rättspraxis rörande inverkan av lantmäteriförrättningar och liknande åtgärder på rätten till vatten och grund samt fiske.

Arbetet omfattar fem separata delar.

Sammanställningen har gjorts av f. överlantmätaren i Jämtlands län, Valfrid Larsson, på uppdrag av Lantmäteriverket.

LDOK

Rf Fastighetsbildning

Fastighetsindelning

Äldre rättsinstitut

Beställs hos

Lantmäteriverket
Blankettförrådet
801 12 GÄVLE

Liber Förlag

REDOGÖRELSE

ur författningar och rättspraxis
hur vatten och fiske är fördelade
mellan fastigheter
till ledning för vidare utredningar i dessa frågor

efter uppdrag av statens lantmäteriverk

upprättad åren 1975 - 1982 av

Valfrid Larsson

Valfrid Larsson

fd överlantmätare

De olika delarnas huvudsakliga innehåll.

Del I. Historisk inledning.

Stadganden i huvudsak om delningsgrund vid skifte och om fiske i äldre författningar t.o.m. 1866 års skiftesstadga. Ur Gabriel Thulin 1911, Historisk utveckling av den svenska skifteslagstiftningen med särskilt avseende på frågan om delningsgrund vid skifte.

Del II. Grunddragen av rätten till vatten och fiske. Rätten till vatten och fiske enligt jorddelningsförrättningar, utom ägostyckningar, före den 1 januari 1928 samt enligt jordavsöndring och liknande förfaranden.

Del III. Ägostyckning.

Rätten till vatten och fiske enligt ägostyckning. Analys även i övrigt av ägostyckningsinstitutet.

Del IV.

Mantalssättning (mantalsfördelning) vid delning av kronohemman för försäljning.

Fastighetsbildning vid ändring i rikets indelning, särskilt vid överflyttning av område för vilket fördes jordregister till område för vilket skulle föras fastighetsregister såsom för stad (stadsregister). - Mantalssättning såsom delningsförrättning. - Lagen den 30 april 1930 (nr 99) om delning av fastighet vid ändring i rikets indelning med mera. - Analys av rätten till vatten och fiske och av en del övriga frågor.

Del V. Jorddelningslagen.

<u>Innehåll</u>	Sid
A. <u>Grunddragen av rätten till vatten och fiske</u>	1
1. Allmänt vatten - enskilt vatten	1
1.1. Lag (1950:595) om gräns mot allmänt vatten- område	1
1.2. Lag (1950:596) om rätt till fiske	1
1.2.1. Om fiske i allmänt vatten	1
<u>Kommentarer</u>	3
1.2.2. Om fiske i enskilt vatten	4
5 § lagen om rätt till fiske.	4
<u>Kommentarer</u> . Jordäganderätt till fiske.	4
Särskild rätt till fiske.	
6-20 §§ lagen om rätt till fiske.	5
Inskränkningar i rätten till fiske i en- skilt vatten på grund av fritt fiske för varje svensk medborgare.	
21 § lagen om rätt till fiske.	6
Utlänning i vissa fall likställd med svensk medborgare med avseende på fritt fiske enligt 6-20 §§.	
22-26 §§ lagen om rätt till fiske.	6
Särskilda bestämmelser om rätt till fis- ke i vissa fall.	
2. Gränser, särskilt i vatten, kring "enheter i fråga om jordäganderätten till fiske". Jordabalken - Rättsfall - Lag (1926:322) om rätten till vissa vatten i övre delen av Västerbottens län.	8

Innehåll (forts)	Sid
3. Särskild rätt till fiske Fiskefastighet	11
3.1. Urminnes hävd	11
12 kap 4 § och 15 kap jordabalken i 1734 års lag	
Rättsfall	12
Tillägg. 1852 års lagstiftning - 1896 års lagstiftning - Rättsfallet NJA 1911 s 257.	14
3.2. Skattläggning	15
3.2.1. Kungl. brevet till kammarkollegiet den 22 mars 1850 angående dispositionen av krono- fiskena i riket.	15
3.2.1.1. Tillkomst	16
3.2.1.2. Innehåll	19
3.2.1.3. Förteckningar över kronofisken från kammarkollegiet till länsstyrelserna i berörda län	25
3.2.2. Kungl. brevet till kammarkollegiet den 12 mars 1851	26
Kammarkollegiets föreskrifter om till- lämpningen	27
3.2.3. Olika mera allmänna åtgärder vid reglering- en av kronofiskena enligt Kungl. breven den 22 mars 1850 och den 12 mars 1851	29
3.2.3.1. <u>Kommentarer</u> - Kollision mellan sär- skild rätt till fiske och jordägande- rätt till fiske.	31
3.2.3.2. Rättsfall	34
4. Samernas rätt till fiske	36
5. Delning mellan byar. Inverkan därav på rätten till fiske.	40

Innehåll (forts)	Sid
5.1. Fem olika fall då byar eller enstaka hemman, som i inägorna (hemägorna) varit från varandra helt skilda, varit "ursprungliga skifteslag", haft gemensam utmark.	40
5.1.1. Rättsfall. <u>Kommentarer</u> .	41
5.2. Delning av skog och utmark mellan byar, "ursprungliga skifteslag", i övriga fall. <u>Kommentarer</u> .	46
5.3. Ägoutbyte mellan ursprungliga skifteslag. Rättsfall.	47
6. Oregelbundenheter mellan ursprungliga skifteslag. Inverkan därav på rätten till vatten och fiske.	48
6.1. <u>Allmänna kommentarer</u>	48
6.2. Uttalanden om urfjälls rätt till vatten i samband med tillkomsten av 1 kap 5 § JB	48
6.3. Rättsfall (urfjällar, enklaver, slätterängar, strandängar, ströängar). En del <u>kommentarer</u> .	49
6.4. <u>Kommentarer särskilt rörande enklaver av slätterängar och urfjällar</u>	62
B. <u>Fortsatt redogörelse avseende rätten till vatten</u> .	65
7. <u>Vatten</u> , delat eller odelat huvudsakligen inom ursprungligt eller primärt skifteslag.	65
7.1. <u>Delat</u> enligt presumptionen	65
7.1.1. Rättsfall. Referat.	65
7.1.2. Förteckning över rättsfallen, med en del <u>kommentarer</u>	119
7.2. <u>Samfällt</u>	124
7.2.1. Rättsfall. Referat.	124
7.2.2. Förteckning över rättsfallen, med en del <u>kommentarer</u>	154

Innehåll (forts)	Sid
7.3. <u>Bilaga</u> . Justitierådet Ericssons analys av rättspraxis i rättsfallet NJA 1951 s 831.	160
7.4. Kortfattad analys i anslutning till författningar och förut redovisade rättsfall	168
7.5. Sammanställning av de olika sätten för vattenområdets disponerande vid skifte	174
8. Avsöndrade eller exproprierade lägenheter. Gränser. Författningar med motiv.	176
9. Avsöndrade lägenheter	180
9.1. Rättsfall där till avsöndrad lägenhet <u>befunnits höra vatten</u> (eller uppgrundning, utfyllning eller landvinning) utanför stranden.	180
9.1.1. Referat	180
9.1.2. Förteckning över redovisade rättsfall med kortfattade uppgifter om omständigheter som enligt referaten legat till grund för utgången.	196
9.2. Rättsfall där till avsöndrad lägenhet <u>befunnits inte höra vatten</u> (eller uppgrundning, utfyllning eller landvinning) utanför stranden.	199
9.2.1. Referat	199
9.2.2. Förteckning över redovisade rättsfall med kortfattade uppgifter om omständigheter som enligt referaten legat till grund för utgången.	205
9.3. Fråga huruvida till avsöndrad lägenhet hör vattenområde (eller uppgrundning, utfyllning eller landvinning) utanför stranden. <u>Kommentarer</u> .	206
9.4. I författningar givna bestämmelser angående beskrivningen av avsöndrad lägenhet i över-	206

Innehåll (forts)	Sid
låtelsehandling.	
9.5. Från redovisade rättsfall anförda fall där till avsöndrad lägenhet <u>befunnits höra vatten</u> (eller uppgrundning, utfyllning eller landvinning) utanför stranden.	208
9.6. Från redovisade rättsfall anförda fall där till avsöndrad lägenhet <u>befunnits inte höra vatten</u> (eller uppgrundning, utfyllning eller landvinning) utanför stranden.	211
9.7. <u>Några slutkommentarer.</u>	212
9.8. Avsöndrad lägenhet som ingått i skifte eller hemmansklyvning	214
10. Exproprierade lägenheter	217
Rättsfall. <u>Kommentarer.</u>	217
C. <u>Fortsatt redogörelse avseende rätten till fiske</u>	220
11. Stadganden om fiske i författningar om jorddelning t.o.m. 1866 års skiftesstadga	220
12. <u>Fiske.</u> Huvudsakligen inom ursprungligt eller primärt skifteslag.	223
12.1. Rättsfall. Referat.	223
12.2. Kortfattad analys i anslutning till redovisade författningar och rättsfall	230
13. Andelarna i fiske som är samfällt efter skifte Andelarna i fisket för de vid skiftet befintliga fastigheterna Andelarna i samfällda vattenområden (impediment)	238

Innehåll (forts)	Sid
14. Fiske och andel i samfällighet till avsöndrad lägenhet	242
14.1. Rättsfall. Referat.	242
14.2. Kortfattad analys i anslutning till redovisade rättsfall	251
14.2.1. Andel i samfällighet	251
14.2.2. Fiske	252
14.2.2.1. Lägenhet avsöndrad från hemman eller hemmansdel inom skifteslag med oskiftat eller samfällt fiske	252
14.2.2.2. Lägenhet avsöndrad från sådan stamfastighet, till vilken enskilt hörde vattenområde och enskilt fisket däri	254
14.3. <u>Kortfattade kommentarer till frågan om rätt till fiske för avsöndrad lägenhet</u>	255
I. Till stamfastigheten hörde enskilt vattenområde och enskilt fisket i detta vattenområde.	255
II. Till stamfastigheten hörde andel i oskiftat eller samfällt fiske <u>antingen</u> i vattenområden som var på samma sätt oskiftade eller samfällda <u>eller</u> i vattenområden som var delade.	257
III. Till stamfastigheten hörde vid laga skifte på fiske utlagd fiskelott.	258
IV. Fiske med vederlagsmark för servitut till avsöndrad lägenhet vid laga skifte (eller hemmansklyvning) ?	258
V. Avsöndrad lägenhet såsom viss andel av hela stamhemmanet.	259
<u>Sammanfattning</u> av de fall då en i laga skifte (eller hemmansklyvning) ingående avsöndrad lägenhet kan ha andel i ett efter laga skiftet (hemmansklyvningen) kvarstående oskiftat eller sam-	261

fällt fiske.

15.	Avsöndrad lägenhet utgörande enbart fiske	263
15.1.	Författningar	263
15.2.	Rättsfall	264
15.3.	Kommentarer	267
16.	Mantalssättning på avsöndrad lägenhet	269
16.1.	Författningar	269
16.2.	Kommentarer - Rättsfall	270
16.3.	Registrering	272
17.	Landvinningsjord	274
	Fråga om vatten och fiske till landvinnings- jord, som genom <u>särskilda</u> förfaranden av- skilts från hemman	
17.1.	Författningar	274
17.2.	Sammanfattning av innehållet i författning- ar	277
17.3.	Förfarande i praxis	279
17.4.	Rättsfall	280
17.5.	Kommentarer	282
18.	Rätten till fiske på översvämmad eller över- dämd mark	284
19.	Sämjedelning av samfällt fiske	286

Bilaga:

Förteckning över de i redogörelsen delarna I och II redovisade rättsfallen (4 s)

A. Grunddragen av rätten till vatten och fiske1. Allmänt vatten - enskilt vatten1.1. Lagen den 1 december 1950 (nr 595) om gräns mot allmänt vattenområde.

Allmänt vatten, som ej ingår i fastighetsindelningen, finns i havet samt i Väneren, Vättern, Hjälmaran och Storsjön i Jämtland. Om gränsen mellan det allmänna vattnet och det innanför liggande enskilda vattnet, som ingår i fastighetsindelningen, stadgas i nämnda lag.

1.2. Lagen den 1 december 1950 (nr 596) om rätt till fiske.1.2.1. Om fiske i allmänt vatten

Om fiske i allmänt vatten och om rätt för innehavare av fiskerätt i enskilt vatten att under närmare angivna förutsättningar och i närmare angiven omfattning från det enskilda vattnet sträcka fast redskap vidare ut i allmänt vatten stadgas i 2-4 §§.

2 § lyder

I vatten, som enligt lagen om gräns mot allmänt vattenområde är allmänt vatten, må varje svensk medborgare fiska med rörligt redskap.

Fast redskap må, så vitt ej annat följer av 3 §, ut-sättas ^{i allmänt vatten,} /endast efter tillstånd av myndighet som regeringen bestämmer. Den som äger sådan fiskerätt i enskilt vatten som sägs i 5 § (innehavare av enskild fiskerätt) må ej förvägras tillstånd att från det enskilda vattnet sträcka fast redskap vidare ut i allmänt vatten, såvitt det prövas kunna ske utan men för annan fiskande.

Med fast redskap förstås i denna lag fiskebyggnad, så

ock med ledarm försett fiskeredskap, vilket medelst pålar eller tyngder eller annorledes fästes vid bottnen eller stranden och avses skola kvarstå längre tid än två dygn i följd.

Till de författningar och rättsfall som i 1980 års lagedition redovisats under denna § hänvisas.

I 3 § stadgas att vid vissa kuststräckor innehavare av enskild fiskerätt må även utan myndighets tillstånd inom visst närmare angivet avstånd från stranden sträcka fast redskap från det enskilda vattnet vidare ut i allmänt vatten.

3 § lyder

Vid kusten av Norrbottens län, vid kusterna av Kalmar län söder om Kråkelund, i Blekinge län vid dess östra kust (norr om Torhamnsudde) samt öster om en linje dragen från Torhamnsudde över Videskärs nordspets och Ungskärs sydspets till Utlängans sydspets ävensom vid Skånes östra och södra kuster må innehavare av enskild fiskerätt även utan myndighets tillstånd sträcka fast redskap från det enskilda vattnet vidare ut i allmänt vatten, dock ej på större avstånd än tvåhundra meter från den stranden följande kurvan för högst tre meters djup vid fastlandet eller vid ö av minst ett hundra meters längd.

Vad i första stycket stadgas skall dock beträffande den som stöder sin fiskerätt på avtal, urminnes hävd, dom, skattläggning eller annan särskild grund gälla allenast såvitt det ej strider mot vad som i dylik ordning är bestämt angående fiskerättens omfattning.

I fråga om Blekinge läns södra kust (väster om Torhamns-

udde) må regeringen förordna, att vid viss fiskeplats fiske med fast redskap å allmänt vatten må bedrivas i den omfattning, som före den 1 januari 1951 skett med stöd av sådan särskild rättsgrund, som angives i andra stycket, eller av gammal sed.

Ur Carl Romberg och Gösta Thulin 1955, Fiskelag och vatten-
gräns s. 82: Den tillståndsfria utsträckningsrätten är att
anse såsom ett utflöde av den enskilda fiskerätten. - - -
Den tillståndsfria utsträckningsrätten skall tillgodonju-
tas icke blott av strandägare (jordägare) utan också av den
som stöder sin fiskerätt på avtal, urminnes hävd, dom,
skattläggning eller annan särskild grund, dock allenast så-
vitt utsträckandet ej strider mot vad som i dylik ordning
är bestämt angående fiskerättens omfattning. Genom utsträck-
andet skall den särskilda rättigheten icke få större om-
fattning än den i och för sig redan har.

Kommentarer.

Efter den 1 januari 1951, då lagen om rätt till fiske träd-
de i kraft, finns i allmänt vatten inte längre någon annan
enskild fiskerätt och därmed inte heller någon annan enskild
fiskerätt grundad på avtal, urminnes hävd, dom, skattlägg-
ning eller annan särskild grund än den som kan inrymmas i
den 3 § omnämnda tillståndsfria utsträckningsrätten. Se
jämväl lagen den 1 december 1950 (nr 599) om ersättning för
mistad fiskerätt m.m. 1§.

I 4§ anges de fall då i fråga om fiske i allmänt vatten ut-
länning skall vara likställd med svensk medborgare samt
stadgas att i övrigt den som ej är svensk medborgare må be-
driva fiske i allmänt vatten endast i den mån regeringen
eller myndighet som regeringen bestämmer så medgiver.

1.2.2. Om fiske i enskilt vatten

5§ lyder

I enskilt vatten må, såvitt ej nedan annat stadgas, fiske bedrivs endast av jordägaren eller den som enligt avtal, urminnes hävd, dom eller skattläggning eller på annan särskild grund äger rätt därtill.

Ur Carl Romberg och Gösta Thulin 1955, Fiskelag och vattengräns s. 86: Med "jordägaren" avses här den eller de fastigheter, till vilka fisket i visst vattenområde hör. Äganderätt till vattenområdet kan sammanfalla med rätten till fisket i området, men ofta tillhör fisket annan fastighet eller grupp av fastigheter, exempelvis sålunda att vattenområdet är delat mellan strandfastigheterna, medan fisket är samfällt för alla delägarna i skifteslaget. Huru därmed förhåller sig i varje enskilt fall blir att bedöma med ledning av jorddelningslagstiftningen.

Kommentarer.

Med "jordägaren" bör således här förstås inte blott ägaren till en sådan fastighet till vilken enskilt hör vatten och enskilt fisket i det vattnet och som kan sägas utgöra en "enhet i fråga om jordägande_rätten till fiske" utan även samtliga ägare till de fastigheter till vilka tillsammans hör fisket inom en sådan "enhet i fråga om jordäganderätten till fiske", exempelvis en by, där likformighet tidigare rått i fråga om rätten till vattnet och rätten fisket och där efter uppdelningar i fastigheter sådan likformighet fortfarande kan råda (vattnet samfällt och även fisket samfällt) eller ock likformighet ej längre råder (vattnet delat mellan fastigheter, fisket samfällt för däri andelsägande fastigheter). Sådan fastighetsägare tillkommande rätt till fiske som här avses bör kunna benämnas jordäganderätt till fiske.

Rätt till fiske på grund av urminnes hävd, dom eller skattläggning eller annan särskild rättsgrund utgör avsteg från fördelningen av fisket mellan "enheter i fråga om jordägarerätten till fiske". Förstnämnda rätt till fiske som uppkommit oberoende av någon rätt till vatten bör kunna benämnas särskild rätt till fiske. Rätt till fiske av denna art omnämnes inte vidare här utan senare i denna redogörelse. Dock framhålles redan nu att "sed", "gammal vana" eller "sedvänja" i motsats till exempelvis urminnes hävd inte utgör sådan "särskild grund" varom talas i denna paragraf (Carl Romberg och Gabriel Thulin 1955, Fiskelag och vattengräns s. 86).

Enskild rätt till fiske tillkommer även staten (kronan) för staten tillhöriga fastigheter. Fiske till en del av statens fastigheter kan långsiktigt vara upplåtet till allmänt begagnande. Sålunda är genom Kungl. förordning den 1 december 1950 (nr 597) om fiskerätten vid vissa kronan tillhöriga havsstränder, skär och holmar m.m. bestämt, att vid sådana kronan tillhöriga havsstränder samt i saltsjön belägna skär och holmar, vilka inte höra till något hemman eller innehavas under särskilda villkor, må varje svensk medborgare fiska med rörligt redskap. Och genom Kungl. brev den 15 mars 1935 till lotsstyrelsen har förordnats, att fisket vid de till lotsverket anslagna holmar och skär inom andra kustlän än Göteborgs och Bohus samt Hallands län upplåtes till allmänt begagnande i den omfattning som omförmäles i 1§ lagen den 27 juni 1896 om rätt till fiske (fiske med rörligt redskap; lagen 27.6.1896 upphävd genom lagen 1.12.1950 om rätt till fiske). Om förvaltningen av kronans fisken stadgas i Kungl. kungörelsen den 8 juni 1951 (nr 395) angående förvaltningen av kronans fisken.

I 6 - 20 §§ stadgas hur i havet samt i Vänern, Vättern, Hjälmaran och Storsjön i Jämtland rätten till fiske i enskilt vatten är inskränkt genom rätt till fiske för varje

svensk medborgare. Denna varje svensk medborgare tillkommande rätt till fiske i enskilt vatten varierar för olika kuststräckor och sjöar i fråga om fångstsätt, fiskslag, djup och tider samt avstånd från strand eller annan avgränsning. Till dessa bestämmelser hänvisas.

I 21 § stadgas att utlänning som sedan minst två år är stadigvarande bosatt här i riket är likställd med svensk medborgare med avseende på fiske enligt föreskrifterna i 6 - 20 §§ samt att i övrigt den som ej är svensk medborgare må bedriva fiske enligt nämnda föreskrifter endast i den mån regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer så medger.

Hur rätten till fiske i enskilt vatten är inskränkt genom rätt till fiske för varje svensk medborgare och i vissa fall för utlänningar omnämnes ej vidare i denna redogörelse.

Särskilda bestämmelser om rätt till fiske i vissa fall (22 - 26 §§).

Här omnämnes endast följande bestämmelser.

23 §. Fiske tillhörigt sådan allmänning, som avses i lagen om häradsallmänningar eller lagen om allmänningsskogar i Norrland och Dalarna, äga de som hava del i allmänningen rätt att nyttja. - - - .

24 §. I fråga om tillgodogörande av fiske som är samfällt för flera fastigheter gäller lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter (första stycket). Hör fiske till allenast en fastighet, vilken ej utgöres av enbart fiske, och innehaves fastigheten med samäganderätt, må länsstyrelsen på ansökan av någon av delägarna föreskriva hur fisket må nyttjas (andra stycket). Vad i denna § stadgas äger ej tillämpning å fiske som ingår i fiskevårdsområde (sista stycket).

25§. Upplåtes jord till brukande, må brukaren nyttja det fiske som hör till jorden, om ej annorlunda avtalas. - Avser upplåtelsen icke hel fastighet och har annat ej avtalats om omfattningen av fiskerätten, skall 24§ andra stycket äga motsvarande tillämpning. Markarealen skall därvid utgöra delningsgrund, om ej annat finnes lämpligare.

26§. Om fiskevårdsområde, fiske inom nationalpark samt samernas rätt till fiske i vissa delar av riket gälla särskilda bestämmelser.

2. Gränser, särskilt i vatten, kring "enheter i fråga om jordägande_rätten till fiske".

Med "enheter i fråga om jordägande_rätten till fiske" avses här jordpossessioner som inte stått i något andelsförhållande till varandra utan är avgränsade av rågångar som antingen bestått av ålder eller bestämts eller tillkommit genom känd åtgärd såsom förening, dom, rågångsförrättning eller avvittring. Exempel på sådana jordpossessioner är by, grupp av byar, enstaka hemman, allmänning, skogstrakt, äldre kronopark och annan jordebokslägenhet. De bör i detta sammanhang lämpligen kunna benämnas byar eller därmed jämförliga jordpossessioner. Om gräns i vatten ej kan utrönas från någon förut nämnd åtgärd bör gälla de i 1 kap 5§ jordabalken i motsvarande fall för fastighet gällande reglerna, vilka får anses vara avsedda att överensstämna med de i 12 kap ^{4§} jordabalken i 1734 års lag intagna reglerna för byar såsom dessa regler tillämpats i praxis (NJA II 1972 s. 15-21).

Bestämmelserna i 12 kap. 3 och 4§§ jordabalken i 1734 års lag om gränser i vatten mellan byar lydde

12 kap.

Om rå och rör, så ock andra bolstada skäl byar emellan.

3§. - - - Ligger å, sjö, eller sund byar emellan; de må ock bolstada skäl vara, om ej rå och rör där emot äro.

4§. Är å, sjö eller sund, sidolånga byar emellan; ägen då halvt vardera. Ligger holme mitt uti insjö eller ström; vare lag samma. Ligger den ettdera landet närmare; have den holme, som vatten äger, efter rågång och bya skillnad. Flottholma have han, som den vid land sitt fäster. Kan insjö; eller del därav, till äng växa;

äge var äng eller land, efter ty, ^{som} han i sjön rådande varit. Ligger by vid ändan, eller å sido vid stora sjöar; äge då i sjö eller holma efter rågång och bolstad sin. Haver någon urminnes hävd på utholmar, fisken eller fiskeskär; då äger han den rätt okvald behålla. Om kungs ådra i sjöar och strömmar urskils i byggningsbalken.

Till sålunda avgränsad by eller därmed jämförlig jordpossession hör vattenområdena inom gränserna och jordägandefisket i dessa vattenområden. Detta kan sägas vara utgångsläget för fördelningen av jordägenderätten till fiske.

Några grundläggande rättsfall: NJA 1894 s 494; 1907 s 271; 1912 s 240; 1915 s 595; 1917 s 275, 291;²⁹⁹ R 1917 Jo 111-117; 1918 s 104, 273; 1942 s 339, 667; 1951 s 413 med särskilt yttrande med redogörelse för rättspraxis sid 431-436; 1956 s 161 (kammarkollegiets yttrande s 168 n, 169ö om domstolspraxis rörande avvitrings inverkan på beståndet av särskild fiskerättighet); jämför 1956 s 260 och 1973 s 595; 1957 s 673; 1964 s 331.

Gamla byar och därmed jämförliga jordpossessioner samt vid avvitring avgränsade byar och därmed jämförliga jordpossessioner är jämställda med avseende på såväl reglerna för avgränsning av tillhörande vattenområden som jordägenderätten till fiske i samma vattenområden.

Här framhålles att i lag den 18 juni 1926 (nr 322) om rätten till vissa vatten i övre delen av Västerbottens län bestämmelser för vissa fall givits om vattenområden till de vid avvitringen utbrutna områdena. Denna lag införes här efter. Skälen för lagens tillkomst redovisas i NJA II 1926 s 890.

Lag den 18 juni 1926 (nr 322) om rätten till vissa vatten i övre delen av Västerbottens län.

I avseende å de områden av Västerbottens läns lappmark, beträffande vilka Konungens befallningshavande meddelat avvitringsutslag efter utgången av år 1915, skall, utan hinder av vad avvitringsutslagen och avvitringsakterna innehålla häremot stridande, till varje vid avvitrningen särskilt utbrutet område, som ligger vid vatten, höra den del av vattenområdet jämte däri befintliga holmar, som är närmast det utbrutna områdets strand. Där vid avvitrningen byalag, enstaka hemman eller nybygge uppdelats i två eller flera ägolotter, skall iakttagas, att byalaget, hemmanet eller nybygget tillkommande vattenområde skall anses såsom samfällighet för samtliga ägolotter.

Denna lag skall träda i kraft den 1 januari 1927. Samma dag upphör att gälla det i avvitringsutslagen givna medgivandet, att hemmansägare eller åbo, som på grund därav, att vid avvitrningen vattendrag undantagits för kronans räkning, skulle mista den fiskerätt, honom eljest tillkommit, skulle äga att utan avgift tills vidare begagna sig av den fiskerätt i samma vattendrag, vilken före avvitrningen tillkommit innehavaren av den av honom brukade fastigheten.

3. (s 5),
Förut har anförts att rätt till fiske på grund av urminnes hävd, dom eller skattläggning eller annan särskild rättsgrund utgör avsteg från fördelningen av jordäganderätten till fiske mellan byar eller därmed jämförliga jordpossessioner samt att förstnämnda rätt till fiske som uppkommit oberoende av någon rätt till vatten bör kunna benämnas särskild rätt till fiske.

Särskild rätt till fiske kan föreligga i form av rätt till fiske för by eller hemman i vatten till annan jordpossession eller i form av särskild fastighet som utgöres enbart av rätt till fiske (fiskefastighet).

Fiskefastigheter redovisas - liksom andra fastigheter - i fastighetsregistret. I jordeboken upptagna fiskerier, varmed äganderätten till grunden ej är förenad, omnämnda i lagen den 24 maj 1895 (nr 36 s 1) angående vad till fast egendom är att hänföra och i 10§ jordabalkens promulgationslag, är sådana fastigheter.

Om särskild rätt till fiske anföres ytterligare följande.

3.1. Urminnes hävd.

Några stadganden om urminnes hävd finns ej i den nya jordabalken men enligt 6§ promulgationslagen inskränkes ej genom den nya balken den rätt som före balkens ikraftträdande (den 1.2.1972) tillkommit någon på grund av urminnes hävd. Reglerna om urminnes hävd fanns intagna i 15 kap jordabalken i 1734 års lag. Urminnes hävd på utholmar, fisken eller fiskeskär omnämndes i 12 kap 4§ i samma jordabalk. Stadgandena i 12 kap 4§ har förut återgivits ^(s 8) i 15 kap jordabalken i 1734 års lag lydde:

Om urminnes hävd.

1§. Det är urminnes hävd: där man någon fast egendom

eller rättighet i så lång tid okvald och ohindrad besuttit, nyttjat och brukat haver, att ingen minnes, eller av sanna sago vet, huru hans förfäder, eller fångesmän först därtill komne äro.

2§. Sådan hävd gäller ej i en by och tegskifte, eller i dess åker, äng, sjö, skog, och mark, skift eller o-skift, utan njute var sin del efter öre och örtug, aln och stångtal, eller som det i varje landsort brukligt är.

3§. Ej må urminnes hävd gälla uti öppen skog och mark, byar emellan, utan rå och rör eller annan bolstada skillnad. Haver man utjord eller urfjäll, i åker, äng, skog och mark, med rå och rör, eller gård och vård instängd, eller kvarn och kvarnställe, eller annat vattenverk, eller öar och holmar; där må urminnes hävd gälla.

4§. Förebär någon urminnes hävd, som klandrad varder; vise då med gamla och laggilda brev och skrifter, eller trovärdiga män, de där om orten väl kunniga äro, och på ed sin vittna kunna, att de varken själva veta, eller av andra hört, någon tid annorlunda varit hava. Gitter han det ej; vare då den hävd utan kraft och verkan.

Uppgifter ur rättspraxis lämnas härefter.

Förteckning över en del rättsfall om urminnes hävd avseende rätt till fiske (ej fullständig).

Beteckning 1: Urminnes hävd har befunnits föreligga.

Beteckning 2: Urminnes hävd har befunnits inte föreligga

1878 s 113 Fiske, i sjö

2

Urminnes hävd till fiske kan avse endast särskilt fiskeställe men ej fis-

		ket i övrigt i sjö. (Hänvisning till Naumann, Tidskrift för lagstiftning m.m. 1864 s 722)	
1894 s 494		Fiske, för delägare i by, i sjöar inom andra byar, efter avvitrting	2
1896 s 48		Fiske, för delägare i by, inom byn	2
1901 s 59	}	Öar och holmar, i Hjälmarén	1
		Fisket däromkring	2
1907 s 489		Laxfiske, i Kattegatt, för delägare i by, inom byn	2
1911 s 257		Laxfiske, i Lagan, nära utloppet i havet	1
1941 s 1		Ålfiske, i Kalmarsund, vid grund in- ^{hemmans} område, för annat hemman	1
1942 s 339		Fiske, för delägare i by, i sjö inom annan by, efter avvitrting	2
1942 s 339		Fiske, för delägare i by, i sjö inom kronopark, efter avvitrting	2
1942 s 667		Fiske, härrörande från delaktighet i by, i sjö inom kronoöverlopps- mark, efter avvitrting	2
1952 s 199		Holme med vatten och fiske, i Kalmar- marsund, för hemman, inom annat hem- mans rågång	1
1956 s 161		Fiske, vid skär, i Nedertorneå skär- gård i Bottniska viken	1
Svensk ju- risttid- ning 1947 s 7	}	Fiske, för delägare i by, i sjö inom kronopark, efter avvitrting	2
1974 A1		Fiske vid fiskeställen i skifteslag, avgränsat vid avvitrting och däref- ter delat genom laga skifte (börjat 1873), för vissa hemman i skiftesla- get	2

De fyra redovisade fall då rätt till fiske på grund av ur-
minnes hävd befunnits föreligga avser fiskeställen i havet

eller i närheten därav (Lagan). Det bör kunna konstateras att i överensstämmelse med reglerna för urminnes hävd sådan hävd befunnits inte föreligga beträffande fiske i sjö (ej visst fiskeställe) eller för delägare i by inom byn. Jämväl kan konstateras att rätt till fiske på grund av nybyggesförfattningar och nybyggesresolutioner ej gäller efter avvitrning.

Tillägg. 1852 års lagstiftning - 1896 års lagstiftning - Rättsfallet NJA 1911 s 257.

Fiskeristadgan den 29^{juni} 1852 (nr 30)

1 kap. Om fiskerättighet.

9 §. Är genom urminneshävd, eller genom särskilt stadgande, avtal, dom eller skattläggning, eller på annat lagligt sätt annorledes bestämt om fiskerättighet å ett eller annat ställe (här understruket), än i detta kapitel sägs, vare det gällande, om ock strandäganderätten därigenom inskränkes. Sådan inskränkning må dock ej göras större, än tillgodonjutandet av den särskilda rättigheten oundgängligen kräver; och förty må kronans rätt på grund av hävd till enskilda fisken i vissa vattendrag ej sträckas till andra lägenheter än dem, där sådana fisken av ålder varit och ännu innehavas; ävensom i strömmar, där vissa fiskslag blivit kronan förbehållna, hinder ej må läggas för strandägare att i samma vatten annat fiske nyttja.

Lagen om rätt till fiske den 27 juni 1896 (nr 42 s 1)

12 §. Är genom urminnes hävd eller genom särskilt stadgande, avtal, dom eller skattläggning eller på annat lagligt sätt annorledes än ovan sägs bestämt om någons rätt till fiske, vare det gällande.

NJA II 1897 s 38

Ur motiven: Denna paragraf (12 §) är till sitt innehåll överensstämmande med första punkten av 9 § fiskeristadgan. Bland föreslagna redaktionsförändringar märkes den, att

uttrycket "fiskerättighet å ett eller annat ställe" blivit utbytt mot orden "någons rätt till fiske". Denna förändring föranledes därav, att inom lagskipningen det i fiskeristadgan förekommande uttrycket någon gång ansetts lägga hinder i vägen för stadgandets tillämpning å fiskevatten av större omfång. Andra punkten av fiskeristadgans 9 § har, såsom innefattande endast självklara satser, ansetts ej böra i förslaget intagas.

1896 års lag om rätt till fiske innehöll alltså ett förtydligande i fråga om omfattningen av det fiske för vilket urminnes hävd kunde gälla. "Fisken eller fiskeskär" i 12 kap 4 § jordabalken i 1734 års lag och "fiskerättighet å ett eller annat ställe" i 1852 års fiskeristadga förtydligades till "någons rätt till fiske", vilket uttryck enligt motiven även kunde avse fiske av större omfattning.

Rättsfallen NJA 1878 s 113 och Naumann 1864 s 722 tillkom medan 1852 års fiskeristadga ännu var gällande. Efter tillkomsten av 1896 års lag om rätt till fiske bör rättsfallet NJA 1911 s 257 uppmärksammas. I detta rättsfall var fråga bl.a. om för vissa byar på grund av urminnes hävd förelåg rätt att med strandägares uteslutande fiska lax i den nedersta delen av Lagan - och således inte endast på vissa platser därstädes. Frågan besvarades jakande.

Ur justitierådet Sjögrens särskilda yttrande: I saken har framställts invändning därom att, även om på sätt domstolarna antagit Jönsson och hans medparter styrkt urminnes hävd till fiske efter lax uti ifrågakomna del av Lagan, denna hävd dock icke vore av beskaffenhet att helt och hållet utesluta strandägaren från rätt till fiske av ifrågavarande slag. Denna invändning torde icke förtjäna avseende. I regel lämnar besittningsförhållandet fullständig ledning för bestämmande av den omfattning, i vilken urminnes hävd får antagas. Detta gäller även då fråga är om fiskerättigheter. I vilken mån den fiskerätt, som vilar å ur-

minnes hävd, är av beskaffenhet att utesluta strandägarens fiskerätt, framgår sålunda i regel utan vidare av den förebrogta bevisningen om hävden. Stundom kan likväl frågan om den å urminnes hävd vilande fiskerättens omfattning i förhållande till strandägarens anspråk vara beroende jämväl av andra - utanför den egentliga bevisningen om hävden liggande - omständigheter. Särskilt i sådana fall, där rättens utövning icke varit närmare knuten till visst "fiskeställe" utan omfattat större områden, där besittningsförhållandet kan synas mera osäkert, kunna dylika omständigheter vara av vikt för bestämmande av hävdens omfattning. Så kunna särskilda historiska förhållanden föreligga, som giva vid handen en sådan koncentration av fiskerätten, att strandägarens rätt bör anses utesluten.

Av 1896 års lagstiftning och rättsfallet NJA 1911 s 257 bör framgå att urminnes hävd till fiske kan föreligga inte blott beträffande fiske vid visst fiskeställe utan även beträffande fiske av större omfattning.

Stadgandet om urminnes hävd i 5 § lagen (1950:596) om rätt till fiske (s 4) bör i förhållande till motsvarande stadgande i 12 § i 1896 års lag om rätt till fiske inte ha någon ändrad innebörd.

3.2. Skattläggning.

Om vid skattläggning ränta beräknades för jordpossessions jordägandefiske uppkom inte någon särskild rätt till fiske. Men fiske som skattlagts såsom särskild enhet fristående från jordpos^{ess}ion och utan samband med rätt till vatten och grund utgör särskild rätt ^{till} fiske. Sådant skattlagt fiske redovisades i jordeboken såsom särskild jordeboksenhet, såsom sådant fiskeri varmed äganderätten till grunden ej är för- enad varom förmäles i lagen den 24 maj 1895 angående vad till fast egendom är att hänföra, och redovisas nu i fastighetsregistret såsom särskild fastighet. Skattlagd sär- skild rätt till fiske kan också utgöra tillbehör till by eller hemman och redovisades då inte i jordeboken såsom särskild jordeboksenhet och redovisas inte heller i fastig- hetsregistret som särskild fastighet. Om fiske beläget utan- för bys eller hemmans vatten och utan samband med någon rätt till vatten och grund särskilt skattlades såsom tillbehör till byn eller hemmanet eller vid skattläggning tillfördes byn eller hemmanet uppkom sådan särskild rätt till fiske. Måhända synes även ha kunnat inträffa att hemman inom by genom skattläggning eller därmed jämförlig åtgärd tillförts särskild rätt till fiske beläget i viss del av byns vatten.

Frågan om särskild rätt till fiske enligt skattläggning är historiskt vidlyftig och rättsligt komplicerad. Inom varje län (fastighetsregistermyndighet) bör strävan vara att ut- reda och redovisa förekomst och omfattning av sådan särskild rätt till fiske samt domar i samband därmed. Härefter kommer endast att översiktligt redogöras för dispositionen av kro- nofiskena i riket enligt Kungl. brevet till kammarkollegiet den 22 mars 1850, åtgärder i samband därmed och hur sådana åtgärder i en del fall kunde få endast formell innebörd.

3.2.1. Kungl. brevet till kammarkollegiet den 22 mars 1850 angäen- de dispositionen av kronofiskena i riket (utdrag i SFS 1850 nr 43; fullständig lydelse i kammarkollegiets arkiv, 1850

års Kungl. brev).

3.2.1.1. Tillkomst.

Genom Kungl. brev den 2 juni 1832 uppdrogs åt kammarkollegiet att efter det genom vederbörande KB:s försorg fullständiga förteckningar och beskrivningar blivit uppgjorda på alla kronans fisken inom Norrbottens, Västerbottens, Västernorrlands, Jämtlands och Gävleborgs län samt KB därefter sig yttrat, vilka av dessa fisken borde för statens räkning utarrenderas, vilka emot utgörande av de förra taxorna borde av vederbörande hemmansägare framgent bibehållas och vilka ansågs lämpligen böra få utan all avgift begagnas, antingen såsom en skälig förmån för de hemman vid vilkas land de låg eller såsom en allmän rättighet för var och en, med eget utlåtande underställa berörda fråga Kungl. Maj:ts prövning.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 20 januari 1841 anförde rikets ständer i huvudsak, att då utarrenderingen av den betydliga mängd fisken som staten ägde, särskilt i de norra länen, samt de åtgärder som blev en följd av utarrenderingen medförde mycket besvär och en icke obetydlig ökning i göromål för vederbörande myndigheter och för kronobetjäningen, som i många fall ej motsvarades av den ringa inkomst som många av dessa fisken lämnade, rikets ständer trott det i flera hänseenden vara lämpligast och med statens verkliga fördel mest överensstämmande, om med undantag av de större laxfiskena alla övriga kronans fisken försåldes. Ständerna hade därför för sin del beslutat, att med undantag av nämnda större laxfisken alla övriga kronan tillhöriga utarrenderade fisken, sedan vid skattläggning en efter förut erlagt arrende lämpad ränta blivit den åsatt, skulle i den mån arrendena upphörde försäljas på auktion till den högstbjudande under skattemannarätt. Åt Kungl. Maj:t överlämnades att närmare bestämma vilka fisken som enligt nämnda

grunder borde försäljas. Ständerna ansåg det villkor billigtvis böra fästas vid försäljningen, att ägare till enskilt hemman vid vars ständer kronofiske var beläget borde äga optionsrätt att inlösa fisket för vad som bjudits vid auktionen. I de fall då fiske var beläget vid stränderna av sådant hemman som låg i byalag borde optionsrätten tillkomma hela byalaget och endast om byalaget inte ville begagna sig därav nämnda hemmans ägare. Ständerna hade likväl för sin del funnit att från nämnda försäljning av de mindre kronofiskena borde undantas de fisken som var belägna inom de åt lapparna upplåtna s.k. skattefjäll för att i den mån dåvarande arrenden upphörde upplåtas till fritt begagnande av dem som innehade den kringliggande marken. Slutligen anhöll ständerna att om några fisken skulle vara av den dåliga beskaffenhet att de inte kunde skattläggas till ränta och köpare erhållas Kungl. Maj:t måtte framställa proposition huru borde förhållas med sådana fisken.

För tillkomsten av ständernas skrivelse redogöres i NJA 1962 s 232-234.

Sedan Kungl. Maj:t infordrat kammarkollegiets utlåtande över ständernas framställning, vilket utlåtande även borde innehålla uppgift om de större laxfisken som i enlighet med ständernas önskan fortfarande borde vara statens tillhörighet och om de arrendesummor som utgjordes av dessa fisken, avgav kammarkollegiet med anledning såväl härav som det förut omnämnda Kungl. brevet den 2 juni 1832 utlåtande den 29 november 1849. Utlåtandet innehåller förutom historiska uppgifter om kronofiskena i riket och mera allmänna förslag i ämnet bl.a. följande.

Kammarkollegiet framhöll att de kronofisken varom kollegiet hade att yttra sig utgjordes av laxfisken, strömmingsfisken, sälfisken och ålfisken samt s.k. smärre fisken (småfisken) bestående av sik, gäddor, abborrar, id, röding och nejon-

ögon m.m., under vilka fem titlar kollegiet låtit upprätta förteckningar över fiskena i varje län särskilt, vilka förteckningar bifogades utlåtandet. Särskilt för varje län redogjorde kollegiet för fiskena därstädes och hur kollegiet ansåg att det borde förhållas med dem.

Detta utlåtande finns i kammarkollegiets arkiv i Underdåniga utlåtanden juli-december 1849.

3.2.1.2. Kungl. brevet till kammarkollegiet den 22 mars 1850 angående dispositionen av kronofiskena i riket (utdrag i SFS 1850 nr 43; fullständig lydelse i kammarkollegiets arkiv, 1850 års Kungl. brev) innehöll följande föreskrifter.

1:o) I avseende på alla fisken, som av ålder eller på grund av särskilda resolutioner, emot bestämd taxa eller avgift, begagnas av vissa hemmansinnehavare, byalag eller menigheter, eller äro tjänstemän till begagnande upplåttna, skola vederbörande för framtiden bibehållas vid därav nu ägande dispositionsrätt, såvida densamma icke är till vissa år bestämd, i vilket fall efter samma tids förlopp förfäres på sätt angående utarrenderade fisken här nedan stadgas; viljande Wi hos Rikets näst sammanträdande Ständer föreslå, att, till vinnande av förenkling i jordeböckerna och räkenskaperna, de av dessa fisken, som åtfölja vissa hemman, likväl med undantag för de endast på vissa år upplåttna, måtte få med samma hemman helt och hållet förenas och ifrån jordeböckerna uteslutas, emot det att för dem nu bestämda taxor eller avgifter tilläggas hemmanens räntor.

2:o) Med undantag av ^{de} skälfisken (sälfisken), vilka äro skattlagda eller om vilkas disposition för vissa behov särskilt finnes stadgat, böra alla övriga för närvarande utarrenderade dylika fisken, i den mån gällande arrendekontrakt tilländagå, på grund av 1 kap. 8§ i 1766 års fiskeristadga, till allmänt begagnande frigivas och ifrån jordeböckerna avföras.

3:o) Ej mindre de större ^{lax} fiskena, vartill böra hänföras sådana, som under de trenne senaste arrendeperioderna per medium givit i årligt arrende fem tunnor lax och därutöver, än ock de strömmingsfisken, för vilka, efter lika beräkningssätt, femton tunnor strömming eller därutöver blivit erlagda i arrende, skola för Kronans räkning bibehållas och enligt hittills gällande föreskrifter utarrenderas.

4:o) Alla övriga för närvarande utarrenderade fisken skola, för så vitt icke i något fall särskilt därom stadgas, med iakttagande av de föreskrifter, som i sådant avseende här nedan i nåder meddelas, under skattemannarätt försäljas, varvid för de fisken, som äro belägna vid särskilda hemmans eller byalags stränder, i förra fallet hemmansinnehavarna och i det senare byalagen skola äga optionsrätt till deras inlösande för vad därför vid auktion bjudes och finnes antagligt; börande, i händelse berörda optionsrätt begagnas, fiskena därefter förenas med vederbörande hemman eller byar och ifrån jordeböckerna avföras, mot det att därför belöpande ränta under särskild titel tillägges hemmanens eller byarnas räntor.

5:o) Sådana fisken, som äro obefintliga eller blivit i behörig ordning utdömda, eller ingått i hemmans skattläggning, eller ock, enligt anställda syner, befunnits odugliga och således icke vidare kunna begagnas, böra ifrån jordeböckerna avföras; varjämte, beträffande de till utarrendering avsedda fisken, vilka, fastän icke nyssberörda förhållanden med dem inträffat, likväl äro av sådan beskaffenhet, att vid flera förnyade auktioner anbud därå icke erhållits, vadan de för närvarande finnas obegagnade, Wi, enär, under sådana omständigheter, det vore utan ändamål och olämpligt att dem skattlägga och till försäljning utbjuda, vilje, med föranledande jämväl av därom uti Rikets Ständers nu ifrågavarande skrivelse gjord begäran, till Rikets näst sammanträdande Ständer föreslå, att de fisken, varmed berörda förhållande inträffar, må ur jordeböckerna avföras; börande emellertid ytterligare arrendeauktioner på dem ej anställas.

6:o) För de fisken, som skola skatteförsäljas, bestämmes räntan till medelbeloppet av arrendeavgifterna under de trenne sista utarrenderingsperioderna, där så många förekomma, och för dem, som endast varit tvänne gånger under

arrende upplåttna, efter medium av därvid erlagda avgifter; men för alla andra genom skattläggning i enlighet med de av Eder föreslagna grunder (att räntan borde utsättas i förhållande dels till den avkastning, fiskena givit under den tid de varit begagnade, dels ock till de arrenden, lika beskaffade fisken i orten under trenne utarrenderingsperioder befunnos hava givit Staten i arrendeinkomst); börande räntan för varje fiske, i följd härav, utsättas uti persedlar eller penningar i likhet med vad för arrendet iakttagits, varvid bråktal ävensom runstycken, där räntan utsättes i penningar, böra uteslutas.

7:o) Auktioner på de fisken, som skola försäljas, böra vid lämplig tid före nu gällande arrendens utgång, efter behörigt kungörande ej allenast uti de Län, där fiskena äro belägna, än ock i de nästgränsande, på sätt I föreslagit, förrättas samma dag inför Vår Befallningshavande och i socknestugan eller på annat lämpligt ställe inom den församling, där fiskena äro belägna, varefter I ägen att pröva de skeende anbudens antaglighet och, där de godkännas, utfärda skattebrev, för vilka annan lösen, än den för resolutioner stadgade, icke må beräknas; börande uti skattebrevet intagas det förbehåll, att Kronan icke ikläder sig annan hemulsskyldighet, än återbäring av skatteköpeskillingen.

8:o) Om hemmansinnehavare eller byalag vill begagna den uti 4:de punkten omförmälda optionsrätt, bör anmälan därom göras hos Vår Befallningshavande inom tre månader efter auktionen, varje månad till trettio dagar räknad, vid äventyr att berörda rättighet annars anses förfallen.

9:o) (Om sättet för skattelösens erläggande i visst fall)

10:) I avseende på de i senare tider anlagda fisken, som antingen bero på vidare prövning eller för vilka frihetsår

äro bestämda, skall, allt efter den disposition därav, som ägt rum, antingen till begagnande av vissa hemman eller till framtida utarrendering, tillämpas vad i det föregående är föreskrivit.

Såsom en följd av de utav Oss sålunda i Nåder meddelade allmänna stadganden, vilka det ankommer på Eder att behörigen tillämpa, hava Wi funnit särskilda beslut i anledning av Edra, med hänsikt till de länsvis upprättade förteckningarna på de ifrågavarande fiskena gjorda framställningar icke erfordras, utan för så vitt desamma innefatta sådana frågor, som ej äro till de ovan stadgade allmänna bestämmelserna hänförliga; vadan Wi till svar på berörda framställningar endast velat i Nåder meddela följande särskilda föreskrifter, nämligen:

a) att det, på sätt I hemställt, bör ankomma på Vår Befallningshavande att, efter förrättade undersökningar, genom utslag, som Eder prövning underställas, sig utlåta om de uti förteckningen n:o 5 för Gefleborgs län uppförda laxfisken, ävensom de å förteckningen n:o 4 för samma län upptagna ålfisken, i avseende på vilkas framtida disposition, för så vitt de äro kronan tillhöriga och böra såsom särskilda fiskelägenheter anses, förfares efter de allmänna grunder, som nu blivit i Nåder stadgade.

b) att då I ansett fråga icke kunna uppstå om någon kronans dispositionsrätt över de i förteckningen n:o 6 för Gefleborgs län upptagna fisken eller deras beläggande med ränta, Wi funnit härvid böra bero.

c) att I, på sätt hemställt blivit, ägen förordna om avförande utur jordeboken av räntan för Kronoforssens sedan längre tid tillbaka utrivna och ödelagda fiske uti Sollefteå socken av Västernorrlands län.

d) att frågor om framtida dispositionen av det på allmänning inom Västerbottens län belägna fiske, som upptages på förteckningen n:o 1 på småfisken uti detta län, ävensom av de, enligt förteckningen n:o 3, uti Norrbottens län på kronans odisponerade mark befintliga småfisken, samt de uti Jämtlands län varande dylika fisken, med vilka samma förhållande äger rum, böra prövas i sammanhang med blivande avvittning, varemellertid fiskena må emot arrende upplåtas.

e) att de på förteckningen n:o 3 upptagna strömmingsfisken uti Norrbottens län, såsom, enligt vad I upplyst, allmänna fiskelägen, vilka ej eller (heller) varit av kronan disponerade, fortfarande må vara till fritt begagnande upplåtna, samt de å förteckningen n:o 5 uppförda fisken i samma län, såsom i havet belägna, efter nu gällande arrendens slut, till allmänt begagnande överlämnas.

f) att rätta förhållandet med de på förteckningen n:o 6 uppförda småfisken uti Norrbottens län bör behörigen utredas och därefter förfaras enligt de allmänna grunder, som nu blivit i nåder stadgade.

g) att då den bestämda dispositionen av räntan för de numera utarrenderade fiskena Gillöga och Skarv uti Stockholms län icke förändras genom deras skatteförsäljning, sådan försäljning, lika som för andra utarrenderade fisken, bör äga rum, varvid, med avseende på det särskilda förhållande, som med dem inträffar, att de varit till viss ränta skattlagda och denna ränta till militiae boställs kassan indelad, de först böra utbjudas med nämnda ränta, men om anbud därvid icke erhålles, ränta bestämmas efter de af Oss nu i nåder fastställda allmänna grunder.

h) att, med avseende på de särskilda omständigheter, som av Eder blivit anförda angående Strukarnas not och nätfiske uti Södermanlands län, lax- och ryssjefisket vid Strömsholm

samt Motala kungsfiske, dessa böra ifrån försäljning undantagas och tills vidare, på lika sätt som hittills, utarrenderas.

i) att, då Kronans fiskerätt i de så kallade Bogeviks sju strömmar på Gotland utgöres av viss andel uti fångsten och någon skatteförsäljning därav icke kan äga rum, berörda rättighet må, på lika sätt som här ovan uti 1:sta punkten blivit föreskrivet i avseende på sådana fisken, som av vissa hemmansinnehavare disponeras, till strand- eller lottägarna i fisket, om de så åstunda, överlåtas emot utgörande, såsom ständig ränta, av nu utgående arrenderavgift.

k) att med beslut, angående laxfiskena vid Älvkarleby kommer att anstå intill dess I, efter emottagandet av berättelse rörande den professoren Sundewall, enligt Vårt Nådiga brev den 6 mars sistledne år, uppdragna undersökning på stället, med anbefallt underdånigt utlåtande i ämnet inkommit: börande I anmoda professoren Sundewall att berörda berättelse så fort ske kan avgiva; samt

l) att ålfisket Melbön, såsom beläget vid en Vadstena slott underlydande ö, bör från skatteförsäljning undantagas och fortfarande utarrenderas.

Slutligen hava Wi funnit gott i nåder förklara, att i fråga om framtida utgörande eller förvandling av de räntor, som i persedlar varda bestämda för de fisken, vilka skatteförsäljas, kommer att lända till efterrättelse vad av Oss och Rikets Ständer i avseende på ordinarie räntorna kan varda förordnat.

Meddelande Eder detta till svar samt Eder egen och vederbörandes underdåniga efterrättelse, låte Wi de av Eder till Oss insända fiskeförteckningar och övriga handlingar Eder härhos återställas, och Wi befalle etc. Stockholms Slott den 22 mars 1850.

(Underskrifter)

3.2.1.3. Med brev i september och oktober 1850 översände kammarkollegiet till en var berörd länsstyrelse de inom kollegiet upprättade förteckningarna över kronofiskena i länet jämte vissa utdrag därav för det iakttagande och den verkställighet, som ankom på länsstyrelsen enligt Kungl. brevet den 22 mars 1850, jämte föreskrifter för verkställigheten.

Enligt uppgift från kammarkollegiets arkiv var dessa kammarkollegiets brev dagtecknade

till Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Västmanlands, Örebro och Gottlands län den 6 september,

till Göteborgs och Bohus, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Malmöhus, Kristianstads, Hallands och Blekinge län den 1 oktober samt

till Gävleborgs och Västernorrlands län den 5 september, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län den 13 september, Älvsborgs län den 5 oktober och Skaraborgs län den 7 oktober.

3.2.2. Sedan rikets ständer vid 1850-1851 årens riksdag lämnat sitt bifall till de i punkterna 1 och 5 i Kungl. brevet den 22 mars 1850 omnämnda förfarandena, utfärdades Kungl. brevet till kammarkollegiet den 12 mars 1851 (Kammarkollegiets arkiv, 1851 års Kungl. brev). Detta lydde:

OSCAR, etc. Vår ynnest etc. Sedan, med föranledande av Rikets åren 1840-1841 församlade Ständers underdåniga framställning, i fråga om en allmän reglering av kronan tillhöriga fisken, Wi under den 22 mars sistlidet år i detta ämne meddelat särskilda föreskrifter varvid, ibland annat, i Nåder förordnats, dels att i avseende på alla fisken, som av ålder eller på grund av givna resolutioner, emot bestämd taxa eller avgift, begagnades av vissa hemmansinnehavare, byalag eller menigheter, eller voro tjänstemän till begagnande upplåtna, vederbörande skulle för framtiden bibehållas vid därav nu ägande dispositionsrätt, så vida den icke vore till vissa år bestämd, i vilket fall, efter samma tids förlopp skulle förfaras, på sätt angående utarrenderade fisken blivit stadgat, dels ock, att sådana fisken, som voro obefintliga eller blivit i behörig ordning utdömda, eller ingått i hemmans skattläggning, eller ock, enligt anställda syner, befunnits odugliga och således icke vidare kunna begagnas, böra från jordeböckerna avföras; samt Wi därefter uti en till Rikets nu församlade Ständer under den 15 november sistlidet år avlåten Nådig proposition, med tillkännagivande av de utav Oss i omförmälta hänseende vidtagna åtgärder, föreslagit ej mindre att, till vinnande av förenkling i jordeböckerna och räkenskaperna, de av förstomförmällda fisken, som fortfarande komme att åtfölja vissa hemman, med undantag likväl för de endast på vissa år upplåtna, måtte få med samma hemman helt och hållet förenas och från jordeböckerna, såsom särskilda lägenheter uteslutas, emot det att för dem nu bestämda taxor eller avgifter tillades hemmanens räntor, än även att, då, vid meddelandet av ovanberörde stadgande om obefintliga, utdömda, i hemmans

skattläggning ingångna eller odugliga befunne fiskens avförande från jordeböckerna, förekommit, att åtskilliga av de till utarrendering avsedda fisken, fastän icke sistnämnda förhållande med dem inträffat, likväl voro av sådan beskaffenhet, att vid flera förnyade auktioner, anbud på dem icke erhållits, vadan de för närvarande funnes obegagnade, samt under dylika omständigheter det vore utan ändamål och olämpligt att dem skattlägga och till försäljning utbjuda, de fisken, med vilka sistberörda förhållande äger rum, jämväl måtte efter behörig utredning och prövning, få ur jordeböckerna avföras; så hava Rikets Ständer, till svar härå, uti underdånig skrivelse den 1:ste i denna månaden, anmält, att ^{då} de av Oss ifrågakämlde åtgärder voro ledande till förenkling i räkenskaperna samt till undvikande av de många bestyr, vilka, i och för utarrenderandet av ifrågavarande obetydliga lägenheter, endast upptoge vederbörande auktoriteters och kronobetjänings tid, utan att tillskynda staten någon motsvarande fördel, Rikets Ständer funnit gott bifalla, vad Wi uti ovanåberopade Nådiga proposition föreslagit.

Vad uti förevarande ämne sålunda blivit av Oss och Rikets Ständer beslutat, hava Wi velat Eder, till behörigt iakttagande härigenom meddela; och Wi befalle Eder Gud Allsmäktig Nådeligen. Stockholms slott den 12 mars 1851.
(Underskrifter).

För tillkomsten av detta Kungl. brev redogöres i NJA 1962 s 235-237.

Enligt uppgift från kammarkollegiets arkiv underrättade kammarkollegiet genom brev den 18 juni 1851 länsstyrelserna i Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtland, Västerbottens och Norrbottens län om innehållet i Kungl. brevet den 12 mars 1851 samt gav föreskrifter om tillämpningen därav. Dessa föreskrifter innehöll bl.a, att då kronofisken skulie

helt och hållet förenas med hemman och uteslutas från jordböckerna såsom särskilda lägenheter mot det att för kronofiskena bestämda taxor eller avgifter tillades hemmanens räntor, så skulle hemman sålunda påförd ränta redovisas under titel "Fiskeränta".

Beträffande övriga län "har troligen avgått skrivelser rörande särskilt namngivna fisken".

3.2.3. Olika mera allmänna åtgärder vid regleringen av kronofisken enligt Kungl. breven den 22 mars 1850 och den 12 mars 1851.

1. I avseende på alla fisken, som av ålder eller på grund av särskilda resolutioner emot bestämd taxa eller avgift begagnades av vissa hemmansinnehavare, byalag eller menigheter eller var upplåttna åt tjänstemän till begagnande, skulle vederbörande bibehållas vid därav då ägande dispositionsrätt, såvida densamma inte var bestämd till vissa år, i vilket fall skulle förfaras på samma sätt som med utarrenderade fisken. De av dessa fisken som åtföljde vissa hemman, likväl med undantag för de endast på vissa år upplåttna, skulle förenas med samma hemman och uteslutas ifrån jordeböckerna emot det att för dem bestämda taxor eller avgifter under titel Fiskeränta tillades hemmanens räntor.

(Kungl. brevet 22.3.1850 punkt 1; Kungl. brevet 12.3.1851; kammarkollegiets brev 18.6.1851)

Här var alltså fråga om på obestämd tid upplåttna kronofisken och inte på viss tid utarrenderade sådana fisken.

2. Alla utarrenderade sälfisken med undantag av dem som var skattlagda eller om vilkas disposition var särskilt stadgat skulle, i den mån gällande arrendekontrakt gick till ända, på grund av 1 kap 8§ i 1766 års fiskestadga frigivas till allmänt begagnande och avföras ifrån jordeböckerna.

(Kungl. brevet 22.3.1850 punkt 2)

3. Alla större laxfisken, vartill borde hänföras sådana som under de tre senaste arrendeperioderna givit i årligt arrende i medeltal fem tunnor lax och därutöver, och alla större strömmingsfisken, för vilka efter samma beräkningsätt i arrende erlagts femton tunnor strömming eller därut-

över, skulle bibehållas för Kronans räkning och utarrenderas enligt dittills gällande föreskrifter.

(Kungl. brevet 22.3.1850 punkt 3)

4. Alla övriga utarrenderade fisken skulle, för så vitt inte i något fall därom särskilt stadgades, med iakttagande av meddelade föreskrifter försäljas under skattemannarätt. För de fisken, som var belägna vid särskilda hemmans eller byalags stränder, skulle i förra fallet hemmansinnehavarna och i det senare byalagen äga optionsrätt till deras inlösande. I den händelse optionsrätten begagnades borde fiskena därefter förenas med vederbörande hemman eller byar och avföras ifrån jordeböckerna emot det att därför belöpande ränta under särskild titel tillades hemmanens eller byarnas räntor.

(Kungl. brevet 22.3.1850 punkt 4)

5. Sådana fisken som var obefintliga eller blivit i behörig ordning utdömda eller ingått i hemmans skattläggning eller enligt anställda syner befunnits odugliga och således inte vidare kunde begagnas borde avföras ifrån jordeböckerna. De till utarrendering avsedda fisken vilka, fastän nyssberörda förhållanden inte inträffat med dem, likväl var av sådan beskaffenhet att vid flera förnyade auktioner anbud därpå inte erhöles, varför de för det dåvarande var obegagnade, borde jämväl avföras ur jordeböckerna.

(Kungl. brevet 22.3.1850 punkt 5; Kungl. brevet 12.3.1851)

6. Frågor om den framtida dispositionen av ett på allmänning inom Västerbottens län beläget småfiske ävensom av de enligt förteckning nr 3 i Norrbottens län på kronans odisponerade mark befintliga småfisken samt de i Jämtlands län varande dylika fisken, med vilka samma förhållande ägde

rum, borde prövas i sammanhang med blivande avvittning.

(Kungl. brevet 22.3.1850 slutet under d)

7. De på förteckningen nr 3 upptagna strömmingsfiskena i Norrbottens län skulle såsom allmänna fiskelägen, vilka ej heller varit av Kronan disponerade, fortfarande vara upplåtna till fritt begagnande. De på förteckningen nr 5 uppförda småfiskena i samma län skulle såsom belägna i havet efter gällande arrendens slut överlämnas till allmänt begagnande.

(Kungl. brevet 22.3.1850 slutet under e)

Om mera speciella åtgärder stadgades i Kungl. brevet 22.3.1850 i slutet under a-c, f-1.

Ett enligt punkt 4 i Kungl. brevet 22.3.1850 till skatte försålt kronofiske, som inte inlöstes av hemmansinnehavare eller byalag med stöd av optionsrätt, redovisades såsom särskild fiskelägenhet (fiskeri) i jordeboken och redovisas nu såsom särskild fastighet i fastighetsregistret. Om fiskeränta tillagts hemmans ränta vid förfarande enligt punkt 1 i Kungl. brevet 22.3.1850 eller vid begagnande av optionsrätt enligt punkt 4 i samma Kungl. brev bör detta framgå av uppgift vid hemmanet i senast upprättade jordebok.

3.2.3.1. Kommentarer.

Då kronofisken avfördes från jordeböckerna enligt 2 och 5 ovan bör beträffande samma fisken på redovisning i jordebok grundad särskild rätt till fiske ha upphört.

Kronan disponerade fisken till enskilda dels genom försäljning till skatte enligt 4 ovan och dels genom ett kameralt

förfarande enligt 1 ovan som kan jämföras med försäljning till skatte. Genom båda dessa åtgärder avstod Kronan från rätten till fiskena. Men en förutsättning för att Kronan på dessa sätt kunde överlåta fisken till enskilda var att Kronan ännu vid tiden för åtgärderna hade rätten till fiskena kvar. Så var ej fallet om vid tiden för åtgärderna rätten till fiskena frångått Kronan, d.v.s. att fiskena ej längre var några kronofisken utan dessförinnan uppgått i hemmans eller bys jordägandefiske. Om sådant fiske varom här är fråga vid den första upplåtelsen såsom kronofiske var beläget i vatten inom kronomark och vattnet därefter ingick i hemman eller by som avvittrades och skattades utan att något förbehåll gjordes för att kronofisket fortfarande skulle bestå, så anses enligt rättspraxis att kronofisket upphört och ingått i hemmanets eller bys jordägandefiske. Undersökningar om sådana kollisionsfall gjordes i regel ej i samband med åtgärderna. Uppgifterna i jordeböcker och fiskelängder följdes. En försäljning till skatte av utarrenderat kronofiske enligt 4 ovan kan alltså senare visa sig faktiskt inte ha avsett något fiske som Kronan kunnat försälja. En sammanföring med hemman av fiske emot tillagd fiskeränta enligt 1 ovan kan visa sig faktiskt inte ha avsett något fiske som Kronan på detta sätt kunnat disponera. I rättspraxis har i sådana fall jordägarätt till fiske för hemman eller by dominerat över särskild rätt till fiske enligt skatteförsäljning eller sammanföring (NJA 1956 s 260) Här erinras om bestämmelsen i punkt 4 i Kungl. brevet 22.3.1850 att kronofiske som ingått i hemmans skattnöjning borde avföras ifrån jordeboken och om bestämmelsen i punkt 7 i samma Kungl. brev att i skattebrev rörande till skatte försålt kronofiske skulle intagas det förbehåll, att Kronan inte iklädde sig annan hemulsskyldighet än återbäring av skatteköpeskillingen.

Men om försäljning till skatte av fiske eller sammanföring med hemman av fiske emot tillagd fiskeränta skedde medan

fisket ännu var kronofiske och det vatten vari fisket var beläget först därefter ingick i hemman eller by som avvitrades och skattlades medförde inte sådan avvitring och skattläggning att den genom skatteförsäljningen och sammanföringen uppkomna särskilda rätten till fiske upphörde; den bestod fortfarande i hemmanets eller byns vatten (NJA 1973 s 595).

Vid bedömandet av resultatet av regleringen av kronofiskena enligt 1850 och 1851 årens Kungl. brev bör beaktas de förändringar i rätten till fiske som kan ha skett genom lagarna den 1 december 1950 om gräns mot allmänt vattenområde och om rätt till fiske.

Vid kollision mellan särskild rätt till fiske enligt försäljning till skatte av utarrenderat kronofiske enligt punkt 5 i Kungl. brevet 22.3.1850 eller sammanföring med hemman av fiske emot tillagd fiskeränta enligt punkt 1 i samma Kungl. brev samt jordäganderätt till fiske enligt avvitring och skattläggning av hemman eller by uppkommer frågan vid vilken tidpunkt olika åtgärder skall anses ha fått rättsverkan. Därom anföres.

Försäljning till skatte av utarrenderat kronofiske bör anses ha fullbordats och fått rättsverkan först genom att kammarkollegiet utfärdade skattebrev. Sammanföring med hemman av fiske emot tillagd fiskeränta bör anses ha fullbordats och fått rättsverkan då sådan åtgärd faktiskt verkställdes. Uppgift härom kan återfinnas i skrivelse från länsstyrelse (landskontoret) till kammarkollegiet eller i extrakt över jordeboksförändringar intagna i landsboksverifikationer för år närmast efter 1851 (i landskontorets arkiv). Avvitring och skattläggning av hemman eller by bör anses ha fullbordats och fått rättsverkan först sedan efter upprättat förslag beslut i vederbörlig ordning fattats och

vid besvär över beslutet dessa slutgiltigt behandlats - allt i enlighet med härför gällande författningar (NJA 1973 s 595).

3.2.3.2. Rättsfall till belysande av kollision mellan jordäganderätt till fiske och särskild rätt till fiske på grund av skattläggning.

NJA 1875 s 206. Jordäganderätt till fiske för hemman dominerade över särskild rätt till fiske grundad på skattebrev enligt Kungl. brevet 22.3.1850.

NJA 1897 s 204. Särskild rätt till lax- och nejonögonsfisket i Öre älv på grund av kammarkollegiets skattebrev 1712 på det tidigare skattlagda kronofisket gällde gentemot bys jordäganderätt till fiske.

NJA 1956 s 260. Jordäganderätt till fiske för hemman dominerade över särskild rätt till fiske grundad på skattebrev enligt Kungl. brevet 22.3.1850. Hemmanen hade avvitrats och skattlagts utan förbehåll om beståndet av kronofisket innan skattebrev utfärdades. Särskilt yttrande med redogörelse för rättspraxis s 268-272. Samma utgång i tidigare mål då särrättigheten till fiske grundades på sammanföring med hemman av kronofiske emot tillagd fiskeränta enligt punkt 1 i Kungl. brevet 22.3.1850, se s 270.

Se jämväl förut åberopade rättsfall NJA 1951 s 413 och 1956 s 161 (kammarkollegiets yttrande s 168n, 169ö).

NJA 1962 s 201. Avser laxfiske i Lule älv. Särskilt yttrande med redogörelse för rättspraxis avseende sådana fisken s 226-229. Särskilt yttrande med redogörelse för tillkomsten av Kungl. breven 22.3.1850 och 12.3.1851 s 232-237.

NJA 1962 s 392. Särskild rätt till fiske grundad på skattebrev enligt Kungl. brevet 22.3.1850 gällde ej mot den rätt till fiske som ingick i renbetesfjäll i Jämtland på grund av en tidigare fullbordad förrättning enligt Kungl. brevet den 20 april 1841 angående bestämmande av säkra gränser för lappallmogens i Jämtlands län renbetestrakter.

NJA 1965 C 6. Ej prövningstillstånd. Hovrättens för Nedre Norrland dom 14.1.1963. Rättsfallsregister för lantmäteriet kompl nr 699. Jordäganderätt till fiske för hemman dominerade över särskild rätt till fiske grundad på sammanföring med hemman av kronofiske emot tillagd fiskeränta enligt punkt 1 i Kungl. brevet 22.3.1850. Avvittring och skattläggning av förstnämnda hemman, utan förbehåll om beståndet av kronofisket, hade fullbordats innan sammanföringen verkställdes.

NJA 1973 s 595. Särskild rätt till fiske grundad på sammanföring med hemman av kronofiske mot tillagd fiskeränta enligt punkt 1 i Kungl. brevet 22.3.1850 bestod emot jordäganderätt till fiske för hemman som först därefter, utan förbehåll om beståndet av någon särrättighet till fiske, avvittrats och skattlagts.

4. Samernas rätt till fiske.

Rennäringslagen den 18 juni 1971 (nr 437) 25§.

Medlem i sameby får jaga och fiska på utmark inom de delar av byns betesområde som hör till renbetesfjällen eller lappmarkerna, när renskötsel är tillåten där.

Första stycket äger motsvarande tillämpning på medlem i sameby som tillfälligt uppehåller sig inom annan samebys betesområde för renskiljning eller annat ändamål som har samband med renarnas skötsel. Han får dock jaga och fiska endast för sitt uppehälle.

Uppehåller - - - - - tillåter det.

Propositionen 1971:51 sid 167: Det har ansetts onödigt att som de sakkunniga föreslagit särskilt ange att samerna är underkastade vanliga inskränkningar i fråga om nyttjande av jakt och fiske, dvs. att bestämmelser om fridlysning, förbudstider, fångstsätt o.d. gäller även för same.

Kommentarer.

Rätten till jakt och fiske enligt 25 § första stycket är inte inskränkt till husbehovet. Med utmark bör avses detsamma som skogs- och utmark eller således i huvudsak all mark som inte är eller bebyggd eller odlad.

Med renbetesfjällen avses de i 3§ rennäringslagen omnämnda renbetesfjällen i Jämtlands län eller ^{alltså} de vid avvitrningen för samerna avsatta renbetesfjällen och de områden som sedermera upplåtits till utvidgning av dessa fjäll. Renbetesfjällen utgöres av fastigheter som ägs av staten. Renskötsel får där bedrivas hela året.

Lappmarkerna utgöres av Norrbottens och Västerbottens läns lappmarker som även gemensamt benämnes Lappland. Renskötsel får där bedrivas hela året dels ovanför odlingsgränsen, dels nedanför denna gräns på mark som tillhör staten (kronomark) och på renbetesland där skogsrenskötsel av ålder bedrivs under våren, sommaren eller hösten. I övriga delar av lappmarkerna nedanför odlingsgränsen får renskötsel bedrivas under tiden 1 oktober - 30 april.

Inom Jämtlands län föreligger således rätt för medlem i sameby att jaga och fiska endast på utmark inom renbetesfjällena som ägs av staten men i Norrbottens och Västerbottens läns lappmarker (Lappland) föreligger sådan rätt på all utmark.

Inom de s.k. sedvanerättsmarkerna utanför renbetesfjällena och lappmarkerna föreligger inte någon rätt för samerna att jaga och fiska.

Denna samernas rätt till fiske, grundad på bestämmelse i lag, består jämte jordägare eller annan tillkommande rätt till fiske och rubbas ej av det sätt varpå nämnda rätt till fiske kan vara utnyttjad eller disponerad.

Lag (1960:130) om fiskevårdsområden.

1 § sista stycket. Fiskevårdsområde må ej(heller) avse fiske inom område som blivit anvisat till lapparnas uteslutande begagnande (= fiske inom sådan kronomark ovanför odlingsgränsen som står under statens omedelbara disposition och renbetesfjällena). Genom bildande av fiskevårdsområden må ej inskränkning ske i lapparnas rätt till fiske i vissa övriga delar av riket enligt vad därom särskilt är stadgat.

Till NJA II 1960 s 17, 18 hänvisas.

Departementschefen bl a (s 17): Den särskilda rätt till fiske som på grund av främst renbeteslagen (här 1928 års) tillkommer de renskötande lapparna synes kunna karakteriseras som en till dessa personer begränsad allemansrätt.

Följande bestämmelser i rennäringslagen (1971:437) och rennäringskungörelsen (1971:438) återges:

Rennäringslagen

30 § Den som inom område som avses i 3 § 1 (område där renskötsel får bedrivas hela året) äger eller brukar mark där renskötsel bedrivs får ej ändra användningen av marken på sätt som medför avsevärd olägenhet för renskötseln i annan mån än som följer av förordnande enligt 26 § (upphävande av renskötselrätten) (första stycket). - Första stycket hindrar ej att mark användes i enlighet med fastställd stadsplan eller byggnadsplan eller för företag vars tillåtlighet skall prövas i särskild ordning.

31 § Sameby eller medlem i sameby får ej upplåta rättighet som ingår i renskötselrätten. - Sameby får dock åt den som har varit medlem i byn upplåta rätt att utan avgift till sitt husbehov jaga och fiska på byns område enligt 25 §.

32 § På sådan kronomark ovanför odlingsgränsen som står under statens omedelbara disposition och på renbetesfjällen får nyttjanderätt upplåtas endast om upplåtelsen kan ske utan avsevärd olägenhet för renskötseln. - Avser upplåtelsen rätt till jakt eller fiske, kräves dessutom att upplåtelsen är förenlig med god jaktvård eller fiskevård och kan ske utan besvärande intrång i rätten till jakt eller fiske enligt 25 §. Upplåtelse av hela fisket i visst vatten får ske endast om samebyn medger det.

33 § Fråga om upplåtelse enligt 32 § prövas av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

34 § Upplåtelse enligt 32 §, som ej avser tillgodogörande av naturtillgångar eller skogsavverkning, skall ske mot avgift, om ej särskilda skäl föreligger för avgiftsfrihet. Avgiften fördelas mellan samefonden och sameby som berörs av upplåtelsen enligt bestämmelser som meddelas av regeringen. (Första stycket) - - -

Rennäringskungörelsen

3 § Avgift enligt 34 § första stycket rennäringslagen (1971:437) för upplåtelse av rätt till fiske tillfaller till tre fjärdedelar samefonden och till en fjärdedel samebyn samt för annan upplåtelse till hälften samefonden och till hälften samebyn.

5. Delning mellan byar. Inverkan därav på rätten till fiske.

5.1. Byar, eller enstaka hemman, som i inägorna (hemägorna) varit från varandra helt skilda, varit "ursprungliga skifteslag", kan av olika anledningar haft gemensam utmark.

1. 12 kap. 6§ jordabalken i 1734 års lag lydde: Nu finnas i skog ~~eller~~ löt, och öppen betesmark byar emellan, inge rå och rör, eller annan skillnad; då äger var sin del däri, efter öre och örtug. Ligga flera byar inom en rågång, och äro ~~de~~ ej sig emellan åtskilda; vare lag samma. — — —

2. I 19 kap. byggningsbalken i 1734 års lag stadgades om avgärda by. Bolby var gammal by och avgärda by den som var byggd på bolbys mark och hade sina ägor inom "hank och stör" av bolbyn (1§). Avgärda by hade "med bolby" till sin nödtorft rätt till skogsnyttning, torv-, sand- och lertäkt, mulbete samt slätter på bolbyns utmark. Avgärda by ägde även fiske och notvarp vid den strand, som låg i dess rättta intagor och hägnader; men ej fick bolby hindras att fiska "där utanföre i sjön" (2§). Om "byamän i odalby" ville skifta skog och utmark, då erhöll avgärda by efter sitt öre- eller hemmantal hälften mindre än bolby och ägde sedan bolbys rätt därå; men ej fick avgärda by söka sådant skifte (4§).

Genom Kungl. förordningen den 10 april 1810 angående avgärda bys rätt att erhålla skifte i skog och utmark stadgades sedermera, att ägare av avgärda hemman ägde med lika rätt som bolby söka och erhålla skifte i skog och utmark med såväl bolby som andra hemman, med vilka avgärda hemmanet innehade gemensam utmark; och skulle därvid avgärda hemman efter sitt öre- eller hemmantal erhålla hälften mindre än bolby samt sedan äga bolbys rätt därå.

3. Skogelag som utgjort gemensam utmark för byar, som i in-

ägorna (hemägorna) varit från varandra helt skilda "ursprungliga skifteslag", har i en del trakter funnits av ålder.

4. Skifteslag kan ha omfattat en hel socken eller en stor del därav, "sockenshifteslag", och delning först skett mellan byarna, byadelning.

5. Vid avvitrting i de norra länen har i en del fall i fråga om uppkomst och belägenhet från varandra skilda byar erhållit gemensamt ägoanslag och redovisats såsom en enda avvitrtingsenhet.

5.1.1. Rättsfall.

NJA 1937 s 488. Jönköpings län. Uppåkra skogelag utgörande gemensam utmark för Uppåkra by samt hemmanen Sibbarp, Muntarp, Hillarp och Sikanäs.

Högsta domstolen i utslag den 11 november 1937: Vid omförmälda storskiften på Uppåkra skogelag (fastställt 1786) och på den del därav, vilken betecknats såsom fredspark (fastställt 1790), har icke träffats någon bestämmelse eller eljest förekommit någon omständighet av beskaffenhet att innebära, att skogelagets vattenområde i Vallsjön eller dess fiskerätt i detta vattenområde skulle bibehållas såsom samfällighet för hemmanen i skogelaget. Med hänsyn härtill och då sagda storskiften avsett delning mellan flera ursprungliga skifteslag av gemensam utmark måste - på sätt ock synes vara mellan de nuvarande markägarna inom skogelaget ostridigt - såväl vattenområdet som även fisket däri anses ha genom storskiftena delats i enlighet med stadgandena i 12 kap. 4 § (äldre) jordabalken, så att till varje strandlott lagts den del av vattenområdet jämte fisket däri som ligger lottens strand närmast.

Kommentar: Stad^sändet i 77§ förordningen den 12 augusti 1783 om lantmäteriet i riket, att fiske borde förbliva under samfällt nyttjande, föranledde inte att i ett sådant fall som detta - delning mellan "ursprungliga skifteslag" av gemensam utmark - fisket skulle förbli samfällt för des-sa.

NJA 1947 s 528. Kopparbergs län. Ore socken.

Byadelning på socknens inägor jämte fäbodereglering ävensom åbodelning på de särskilda byarnas inägor verkställdes 1824-1827 och fastställdes den 9 februari 1828. Byadelning på socknens skogsmark börjades 1828, fortsattes 1839 och fastställdes den 18 april 1844.

Fråga om rätten till vatten och fiske i sjön Skattungen och Ore älv.

Nedansiljans domsagas ägodelningsrätt i utslag den 17 april 1945 bl.a: Såvitt storskifteshandlingarna för Ore socken visar har det icke vid skiftena vare sig bestämts, att fisket inom socknen skulle vara samfällt, eller eljest förekommit någon omständighet som visar, att detta varit avsett. - - - Ägodelningsrätten finner, att byadelningen vid allmänna storskiftet medfört sådan verkan att fisket i Skattungen och Ore älv söder om Södra överloppsmarken skall anses delat i enlighet med stadgandena i 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken, så att fisket utgör en tillhörighet till varje vid storskiftesbyadelningen utbruten lott med strand vid sagda sjö och vattendrag.

Vid ägodelningsrätten hade yrkats att fisket inom Ore socken, bl.a. på grund av stadgandet i 77§ förordningen den 12 augusti 1783 om lantmäteriet i riket att fiske borde förbliva under samfällt nyttjande, måtte förklaras vara samfällt för socknens alla jordägare.

Svea hovrätt i utslag den 22 februari 1946:

Med hänsyn till de särskilda förhållandena i förevarande del av landet - vilka föranledde att storskiftena skedde sockenvis - får byadelningen på Ore sockens inägor anses ha inneburit en indelning av socknen i skifteslag som är att jämställa med ursprungliga skifteslag. Härefter har genom den år 1844 fastställda byadelningen socknens utmark fördelats på dylika skifteslag. Mellan dessa skifteslag måste all gemenskap anses ha upphört i den mån icke vid delningarna må ha träffats bestämmelse eller eljest förekommit någon omständighet av beskaffenhet att innebära annat förhållande.

Grundsatsen att fiske inom by, om ej annat bestämts, är samfällt för byn är icke tillämplig på byadelningar av ifrågavarande art.

Såsom ägodelningsrätten jämväl funnit har det i föreliggande fall varken i fråga om vattenområdena eller beträffande fisket vid byadelningarna bestämts, att vattnet eller fisket skulle vara samfällt, eller eljest vid delningarna förekommit omständigheter utvisande att detta varit avsett.

I målet förebragta upplysningar om utövningen av fisket under skilda tider föranleder icke till att fisket uti ifrågavarande vatten, i den mån det må av ålder ha stått öppet för envar jordägare i socknen, bör anses ha efter storskiftet så förblivit.

På grund av det anförda finner Hovrätten, vad angår frågan om gränsen för Näsets by i Skattungen och Ore älv söder om Södra överloppsmarken, lika med ägodelningsrätten, att denna gräns skall bestämmas enligt stadgandena i 12 kap. 4 § (äldre) jordabalken, och prövar förty lagligt fastställa ägodelningsrättens utslag (om gränser i vattnet).

Beträffande rätten till fiske i Skattungen och Ore älv söder om Södra överloppsmarken prövar Hovrätten på grund av vad ovan anförts lagligt fastställa det slut ägodelningsrättens utslag i fiskefrågan innehåller.

Högsta domstolen i utslag den 7 november 1947. efter hemställan av föredraganden: Ej ändring i Hovrättens utslag.

Kommentarer: Byadelningen på socknens inägor ansågs ha ineburit en indelning av socknen i skifteslag som är att jämställa med ursprungliga skifteslag (byar, enstaka hemman). Vid den därefter verkställda delningen av socknens utmark mellan byarna har vattenområdena befunnits delade enligt stadgandena i 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken, och då inte bestämts eller redovisats att fisket skulle vara samfällt och ej heller eljest förekommit någon omständighet av beskaffenhet att innebära att så skulle vara fallet, har jämte vattnet även fisket ansetts vara delat enligt samma stadganden.

Kommentarer till rättsfallen NJA 1937 s 488 och 1947 s 528:

I fall som dessa - delning av samfälld utmark mellan såsom ursprungliga ansedda skifteslag (byar, enstaka hemman) - bör, där vattnet befinnes vara delat, samma presumtion för delning av fisket anses föreligga som för delning av vatten. Sådan delning av gemensam utmark mellan byar kan förekomma i de fall som förut redovisats under 1, 3, 4 och 5 och bör särskilt uppmärksammas.

I rättsfallet NJA 1929 s 413 (Hallands län, Frillesås socken) ansågs efter ett år 1826 fastställt storskifte på socknens skogsmark fisket fortfarande vara gemensamt för hela storskifteslaget, alltså för alla byar och enstaka hemman i socknen. Av referatet i NJA synes närmast framgå att detta fall ej bedömts på samma sätt som de förut omnämnda

senare rättsfallen NJA 1937 s 488 och 1947 s 528. Utgången kan också ha påverkats av särskilda omständigheter. Lantmäteristyrelsen i utlåtande till Högsta domstolen: Den omständigheten att tillgång till stranden blivit vid storskiftet medgiven åt hela skifteslaget och att vägar till havet samtidigt avsatts för gemensamt behov tydde på att fiskerätten ej varit begränsad till allenast vissa av socknens hemman. - Detta rättsfall bör i varje fall inte inverka förringande på betydelsen av rättsfallen NJA 1937 s 488 och 1947 s 528.

Svea hovrätts utslag den 12 december 1951 (Rättsfallsregister för lantmäteriet kompl nr 83). Södermanlands län. Grinda. Avgärda bys rätt till fiske.

Lantmäteristyrelsen i yttrande den 2 augusti 1951, nr 559U, till Svea hovrätt: Avgärda by anses i fråga om de enskilda ägorna såsom eget skifteslag (se Thulin: Skifteslagstiftningen sid. 65 och 222). Äganderätten till dessa ägor påverkas icke av den avgärda egenskapen. Ett eller flera avgärda hemman kan vara belägna inom flera bolbyars gemensamma rågång (se nyss anmärkta arbete sid. 218-219). Förhållandet mellan de olika hemmanen och byarna påminner alltså i hög grad om det som föreligger inom ett skogelag eller sockenskiifteslag.

Svea hovrätt yttrade i utslaget den 12 december 1951 bl a: Avgärda by och bolby är med avseende på de enskilda ägorna särskilda skifteslag med gemensamhet i fråga om utmark. Vid utmarksdelning mellan ursprungliga skifteslag är jämte vattenområdet jämväl fisket att anse såsom delat ^{mellan,} dessa skifteslag, därest icke annat föranledes av uttryckligt beslut eller särskilda omständigheter.

Kommentar: Rätten till fiske efter delning av utmarken mellan bolby och avgärda by (det fall som förut redovisats un-

der 2) bör bedömas på samma sätt som rätten till fiske efter delning av utmark mellan byar i övriga fall (förut redovisade under 1, 3, 4 och 5).

Ur Rättsfallsregister för lantmäteriet under H2:

1946 Hovr. Utslag 13. X län. Norrbobyn. Fisket ansågs delat genom bydelning i Norrbo, Delsbo och Bjuråkers socknar.

1970 Hovr. Utslag 102, kompl nr 976. G län. Ulvsåkra m.fl. Storskifte på skogelag ansågs ha inneburit att fisket delats med vattnet. Ej prövningstillstånd 2.12.1971.

5.2. Delning av skog och utmark mellan byar, "ursprungliga skifteslag", i övriga fall.

76§ i 1866 års skiftesstadga (8 kap 7§ i 1827 års skiftesstadga): Om hemman eller by hade rätt till skogsfång eller mulbete på annat hemmans eller annan bys mark kunde under viss förutsättning det berättigade hemmanet eller den berättigade byn i stället för rättigheterna erhålla viss lott av den belastade marken. Detta var en delning av den belastade byns (hemmanets) mark mellan nämnda by (hemman) och den berättigade byn (hemmanet).

Kommentar: Om den mark som sålunda delades tillhörde ett ursprungligt skifteslag (by, enstaka hemman), bör, där vatten befinnes ha delats, samma presumtion för delning av fisket anses föreligga som för delning av vatten.

77§ i 1866 års skiftesstadga (8 kap 9§ i 1827 års skiftesstadga): Om hemman eller by hade rätt att taga sten, grus, ler, torv eller dylikt på annat hemmans eller annan bys mark kunde under viss förutsättning det berättigade hemman-

net eller den berättigade byn i stället för rättigheterna erhålla viss lott av den belastade marken. Även detta var en delning av den belastade byns (hemmanets) mark mellan nämnda **by** (hemman) och den berättigade byn (hemmanet).

Kommentar: Om den mark som sålunda delades tillhörde ett ursprungligt skifteslag (by, enstaka hemman), bör, där vatten befinnes ha delats, samma presumtion för delning av fisket anses föreligga som för delning av vatten.

5.3. Ägoutbyte mellan ursprungliga skifteslag.

Under förutsättning att ägoutbytet berört helt ursprungligt skifteslag, och exempelvis icke endast ett av två eller flera däri ingående hemman, bör, där vatten befinnes ha följt med i den i ägoutbytet ingående marken, samma presumtion för delning av fisket anses föreligga som för delning av vatten.

Rättsfall: NJA 1936 s 408.

6. Oregelbundenheter mellan ursprungliga skifteslag.
Inverkan därav på rätten till vatten och fiske.

Sådan oregelbundenhet föreligger då inom gränserna för ett ursprungligt skifteslag är belägen en äga tillhörande ett annat ursprungligt skifteslag. Beträffande sådan äga bör man skilja mellan det skifteslag, inom vilket den är belägen, och det skifteslag, till vilket den hör.

6.1. Allmänna kommentarer.

Därest inte någon uttrycklig bestämmelse eller redovisning annat föranleder bör anledning inte föreligga till annat antagande än att - i enlighet med vanliga principer för fördelning av vatten mellan byar - till sådan äga med strand hör vatten enligt reglerna i 12 kap 4§ (äldre) jordabalken och att - i enlighet med vanliga regler för fördelning av fiske mellan byar eller därmed jämförliga jordpossessioner - fisket i det till sådan äga hörande vattnet, liksom ägan med dess vatten, tillhör det skifteslag, till vilket ägan hör, och inte det skifteslag, inom vilket ägan är belägen.

Kommentarer lämnas härefter i samband med en del redovisade rättsfall samt särskilt rörande enklaver av slåtterängar och urfjäll efter redovisningen av rättsfallen.

6.2. Uttalanden om urfjälls rätt till vatten i samband med tillkomsten av 1 kap 5§ JB.

Prop 1970:20 Del B1 s 87. (NJA II 1972 s 18).

Lagberedningen tar i detta sammanhang upp frågan om urfjälls rätt till vattenområde vid dess strand. Trots att starka skäl anses tala för att bryta nuvarande rättspraxis enligt vilken urfjäll, i likhet med avsöndring, in dubio ej anses omfatta vattenområde utanför dess strand föreslås ingen uttrycklig regel i ämnet. I stället överlämnas åt

praxis att lösa spørsmålet med beaktande av den allmänna rättsutvecklingen beträffande strandäganderättens omfattning.

Prop 1970:20 Del B1 s 87.

Frågan om urfjälls rätt till vattenområde behandlas av lantmäteristyrelsen särskilt mot bakgrund av spørsmålet om rätten till fiske. Styrelsen anmärker därvid att förhållandena är likartade beträffande ströängarna i Norrland och myrslogarna i Dalarna.

Prop 1970:20 Del B1 s 88 (NJA II s 19)

Departementschefen 1966: I likhet med lagberedningen anser jag det inte lämpligt att i jordabalken reglera urfjälls rätt till vattenområde.

6.3. Rättsfall

H 7 1892 s 198. Gävleborgs län. Norrala. (Urfjäll)
Södra Hälsinglands östra tingslags häradsrätt i utslag den 8 april 1889, som fastställdes av HD genom dom den 22 mars 1892:

- - - ty och som, jämlikt grunderna för 12 kap. 4§ jordabalken, ägare av stranden ägde efter rågång och bolstad sin land, som utanför stranden av sjö uppkommit,

och, även om det kunde anses utrett, att Olssons förenämnda ägor vore av urfjälls egenskap, samma stadgande, då annan bestämmelse icke finnes, måste anses avse jämväl uppgrundning utanför stranden av urfjällsjord;

alltså och då den omständigheten, att socknen skulle äga fiskerätt i Flaket, icke lagligen kunde medföra äganderätt till land, som av Flaket uppkommit,

funne H.R:n - - - skäligt förklara Olsson för ägare efter rågång och bolstad sin av den utanför hans omförmälda jord-ägare uppkomna uppgrundningen av Flaket.

- G 5 1897 s 623. Västerbottens län. Nolbyn, Blacke och Fällan. Fråga huruvida urfjällslägenheter hade rätt till uppgrundningar, som uppkommit genom sänkning av en till lägenheterna gränsande sjö. 12 kap. 4§ jordabalken.

Löfvångers tingslags häradsrätt i utslag den 1 juni 1893:
- - - den i 12 kap. 4§ i jordabalken uttalade grundsats, att äganderätt till strand medförde äganderätt efter däri angivna grunder till utanför stranden belägen sjö, finge antagas vara tillämplig jämväl å jord av urfjälls natur;

Svea hovrätt i dom den 1 mars 1895: att emedan, på sätt HR:n antagit, stadganden i 12 kap. 4§ jordabalken angående strandägares rätt till utanför stranden belägen sjö måste anses tillämpliga jämväl å urfjällsäga,

HD i dom den 9 december 1897: och enär vad i saken förekommit icke gäve anledning till annat antagande, än att lägenheterna Rörnäset och Långängarna, belägna den förra inom Gärde by och Långängarna inom Selets by, av ålder varit till sitt område begränsade av Gärdefjärdens strand och följaktligen icke inom sina rågångar omfattat ifrågavande uppgrundningar eller delar därav; ty och som vid det förhållandet, att lägenheterna vore av urfjälls natur, besittning av dem varken på grund av stadgandena i 12 kap. 4§ jordabalken eller eljest enligt lag medförde rätt till uppgrundningarna;

- H 4 1899 s 141. Gävleborgs län. Åsbyggeby. Fråga huruvida rätten till fiske i vattnet utanför urfjällsängar, vilka, av

ålder tillhöriga en by, var belägna inom området för en till ett bruk anslagen, sedermera av bruket skatteköpt rekognitionsallmänning, tillkomme byamännen eller bruksägaren.

HD i dom den 29 mars 1899: och enär ifrågavarande ängar, vilka av ålder tillhört Åsbyggeby by inom området för en Oslättfors bruk anslagen, numera under bruket skatteköpt rekognitionsallmänning, vore av urfjälls natur; samt vid sådant förhållande; och då det fiskevatten, om vilket i saken vore fråga, icke fölle inom urfjällarnas gränser, besittningen av ängarna icke i och för sig medförde rätt till fiske i nämnda vatten;

G3, H5 1936 s 408. Stockholms län. Västernäs. Vid ägoutbyte (1846) bortbytte skifteslaget A, mot vederlag i annan mark, till skifteslaget B större delen av en A tillhörig, inom B:s område belägen s.k. sjövret. Fråga nu huruvida i ägoutbytet medföljt vattenområdet utanför stranden till den bortbytta delen av sjövreten jämte fiske och uppgrundningar inom det-samma.

Norra Roslags domsagas ägodelningsrätts utslag den 14 mars 1935:

Enär före ägoutbytet till den inom Tulka skifteslags rågång belägna, Västernäs skifteslag tillhöriga ägan Sjövreten måste anses ha hört vattenområdet utanför dess strand i enlighet med bestämmelserna i 12 kap. 4§ jordabalken;

ty och som handlingarna rörande ägoutbytet, vilket ägt rum för längre tid tillbaka och mellan olika skifteslag, icke innehölle, att från den del av Sjövreten, som vid ägoutbytet tilldelats Tulka, vattenområdet utanför stranden undantagits,

samt vid sådant förhållande, då annat ej visats, vattenområdet till denna del måste anses ha medföljt stranden;

alltså och då för Västernäs icke kunde anses ha uppkommit någon särskild rätt till fiske å vattenområdet,

prövade ägodelningsrätten lagligt förklara Västernäs äga bättre rätt än Tulka allenast till vattenområdet och fisket utanför stranden till den Västernäs (vid ägoutbytet) förbehållna gist- och båtplatsen inom de gränser nämnda lagrum angåve.

HD i utslag den 21 augusti 1936: Ej skäl till ändring i ägodelningsrättens utslag.

Kommentarer

I målet hade överlantmätaren i länet antagit men förrättningslantmätaren, under framhållande av ägoblandningen inom orten mellan olika skifteslag, bestritt, att sjövreten vore att betrakta såsom urfjäll.

I målet förutsattes att till den till Västernäs skifteslag hörande och inom Tulka skifteslag belägna enklaven Sjövreten före ägoutbytet hörde vattenområde utanför dess strand enligt reglerna i 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken och fisket i det vattnet.

G 2 1944 s 133. Västerbottens län. Bertejaur. Med ströäng, som vid tilläggsavvittring förklarats skola bibehållas under visst hemman, har ansetts följa rätt till vatten utanför ströängen (och fisket i det vattnet). Mål om olovligt fiske.

I ett av avvittringsstyresmannen den 18 december 1913 till

KB i Västerbottens län avgivet förslag till avvittning av viss del av Sorsele socken redovisades sjön Bertejaur i beskrivningen såsom ägofigurerna nr 850 och 851, impediment, under rubriken "Vid avvittningen avmäta ägor, som föreslås att hänföras till oavvittrad kronomark". Enligt KB:s avvitrings-utslag den 30 december 1916 skulle de vid avvittningen avmäta ägor som föreslagits att hänföras till oavvittrad kronomark tills vidare bibehållas såsom kronoöverloppsmark.

Hovrätten för Övre Norrland i utslag den 18 augusti 1941:

Genom att ifrågavarande ströängar vid tilläggsavvittningen förklarats skola bibehållas under hemmanet Bertejaur 1:1 har ängarna kommit att tillhöra hemmanets ägare med full äganderätt. Med äganderätten till ängarna, som gränsar till sjön Bertejaur, har - då i de med avseende på tilläggsavvittningen gällande bestämmelserna icke stadgats, att undantag för sådant vattenområde finge ske, och i förevarande fall något undantag ej heller skett - följt äganderätten till den del av vattenområdet i sjön som är närmast ängarnas strand.

Enär följaktligen rätten att fiska på de med åtalet avsedda områdena av sjön Bertejaur tillkommer ägarna av hemmanet Bertejaur 1:1,

prövar HovR:n rättvist fastställa det slut H.R:ns utslag innehåller såväl i ansvarsfrågan som i ersättningsfrågan.

HD i utslag den 12 februari 1944: Ej skäl till ändring i HovR:ns utslag.

G 5 Svea hovrätts utslag den 26 maj 1945. Y län. Mo. (Rättsfallsregister för lantmäteriet under G5) Slätterängar höran-

de till by och därunder skattlagda men belägna inom annan by har inte något vattenområde utanför stranden. Ångermanlands västra domsagas ägodelningsrätt i utslag den 10 oktober 1944 bl a: Dessa slätterängar är mer att jämföra med ägor av urfjälls natur än med s.k. ströängar inom kronomark. "Jämlikt rättstillämpning äger urfjäll till en by icke rätt till vatten och grund inom annan by, där urfjäl- len ligger."

G 5 1947 s 179. Gävleborgs län. Hedesunda. Strandängar inom området för skatteköpt allmänning vid Dalälven har av ålder innehafts och nyttjats för slätter till närbelägna hemman och byar. Fråga huruvida vattenområdet utanför ängarna tillkommer byamännen eller ägaren av det skatteköpta området.

Gästriklands östra domsagas ägodelningsrätt i utslag den 10 mars 1943 bl.a:

I fråga om vattenområdena finner ägodelningsrätten med hänsyn till vad i målet förekommit Lågbo hemman vara jämlikt 12 kap. 4§ jordabalken berättigat till vatten och grund i Dalälven utanför hemmanets strand på Sidlandet.

Som emellertid övriga inom yttergränserna för Jörsön 1:1 befintliga, till hemman eller byar inom Hedesunda socken hörande strandägor icke, såvitt visats, är att i förevarande avseende annorledes anse än såsom urfjällar, vilka icke medför någon rätt till vattenområde,

samt någon på urminnes hävd eller förekomsten av kvarnar och kvarställen grundad rätt till vattenområde inom fastigheten ej heller ådagalagts,

prövar ägodelningsrätten lagligt förklara samtliga inom

yttergränserna för Jörsön 1:1 befintliga vattenområden i Dalälven - allenast med ovan angivna undantag - rätteligen tillhöra nämnda fastighet.

Svea hovrätt i utslag den 2 juni 1945 bl.a:

Beträffande slutligen rätten till vattenområden i Dalälven samt kvarnställen finner HovR:n lika med Ägod. R:n, att de inom yttergränserna för Jörsön nr 1 befintliga, till hemman och byar inom Hedesunda hörande strandägorna - utom Lågbo hemmans strand, varom nu ej är fråga - icke kan anses anorlunda än som urfjällar;

och enär dylika ägor icke medför rätt till vattenområde,

samt Per Persson och medparter icke visat sig på grund av rätt till kvarnar och kvarnställen ha äganderätt till något vattenområde i Dalälven eller utmål på dess stränder,

fastställer HovR:n Ägod. R:ns domslut jämväl i denna del.

HD i utslag den 15 april 1947, i enlighet med yttrande av Just.R. Santesson, bl.a:

Vad angår rätten till vattenområden i Dalälven och kvarnställen så enär av utredningen framgår, att de inom yttergränserna för Jörsön nr 1 befintliga, till hemman och byar i Hedesunda hörande strandägorna om vilka nu är fråga ursprungligen förbehållits byamännen allenast för att dessa skulle tillgodogöra sig höskörden på ägorna,

samt vad i målet förekommit icke giver anledning till antagande att med ägorna följt rätt till vatten;

alltså och då såsom HovR:n anfört Per Persson och medparter icke visat sig på grund av rätt till kvarnar eller kvarn-

ställen ha rätt till något vattenområde i älven eller ut-
mål på dess stränder;

prövar jag rättvist fastställa det slut vartill HovR:n kom-
mit i denna del av målet.

Kommentar: Att de i målet aktuella strandägorna vid Dal-
älven skulle ha egenskap av urfjällar anfördes ej som dom-
skäl i HD:s utslag men väl att de ursprungligen förbehål-
lits byamännen "allenast för att dessa skulle tillgodogöra
sig höskörden på ägorna", vilket måhända ansågs vara en in-
te fullständig förfoganderätt.

G 3 Svea hovrätts utslag den 24 november 1947. Y län. Imnäs.

(Rättsfallsregister för lantmätmäteriet under G3)

Slätter om 9 tnd 28 kpld till Imnäs by var belägna inom
Forsmo by och till en del vid Fjällsjöälven. Vid laga skif-
te på Imnäs by fastställt den 19 juli 1861 undantogs dessa
slätter såsom samfällighet för gemensamt begagnande. Genom
ägoutbyte flyttades slätterna till rågången mellan byarna
vid nämnda älv. Genom avhandling 1863 med tillägg 1873 och
1875 sålde hemmansägarna i Imnäs by utbytesjorden, samfälld,
såsom avsöndrad lägenhet. Vattenområdet i älven utanför lä-
genhetens strand ansågs ha tillförts Imnäs by genom ägout-
bytet och ha ingått i överlåtelsen av den avsöndrade lägen-
heten. (Ångermanlands västra domsagas ägodelningsrätt ytt-
rade i utslag den 18 mars 1947 bl.a, att Imnäs bys slätter
inom Forsmo by varit att anse såsom en förstnämnda by till-
hörig urfjäll inom sistnämnda by och såsom sådan inte be-
rättigad till vatten och grund i älven inom den senare byn,
att det inte visats att den äga som tillbyetts Imnäs bymän
erhållit annan jordnatur än den bortbytta slättermarken,
således urfjälls, eller att i allt fall bl.a. vid bytet
vatten och grund utanför ägan tillfallit denna, varför till
den avsöndrade lägenheten inte hörde vatten och grund i äl-
ven.)

G 2 Hovrättens för Nedre Norrland utslag den 31 januari 1951.
Y. län. Ärtrik. (Rättsfallsregister för lantmäteriet under G2, kompl nr 78)

Till Ärtriks by avvittrad på 1700-talet hör slåtterområden vid Faxälven belägna inom Holmsta by avvittrad på 1800-talet. Vatten och grund i älven enligt 12 kap 4§ (äldre) jordabalken utanför sådant slåtterområde förklarades tillkomma Ärtriks by. (Ångermanlands västra domsagas ägodelningsrätt yttrade i utslag den 4 juli 1950 bl.a, att det ifrågavarande till Ärtriks by hörande slåtterområdet inom Holmsta by inte var att bedöma annorlunda än som sådan urfjäll som är belägen inom annan bys rågång, att enligt stadgad rättstillämpning dylik urfjäll inte äger rätt till vatten och grund utanför urfjällen inom den by där urfjällen ligger och att på den grund vatten och grund i älven utanför nämnda slåtterområde tillhörde Holmsta by.)

G 5 Hovrättens för Nedre Norrland utslag den 19 juni 1952. Y län. Mjösund och Skottsund. (Rättsfallsregister för lantmäteriet under G5, kompl nr 82) Vattenområdet i Ljungan utanför urfjällen Svinskinnet som antagits vara belägen till en del inom Mjösunds by och till en del inom Skottsunds by. - Ej ändring i ägodelningsrättens utslag, såvitt talan däremot förts. - Medelpads östra domsagas ägodelningsrätt yttrade i utslag den 24 november 1951 bl.a, att Svinskinnet var en äga av urfjälls natur, att enligt gällande rättspraxis vattenområdet utanför en urfjällsäga skall anses tillhöra den by, inom vars rågång vattenområdet är beläget, samt att det omtvistade vattenområdet till den del det var beläget inom Mjösunds by var samfällt för denna by och till den del det var beläget inom Skottsunds by samfällt för denna by.

G 5 Hovrättens för Nedre Norrland utslag den 27 juni 1957.
Y län. Önsta. (Rättsfallsregister för lantmäteriet under G5, kompl 320) Vattenområdet i Ljungan utanför urfjäll som antagits vara beläget inom Önsta skifteslag. - Ej ändring i ägodelningsrättens utslag, såvitt talan däremot förts. - Medelpads västra domsagas ägodelningsrätt yttrade i utslag den 19 oktober 1956 bl.a, att lagberedningen i förslag till jordabalk 1947 ansett starka skäl föreligga att principiellt tillerkänna urfjäll rätt till vattenområde utanför dess strand, att rättspraxis - i den mån den tagit sig uttryck i prejudikat från högsta domstolen - inte varit fullt klar samt att vattenområdet utanför ifrågavarande urfjällsområdes strand jämlikt grunderna för 12 kap 4§ (äldre) jordabalken skulle anses tillhöra samma område.

G 2 1964 s 336. Västerbottens län. Lycksele socken. Vindelgransele. Med ströäng, som vid förrättning enligt 1921 års lag om ströängars indragande till kronan förklarats skola bibehållas under viss fastighet, har ansetts följa rätt till vatten utanför ströängen. Tvist om äganderätt till vattenområden.

Västerbottens västra domsagas ägodelningsrätt i utslag den 25 april 1960 bl.a:

Vid avvittringen blev de ströängar, om vilka i målet är fråga, tillagda skifteslaget (Vindelgransele). Vattenområdena utanför ströängarna redovisades till kronan såsom ingående i kronopark eller område, som numera är kronopark.

Ströängarna blev sedermera vid förrättningar enligt lagen den 22 juni 1921 om ströängars indragande till kronan bibehållna för de fastigheter, i vilka ströängarna nu ingår.

Såväl förrättning enligt 1921 års lag som förrättning

enligt Kungl. kungörelsen den 30 december 1916 angående tilläggsavvittring i vissa delar av Västerbottens läns lappmark utgör tillägg till avvittringen. Genom att vid dylik förrättning en ströäng bibehålles vid den enskilda fastigheten har ströängen - till skillnad mot vad som skedde vid den tidigare avvittringen - kommit att tillhöra fastigheten såsom en i denna ingående del och med full äganderätt för fastighetens ägare. Därest annat icke stadgats, följer jämlikt allmänna grundsatser med ströängen även vattenområdet utanför ströängen i enlighet med reglerna i 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken, och detta oavsett huruvida ströängen gränsar mot kronopark eller kronans överloppsmark; att vid avvittring vattenområde redovisats såsom hörande till kronopark utgör härutinnan icke hinder.

Undantag härutinnan har för dessa vattenområden icke stadgats.

Vattenområdena utanför ströängarna tillhör alltså Vindelgransele skifteslag.

Vid nu åberopade förhållanden får de fastigheter, vilka genom förrättning enligt 1921 års lag med äganderätt erhöill ströängarna, anses ha med samma rätt förvärvat vattenområdena utanför ströängarna.

På grund av det anförda förklarar ägodelningsrätten, att vattenområdena utanför de ströängar, varom i målet är fråga, är enskilt tillhöriga ettbart område den fastighet, i vilken den intilligande ströängen ingår.

Hovrätten för Övre Norrland i utslag den 1 juni 1961: Ägodelningsrättens utslag fastställdes.

HD i utslag den 31 juli 1964: Hovrättens utslag fastställdes.

G 2 1964 s 346. Norrbottens län. Ovanför odlingsgränsen. Gällivare socken. Neitisuando. Med ströäng, som vid allmän avvitrting tills vidare bibehållits under vissa hemman, har ansetts icke följa rätt till vatten utanför ströängen (och icke heller någon rätt till fiske). Mål om olovligt fiske.

Hovrätten för Övre Norrland i dom den 11 februari 1963
bl.a:

Sjön Nourakkjärvi, vilken är belägen ovan odlingsgränsen cirka 1 mil nordväst om Neitisuando by, har vid avvitrting, beträffande vilken länsstyrelsen meddelat utslag den 31 oktober 1887, redovisats som kronoöverloppsmark. Sjön är i handlingarna och på kartan redovisad under fig, nr 146 . -
- - Frånsett den under fig. nr 143 redovisade ströängen har övrig mark, som gränsar mot sjön, i avvitrtingshandlingarna redovisats som kronoöverloppsmark och ingår numera i Gällivare kronoöverloppsmark 2:1. - - -

Avvittringen av ifrågavarande ströängar har skett jämlikt 1873 års avvitrtingsstadga för Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker och med tillämpning av Kungl. brevet den 22 juni 1883 angående de å kronoparkerna i Gällivare socken belägna hemman och nybyggen tillhöriga ängar m.m. Avvittringsutslaget innehåller såvitt angår ströängarna, att hemmanen Neitisuando nr 1 och 2 samt Nilimännikö nr 1 (sedermera sammanförda till Neitisuando nr 3) på grund av 1883 års brev tills vidare, utan andel i den ströängarna omgivande skogsmarken, bibehållits vid ströängarna, innan de kunde mot annan mark utbytas.

Varken avvitrtingsförfattningarnas innehåll eller förhållandena i övrigt vid avvitrtingens genomförande i Norrbottens läns lappmarker ovan odlingsgränsen ger stöd åt antagande, att hemmansinnehavarna på grund av den gjorda ströängstill-

delningen förvärvat någon rätt till vattenområdet i Nuorakkajärvi. Med hänsyn härtill och till den vid avvittningen gjorda redovisningen av Nuorakkajärvi måste antagas, att vattenområdet i sjön vid avvittningen bibehållits under kronans ägovälde. Någon förändring i detta rättsläge har med avseende å ifrågavarande områden, som icke beröres av 1916 års kungörelse angående tilläggsavvittring eller 1921 års lag om ströängars indragande till kronan, därefter icke inträffat.

Såvitt utredningen ger vid handen, har icke vid avvittningen fiskerätten i sjön förbehållits såsom någons enskilda tillhörighet eller eljest varit föremål för behandling.

Oberoende av de förmåner med avseende på fiske, vilka på grund av nybyggesförfattningarna tidigare må ha tillkommit innebyggarna omkring Nuorakkajärvi, måste vid angivna förhållanden fiskerätten i sjön anses ha åtföljt rätten till vattenområdet och följaktligen tillkomma kronan.

HD i dom den 31 juli 1964 bl.a: Lika med HovR:n finner KM:t,

att stöd saknas för antagande, att hemmansinnehavarna skulle till följd av den verkställda ströängstilldelningen vid allmänna avvittningens genomförande ha förvärvat någon rätt till vattenområdet i Nuorakkajärvi,

att förändring härvidlag med avseende på ifrågavarande ströäng, som icke beröres av 1916 års kungörelse angående tilläggsavvittring eller 1921 års lag om ströängars indragande till kronan, sedermera icke inträtt

samt att, såvitt utredningen ger vid handen, fiskerätten i sjön icke vid avvittningen förbehållits såsom någons enskilda tillhörighet eller eljest varit föremål för behandling.

HD prövade lagligt fastställa det slut HovR:ns dom innehöll.

H 7 Svea hovrätts dom den 7 februari 1969. T län. Emme. Folke-
torp. Gilltorp. (Rättsfallsregister för lantmäteriet under
H7, kompl nr 923) Utängar ansågs inte vara urfjällar inom
den by där de var belägna (Björnhaga) utan ursprungliga
ägor (odalägor) till de byar till vilka de hörde. Vattnet
utanför utängarna ansågs tillhöra dessa och fisket i det
vattnet sistnämnda byar.

6.4. Kommentarer särskilt rörande enklaver av slätterängar och
urfjällar.

Slätterängar hade i äldre tider stor betydelse för hus-
hållningen. De kunde vara belägna inom skogs- och utmark
på stora avstånd från den by eller det hemman till vilka
de nyttjades. Vid skattnläggning av by eller hemman, vid av-
gränsning av skogstrakt (allmänning), vid bestämning av rå-
gång mellan byar i skogs- och utmark och vid avgränsning i
skogs- och utmark mellan avvitringsenheter kunde sådana
slätterängar bibehållas till den by eller det hemman till
vilka de tidigare hört, även om de blev belägna utanför
byns eller hemmanets i skogs- och utmarken bestämda rå-
gångar. Sådana slätterängar, som tidigare än omgivande
skogs- och utmark kommit under enskilt och mera intensivt
nyttjande, tillhörde fortfarande den by eller det hemman
till vilka de nyttjades och var enklaver därtill inom
skogs- och utmarken till den by, det hemman eller den skogs-
trakt (allmänning) där de var belägna. Därest sådan slät-
teräng var belägen vid vatten bör till densamma - i enlig-
het med allmänna rättsgrundsatser för vattenområdets för-
delning mellan byar - ha hört vattenområdet utanför dess
strand enligt reglerna i 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken
och, i enlighet med vanliga regler för fördelning av fiske
mellan byar, även fisket i samma vattenområde. Något ut-
rymme för begreppet urfjäll ifråga om dessa och liknande
enklaver bör inte finnas, även om de ibland benämnes ur-

fjäll. Vad som sagts om slätterängar bör även gälla för mera betydande inägoområden.

Huruvida till sådan enklav nu hör vattenområde och fiske bör även bli beroende av de åtgärder - med verkan mot densamma - som sedermera kan ha vidtagits.

Urfjäll (Thulin,^{1911/} Skifteslagstiftningen s 40-46) bör ha varit en sådan äga i gammal by som av någon anledning blev avgränsad ("avfjällad") från de byns övriga ägor som nyttjades av bydelägarna efter deras andel i byn (efter byamålet, i tegskifte). I 15 kap 3§ jordabalken i 1734 års lag omtalas urfjäll - sedan i 2§ nämnts att urminnes hävd ej gällde i de ägor i by som bydelägarna nyttjade efter sin andel i byn - såsom "utjord eller urfjäll, i åker, äng, skog eller mark, med rå och rör, eller gård och vård instängd", för vilken urminnes hävd kunde gälla. Sådan urfjäll som nyttjats av delägare i den by där den var belägen kommer ej längre till synes, utan det är fråga om sådan urfjäll som kommit att tillhöra annan by än den inom vilken den är belägen och som således nu utgör en enklav till den förstnämnda byn inom den sistnämnda byn.

Något uttryckligt stadgande att till urfjäll ej skall höra vattenområde utanför dess strand finns inte (NJA 1892 s 198; hovrättens för Nedre Norrland utslag den 27 juni 1957 efter Medelpads västra domsagas ägodelningsrätts utslag den 19 oktober 1956, Önsta i Y län). Anledningen till rättspraxis (NJA 1897 s 623) kan antagas ha varit beskrivningen av urfjäll i 15 kap 3§ jordabalken i 1734 års lag såsom en äga som var med rå och rör eller gård och vård instängd. Att landområdet till en urfjäll var på sådant sätt tydligt avgränsat synes emellertid inte böra ha utgjort hinder mot att där landområdet gränsade mot vatten med landområdet följde vattenområde utanför stranden. Att en urfjäll med dess såväl till tidpunkt som sätt okända uppkomst skulle i

fråga om förutsättningarna för rätten till vattenområde utanför strand jämföras med en avsöndrad lägenhet synes ej vara övertygande. Såvitt kunnat utrönas har HD ej efter rättsfallet NJA 1899 s 141 angivit strandägas egenskap av urfjäll såsom skäl varför den ej tillerkänts vattenområde utanför stranden.

Övervägande skäl synes tala för att även sådan enklav, som kan antas ha uppkommit såsom urfjäll, i fråga om rätt till vatten och fiske bör bedömas på samma sätt som förut omnämnts i samband med slätterängar.

- B. Fortsatt redogörelse avseende rätten till vatten
7. Vatten, delat eller odelat huvudsakligen inom ursprungligt eller primärt skifteslag.
- 7.1. Delat enligt presumptionen.
- 7.1.1. Rättsfall. Referat.

1887 s 518. Y län. Hovid. Laga skifte 1838 fastställt den 20 december 1843. Fråga om delning av vattenområdet i havet utanför byns strand. - Ur HD:s utslag den 16 december 1887, i enlighet med Sköns tingslags ägodelningsrätts utslag den 22 januari 1887: Vid det år 1838 förrättade och den 20 december 1843 fastställda laga skifte på alla ägor-na till Hovids by hade vatten och strand inte blivit undantagna såsom gemensam samfällighet. Det var vid detta förhållande uppenbart, att stranden och vattnet blivit jämte all annan skifteslagets samfälliga egendom, som inte var från skiftet uttryckligen undantagen, mellan delägarna lagligen fördelade. Den sökta delningen av vatten och strand i skifteslaget kunde inte äga rum.

1901 s 88. Y län. Näs. Laga skifte 1832 fastställt 1839. Fråga var om delning efter skattetal av det till byn hörande vattenområdet i Alnösundet. - Ur HD:s utslag den 28 januari 1901, i enlighet med Sköns tingslags ägodelningsrätts utslag den 21 november 1899: Den till Näs by hörande strand hade blivit delad genom fastställt laga skifte. Intet förhållande förelåg på grund varav det oaktat uppgrundningar, vatten och landgrund utanför samma strand var att anse som samfällighet för byn. Då särskild delning av i vattenområdet till äventyrs befintligt gemensamt fiske inte ifrågasatts i ärendet, förklarades den sökta delningen inte kunna äga rum.

1901 s 462. L län. Yngsjö. Laga skifte 1832-1837 fastställt 1845. Tvist om utfyllningar och landvinningar i Helge å. - Ur HD:s dom den 4 november 1901: Det vid det år 1845 fastställda laga skiftet fattade beslut, att fiskerättig-

heten och alla i strömmen varande, byn tillhöriga holmar skulle bibehållas samfällda, föranledde inte därtill, att de omtvistade områdena var att anse såsom byns gemensamma egendom.

1907 s 152. O län. Viken. Laga skifte 1841-1843. - Ur HD:s dom den 3 maj 1907, i enlighet med Askims, västra och östra Hisings samt Sävedals häradsrätts utslag den 26 maj 1903: Vid laga skiftet hade för gemensamt behov avsatts bl.a. två vid stranden av saltsjön belägna s.k. allmänningar, den ena till upplagsplats och den andra till grustäkt, men för övrigt hade inte gjorts någon bestämmelse om vatten och landgrund utanför skifteslagets strand i saltsjön, till följd varav samma vatten och landgrund måste, då annorlunda ej visats, anses ha utom möjligen där varande samfällt fiske ingått i laga skiftet samt den del därav, som legat utanför stranden till skiftet för (två hemmansdelar i Viken nämnes), tillfallit samma hemmansdelar.

1907 s 321. AB län. Blidö. Laga skifte 1833-1842. - Ur HD:s dom den 14 augusti 1907, i enlighet med Svea hovrätts dom den 30 juni 1905: Den omständigheten, att sjöfoder-slätter och fiske i byns kringliggande vatten skulle förbli odelade och gemensamma, kunde inte lagligen kunde medföra, att även vattnet utanför berörda strand skolat betraktas såsom från skiftet undantaget, utan i stället måste anses, att vattnet vid skiftet medföljt det land, invid vilket det legat.

1908 s 80. BD län. Harad. Laga skifte 1862. Sjön Bodträsket hade i delningsbeskrivningen upptagits under en näst efter samfällda platser förekommande rubrik "Impedimenta". - Ur HD:s dom den 18 mars 1908: Enär sjön Bodträsket vid laga skiftet inte blivit avsatt såsom en byns samfällda egendom utan ingått i skiftet under benämningen impediment,

måste en i sjön uppkommen uppgrundning, som var belägen utanför en vid skiftet för visst hemman utlagd ägolott, anses tillhöra detta hemman.

1913 s 299 I. BD län. Bergsviken. Storskifte 1821. - Ur HD:s dom den 12 juni 1913: Enär Bergsvikens bys strand vid Inre Pitefjärden blivit vid storskiftet delad, samt, såvitt av storskifteshandlingarnas innehåll och övriga i målet förekomna omständigheter framgick, vattenområdet utanför nämnda strand inte blivit från delningen undantaget, var utanför stranden sedermera tillkomna uppgrundningar och utfyllningar inte att anse som en samfällighet för skifteslaget (utan såsom delade mellan de vid storskiftet invid stranden förlagda fastigheterna i enlighet med föreskrifterna i 12 kap. 4§ jordabalken).

1913 s 299 II. BD län. Jävre. Storskifte 1821. Jävre by ligger vid Jävrefjärden (Bottniska viken). Genom en till byns utskog hörande, i havet utskjutande halvö kallad Sandholmen bildas en vik benämnd Sandholmsviken. Sten- och sandstränderna omkring Sandholmen och Sandholmsviken är på storskifteskartan betecknade såsom impediment och saknar ägofigurnummer. På kartan har vissa skifteslinjer, begränsande de vid storskiftet under litt. O, P, M och Mm utlagda hemmanen, utdragits till fjärden över Sandholmsviken och Sandholmen jämte nyssberörda stränder, men i delningsbeskrivningen har inte någon del av stränderna och viken tilldelats nämnda hemman. Ej heller i övrigt träffades vid storskiftet någon särskild bestämmelse rörande vatten och grund utanför byns strand.

Ur HD:s dom den 12 juni 1913: Av handlingar och karta över storskiftet och övriga i målet förekomna omständigheter framgick, att vid storskiftet varken omförmälda därvid såsom impediment betraktade sten- och sandstränder omkring Sandholmen och Sandholmsviken eller därutanför belägna

vattenområden undantagits från delningen. Vid sådant förhållande var varken ifrågavarande strand- och vattenområden eller de utanför stranden efter storskiftet uppkomna uppgrundningar att anse som en samfällighet för skifteslaget. (De var delade mellan vid storskiftet utlagda ägotalter.)

1914 s 82. BD län. Bensby. Laga skifte 1859-1869. Bensby by ligger vid Bottniska viken. Några särskilda bestämmelser om byns vattenområde och fiske meddelades ej vid laga skiftet. På kartan är skifteslinjerna framdragna till havet. Vid förrättning 1884-1886 betraktades byns efter laga skiftet genom landhöjningen uppkomna upplandningsängar såsom samfällda, avskildes genom utstakning och fördelades med skattetalet såsom delningsgrund, med bestämmelse att ny delning kunde ske först 20 år därefter. Denna delning fastställdes ej.

Ur HD:s dom den 4 mars 1914, i enlighet med Svea hovrätts dom den 2 februari 1912 och jämväl Neder-Luleå tingslags häradsrätts utslag den 31 december 1907: Enär vid det år 1869 avslutade laga skiftet inte blivit bestämt, att sjön utanför det skiftade området fortfarande skulle vara gemensam, och då den år 1886 avslutade delningen av upplandningsängar utanför skiftena, vilken inte faststälts, inte kunde anses bindande för strandägarna, förpliktades innehavare av andelar i upplandningsängar enligt den år 1886 avslutade delningen att avträda dessa till ägarna av de ägotalter enligt laga skiftet utanför vilka de var belägna.

1921 s 12. AB län. Skenora. Laga skifte fastställt 1856. I förening om undantag av mark för gemensamt behov redovisades vägar, källor och brunnar och tre områden för sjövist samt bestämdes bl.a. följande: "I övrigt far strand

och mark av avrösningsjorden begagnas vid fiske samt till ved- och timmerupplag. Ler och sand får obehindrat tagas på avrösningsmarken till eget behov. - - - Om fiskevattnets fördelning eller nyttjande får ävenledes vid skiftets avslutande bestämmas." Nämda bestämmelser (utom vad avsåg fiskevattnet) avsåg tydligen servitut. Byns vattenområde i saltsjön var inte avgränsat utåt och inte betecknat med ägofigurnummer. - Ur HD:s utslag den 5 februari 1921, i enlighet med Värmdö skeppslags ägodelningsrätts utslag den 22 juni 1920: Enär byns vattenområde i saltsjön vid laga skiftet inte avsatts för gemensamt behov eller eljest undantagits från skiftet, ansågs samma vattenområde vara genom laga skiftet i laga ordning skiftat.

1923 s 590. H län. Hulingsryd. Storskifte 1765-1766. Laga skifte 1844-1852. Vid storskiftet tilldelades marken på ömse sidor om ett vattenfall i Silverån hemmanet Hulingsryd nr 1. Av storskifteshandlingarna framgår inte att vattenfallet undantogs från delningen, varför det får anses ha vid storskiftet tillfallit nämnda hemman. År 1820 erhöll delägare i samma hemman tillstånd att vid vattenfallet anlägga en kvarn, vilken brukades till hemmanet. Vid laga skiftet avsattes enligt träffad förening ett utmål för kvarnen eller en "kvarnplan" vid den ena stranden. Stränderna ovanför och nedanför kvarnplanen och den motsatta stranden tilldelades vid skiftet ägolott under hemmanet Hulingsryd nr 1. I delningsbeskrivningen till laga skiftet omnämndes bland undantag av mark för gemensamt behov inte något vattenområde. Vattenfallet hade alltid nyttjats av ägarna till hemmanet Hulingsryd nr 1.

Ur HD:s dom den 16 november 1923: Varken på grund av utmålets avsättande eller annan omständighet vid laga skiftet kunde antagas, att övriga skiftesdelägare (hemmansägarna i Hulingsryd nr 2 och nr 3) ägde del i vattenfallet.

1924 s 661. AC län. Ströms by. Laga skifte 1846-1848. Ströms by gränsar till Strömbäcksfjärden eller Västerfjärden vid Ume älvs utlopp. Vid laga skiftet bestämdes bl.a, att sjöfodret i Avan och Prästsjön skulle förbli gemensamt. Någon bestämmelse om vatten och grund utanför byns strand meddelades inte. - Ur HD:s dom den 1 december 1924, i enlighet med Svea hovrätts dom den 23 maj 1924 och jämväl med Umeå domsagas häradsrätts dom den 8 maj 1922: Ströms bys strand vid Strömbäcksfjärden eller Västerfjärden hade delats genom laga skiftet. Såvitt framgick av handlingar och karta till laga skiftet och övriga i målet förekomna omständigheter hade vattenområdet utanför nämnda strand inte undantagits från delningen. Vid sådant förhållande var varken ifrågavarande strand och vattenområden eller de utanför stranden efter laga skiftet ^{uppkomna} uppgrundningar att anse som en samfällighet för byn.

1925 s 325. AB län. Eldtomta by. Laga skifte fastställt 1851. Eldtomta by är belägen vid Kaggfjärden, en vik av Saltsjön. Vid laga skiftet meddelades inte några bestämmelser om vattnet i fjärden. - Fråga var om delning av sjöfoder och uppgrundningar. Ur HD:s utslag den 8 juni 1925: Enär det område i Kaggfjärden, där sjöfodret och uppgrundningarna fanns, inte blivit vid laga skiftet avsatt för gemensamt behov, och någon omständighet ej heller förekom, på grund varav samma område eljest fick anses ha undantagits från delningen, förklarades att den sökta förrättningen för delning av sjöfoder och uppgrundningar inte lagligen kunde äga rum.

1926 s 263. AB län. Alby. Storskifte 1817. Skifteslagets mark gränsade bl.a. till Bällstaviken i Mälaren (Ulvundasjön), Råstasjön och Träsk- eller Ru_dsjön. Rörande vattenområdena innehåller storskifteshandlingarna inga som helst bestämmelser. - Fråga var om delning av skifteslagets vattenområden. Ur HD:s utslag den 8 maj 1926: Enär

handlingarna till storskiftet, vid vilket skifteslagets stränder vid ifrågavarande vattenområden delats, inte innehöll, att vattenområdena såvitt de tillhörde skifteslaget undantagits från delningen, samt någon omständighet ej heller eljest förekom, på grund varav samma områden fick anses ha uteslutits från delningen, förklarades att det sökta laga skiftet inte skulle äga rum.

- G 6 1928 s 273. S län. Bäckén om 1 mtl. Laga skifte 1844 fastställt den 9 juli 1846. Vid laga skiftet avsattes såsom samfällda en plats och en därinvid gående väg båda belägna invid en älv. - Ur HD:s dom den 18 juni 1928, i enlighet med Gillbergs häradsrätts utslag den 11 mars 1926:

Vid laga skiftet hade ifrågavarande samfällda plats med väg utlagts utmed Lillälven. Vattenrätt kunde inte anses tillkomma hemmansdelen 1/8 mtl Bäckén litt B i vidare mån än utanför hemmansdelens strand vid älven. Vattenområdet utanför omförmälda samfällda plats med väg förklarades vara en hela hemmanet Bäck tillhörig samfällighet.

1929 s 308. L län. Bjärnums by. Laga skifte fastställt 1833. Bjärnums by gränsar till sjön Bjärlången. Vid laga skiftet yrkade en del delägare att fisket i sjön skulle vara gemensamt. I övrigt synes sjön ej ha omnämnts i protokollet. Den handling som innefattar ägoskrivning, hävdeförteckning och taxeringslängd upptar under rubriken "Allmänningar" bl.a, såsom "vatten", fig. 173 Bjärlången. areal 70 tnd 20 kpld, gradtal 0; sammandraget före laga skiftet upptar under "Allmänt till byn" bl.a. "vatten" med nämnda areal. I delningsbeskrivningen redovisas endast de olika ägototterna. Sänkning av sjön verkställdes på 1880-talet och år 1923. Sistnämnda år verkställdes utstakning jämlikt 47 § skiftesstadgan av gränser kring "den till Bjärnums by hörande samfälligheten sjön Bjärlången", vilken utstak-

ning vann laga kraft.

Fråga var om delning av de landvinningar som uppkommit i den till Bjärnums by hörande delen av Bjärlången under tiden efter laga skiftet.

Ur HD:s utslag den 22 juni 1929: Handlingarna till 1833 års laga skifte, vid vilket skifteslagets strand vid sjön Bjärlången delats, innehöll inte, att det utanför stranden belägna vattenområdet, såvitt det tillhörde skifteslaget, undantagits från delningen. Ej heller eljest förekom någon omständighet på grund varav detta vattenområde fick anses ha uteslutits från delningen. Den år 1923 verkställda gränsutstakningen föranledde inte därtill att, detta oaktat, den genom Bjärlångens sänkning uppkomna landvinningen utgjorde en samfällighet för skifteslaget. Den sökta delningen förklarades inte kunna äga rum.

G 6 1935 s 547. X län. Landa. Laga skifte fastställt den 15 augusti 1862. Vid laga skiftet avsattes och redovisades såsom samfällt för byamännen bl.a. kvarn- och sågplats på vänstra stranden av Ljusnan vid Landaforsen, del av Storholmen med "stenkar" i älven ävensom till utmål för nämnda verk ett område efter älven utgörande en på båda sidor om kvarn- och sågplatsen belägen smal landremsa med en längd av över 1000 m, allt med en areal (landareal) av 9 tnd 21,1 kpld. Vattenområdet i Ljusnan redovisades inte vid laga skiftet.

Twist mellan ägaren till denna samfällighet (köpt av byamännen och utgörande en avsöndrad lägenhet) och ägaren till en ägolott med strand invid det samfälliga utmålet vid övrig del av strömfallet i Landaforsen om den del av strömfallet som låg utanför ägolottens strand. - Ur HD:s dom den 14 november 1935:

Med hänsyn till att vid laga skiftet till utmål för kvarn och såg vid Landaforsen utlagts en smal landremsa utmed älven av mer än 1000 meters längd samt till övriga i målet förekomna omständigheter måste antas, att utmålet uttagits på sätt som skett för att utmärka hur långt ovan och nedan ^{vattnet,} verken i Ljusnan skulle tillkomma dem och att alltså vid skiftet avsetts att låta rätten till vattnet i Ljusnan följa rätten till stranden. - Ägaren till nämnda ägolott förklarades äga bättre rätt än ägaren till samfälligheten (den avsöndrade lägenheten) till den del av strömfallets vänstra sida jämte flodbotten, som låg närmast ägolottens strand.

G 6 1935 s 674. Y län. Krånge. Laga skifte på inägor 1838-1841 fastställt den 16 september 1842. Laga skifte på avrösningsjord 1858-1863 fastställt 1864. Krånge bys ägor angränsar Faxälven med Vagnforsen. Vid laga skiftet på inägorna redovisades under ägofigur 94 bl.a. "sandstränder och odugliga backar" med gradtalet 0. Under laga skiftet på avrösningsjorden träffade delägarna den 5 juli 1862 förening om vissa samfälligheter. Enligt anteckning i förrättningsprotokollet för den 14 mars 1863 överenskom samtliga delägare att såsom ytterligare samfällighet avtaga till sågplan "den på inägokartan åsatta n:o 94". Vagnforsen ligger huvudsakligen utanför strand med detta ägofigurnummer. Någon bestämmelse om vattenområdet i Faxälven finns inte i handlingarna till något av laga skiftena. År 1919 verkställdes utstakning av gränserna kring "Krånge bys samfällda sågplats, upptagande ägofiguren n:r 94 å byns inägokarta, upprättad åren 1840-1841", vilken förrättning vunnit laga kraft enligt bevis den 25 oktober 1921.

Fråga var - i samband med gränsbestämning - dels huruvida den vid laga skiftet på avrösningsjorden avsatta sågplanen var samfälld för Krånge by eller vid laga skiftet

på inägorna tilldelad ägolott (Krånge 5:1) dels, om sågplanen var samfälld, huruvida vattenområdet i älven även ovanför sågplanen var samfällt eller blott den (huvudsakliga) del därav som angränsade sågplanen.

Ur HD:s utslag den 7 december 1935 avseende den första frågan: Enligt protokollet vid det under år 1864 fastställda laga skiftet på Krånge bys avrösningsjord har samtliga skiftesdelägare den 14 mars 1863 träffat överenskommelse att såsom samfälld sågplan avtaga "den på inägokartan åsatta n:o 94". - Oavsett huruvida det med överenskommelsen avsedda området vid det tidigare laga skiftet på byns inrösningsjord må ha såsom impediment tilldelats Krånge 5:1 eller såsom hörande till avrösningsjorden bibehållits oskiftat har genom överenskommelsen - ehuru sågplanen i delningsbeskrivningen ej upptagits bland avsatta samfälligheter och ej heller under särskilt nummer utmärkts på förrättningskartan - med laga verkan bestämts, att undantaget skulle utgöra en byns samfällighet. (Därefter uppgifter om den undantagna sågplanens omfattning).

Ur HD:s nämnda utslag den 7 december 1935 avseende den andra frågan: Beträffande det vattenområde, som med hänsyn till förenämnda överenskommelse eller av annan grund må, såvitt nu är i fråga, hänföras till samfällighet för byn, framgår av utredningen, att handlingarna till de laga skiften, vid vilka byns stränder vid Faxälven delats, inte innehåller någon föreskrift om att de utanför stränderna varande vattenområdena uteslutits från delning. - Överenskommelsen om avsättandet av ifrågavarande mark till sågplan måste anses innefatta, att för allmänt behov undantagits jämväl så stor del av det till byn hörande vattenet i älven som är beläget utmed sågplanen; men det har inte förebragts tillräckligt stöd för antagande att annan del av byns vattenområde i älven skulle ha lämnats oskiftad.

1936 s 171. Y län. Folkja. Storskifte på inägor på 1760-talet. Storskiften på vid förstnämnda storskifte undantagna strandområden 1795 och 1796. Laga skifte på inägor fastställt 1837. Inägorna till Folkja by är belägna utmed den norra stranden av Noraströmmen och Rossvikssundet.

1796 års storskifte avsåg ett vid det tidigare storskiftet undantaget strandområde vid Rossvikssundet. Av Nora tingslags ägodelningsrätts protokoll den 21 och 22 augusti 1837 och utslag sistnämnda dag i mål om besvär och fastställelseprövning beträffande laga skiftet på Folkja bys inägor framgår, att vid detta laga skifte slåttern vid Rossvikssundet avtagits för samfälld räkning och att jämväl för gemensam räkning avsatts den därinvid stötande men på fasta landet liggande slåttern. Ur HD:s utslag den 29 mars 1933 (1933 B 245): Av den utredning, som förebegrats hos HD, framgick, att vid laga skiftet på inägorna till Folkja bys skifteslag för gemensamt behov undantagits vattenområdet i Rossvikssundet ävensom viss därintill belägen slåttermark, vilka områden på lagaskifteskartan angivits såsom vattenområde - - - .

1795 års storskifte avsåg ett vid det tidigare storskiftet undantaget strandområde vid Noraströmmen. I handlingarna till det år 1837 fastställda laga skiftet förekom intet direkt om vattenområdena i Noraströmmen och Rossvikssundet. Att vattenområdet i Rossvikssundet var samfällt efter laga skiftet framgår av vad förut anförts. Sjöfoder-slåttern i Noraströmmen ingick inte i delningen vid laga skiftet.

Vid ett 1934 påbörjat laga skifte på hemmanet Folkja 5:1 uppkom tvist huruvida vattenområdet i Noraströmmen var skiftat eller utgjorde en samfällighet för byn. - Ur HD:s utslag den 19 februari 1936: Folkja bys strand vid Noraströmmen har - i motsats till byns strand vid Rossvikssun-

det - delats genom det år 1837 fastställda laga skiftet på byns inägor. Såvitt framgår av handlingar och karta rörande nämnda laga skifte ävensom av i målet förekomna omständigheter torde det vattentäckta området utanför byns strand vid Noraströmmen inte ha blivit undantaget från delningen. Följaktligen är den del av sagda vattenområde som är beläget utanför stranden av hemskiftet till Folkja 5:1 inte att anse såsom en samfällighet för byn.

1936 s 185. Z län. Fjäl. Laga skifte 1889-1891. Skifteslaget var beläget vid den södra stranden av Indalsälven även kallad Litsälven. Enligt förening den 9 februari 1891 skulle undantag av oskifto göras för "samfällt fiske, Sännsjön, Sännån och Litsälven med rätt till gistplatser o.d. där ohägn och skada ej göres". I delningsbeskrivningen redovisades såsom undantag av mark för delägarnas allmänna behov - förutom samfälliga vägar - under rubriken "Samfällt fiskevatten" sex ägofigurer, motsvarande den till skifteslaget hörande delen av Sännåns huvudfåra, i sammanhang varmed det i beskrivningen antecknades, att, på sätt av nämnda förening syntes, delägarna förbehållit sig samfällt fiske i skifteslagets andelar av Sännsjön och Litsälven samt rätt till gistplatser och dylikt där ohägn och skada ej gjordes. Vid skiftet blev ej något utmål av oskifto avsatt vid älvstranden.

Vid en år 1934 påbörjad gränsbestämningsförrättningsuppkom tvist huruvida det till skifteslaget hörande vattenområdet i Indalsälven var samfällt eller delat med stranden enligt bestämmelserna i 12 kap 4§ (äldre) jordabalken - Ur HD:s utslag den 18 mars 1936: Åt handlingarna rörande laga skiftet måste ges den innebörden att fisket i Sännsjön, Sännån och Litsälven vid skiftet undantogs såsom samfällighet för skifteslaget men att ingen bestämmelse meddelades om vattnet och grunden i nämnda vattendrag med

undantag av vissa ägofigurer som uttryckligen tilldelades de ägototter, vid vilkas stränder de var belägna. Varken vid senare delningsförrättningar eller eljest har någon i orten allmän uppfattning kommit till otvetydigt uttryck därom att vattenområdena - med nämnda undantag - vid skiftet skulle lämnats odelade, och ej heller i övrigt förekommer tillräcklig anledning till antagande att så skett. Vattenområdet i Indalsälven utanför de av gränsbestämningen berörda fastigheterna, fränsett de uttryckligen vissa ägototter tilldelade ägofigurerna, förklarades ha vid laga skiftet delats med stränderna enligt bestämmelserna i 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken.

1937 s 52. P län. Hjälltorp. Enskifte 1817. Laga skifte fastställt 1863. Gränsen mellan Hjälltorps by och Fritsla by framgår i Häggån och i en bäck som är tillflöde till ån. Vid enskiftet, som omfattade endast inägor, tilldelades samtliga ägor utmed Häggån, vilken ej undantogs från delningen, hemmanet Västergården. Dessa ägor utmed Häggån - med undantag av de delar som kan ha omfattats av ägoutbyte - ingick ej i laga skiftet. I vid laga skiftet upprättad "Ägobeskrivning, hävdeförteckning och taxeringslängd" upptogs de ägor med vilka byns tre gårdar ingick i skiftet och angavs tillika, utan uppskattningsinnehåll, de inägor som ej omfattades av skiftet. Bland Västergårdens ägor av sistberörda slag är samtliga de ägor utmed Häggåns strand som tillades hemmanet vid enskiftet. Några impedimenter redovisades inte i denna handling. I "Sammandrag före laga skiftet" upptogs - efter angivande av de ägor som enligt samma handling tillkom envar av byns gårdar - jämväl, utan fördelning på byns gårdar, impedimenter med en areal av 278,46 kvadrat~~re~~var. I den i delningsbeskrivningen intagna förteckningen över "Allmänna platser för delägarnas i skifteslaget gemensamma behov" redovisades dels vissa markområden med angivande av ägo-

figurnummer och uppskattningsinnehåll, sammanlagt 5,39 kvadratrevar inrösningsjord och 14,20 kvadratrevar avrösningsjord (huvudsakligen motsvarande vad som enligt anteckning i protokollet den 15 juli 1862 skulle avsättas för gemensamt behov) och dels - utan angivande av ägofigurnummer och uppskattningsinnehåll - två vägar 18,96 kvadratrevar, Sävsjön 216 kvadratrevar, Fläcksjöarna 18,50 kvadratrevar samt "Ån och bäcken" (Häggån med tillflöde) 25 kvadratrevar, angivna såsom avrösningsjord och med en sammanlagd areal av 278,46 kvadratrevar eller samma areal vartill impedimenter upptagits i förut omnämnda "Sammandrag förelaga skiftet". Under "Allmänna platser för delägarnas i skifteslaget gemensamma behov" redovisades således sammanlagt 5,39 kvadratrevar inrösningsjord och 292,66 kvadratrevar avrösningsjord.

Sedan i delningsbeskrivningen därefter redovisats de ägor av åker, äng, odlingsmark och avrösningsjord som tilldelats de olika lotterna, har i "Sammandrag efter laga skiftet" gjorts en sammanfattning av vad varje lott erhållit, därvid tillika angivits dels arealen av de ägor, som enligt "Ägobeskrivning, hävdeförteckning och taxeringslängd" ej ingått i laga skiftet, dels ock "andel i samfällt", varvid i sist angivna hänseende upptagits: 1) för Västergården 1,79 kvadratrevar inrösningsjord och 93,83 kvadratrevar avrösningsjord, 2) för Mellangården 1,80 kvadratrevar inrösningsjord och 100,56 kvadratrevar avrösningsjord och 3) för Östergården 1,80 kvadratrevar inrösningsjord och 98,27 kvadratrevar avrösningsjord, sammanlagt 5,39 kvadratrevar inrösningsjord och 292,66 kvadratrevar avrösningsjord eller samma arealer, som upptagits i den i delningsbeskrivningen intagna förteckningen över "Allmänna platser för delägarnas i skifteslaget gemensamma behov".
- Ur HD:s utslag den 10 oktober 1937:

Hjälltorps bys strand vid Häggån blev delad vid enskiftet.

Vattenområdet utanför nämnda strand undantogs ej från delningen. Vid tiden för laga skiftet utgjorde sagda vattenområde inte någon samfällighet för byn. Vid laga skiftet träffades inte någon bestämmelse därom att inom skifteslaget befintliga vattenområden skulle undantagas från delning. Det torde inte kunna anses, att genom det sätt varpå Häggån upptagits i delningsbeskrivningen och sammandraget efter laga skiftet ån, till den del densamma ligger inom byns rågång och omfattades av laga skiftet, avsatts såsom en samfällighet för byn. Fastmera ge omständigheterna vid handen, att sistnämnda vattenområde jämte övriga vattenområden inom byn - samtliga enligt vad av lagaskifteshandlingarna framgår betecknade såsom impediment - på ovan angivet sätt upptagits i lagaskifteshandlingarna i syfte allenast att allt byns område skulle bli redovisat däri. Hemmanet Västergården hade rätt till vattenområdet i Häggån utanför sin strand enligt bestämmelserna i 12 kap 4§ (äldre) jordabalken.

1939 s 10. F län. Rösa. Storskifte fastställt 1795. Rösa by består av hemmanen Berg nr 1, Rösa Östergård nr 1, Rösa Norregård nr 2, Rösa Lillegård nr 3, Rösa Frälsegård nr 4 och Rösatorp nr 1. Byns ägor angränsar båda sidor av Emån på en sträcka av cirka 3,5 km. I en vid storskiftet den 14 augusti 1794 ingången förening överenskom storskiftesdelägarna, att "kvarnfall förbehåller en och var gagna de gamla ställen, även de övriga hemmanen påstå öppen rättighet i ån till fiske och kvarnfall, dock att ej gräset borttrampas för dem som däromkring fått sitt läge". Vattenområdet i Emån synes i övrigt ej ha omnämnts eller redovisats vid storskiftet. Från laga skiften på hemman inom byn på 1840- och 1850-talen antecknas, att vid laga skiftet på Berg förening den 16 juni 1840 träffades därom att på viss sträcka Emån skulle efter "medeldjupet" utgöra gräns för detta skifteslag samt att vid laga skiftet på Rösa Frälse-

gård bland allmänna platser för detta skifteslags behov upptagits "halva Emån emot skifteslagets ägor" och delning skett av tre vid skifteslagets strand belägna vattenfall. - Ur HD:s utslag den 13 februari 1939:

Rösa bys stränder vid Emån har delats genom det år 1795 fastställda storskiftet. Den vid storskiftet träffade överenskommelsen om kvarnfall torde med hänsyn till dess mångtydiga innebörd inte kunna anses i och för sig utvisa, att vatten och grund i Emån undantagits från delningen, Varken delningsbeskrivningen eller storskifteshandlingarna i övrigt innehåller någon bestämmelse som ensam eller i förening med nämnda överenskommelse måste anses utvisa, att Emåns vattenområde avsatts såsom en samfällighet för byn. Ett antagande att nämnda vattenområde vid storskiftet delats med stränderna bekräftas av vad som förekommit vid laga skiften under 1840- och 1850-talen på hemman i byn. Emåns vattenområde har omfattats av storskiftet och därvid delats enligt bestämmelserna i 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken.

1939 s 426. BD län. Arnemark. Laga skifte fastställt 1855. Arnemarks by är belägen vid Pite älvs östra strand. Varken i protokoll eller beskrivningar till laga skiftet omnämndes eller redovisades någon del av älven. Enligt förening den 3 oktober 1849 avsattes för gemensamt behov bl.a. 2) Stryckholmen och sträckor av fasta landet därinvid, tjänade till såg- och fiskeplatser, 13) för inträffande skärning av älvsbackarna den plats som under graderingen avsatt blivit, 16) båtplats vid älven, 17) plats för timmers uppläggning vid älven uti Skuthamn sådan samma plats blivit utstakad och rörlagd. De inom skifteslagets gränser belägna tjärnarna tilldelades, såsom impediment, olika ägolotter. Större delen av uppgrundningarna i älven hade utnyttjats gemensamt av byamännen.

Fråga var om gränsbestämning kring vattenområdet i älven med tilländningar till en fastighet. - Ur HD:s utslag den 28 september 1939 i enlighet med Piteå domsagas ägodelningsrätts utslag den 4 juli 1938: Vattenområdet utanför stranden till ifrågavarande fastighet, på två närmare angivna sträckor, har varken vid laga skiftet eller vid därefter företagna delningar inom byn avsatts för gemensamt behov eller eljest uttryckligen undantagits från delning. Vid sådant förhållande och då tillräcklig anledning ej heller i övrigt förekommit till annat antagande får sagda vattenområde och däri efter laga skiftet uppkomna uppbyggnader anses höra till förenämnda fastighet.

1940 s 85. X län. Ramsjö. Laga skifte 1862-1865 fastställt 1869. Ramsjö by angränsar Hennan eller Västersjön. Det till Ramsjö by hörande vattenområdet i Hennan redovisades vid laga skiftet i graderingslängden såsom impediment med en areal av 1249,50 kvadratmeter. I sammandraget över laga skiftet redovisades först av Hennan en areal av 1249,50 kvadratmeter, utan litterabeteckning och utan angivande av uppskattningsinnehåll, därefter under litt b samfälliga ägor och öppna platser, med areal och uppskattningsinnehåll, och slutligen summorna av vad som i åker och sval, äng, odlingsjord och avrösningsjord tilldelats de särskilda delägarna. - Ur HD:s utslag den 6 mars 1940:

Ramsjö bys strand vid Hennan delades genom det år 1869 fastställda laga skiftet. Vid jämförelse mellan, å ena sidan, vid laga skiftet fattade beslut om undantag för delägarnas gemensamma behov och, å andra sidan, delningsbeskrivningens redovisning av byns vattenområden torde det inte kunna anses framgå av skifteshandlingarna, att den till byn hörande delen av Hennan vid laga skiftet undantagits från delningen. Ej heller eljest torde ha förebragts någon omständighet på grund varav Hennan till angiven del

skulle vara att anse såsom en samfällighet för byn.

1940 s 625. BD län. Ytterby. Laga skiften fastställda 1860 och 1882. Till Ytterby by, belägen vid Kalix älvs västra strand invid älvens utlopp i Bottniska viken, hör åtskilliga holmar och skär i vattenområdet utanför byn. Byamännen förvärvade därjämte år 1786 hemmanet Lägenösund med Örarne, vilket hemman består av Lägenön m.fl. holmar och skär. Bland de till byn hörande holmarna och skären märkes Skötholmen och Lövgrundet, vilka numera efter landhöjning tillhopa bildar Lövholmen, samt Sandholmen eller Nordanskär.

I laga skiftet 1848-1857 fastställt 1860 intogs byns alla ägor på fastlandet samt av holmar och skär endast de in- till fastlandet belägna Storågrundet, Ytterstågrundet, Altoppen och Långholmen. Vid detta laga skifte meddelades inga bestämmelser rörande vattenområdet vara sig i Bottniska viken eller i de båda insjöfjärdarna Yttre och Inre fjärdarna. Byns inägor låg vid dessa fjärdar, som till följd av landhöjningen var grunda och igenväxande och delvis utgjordes av redan till åker och äng förvandlade s.k. flador. Inre fjärden var under det pågående laga skiftet föremål för särskild delning.

I laga skiftet 1875-1879 fastställt 1882 intogs såväl samtliga holmar och skär, vilka hörde till hemmanet Lägenösund med Örarne, som alla till den gamla byn hörande holmar och skär med undantag endast av de fyra i det tidigare skiftet intagna. I detta senare skifte intogs således bl.a. Skötholmen, Lövgrundet och Sandholmen. Strandområdena vid Bottniska viken med undantag endast för ett par mindre ängar utgjordes av avrösningsjord. Efter ett av flertalet delägare framställt förslag, att utmed stranden på vissa holmar måtte avsättas ett 20 fot brett område för de gemensamma laxfiskenas framtida skyddande, yttrade för-

rättningsmännen i utlåtande rörande undantag av mark för delägarnas gemensamma behov bl.a, att förrättningen bestod i "delning av land och icke något vatten med däruti befintliga fisken", i följd varav förrättningsmännen ansåg sig icke ha "någon yttranderätt om Ytterby byamäns gemensamma fiskens framtida skyddande". Delägarnas yrkande avsågs alltså.

Fråga var om till fastigheter med ägor på Skötholmen, Lövgrundet och Sandholmen hörde vattenområde utanför stranden enligt bestämmelserna i 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken eller om dessa vattenområden var samfällda för skifteslaget.

Ur HD:s utslag den 21 november 1940 rörande vattenområdena utanför Skötholmen och Lövgrundet: Vid laga skiftet fastställt 1882 blev vattenområdena utanför de av målet berörda fastigheterna på Skötholmen och Lövgrundet inte avsatta för gemensamt behov eller eljest uttryckligen undantagna från delning. - Tillräcklig anledning förekommer ej heller att anse skiftesförrättningen ändock ha inneburit sådant undantagande . - Vad särskilt angår det förhållandet, att man vid det år 1860 fastställda laga skiftet, såsom något självfallet som inte erfordrade uttalande, utgick ifrån att de s.k. Yttre och Inre fjärdarna - vilka utgjordes av vidsträckta grunda till stora delar redan till åker och äng förvandlade flador belägna i omedelbar närhet till byns inägojord och vilka endast genom en trång öppning hade förbindelse med havet - inte ingick i delningen samt att dessa fjärdar sedermera dels genom laga delningar dels genom sänjedelning fördelats på byamännen med skattetalet såsom delningsgrund, finner HD detsamma inte kunna tilläggas betydelse i nämnda hänseende beträffande vattenområdet kring de öar, holmar och skär i havet som omfattas av det senare skiftet. - Med nu ifrågavarande ägor på Skötholmen och Lövgrundet får alltså anses ha följt rätt till vatten och grund enligt bestämmelserna i 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken.

HD:s utslag den 21 november 1940 rörande vattenområdena utanför Sandholmen hade liknande innehåll.

1941 s 18. S län. Berga. Laga skifte 1838-1839 fastställt 1841. Hemmansklyvning på en vid laga skiftet utlagd ägolott 1877-1880. Hemmanet Berga (enstaka) gränsar mot Järperudsälven. Vid laga skiftet utlades bl.a. en ägolott litt A (Berga 1:2) som med ett ägoskifte gränsade mot älven. Denna omnämndes inte i handlingarna till laga skiftet. Vid nämnda hemmansklyvning på Berga 1:2, varvid denna fastighet delades i Berga 1:33 - 1:41, omnämndes Järperudsälven inte i några under förretningen förda protokoll eller träffade föreningar men upptogs i ägobeskrivningen, hävdeförteckningarna och delningsbeskrivningen under vissa ägofigurer med angivna arealer samt redovisades därvid i hävdeförteckningarna bland ägor under rubriken "Samfällt till hela skifteslaget" och i delningsbeskrivningen under rubriken "Främmande bys och hemmans lägenheter: hemmanet Bergas samfälligheter". Vid en år 1882 fastställd hemmansklyvning på en annan vid laga skiftet utlagd ägolott (Berga 1:15) redovisades Järperudsälven i ägoskrivningen under viss ägofigur med angiven areal och i delningsbeskrivningen bland undantag för delägarnas gemensamma behov under rubriken: "Befintliga före skiftet och därvid bibehållna".

Ur HD:s utslag den 8 februari 1941: Det till hemmanet Berga hörande vattenområdet i Järperudsälven var genom laga skiftet delat med stranden enligt bestämmelserna i 12 kap. 4 § (äldre) jordabalken. - Vid hemmansklyvningen på Berga 1:2 betraktades emellertid hemmanets nämnda vattenområde såsom samfällt. Den del av vattenområdet som genom laga skiftet kommit att tillhöra denna fastighet ingick följaktligen inte i klyvningen utan var gemensamt för de vid hemmansklyvningen tillkomna fastigheterna Berga 1:33 - 1:41.

1941 s 449. AC län. Boviken. Laga skifte fastställt 1832. Till byn hör vattenområden bl.a. i havsviken Boviksfjärden och i Fällviken. Storskifte på inägorna, som sträckte sig ned till Fällviken och Boviken, verkställdes 1804-1805 och fastställdes 1806. I handlingarna nämndes intet om vattenområdena inom och invid de skiftade ägorna och ej heller om uppgründningar vid stränderna eller om fiske eller sjöfoder. År 1822 verkställdes delning, med mantalet såsom delningsgrund, av vissa efter storskiftet uppkomna uppgründningar belägna utanför 1806 års strandlinje vid de storskiftade stränderna och till en del även utanför byns utmark söder om och utmed Fällviken. Delägarna anhöll om denna delnings fastställande endast på 10 år, "då denna delning i anseende till uppgründningarnas natur och läge icke borde erhålla enahanda fastställelse med storskiftet i åker och äng av annan beskaffenhet än uppgründningar". Delningen stadfästes den 15 november 1823 till efterrättelse i 10 år. Denna förrättning var således endast av sänjedelnings natur.

I den vid laga skiftet den 10-12 november 1830 träffade föreningen om gemensamma undantag omnämndes inte några vattenområden. Protokollet den 13 november 1830 innehöll om uppgründningar bl.a. följande: " §24. Sedan av den upprättade kartan närmare blivit utrett till vad arealvidd havängesstränderna tilltagit igenom vattnets förminskning sedan åren 1804 och 1805 samt av erfarenhet ostridigt det strändernas förvidgning framtidligen fortgår, anförde jordägarna, att som denna foder-tillgång vore av huvudsaklig betydelse för sig (dem) och efterkommande, så äskades andel däruti efter hemmantalet; tillläggande därjämte att, ehuru de nyligen uppgründade stränderna nu visat ansenlig växtlighet några års tid, den ändock efter hand betydligt förminskas i den ordning havsviken utgründar. Och skulle därför, om stränderna tilldelas endast somliga jordägare, oersättlig framtida skada flera hemman därigenom tillskyndas. §25. Uppgründningarna skulle jämkas vart tionde år, därest inom skifteslaget annan förening om tiden inte träffas; dock utan att frångå den ordning vari skiftena

vid förevarande skifte bliva lagda."

I "Ägobeskrivning, hävdeförteckning och taxeringslängd" redovisades bl.a. "Byns gemensamma uppgrundningar uti ängar" jämte samfällda vägar och avloppsdiken ävensom "Fällviken inom uppgrundningsområdet". Sagda uppgrundningar utgjordes av vissa ängsmarker runt om Fällviken jämte vissa andra ängsområden vid stränderna mot Boviksfjärden. Samtliga dessa uppgrundningar utmärktes och avgränsades på lagaskifteskartan, varjämte de numrerades särskilt för sig i löpande följd. - Nu nämnda områden delades vid skiftet för sig; varje vid skiftet utlagd ägolott tillades ett särskilt skifte i dessa uppgrundningar. I "Delningsbeskrivning" redovisades nämligen under varje vid förrättningen utlagd ägolott såsom ett särskilt skifte ägolottens andel i uppgrundningar, detta även i de fall då ägolottens utbrutna andel i uppgrundningar kom att ligga inom ägolotten i övrigt tilldelad mark. - I delningsbeskrivningen redovisades inte särskilt för sig samfälligheterna inom byn. Däremot redovisades i delningsbeskrivningens sammandrag en sammanlagd areal av 225 tnlld 4 7/8 kpld, utgörande " Vägar, bäckar, diken, tjärnar, allmänna platser, odugliga berg, hållar och vatten samt sandstränder". I denna post ingick dels samtliga de områden vilka enligt beslut vid laga skiftet blivit avsatta för gemensamt behov dels också vissa andra områden, exempelvis sandstränder vid Boviksfjärden vilka tydligen ansetts utgöra oduglig mark och på grund därav redovisats såsom impediment; dessa sandstränder var på kartan utmärkta och numrerade. Detsamma var fallet med i förutnämnda areal ingående bäckar, tjärnar, odugliga berg och hållar. Till byn hörande vattenområde i fjärden, med undantag av "Fällviken inom uppgrundningsområdet", utmärktes däremot inte på kartan; ej heller skedde någon redovisning därav i handlingarna.

Fråga var om uppgrundningarna i Boviksfjärden utanför stran-

den till den vid laga skiftet utlagda ägolotten litt C (Boviken 2:2) var samfällda för Bovikens by eller tillhörde fastigheten Boviken 2:2. - Ur HD utslag den 2 juli 1941, i enlighet med Västerbottens norra domsagas ägodelningsrätts utslag den 5 oktober 1940:

Vid det den 17 november 1832 fastställda laga skiftet på Bovikens by har vattenområdet utanför de vid Boviksfjärden för Boviken 2:2 utlagda ägorna inte blivit avsatt för gemensamt behov eller eljest uttryckligen undantaget från delning. Då tillräcklig anledning ej heller i övrigt förekommer till annat antagande får med nämnda ägor anses ha följt rätt till vatten och grund enligt bestämmelserna i 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken. De i målet omtvistade uppgrundningarna förklarades tillhöra fastigheten Boviken 2:2 och var således inte att anse såsom samfälligheter för Bovikens by.

1942 s 673. S län. Treskog. Laga skifte på Treskogs skifteslag 1842-1865 fastställt den 14 augusti 1872. Treskogs skifteslag består av hemmanen Treskog nr 1 eller Södra Treskog, Treskog nr 2 eller Norra Treskog, Mangen och Tinnhöjden. Genom skifteslaget flyter ett vattendrag som mellan sjöarna Mangen och Treen, i gränsen mellan hemmanen Södra Treskog och Norra Treskog, kallas Fredrosälven samt nedan Treen på hemmanet Södra Treskogs ägor kallas Treskogsälven. Vid laga skiftet verkställdes delning såväl mellan hemmanen som inom hemmanen.

I protokollet för den 8 juni 1846 antecknades, att de undantag av oskift mark, som erfordrades för delägarnas gemensamma behov, skulle bestämmas och avgöras genom särskild förening. En förening den 26 oktober 1846 om undantag av mark för delägarnas gemensamma behov innehöll, med undantag för vissa bestämmelser om drag- och floddiken, intet om vattentäckta områden. I en förening den 10 juni 1847 bestämdes ytterligare

om samfällda platsers undantagande, i vilken förening bl.a. alla holmarna i sjöarna undantogs och fisket i kringliggande vatten förklarades tillsvärdare odelat och gemensamt efter skatterätten. I övrigt fanns i protokollet inte intagna några beslut eller föreningar som berörde vattentäckta områden.

I "Ägobeskrivning, hävdeförteckning och taxeringslängd" redovisades först alla ägor, som blivit föremål för gradering, och därefter under rubriken samfällt dels under ägofigurerna 10310-10388 med en sammanlagd areal av 60 tnd 16 kpld alla formligen genom föreningar eller beslut avsatta samfällda områden med undantag för vägar och diken dels under ägofigurerna 10389-10488 med en areal av 2616 tnd 2 kpld de till skifteslaget hörande med nämnda nr på kartan utmärkta vattendragen dels ock under ägofigurerna 10489-10533 med en areal av 61 tnd 14 kpld de samfällda vägarna, samtliga ägofigurer utan uppskattningsinnehåll (sammanlagd areal 2738 tnd). I sammandraget före laga skiftet redovisades, efter de ägor som undergått gradering, såsom samfälld mark 121 tnd 30 kpld, motsvarande den första och den sista av nyssnämnda grupper, samt såsom impediment 2616 tnd 2 kpld, motsvarande den mellersta gruppen. I den i koncepthandlingarna intagna beskrivningen över delningen mellan de i skifteslaget ingående fyra hemmanen finns inte några vattenområden redovisade och ej heller några samfällda markområden. I sammandraget av delningsbeskrivningen redovisas samfälld mark, motsvarande de såsom samfällda avsatta markområdena, och impediment, motsvarande de i "Ägobeskrivning, hävdeförteckning och taxeringslängd" under ägofigurerna 10389-10488 redovisade vattenområdena.

I den till skiftesdelägarna utlämnade avskriften av delningsbeskrivningen finns däremot samtliga ägofigurer 10310-10533 redovisade på samma sätt som i "Ägobeskrivning, hävdeförteckning och taxeringslängd" under rubriken samfällt till Tre-skogs skifteslag efter var och en av beskrivningar över den

mark som tilldelats vart och ett hemman. I det sammandrag av delningsbeskrivningen som finns intaget i avskriften är några samfällda markområden eller vattenområden inte redovisade.

Av de i koncepthandlingarna intagna beskrivningarna över delningarna inom vart och ett hemman innehåller beskrivningen över delningen inom Treskog nr 1 såsom första avdelning, under rubriken "Allmänna platser för delägarnas i Treskog nr 1 eller Södra Treskog, Treskog nr 2 eller Norra Treskog, Mangen och Tinnhöjden gemensamma behov", samma ägofigurer 10310-10533 som redovisats under rubriken samfällt i slutet av "Ägobeskrivning, hävdeförteckning och taxeringslängd", jämväl med gruppsummor och slutsumma redovisade på samma sätt som i sistnämnda handling. I sammandraget av samma delningsbeskrivning finns varken de såsom samfällda undantagna markområdena eller några vattenområden redovisade. I de bland koncepthandlingarna intagna beskrivningarna över delningarna inom de övriga hemmanen eller i sammandragen till dessa beskrivningar nämnes eller antydes inte samfällda markområden eller vattenområden.

Den till skiftesägarna utlämnade avskriften av beskrivningen över delningen inom Treskog nr 1 med därtill hörande sammandrag innehåller intet om samfällda markområden eller vattenområden.

De i lantmäteristyrelsens arkiv förvarade renovationerna av beskrivningarna över delningarna inom de olika hemmanen redovisar de såsom samfällda undantagna markområdena samt de under ägofigurer 10389-10488 upptagna ^{vatten}~~mark~~områdena på följande sätt: I början av beskrivningarna redovisas, under rubriken "Allmänna platser för delägarnas i Treskog nr 1 eller Södra Treskog, Treskog nr 2 eller Norra Treskog Mangen och Tinnhöjden gemensamma behov", samtliga ägofigu-

rer 10310-10533 med en sammanlagd areal av 2738 tnld (de tre grupperna åtskilda). I sammandraget efter delningsbeskrivningarna till Treskog nr 1, Treskog nr 2 och Tinnhöjden redovisas, under rubriken "Allmänna platser för delägarnas i Treskog nr 1 eller Södra Treskog, Treskog nr 2 eller Norra Treskog, Mangen och Tinnhöjden gemensamma behov", en areal av 121 tnld 30 kpld, motsvarande de samfällda markområdena, och omdedelbart därefter såsom impediment en areal av 2616 tnld 2 kpld, motsvarande vattenområdena. Nämda båda arealer är utförda i sammandragets summakolumn såsom en summa eller 2738 tnld. I sammandraget efter delningsbeskrivningen till Mangen redovisas under rubriken "Samfällt och impediment" 2738 tnld i en post.

Såsom samfällda utmål vid Treskogsälven avsattes landfäste och byggnadsplats vid Annerstugufallet, upplagsplats vid såg, plats vid stamp och två kvarnplatser men stränderna på ömse sidor om bruksfallet (första fallet räknat från Treen) och Sjöbrofallet tilldelades fastigheterna Treskog 1:2 och 2:2.

Fråga var huruvida de vattenområden i Fredrosälven och Treskogsälven med däri belägna fall som låg vid stränderna till Treskog Södra 1:2 och Treskog Norra 2:2 tillhörde dessa fastigheter eller var samfällda för Treskogs skifteslag. Ur Svea hovrätts utslag den 21 juni 1941, som HD i utslag den 20 november 1942 i huvudsaken fastställde:

Vid laga skiftet har - oaktat i förrättningsprotokollet antecknats, att de undantag av oskift mark som för delägarnas gemensamma behov funnes nödiga skulle bestämmas genom särskild förening, och föreningar jämväl ingåtts angående åtskilliga sådana undantag - i handlingarna inte intagits beslut om att vattenområdena skulle avsättas såsom samfälligheter för skiftesdelägarna, och i det i koncepthandlingarna intagna sammandraget till delningsbeskriv-

ningen har vattenområdena upptagits såsom impediment, under det att de för delägarnas gemensamma behov avsatta områdena redovisats som samfälld mark. - På grund härav och med beaktande jämväl av övriga omständigheter i målet, särskilt sättet för skiftesläggningen vid Fredrosälven och Treskogsälven samt den bristande enhetligheten i vattenområdenas redovisning i skifteshandlingarna, finner HovR:n - ehuru vattenområdena i den till delägarna utlämnade avskriften av delningsbeskrivningen angivits såsom samfäll- da - att vattenområdena skall anses ha blivit vid laga skiftet delade med stränderna enligt bestämmelserna i 12 kap 4 § (äldre) jordabalken. - Ägaren till Treskog Södra 1:2 och Treskog Norra 2:2 förklarades före övriga delägare i skifteslaget ha äganderätten till grund och vatten i Fredrosälven och Treskogsälven till de delar dessa älvar med däri belägna vattenfall låg vid stränderna till dessa fastigheter.

1943 s 258. Y län. Skede. Laga skifte 1863-1864 fastställt den 30 mars 1865. Skede by är belägen utmed den norra stranden av havsviken Risöfjärden och dennas längst mot väster inträngande del, den smala Skedeviken. Vid laga skiftet var skattetalet delningsgrund. Genom förening den 6 oktober 1863 undantogs för gemensamt begagnande vissa vägar och platser och bestämdes därjämte: "Allt sjöfoder ävensom allt fiskevatten förbehålles samfällt." I övrigt förekom inga uttalanden om skifteslagets vattenområden i protokollet. I ägobeskrivningen redovisades samtliga genom föreningen avsatta samfällda undantag med gradtalet 0 och således utan uppskattningsinnehåll. Den inom skifteslaget belägna Viktjärn upptogs som impediment. I delningsbeskrivningen redovisades först, under rubriken "Följande ägor ha va blivit avtagna för alla delägarnas i skifteslaget gemensamma behov", de avsatta gemensamma undantagen samt "impediment Viktjärn". I "sammandraget efter laga skiftet" var

den sammanlagda arealen av dessa samfälligheter enligt delningsbeskrivningen, Viktjärn således inbegripen, upptagen såsom "samfällt för delägarnas i skifteslaget gemensamma behov".

Fråga var huruvida uppgrundningarna och det vattentäckta området i Skedeviken utanför stranden av en vid laga skiftet utlagd ägolott tillhörde denna eller utgjorde en samfällighet för Skede bys skifteslag. - Ur HD:s utslag den 22 april 1943, i enlighet med Ångermanlands norra domsagas ägodelningsrätts utslag den 28 maj 1941:

Vid det den 30 mars 1865 fastställda laga skiftet på Skede by, därvid skifteslagets strand vid Skedeviken delats, har något vattentäckt område utanför enskild ägolotts strand inte uttryckligen avsatts såsom samfällt. Ej heller kan anses att så skett därigenom att enligt förening vid skiftet "allt sjöfoder ävensom allt fiskevatten" förbehållits samfällt. Vad i övrigt i målet förekommit - - - finner Ägod. R:n inte lämna tillräckligt stöd för antagande att något vattentäckt område i viken utanför de enskilda ägototternas stränder avsatts såsom samfällt eller eljest lämnats oskiftat. Uppgrundningar och vattentäckta områden i Skedeviken utanför den ifrågavarande fastighetens strand förklarades inte vara samfälliga för Skede by utan tillhöra nämnda fastighet enskilt.

1944 s 596 I. Y län. Sil. Laga skifte faställt den 27 juli 1855. Sils by har ägor vid Fjällsjöälven. Vid laga skiftet bestämdes genom förening den 22 september 1852, att av oskiftad mark skulle för delägarnas gemensamma behov undantagas bl.a. vissa vid Fjällsjöälven belägna områden, avsedda att användas till timmervältor, lertag, sandplats och båtplats, samt att allt fiskevatten skulle vara samfällt. Även i protokollet, vari uppräknades vad som skulle undan-

tagas för gemensamt ändamål, angavs att allt fiskevatten var samfällt. Fjällsjöälven och bäckar inom skifteslaget är på kartan inte försedda med ägofigurnummer. Två tjärnar redovisades med ägofigurnummer, areal och gradtalet 0, alltså såsom impediment. De tilldelades de ägolotter inom vilkas gränser de var belägna. Efter de ägor som tilldelats de olika ägolotterna uppräknades i delningsbeskrivningen under rubriken "hela skifteslagets samfälligheter" de förut angivna undantagna områdena, samtliga med areal eller ägofigurnummer. Bland de uppräknade samfälligheterna fanns inte några vattenområden. Slutsammandraget efter laga skiftet överensstämmer med delningsbeskrivningen. Utom de förut nämnda två tjärnarna redovisades inte några vattenområden i lagaskiftesbeskrivningarna.

Fråga var huruvida det till Sils by hörande vattenområdet i Fjällsjöälven vid laga skiftet avsatts såsom samfällt för byn eller delats med stranden. - Ur HD:s utslag den 18 november 1944, i enlighet med Ångermanlands västra domsagas ägodelningsrätts utslag den 24 februari 1942:

Genom en den 22 september 1852 vid laga skiftet ingången förening angående undantag av oskifto för gemensamma behov har bestämts, att fiskevatten, förutom bl.a. vissa angivna platser vid Fjällsjöälven, skulle bibehållas samfälliga. Varken av lagaskifteshandlingarnas innehåll eller av vad som enligt utredningen förekommit efter skiftet vid lantmäteriförrättningar eller eljest lämnas tillräckligt stöd för antagande att med undantaget av fiskevatten avsetts mera än fiskets utövande eller att eljest byns vattenområde i älven undantagits såsom samfällt. Sagda vattenområde förklarades vara genom laga skiftet delat med stranden enligt 12 kap. 4 § (äldre) jordabalken.

1944 s 596 II. Y län. Eden. Laga skifte 1857-1859 fastställt den 19 april 1861. Till Edens by hör utmark med

slätterägor utefter Ångermanälven (Storån). Under laga skiftet träffades en den 18 september 1857 dagtecknad förening enligt vilken, i 3:dje punkten, såsom samfällda platser för delägarnas i skifteslaget gemensamma behov skulle avsättas - förutom nödiga vägar, avlopps- och floddiken, kvarn-, såg- och upplagsplats jämte andra platser, båtsmanstorp, torvmossar samt rätt till vattenhämtning från angiven källa- "vattudraget utefter Unaån, och byn i övrigt tillhörige fiskevatten, alla dessa lägenheter till läge och omfång, sådana de å kartan markerade blivit och vidare i beskrivningarne om 'Allmänna platser för delägarnes i skifteslaget gemensamma behov', upptagne finnas". Vidare förbehölls delägare fri överfart över skogsmarken och rätt till stenbrott, varefter tredje punkten avslutades sålunda: "Några vidare samfälligheter vid laga skiftet härstädes må ej bliva avsatte". Unaån eller Umaån är ett genom skifteslagets område gående biflöde till Ångermanälven. Storån är Ångermanälven.

I "Ägobeskrivning, hävdeförteckning och taxeringslängd över in- och utägor" redovisades under rubriken "Allmänna platser för delägarnes i skifteslaget gemensamma behov" - förutom båtsmanstorp, vägar och platser m.m. - av vattenområden dels under "Åkersskalan" "av Umaån och Storån" utan angivande av grad och figurnummer (alltså såsom impediment) en areal av 55 kvadratrevar dels under "Skogsskalan" samt underrubriken impedimenter med angivande av areal och gradtalet 0 men utan angivande av figurnummer Långmotjärnen 24,60 kvadratrevar, Umaån 102,70 kvadratrevar och Gösingsjön 93,60 kvadratrevar. Storån eller Ångermanälven var inte upptagen på kartan såsom någon ägofigur; någon gräns i älven fanns inte angiven. (Den angivna arealen 55 kvadratrevar för "av Umaån och Storån" har befunnits avse enbart Umaån. Någon del av Storån eller Ångermanälven avsågs således inte med denna redovisning!)

I en "Fördelning" av vad som enligt delningsgrunden skulle tillkomma varje hemman i uppskattade ägobelopp upptogs före tilldelningen till de särskilda hemmanen under rubriken "Allmänna platser för delägarnes i skifteslaget gemensamma behov: Vägar och vatten, gödningsmyra m.m. samt Båtsmanstorp" visst uppskattningsinnehåll för dels inrösningsjord och del avrösningsjord. - I delningsbeskrivningen redovisades i en första avdelning under rubriken "Allmänna platser för delägarnes i skifteslaget gemensamma behov" ägor med tillhopa samma uppskattningsinnehåll som i nämnda "Fördelning", däribland under "Skogsskalan" med under rubrik "impedimenter" Långmotjärnen, Umån och Gösingsjön samt under "Åkerskalan" "av Umån och Storån", vilka samtliga vattenområden redovisades på sätt skett i ägobeskrivningen. I denna avdelning av delningsbeskrivningen antecknades därefter: "Jämlikt Skiftesföreningens 3 punkt är skiftesdelägarna härförutan förbehållen: Vattenhämningsrätt från bergkällan med frihet för envar att ändamålsenligen därifrån anlägga springvattenledning - vattendraget efter Umån och byn i övrigt tillhöriga fiskevatten, jämte fri och obehindrad överfart över skogsmarken, allt efter varjes enskilda bekvämlighet, samt rätt till stenbrott där sten vid förefallande behov bekvämligast åtkommes."

På lagaskifteskartan blev vid stranden av Ångermanälven - vars till Edens by hörande del inte var avgränsad utåt - skifteslinjerna dragna fram till strandlinjen men inte ut i vattenområdet utom där holmar utanför stranden delvis hänfördes till lott på stranden, varjämte skifteslinjer var utdragna över Unaån, där en och samma lott erhöll mark på ömse sidor om detta vattendrag.

Fråga var huruvida det till skifteslaget hörande vattenområdet i Ångermanälven var delat med stranden eller samfällt. - Ur HD:s utslag den 18 november 1944:

Edens bys strand vid Ångermanälven har blivit delad genom det år 1861 fastställda laga skiftet. Den i tredje punkten av byamännens förening den 18 september 1857 intagna bestämmelsen om undantag för skiftesdelägarnas gemensamma behov av - förutom vattendraget utefter Unaån - jämväl "byn i övrigt tillhörige fiskevatten" kan icke anses innebära att därigenom vatten och grund i Ångermanälven uteslutits från delning. Det sätt på vilket Ångermanälven redovisats i delningsbeskrivningen utvisar varken i och för sig eller i förening med nyssnämnda bestämmelse, att Ångermanälven avsatts såsom en samfällighet. Lagaskifteshandlingarna föranleder ej heller eljest till dylikt antagande. HD prövar lagligt förklara byns vattentäckta område i Ångermanälven ha vid laga skiftet delats i enlighet med bestämmelserna i 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken.

1944 s 676. Y län. Österås. Ägora till Österås by är belägna vid Faxälvens inflöde i Ångermanälven med stränder i söder mot förstnämnda älv och i öster mot Ångermanälven. Storskifte på åker och äng fastställt den 29 januari 1779. Storskifte på skog och uppodlingar 1795 fastställt den 16 september 1796. Laga skifte på inägor 1853-1855 fastställt den 23 juli 1856, varvid storskiftet på skogsmarken förklarades såsom för framtiden oförändrat beståndande. På laga-skifteskartan är vattenområdet i älvarna inte försett med ägofigurnummer. I förening den 19 april 1855 om undantag av mark för delägarnas gemensamma behov nämndes av vattenområden endast avlopps- och floddiken. I det vid laga skiftet förda protokollet nämndes intet om vattenområden. Under rubriken "Allmänna platser för delägarnas i skifteslaget gemensamma behov" i såväl ägobeskrivning, hävdeförteckning och taxeringslängd som delningsbeskrivning redovisades av vattenområden därjämte endast "Tjernnen" med en areal 5,0 kpld.

Fråga var huruvida Österås bys vattenområden i Ångermanälven och Faxälven var delade med stranden enligt regeln i 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken eller var samfälliga för byn. - Ur HD:s utslag den 23 december 1944, i enlighet med Ångermanlands västra domsagas ägodelningsrätts utslag den 13 april 1942:

Till Österås bys hörande grund och vatten i Faxälven och Ångermanälven har vid det den 23 juli 1856 fastställda laga skiftet på byns inägor inte avsatts för delägarnas gemensamma behov eller eljest uttryckligen undantagits från delning. Ej heller har framkommit sådana omständigheter att det med visshet kan antagas, att skiftet ändock inneburet sådant undantagande. Byns vattenområden i älvarna förklarades ha genom laga skiftet delats med stränderna enligt bestämmelserna i 12 kap. 4 § (äldre) jordabalken.

1946 s 42. D län. Hjälmäter. Laga skifte 1864-1865 fastställt den 14 oktober 1878. Hjälmätters skifteslag, bestående av hemmanen Hjälmäter nr 1, 2 och 3, är beläget vid Hjälmaren. Vid laga skiftet undantogs såsom samfällig en väg till sjön Hjälmaren. Vid Hjälmäter avsattes ingen båtplats eller dylikt. I skifteshandlingarna omnämndes inte vattenområdet i Hjälmaren och ej heller fisket. Under åren 1878-1887 sänktes Hjälmaren 6 fot. Förrättningar för uppskattnings av den genom sjösänkningen uppkomna jordförbättringen verkställdes åren 1882-1883 och 1888-1890. Beträffande Hjälmäter antecknades, att den för detta skifteslag angivna arealen "landvinning och sjöslätter" skulle, "enär strandägarna icke visat laglig rätt därtill var och en vid sin ägolott, efter mantalet fördelas å samtliga hemmanen i skifteslaget". Förrättningen synes ha vunnit laga kraft. Kostnaderna för sjösänkningen utdebiterades på markägarna. Kostnaderna för landvinningen vid Hjälmäter betalades av alla hemmansägarna efter mantalet. En åren

1872-1893 handlagd förrättning rörande laga skifte på sjöfodersbotten och fiskevattnet samt odelta holmar till Hjälm-säters by inställdes sistnämnda år. Förrättning för laga delning av landvinningar och fiskevatten till Hjälm-säter börjades 1895. Såsom delningsgrund bestämdes genom förening mantalet. Enligt upprättade delningslängder skulle hemmansägarna erhålla dels lott i landvinning, inberäknat vasstäckta områden, dels lott i fiske inom angivna gränser. Denna förrättning blev inte fastställd. Vid ett den 28 april 1937 påbörjat laga skifte på landvinningar och vattenområden till Hjälm-säter yttrade förrättningsmännen i beslut samma dag, att då vid det år 1878 fastställda laga skiftet på Hjälm-säter ej fanns omnämnt att sjön Hjäl-maren undantagits från delningen samt ej heller någon laga delning ägt rum på den landvinning som uppstått efter laga skiftet, denna skulle tillhöra de delägare som vid laga skiftet erhållit mark därinvid, i följd varav den begärda förrättningen ej kunde verkställas. Besvär över förrättningsmännens beslut anfördes inte.

Fråga var - i samband med en år 1942 börjad förrättning för bestämning av gränserna för landvinningar och vattenområden utanför fastigheten Hjälm-säter 3:4 - huruvida dessa gränser skulle bestämmas enligt föreskrifterna i 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken eller enligt 1895 års förrättning. Det åberopades, att alla hemmansägarna i Hjälm-säter betalat andel efter mantalet i kostnaderna för sjösänkningen samt att hemmansägarna hävdade landvinningarna sedan 50 år tillbaka. - Ur HD:s utslag den 11 februari 1946:

Vid det år 1878 fastställda laga skiftet, varigenom den till hemmanen Hjälm-säter nr 1, 2 och 3 hörande stranden vid Hjäl-maren delats, har det vattentäckta området utanför stranden inte, såvitt handlingarna till laga skiftet

utvisar, avsatts för gemensamt behov eller eljest uttryckligen undantagits från delning. Tillräcklig anledning föreligger ej heller i övrigt till annat antagande än att nyssnämnda område delats med stranden. Ägarna till Hjälm-säter 3:4 förklarades vara, jämlikt reglerna i 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken, framför övriga delägare i Hjälm-säters skifteslag ägare till landvinningar och vattenområde utanför stranden till nämnda fastighet.

1946 s 753. L län. Rössjöholm. Laga skifte 1848-1852 fastställt den 19 september 1855. Inom Rössjöholms skifteslag är belägna sjöarna Rössjön och Västersjön jämte delar av Rössjöholmsån. Jämlikt beslut i det vid laga skiftet förda protokollet skulle vissa områden med en areal av sammanlagt 27 tnld 17,7 kpld (enskilda vägar och en kyrkvall) undantagas för gemensamt behov. Skifteslagets vattenområden omnämndes inte vid något tillfälle i förrättningsprotokollet. I ägobeskrivningen redovisades dels de graderade ägorna med en totalareal av 7935 tnld 4 kpld och ett uppskattningsinnehåll av 600 tnld 23,543 kpld dels under rubriken "Impedimenta" viss vid skiftet inte graderad mark, däribland "Kyrka och kyrkogårdstomten 16,5 kpld", "Westre Sjö 700 tnld 25 kpld", "Rössjön 754 tnld 9 kpld", vidare åtskilliga mindre sjöar, däribland Lärksjön, Djurasjön och Ramsjön, samt slutligen "Åar, Bäckar och Kanaler 38 tnld 29 kpld" och "Wägar 32 tnld 28 kpld". Summa "Impedimenta" utgjorde 1687 tnld. Skifteslagets totalareal var således 9622 tnld 4 kpld. I "Sammandrag före laga skiftet" (= tilldelningslängd) redovisades de i ägobeskrivningen såsom "Impedimenta" betecknade områdena såsom "Impedimenta": "Kyrkogård, Wägar och Watten" med klumpsumman 1687 tnld.

I delningsbeskrivningen redovisades under rubriken "Allmänna platser för ägarnas i skifteslaget gemensamma behov"

dels de områden som enligt förrättningsprotokollet skulle undantagas för delägarnas gemensamma behov dels de områden som i ägobeskrivningen benämndes "Impedimenta". Sistberörda områden redovisades på samma sätt som i ägobeskrivningen men utan att betecknas impediment. Totala arealen för "allmänna platser" var 1714 tnlđ 17,7 kplđ (=1687 tnlđ + 27 tnlđ 17,7 kplđ). I "Sammandrag efter laga skiftet" redovisades först de vid laga skiftet utlagda ägolotterna och därefter de såsom samfälligheter angivna områdena på följande sätt: "Till wägar m.m. är vid skiftet uttaget av åker 13,6 kplđ, äng 6 tnlđ 8,8 kplđ, utmark 20 tnlđ 27,3 kplđ (tillhopa 27 tnlđ 17,7 kplđ). Impedimenta: Wägar 32 tnlđ 28 kplđ, Kyrkogården med kyrkans tomt 16,5 kplđ. Watten 1653 tnlđ 19,5 kplđ (tillhopa 1687 tnlđ)."

Vid detta laga skifte utbröts ägor endast för en del av de i skifteslaget ingående fastigheterna. De övriga fastigheterna erhöł en gemensam ägolott under litt. V. Denna ägolott undergick laga skifte 1866.

Fråga var - i samband med en 1941 börjad förrättning för ägoutbyte - huruvida vattenområdet i Rössjöholmsån var delat mellan de angränsande fastigheterna eller samfällt för Rössjöholms skifteslag. - Ur HD:s utslag den 23 december 1946:

Vid 1855 års laga skifte, som omfattade säteriet Rössjöholm jämte därunder lydande hemman och lägenheter, upptogs visserligen i delningsbeskrivningen under rubriken "Allmänna platser för ägarnas i skifteslaget gemensamma behov" ej blott de markområden som ostridigt avsattes såsom samfällda utan även till Rössjöholms skifteslag hörande sjöar, åar och andra vattendrag, vilka huvudsakligen är belägna inom själva säteriets område.

Emellertid innehåller förrättningsprotokollet inte något beslut om att berörda vattenområden skulle utgöra samfäl-

ligheter, och såväl i ägobeskrivningen och tilldelningslängden som i sammandraget efter skiftet har vattenområdena upptagits såsom impediment.

De i handlingarna till 1866 års laga skifte upptagna vattenområdena har redovisats på i huvudsak enahanda sätt som vid 1855 års laga skifte. Ehuru 1866 års laga skifte omfattade endast en del av Rössjöholms skifteslag, redovisades - bortsett från en mindre sjö som ej medtogs - de vid det tidigare skiftet upptagna vattenområdena i sin helhet och inte endast på 1866 års skifteslag belöpande andel i dessa.

Sedan två av de i Rössjöholms skifteslag ingående sjöarna torrlagts, har vid två förrättningar för fördelning av landvinningsjorden - den ena fastställd 1878 och den andra, som påbörjades på 1890-talet, fastställd 1920 - landvinningsjorden fördelats endast mellan strandägare. Vidare har talan av icke strandägare om skadestånd för förlorat fiske och om del i landvinningsjord ogillats genom laga-kraftägande domar.

Å andra sidan har vid vissa på senare tid verkställda sekundära förrättningar vattenområdena redovisats såsom samfällda.

Vid övervägande av vad sålunda förekommit och med beaktande jämväl av övriga omständigheter i målet finner HD tillräckligt stöd saknas för antagande att vid förutnämnda laga skiften vattenområdena undantagits såsom samfällda.

På grund härav prövar HD lagligt - - - förklara att det i målet omtvistade området i Rössjöholmsån skall anses delat med stranden enligt bestämmelserna i 12 kap. 4 § (äldre) jordabalken.

1947 s 226. Y län. Västergranvåg. Storskifte på skogsmar-
ken 1764 och 1786-1789 fastställt den 29 januari 1790. La-
ga skifte på inägorna 1854-1860 fastställt den 4 september
1861. Västergranvågs by är belägen vid Faxälvens inflöde
i Ångermanälven med stränder i norr mot förstnämnda älv
och i öster mot Ångermanälven. På nästan hela sträckan
förbi Västergranvågs by bildar Faxälven en enda samman-
hängande fors. Vid storskiftet erhöll endast ägolotter ut-
lagda för Granvåg 1:2, 1:3 och 3:1 strand vid Faxälven.
De vid storskiftet fr.o.m. den 15 oktober 1788 förda pro-
tokollen lämnar inte några upplysningar om vattenområdet
i Faxälven. En förening mellan delägarna av den 25 juni
1768 rörande bl.a. ett vid tiden för storskiftet förefint-
ligt såg- och kvarnläge vid Faxälven innehöll: "Widare och
oaktadt Såg- och Qvarnlaget, ej mindre än forsstranden wid
delningen infallit på en enda Grannes ägolott, skola alla
Jordägarne dock efter skatt och förra wanlighet derutinnan
alt framgent äga sin tillståndiga rätt."

I laga skiftet ingick byns hela strandområde vid Ångerman-
älven ävensom strandområdet vid Faxälven med undantag av
en cirka 200 lång sträcka. Genom förening den 30 augusti
1854 undantogs såsom samfälligheter för delägarnas gemen-
samma behov bl.a. dels vid Faxälven till såg- och kvarn-
plats ägofiguren 77, för fiskets idkande i älven ägofigu-
rerna 14, belägen på något avstånd från stranden, och 114,
till båtsmanstorp och upplagsplats för bräder ägofigurerna
438-445 och 447-455 samt vidare ägofiguren 446 utgörande
den i Faxälven belägna Härrörn dels vid Faxälvens myn-
ning till nödigt utrymme för fiskets bedrivande ägofigu-
rerna 456-460 dels vid Ångermanälven till linsänkeplats
ägofigurerna 500 och 501, "för befarad utskärning" ett
större strandområde omfattande ägofigurerna 1069-1106 samt
Hvit- och Hässjörarna, utgörande ägofigurerna 496 och 497
respektive 1060 och 1061. Sedan delägarna genom tilläggs-
förening den 11 september 1854 beslutat att utesluta vissa

i den förstnämnda föreningen medtagna, ovan inte uppräknade undantag av oskifto, förklarade delägarna i nämnda tilläggsförening: "Några andra aftag komma icke vidare att ega rum." - I föreningarna sägs intet om vattenområden. I det vid laga skiftet förda protokollet nämnes ej heller något om vattenområden. I delningsbeskrivningen redovisas under huvudrubriken "Allmänna platser för delägarernas i skifteslaget gemensamma behov" bl.a. ägofigurerna 14, 77, 114 samt under underrubrikerna "Båtmanstorp och Brädupplägningsplats" ägofigurerna 438-455, "Fiskeplats" ägofigurerna 456-460, 496 och 497, "Linsänkeplats" ägofigurerna 500, 501, 1060 och 1061 samt "aftagne ägor för befarad utskäring" ägofigurerna 1069-1106. Inga vattenområden redovisas i delningsbeskrivningen.

Fråga var - i samband med en 1943 börjad förrättning för bestämning av gränserna kring en fastighets vattenområde i Faxälven - huruvida Västergranvågs bys vattenområden i Faxälven och Ångermanälven var skiftade med stränderna eller samfällda för byn.

Ur HD:s utslag den 14 maj 1947, i enlighet med Ångermanlands mellersta domsagas ägodelningsrätts utslag den 19 oktober 1945: Till "Granvågs" by hörande vatten och grund i Faxälven och Ångermanälven har, såvitt handlingarna utvisar, varken vid storskiftet på byns skogsmark eller laga skiftet på inägorna avsatts för delägarnas gemensamma behov eller eljest uttryckligen undantagits från delning. Ej heller har framkommit sådana omständigheter att det med visshet kan antagas, att dessa skiften ändock inneburet sådant undantagande. - Byns vattenområden i älvarna förklarades ha genom berörda skiften delats med stränderna enligt bestämmelserna i 12 kap 4§ (äldre) jordabalken.

1949 s 479. X län. Ljusdals sockens västra fjärding. Ljus-

dals socken har sedan gammalt varit indelad i fyra fjärdingar: Ljusdals norra, östra, västra och södra fjärdingar. Ljusdals södra fjärding omfattar sockenområdet söder om Ljusne älv. Ljusdals norra och östra fjärdingar är belägna norr om älven samt öster om det s.k. Hennans vattendrag, bestående av sjön Hennan, Storsjön, Bäckesjön, Losterjön, Leån, Letssjön, Sillerboån, sjön Växnan och dess utlopp, Noret, i Ljusne älv. Ljusdals västra fjärding är belägen norr om Ljusne älv och väster om Hennans vattendrag.

Efter beslut 1770 verkställdes storskifte på de till södra fjärdingen hörande byarna och hemmanen för sig samt de till norra, östra och västra fjärdingarna hörande byarna och hemmanen för sig. Storskiftet på sistnämnda tre fjärdingar verkställdes 1772-1780 och fastställdes den 2 maj 1781. Det omfattade inte skogsmarken utan endast inägorna eller åker, sval, äng och nybruk. I handlingarna till detta storskifte berördes inte vattenområden.

Avvittringen i Ljusdals socken verkställdes 1835-1846 varefter KB meddelade avvittringsutslag den 24 november 1847. Den 11 april 1842 träffade vederbörande hemmansägare vid avvittringssammanträde förening av innehåll att den västra fjärdingen skulle anses såsom ett särskilt skifteslag med avseende på odlingsjord, skog och betesmark och således genom sina gamla gränser, Hennans vattendrag, vara skild från norra och östra fjärdingarna, vilka tillhopa utgjorde ett skifteslag. Dock gjordes vid föreningen det förbehållet att de inägor vilka den ena fjärdingens hemmansägare kunde inneha inom den andras område skulle utan inskränkning av föreningen framgent bibehållas.

Laga skifte på nybruk och hemskog till byar och hemman inom västra fjärdingen börjades 1842, verkställdes avseende förberedande åtgärder 1842-1845, fullföljdes 1846, av-

slutades 1851 och fastställdes den 5 oktober 1853. Varken i föreningar 1845 och 1847 om avsättande av samfälligheter eller eljest i protokollet nämndes något om skifteslagets vattenområden. Vattenområdena upptogs i beskrivningarna såsom impediment. Varken i delningsbeskrivningen eller i sammandraget därav upptogs några vattenområden under de rubriker som angav samfälligheter. Däremot redovisades i samma handlingar vattenområden, tillsammans med bl.a. myrar samt vägar på skogsmarken, under de särskilda rubrikerna "Impedimenter".

Fråga var - i samband med år 1944 började lantmäteriförändringar - huruvida de till Ljusdals sockens västra fjärdings skifteslag hörande vattenområdena i Ljusne älv och i Hennans vattendrag var samfällda för skifteslaget eller delade med stranden enligt reglerna i 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken. - Ur Svea hovrätts utslag den 26 mars 1946:

I handlingarna till storskiftet har inga vattenområden omnämnts. Till de skiftade ägorna har dock före skiftet hört inom ägorna belägna vattenområden samt - med begränsning enligt 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken - de delar av ägorna angränsande vattenområden som legat utanför ägornas strand. Dessa till ägorna hörande vattenområden måste antagas ha omfattats av skiftet och delats med stranden.

I handlingarna rörande 1853 års laga skifte har samtliga inom västra fjärdingens rågångar befintliga vattenområden redovisats, såvitt angår vattenområden av någon betydelse dock inte på de utlagda ägototterna utan endast så, att de i delningsbeskrivningen rörande hemskogen och sammandraget av denna beskrivning tillsammans med markområden av skilda slag, såväl uttryckligen för gemensamt behov undantagna som andra, redovisats till arealen under rubriken "Impedimenter". - - - .

Vad sålunda vid laga skiftet förekommit kan inte anses utgöra stöd för antagandet att till skifteslaget hörande vatten undantagits såsom samfällda. Andra i målet upplysta omständigheter tyder tvärtom på att meningen varit att dessa vatten skulle ingå i delningen. Sålunda framgår, att västra fjärdingen innehar tre samfällda markområden vid Leån med en sammanlagd längd efter stranden av omkring 1500 m och ett samfällt område vid Sillerboån med omkring 300 meters strand. Av områdena vid Leån har två avsatts vid laga skiftet och det tredje förvärvats efter skiftet genom ägoutbyte med södra fjärdingen. Området vid Sillerboån har vid laga skiftet avsatts till "timmerplats vid Sillerbosågen och kvarnen". Det kan antagas, att avsikten med att på detta sätt anordna samfällda områden utefter vattendragen varit bl.a. att för samfällt bruk tillförsäkra skiftesdelägarna vattnet utanför områdenas strand. - - - - -

På grund av ovan anförts måste det anses, att vattenområdena i fråga vid storskiftet och laga skiftet tillfallit de ägolotter som erhållit strand invid dem.

De inom västra fjärdingens skifteslag befintliga delarna av Ljusne älv och Hennans vattendrag tillhör strandägarna enligt reglerna i 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken.

Ur HD:s utslag den 3 augusti 1949:

Till de byar inom Ljusdals sockens västra fjärding som var föremål för det år 1781 fastställda storskiftet måste, oavsett att detta ägde rum före avvitrningen inom socknen, antagas ha - med begränsning enligt 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken - hört bl.a. de delar av Ljusne älv och Hennans vattendrag vilka angränsar byarnas inägor. Dessa vattenområden får därför anses ha omfattats av storskiftesförrättningen.

Det år 1853 fastställda laga skiftet på - i stor sett - övriga ägor inom fjärdingen har likaledes berört även de dessa ägor angränsande delarna av Ljusne älv och Hennans vattendrag.

Enär handlingarna till berörda båda laga skiften varken i och för sig eller i förening med övriga omständigheter i målet lämnar tillräckligt stöd för antagande att ifrågavarande delar av Ljusne älv och Hennans vattendrag vid skiftena avsatts såsom samfällda, prövar HD rättvist fastställa det slut HovR:ns utslag innehåller.

1949 s 507. Y län. Flyn. Laga skifte fastställt den 30 december 1862. Flyns by genomflytes av Flyån (Rörströmsälven), vilken under sitt lopp genom byn mottager bivatendragen Rensjöån och Staversjöån och inom byns nordvästligaste del utvidgar sig till den s.k. Sundsjön. Genom en vid laga skiftet den 5 juli 1861 träffad förening rörande avtag av oskiftad mark avtogs, förutom vägar, bl.a. båtplats, lerplats, kvarn- och båtplats och ytterligare en båtplats, samtliga platser belägna vid Flyån - vilken i skifteshandlingarna endast benämndes "ån" - även som en sågplats vid Rensjöån. Vidare intogs i föreningen följande bestämmelse: "Kvarnställen förbehållas hädanefter, såsom de hittills varit begagnade." Ägobeskrivningen upptog i slutet, utan ägofigurnummer och med gradtalet 0, dels tre vägar dels "Impedimenter: Sundsjön och Åarne" med en areal av 564 kvadratrevor.

I delningsbeskrivningen redovisades under rubriken "Samfäldt för delägarnes i skifteslaget gemensamma behof", förutom vägar och förut omnämnda undantagna platser, tjärnar - med anteckningen impediment för var och en av dessa - samt "Impedimenter, Sundsjön och åarne" utan ägofigurnummer och med samma areal som i ägobeskrivningen. I sam-

mandrag efter laga skiftet redovisades såsom samfällt en areal av 755 kvadratrevor 80 kvadratstänger avrösningsjord, vari förenämnda areal 564 kvadratrevor ingick.

Ur Ångermanlands västra domsagas ägodelningsrätts utslag den 6 april 1948: Ägod. R:n prövar lagligt förklara dels att vid laga skiftet för samfällt behov undantagits den med Sundsjön betecknade delen av älven, tre båtplatser med erforderliga vattenområden, avgränsade enligt 12 kap 4§ (äldre) jordabalken, samt därjämte tillhopa med den ena båtplatsen en kvarnplats med för kvarndriften därstädes erforderlig vattenkraft från älven dels ock att byns vattendrag i älven i övrigt är delat med stränderna med avgränsning enligt nämnda lagrum.

Talan fullföljdes endast mot utslagets sista del, vari byns vattendrag i älven (i Flyån, Rörströmsälven) i övrigt - alltså vattenområdena med undantag av de vattenområdena dels i Sundsjön dels utanför angivna samfällda platser vid älven som i utslagets första del förklarats vara samfällda - förklarats vara delade med stranden enligt 12 kap 4§ (äldre) jordabalken.

Ur HD:s utslag den 19 augusti 1949:

I delningsbeskrivningen till det år 1862 fastställda laga skiftet har "Sundsjön och åarne", varmed måste åsyftas bl.a. Flyån, ävensom vissa tjärnar redovisats såsom impediment under rubriken "Samfäldt för delägarnes i skifteslaget gemensamma behof". Denna redovisning, vilken såvitt av skifteshandlingarna framgår icke grundar sig på något av skiftesdelägarna under skiftet fattat beslut, innebär dock icke i och för sig, att vattenområdena lämnats oskiftade. För att vattenområdena skulle kunnat upptagas under de särskilda ägototterna hade arealen av det till varje ägolott hörande vattenområdet måst uträknas. Ovannämnda redovisning kan ha inneburit allenast ett sätt att undgå

en sådan uträkning, vilken med hänsyn till att vattenområdena säkerligen ansågs värdelösa måste ha tätt sig ur praktiska synpunkter obehövligen. Att på lagaskifteskartan skifteslinjerna ej är utdragna över Flyån är på grund av ägoskiftenas utseende och belägenhet av ringa betydelse för frågans bedömande. Större vikt får fästas vid det förhållandet att vattenområdet i Flyån vid en år 1887 fastställd hemmansklyvning på 3 seland Flyn 1:4 - den såvitt i målet upplysts enda sekundära delning inom byn som ägt rum under 1800-talet - uppenbarligen ansetts ha vid laga skiftet delats med stränderna. Det är vidare i och för sig otroligt, att vid laga skiftet byamännens avsikt varit att vattenområdena i Flyåns rätt obetydliga tillflöden Rensjöån och Staversjöån ävensom de omnämnda tjärnarna skulle förbli odelade.

På grund av det anförda och då tillräcklig anledning ej heller i övrigt förekommer till annat antagande får de omtvistade vattenområdena, såvitt nu är i fråga, anses ha blivit vid laga skiftet delade med stränderna.

Det slut vartill Ägodelningsrätten i fullföljd del av målet kommit fastställdes.

1951 s 831. Z län. Ytterhogdal. Kyrkogrändens skifteslag. Skifteslaget genomflytes av Ljusnan. Vattenområdena i Ljusnan befanns vara delade utanför inägostrand och samfällda utanför utmarksstrand. Se redogörelsen under avdelningen Samfällt (7.2).

1952 s 209. P län. Sjötorp och Blixnabb. Laga skifte på de inom Äspereds socken belägna förra kronoallmänningsarna Brun och Gälaveden samt Äspereds sockens gamla utmark fastställt den 12 mars 1858. Skifteslaget angränsade sjön Tolken.

Vattenområdet i sjön Tolken omtalades ej i förrättningsprotokollet. En förening den 25 maj 1853 om undantag av den oskiftade marken för delägarnas gemensamma behov upptog bl.a. "4:o. Ifrån hemmanet Sjötorps till Blixnabbs inägor avsättes mark efter ständerna av sjön Tolken till 4 alnars bredd, för begagnande vid gemensamt fiske." I beskrivningarna redovisades denna 4 alnar breda markremsa under "Allmänna avdrag" såsom "Ifrån hemmanet Sjötorps till Blixnabbs inägor avsatt mark efter stränderna av sjön Tolken, till 4 alnars bredd" 1 tnlld 12.9 kpld samt redovisades den inom skifteslaget belägna delen av sjön Tolken under "Impedimenta" såsom "En del av sjön Tolken inom rågränserna" 342 tnlld 26 kpld.

Fråga var - i samband med gränsbestämningsförrättning - om äganderätten till den förut omnämnda 4 alnar breda strandremsan utefter stränderna av sjön Tolken och till vattenområdet i sjön utanför denna markremsa. - Ur HD:s utslag den 19 april 1952:

Vid laga skiftet har skiftesdelägarna den 25 maj 1853 ingått förening, innehållande bl.a. att från hemmanet Sjötorps till Blixnabbs inägor skulle avsättas en strandremsa såsom undantag av den oskiftade marken för gemensamt behov, - - - I delningsbeskrivningen har först upptagits allmänna avdrag, däribland markremsan. - - - Enligt redovisningen i skifteshandlingarna ingår strandremsan således inte i någon eller några av de utlagda skifteslotterna. I stället får redovisningen och ordalydelsen av föreningen anses utvisa, att strandremsan utgör en verklig samfällighet. - - -.

Vad därefter angår vattenområdet i sjön Tolken måste med hänsyn till det nu sagda och med beaktande av Ägod.R:ns domskäl härutinnan till strandremsan anses höra jämväl vatten och grund med begränsning enligt 12 kap. 4§ (äldre)

jordabalken.

HD förklarade att strandremsan utgjorde en samfällighet för de i skifteslaget deltagande hemmanen och att till densamma hörde vatten och grund i sjön Tolken enligt 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken.

Ur Borås domsagas ägodelningsrätts utslag den 19 september 1949: Vattenområdet i sjön Tolken har varken vid 1858 års laga skifte eller vid förrättning därefter avsatts för gemensamt behov eller uttryckligen undantagits från delning. Vid sådant förhållande och då anledning inte heller i övrigt förekommer till annat antagande måste vattenområdet anses ha blivit mellan strandägarna ¹⁾ fördelat enligt bestämmelserna i 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken.

1) Och en av "strandägarna" var här den samfälliga markremsan.

1952 s 372. BD län. Bodens by. Laga skifte 1834-1845 fastställt den 15 maj 1846. Skifteslaget angränsar Lule älv. Det till skifteslaget hörande vattenområdet i älven är på kartan inte avgränsat utåt och inte betecknat med ägofigurnummer. Det redovisas inte och omnämnes inte i beskrivningar och handlingar.

I det vid laga skiftet förda protokollet nämnes intet om dispositionen av skifteslagets vattenområden eller fisket däri. De insjöar som i sin helhet är belägna inom skifteslaget eller över vilka rågång uppdragits är på kartan nummerade och redovisade i den gemensamma ägobeskrivningen och hävdeförteckningen under rubriken "Samfällig ut- och betesmark samt avrösningsjorden" och underavdelningen "Impedimenter" (enligt skifteshandlingarna betecknar "Impedimenter" inte en underavdelning utan utgör en särskild rubrik, jämställd med den förstnämnda). Där upptages fem sjöar var och en med angiven areal och med en sammanlagd

areal av 215 tnlld 30.1 kpld. I "Sammandrag före skiftet" redovisas under rubriken "Allmänt till byn" dels kyrkläppen, kyrkogård, kyrkans tomt, vägar inom området samt gemensamma platser såsom sand- och lertäkter med en sammanlagd areal av 43 tnlld 0,5 kpld dels ock sjöar och vattendrag inom området 215 tnlld 31 kpld, tydligen avseende de i ägobeskrivningen redovisade fem sjöarna.

I delningsbeskrivningen redovisas inte några samfälligheter. I "Sammandrag efter skiftet" finns sist upptagen en post "Allmänt till byn, kyrkläppen, kyrkogård, vägar, gemensamma platser och vatten" med arealen 258 tnlld 31,5 kpld (= 43 tnlld 0,5 kpld + 215 tnlld 31 kpld).

Fråga var - i samband med en år 1949 börjad förrättning för avstyckning av ett utanför viss fastighet befintligt vattenområde i Lule älv - huruvida byns vattenområde i älven var en samfällighet för byn eller delat med stranden enligt reglerna i 12 kap 4§ (äldre) jordabalken. -
Ur HD:s utslag den 26 juli 1952:

Vid laga skiftet på Bodens by, omfattande alla ägor, har byns strand utmed Luleälven delats, och byns vattenområde i älven har inte genom förening eller beslut avsatts för gemensamt behov eller eljest uttryckligen undantagits från delning.

Till stöd för uppfattningen att vattenområdet i älven utanför stranden till (ifrågavarande fastighet) ändock skall anses vid laga skiftet bibehållet som samfällt för byn har åberopats, att i skifteshandlingarna de vattenområden, vilka redovisats såsom slutna ägofigurer med angivna arealer, i delningsbeskrivningens sammandrag uppförts under samfällighetsrubrik. Denna omständighet kan emellertid inte ens med avseende på sistnämnda vattenområden tilläggas någon avgörande betydelse, och än mindre kan därav någon bestämd slutsats dragas beträffande vat-

tenområdet i älven.

 HD prövar lagligt att - - - förklara vattenområdet i Lule älv utanför (ifrågavarande fastighet) med gränser enligt bestämmelserna i 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken ha vid det den 15 maj 1846 fastställda laga skiftet tillfallit den eller de därvid utlagda ägototter i vilka fastighetens strandområde ingick.

1952 s 563. Z län. Stamsese. Laga skifte 1860-1864 fastställt den 29 juni 1866. Byns ägor angränsar Faxälven med Sporr sjön och Stamsese forsen samt Stamseseviken.

Rörande dispositionen av byns vattenområden och fiske meddelades inga bestämmelser i skiftesprotokollet eller i bilagor till detta. Genom en den 9 oktober 1861 träffad förening avsattes såsom samfälliga bl.a. en kvarn- och sågplats, myrtag samt båtlämningsplatser. I ägobeskrivningen redovisas ägorna antingen som in- eller avrösningsjord. Särskild kolumn för impediment saknas. I löpande följd med övriga ägofigurer upptages bland skogsmarken 21 stycken med ägofigurnummer försedda vattenområden, däribland Kvarnån, samtliga med gradtalet 0 och med en areal av tillhoppa 1419,40 kvadratmeter. I slutet av ägobeskrivningen redovisas en fristående post "Vatten" med en areal av 3785,03 kvadratmeter utan angivande av gradtal eller uppskattningsinnehåll. Denna post synes avse samtliga de till byn hörande vattenområdena i vattensystemet Sporr sjön - Stamsese forsen - Stamseseviken - Faxälven. I "Sammandrag före laga skiftet" redovisas all avrösningsjord, inberäknat samtliga vattenområden, under beteckningen "Samfällt".

I delningsbeskrivningen redovisas först under rubriken "Samfällt för delägarnas i skifteslaget gemensamma behov" vissa vägar, diken och stenrösen och genom föreningen den

9 oktober 1861 avsatta samfällda platser. Här redovisas också, beläget inom en samfällad plats (myrtag), ett av de i ägobeskrivningen upptagna numrerade vattenområdena eller Nästjärn med en areal av 30 kvadratrevar. Därefter redovisas under rubriken "Vatten som ej blivit fördelade" dels 13 av de i ägobeskrivningen upptagna numrerade vattenområdena, däribland Kvarnån, med en sammanlagd areal av 1359,85 kvadratrevar dels en post betecknad "Övriga vatten inom gränserna utom mindre tjärnar" med den areal som i ägobeskrivningen angivits för posten "Vatten" eller 3785,03 kvadratrevar. Under rubriken "Vatten som ej blivit fördelade" redovisas således vattenområden med en sammanlagd areal av 5144,88 kvadratrevar. Återstående 7 av de i ägobeskrivningen upptagna numrerade vattenområdena med en sammanlagd areal av 29,55 kvadratrevar har i delningsbeskrivningen påförts de ägolotter inom vilkas gränser de är belägna.

I "Sammandrag efter laga skiftet" redovisas först under rubriken "Samfällt för alla delägarnas gemensamma behov", med underrubriker avseende samfälligheter för vissa delägare, samma områden som i delningsbeskrivningen redovisats först under rubriken "Samfällt för delägarnas i skifteslaget gemensamma behov". Därefter upptages ^{under} rubriken "Gemensamma vatten, utom mindre tjärnar" den sammanlagda arealen av de vattenområden som i delningsbeskrivningen redovisats under rubriken "Vatten som ej blivit fördelade" eller 5144,88 kvadratrevar.

Fråga var - i samband med en 1948 börjad avstyckningsförrättning - huruvida de till Stamsele by hörande vattenområdena i Sporr sjön, Faxälven, Stamseleforsen, Stamseleviken och Kvarnån var samfällda för byn eller delade med stranden enligt 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken. - Ur HD:s utslag den 15 november 1952:

Nästjärns redovisning under samfällighetsrubrik måste antagas bero på att tjärnen helt ligger inom gränserna för ett av delägarna genom förening den 9 oktober 1861 till samfällt begagnande avsatt myrtag och att den, ehuru inte särskilt omnämnd i föreningen, ansetts såsom impediment ingå i det gjorda undantaget.

De numrerade vattenområdena som tilldelats ägolott ligger alla åtskilda, vart och ett helt inom gränserna för den ägolott vartill det förts, och har uppenbarligen ansetts såsom impediment tillfalla lotten.

Övriga numrerade vattenområden och de onumrerade vattenområdena bildar, bortsett från en mindre tjärn, sammanhängande vattensystem, som i motsats till Nästjärn och de under ägolott redovisade sträcker sig över eller utmed flera ägolotter. Dessa vattenområden betecknas visserligen i delningsbeskrivningen såsom icke fördelade och i sammandraget till beskrivningen såsom gemensamma. Å andra sidan framgår av nämnda handlingar att, medan Nästjärn förts under rubriken samfällt, övriga vattenområden upptagits helt skilda från det som redovisas under denna rubrik. Skillnaden i redovisning framträder särskilt vid jämförelse med sammandraget före skiftet, där alla vattenområdena ingår i den areal som angivits såsom samfällt. Det sätt varpå ifrågavarande vattenområden betecknats ger därför ej tillräckligt stöd för antagande att vattenområdena, oaktat förening eller beslut därom inte föreligger, skulle ha undantagits från delningen, och vad i övrigt i målet förekommit föranleder ej heller till sådan slutsats.

HD prövar lagligt förklara vattenområdena utanför (vissa angivna i målet aktuella fastigheter) med gränser enligt bestämmelserna i 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken ha vid laga skiftet tillfallit (vissa angivna vid skiftet utlagda ägolotter).

1965 C 363. Z län. Storsjö. Laga skifte 1883-1899 fastställt den 6 september 1901. Inom skifteslagets gränser är belägna bl.a. Storsjön (Härjedalens Storsjön) och del av Ljungan.

Fråga var - i samband med en år 1959 börjad förrättning för gränsbestämning rörande fastighet med stränder vid Storsjön och Ljungan - huruvida vattenområdena utanför fastighetens stränder tillhörde fastigheten eller var samfällda för Storsjö bys skifteslag. - Ur HD:s utslag den 8 april 1965:

Vid det den 6 september 1901 fastställda laga skiftet på Storsjö by har byns stränder utmed de i skifteslaget ingående vattenområdena delats. Vattenområdena har inte genom förening eller beslut undantagits från delningen. I delningsbeskrivningen redovisas emellertid, förutom tvenne sjöar utan åsatta ägofignumnummer och utan angiven areal, 102 ägofigurer med en sammanlagd areal av 3531,2090 hektar impediment såsom "samfällda vatten för fiske". Häri ingår de omtvistade delarna av Ljungan och Storsjön, vilka i likhet med åtskilliga andra under denna rubrik upptagna vattenområden inte tillika påförts viss ägolott. Den angivna arealsiffran 3531, 2090 hektar återfinnes sist i sammandraget till (delnings)beskrivningen med beteckningen "Samfällda fiskevatten".

Denna redovisning jämte vad som föregått dess slutliga utformning ger vid handen att fisket i, förutom andra, de omtvistade vattenområdena för delägarnas räkning undantagits från skiftet. Av redovisningen kan däremot inte dragas den slutsatsen att jämväl vatten och grund, oaktat förening eller beslut därom inte föreligger, undantagits från delningen. Ej heller eljest har förekommit någon omständighet, som i och för sig eller tillsammans med annan

lämnar tillräckligt stöd för antagande att ifrågavarande områden är samfällda för byn.

Till den ifrågavarande fastigheten förklarades höra vattenområden i Ljungan och Storsjön utanför fastighetens stränder enligt reglerna i 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken.

1968 C 606. Z län. Malmagen, Funäsdalen, Kyrbyn och Valmåsén. Laga skifte 1887-1898 fastställt den 5 december sistnämnda år. Ljusnan angränsar skifteslaget.

Fråga var - vid två år 1959 började förrättningar för avstyckning från fastigheter med strand vid Ljusnan - huruvida vattenområdena utanför fastigheternas stränder tillhörde fastigheterna eller var samfällda för Malmagens, Funäsdalens, Kyrkbyns och Valmåséns skifteslag.

Ur HD:s utslag den 23 april 1968, i enlighet med hovrättens för Nedre Norrland utslag den 4 september 1964:

Vid bedömandet av vad som blivit undantaget för delägarnas gemensamma behov vid nämnda laga skifte (det den 5 december 1898 fastställda) måste särskild betydelse tillmätas föreningen den 9 mars 1894. Dennas innebörd bör bestämmas med beaktande av inte blott dess ordalydelse (i föreningen förekom för Ljusnan och ett flertal andra under samma punkt redovisade vattenområden inte någon beteckning "Fiskevatten") utan även omständigheterna vid dess tillkomst och vad i övrigt förekommit under och efter skiftet.

Såsom av ägodelningsrättens utslag framgår (Härjedalens domsagas ägodelningsrätts utslag den 29 mars 1962) hade Funäsdalens byamän vid sammanträde den 23 oktober 1893 fattat preliminärt beslut om undantag för delägarnas all-

männa och enskilda behov, varvid bl.a. "fisket uti alla till skifteslaget lydande fiskevatten" skulle undantagas för samfällt bruk. Att härmed avsetts endast fisket får anses uppenbart. Av skiftesprotokollet framgår vidare, att Funäsdalens byamän till förrättningslantmätaren överlämnat protokoll från det nyssnämnda sammanträdet, att från övriga byamän "meddelats förteckningar över de för dessa byamäns allmänna och enskilda behov nödiga undantag" samt att, sedan skiftesdelägarna lämnat "förenämnda förslag och anspråk obestridda", delägarna kallats till sammanträde påföljande dag, då "förening om undantagen skulle dem för godkännande föreläggas".

I betraktande av vad sålunda förekommit och då, såvitt av handlingarna framgår, några förslag om ändrade dispositioner inte framställdes före föreningens ingående kan med fog förutsättas, att avsikten med föreningen varit att endast rätten till fiske och således inte själva vattenområdena skulle undantagas för gemensamt behov. Denna slutsats synes även bäst förenlig med såväl det i föreningen gjorda förbehållet om fri flottning som redovisningen i delningsbeskrivningen under rubriken "Fiskevatten".

 Vid övervägande av vad sålunda och i övrigt förevarit finner hovrätten, att handlingarna rörande 1898 års laga skifte måste ges den innebörden att rätten till fiske i de ifrågavarande vattenområdena avsatts såsom samfällt för skifteslaget men att tillräckligt stöd ej föreligger för antagande att vattenområdena som sådana undantagits från delningen.

De omtvistade vattenområdena i Ljusnan utanför de till avstyckning avsedda områdena förklarades ha genom 1898 års laga skifte blivit delade med stränderna enligt bestämmelserna i 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken.

7. Vatten, delat eller odelat huvudsakligen inom ursprungligt eller primärt skifteslag.

7.1. Delat enligt presumtionen.

7.1.2. Förteckning över rättsfallen, med en del kommentarer.

1887 s 518

1901 s 88

1901 s 462

Beslut att fiskerättigheten och holmar skulle bibehållas samfällda bröt inte presumtionen.

1907 s 152

1907 s 321

Att sjöfoderslätter och fiske skulle förbli odelade och gemensamma bröt inte presumtionen.

1908 s 80

Redovisning i delningsbeskrivningen näst efter samfällda platser under rubriken "Impedimenta" medförde ej att vattenområde var samfällt.

1913 s 299 I

1913 s 299 II

Onummerade sten- och sandstränder, på kartan betecknade såsom impediment, var delade jämte vattnet.

1914 s 82

Att efter laga skiftet uppkomna uppgrundningar ansetts samfällda och delats genom en ej fastställd delning med skattetalet såsom delningsgrund bröt inte presumtionen.

1921 s 12

1923 s 590

1924 s 661

1925 s 325

1926 s 263

1928 s 273

Att vattenområde enligt presumtionen är delat med stranden gäller även för vattenområde utanför stranden av samfällighet. Sådant vattenområde, även utanför väg, var samfällt.

- 1929 s 308 Redovisning i ägobeskrivning, hävdeförteckning och taxeringslängd under rubriken "Allmänningar" såsom "vatten" och i sammandraget före laga skiftet under "Allmänt till byn" såsom "vatten" samt, efter sänkning, utstakning jämlikt 47§ skiftesstadgan av gränserna kring uppkommen landvinning såsom en samfällighet för byn medförde ej att presumptionen bröts.
- 1936 s 171
1935 s 547 Att vattenområde enligt presumptionen är delat med stranden gäller även för vattenområde utanför stranden av samfällighet. Vattenområde utanför stranden av samfällighet tillhörde samfälligheten; vattenområde utanför stranden av ägolott tillhörde ägolotten.
- 1935 s 674 En enbart i protokollet intagen överenskommelse om avsättande av samfällighet har samma verkan som en förening. I övrigt samma kommentarer som under 1935 s 547.
- 1936 s 185 Undantag av oskifto i förening av "samfällt fiske", redovisning i delningsbeskrivning såsom undantag av mark fördelägarnas allmänna behov under rubriken "Samfällt fiskevatten" och anteckning i delningsbeskrivningen om förbehåll av samfällt fiske var en samfällighetsredovisning av enbart fisket.
- 1937 s 52 Redovisning, tillsammans med samfällt avsat-
ta markområden, i delningsbeskrivningen och dess sammandrag av vattenområde under samfällighetsrubrik såsom impediment var en arealredovisning av vattenimpediment.
- 1939 s 10
1939 s 426
1940 s 85 Arealredovisning av vattenimpediment.

- 1940 s 625
- 1941 s 18 Ett till lagaskifteslott enligt reglerna i 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken hörande vattenområde utanför stranden, som vid senare hemmansklyvning på lotten redovisats såsom ingående i samfällighet enligt laga skiftet, var efter hemmansklyvningen samfällt för de därvid tillkomna fastigheterna.
- 1941 s 449
- 1942 s 673 Då i den i koncepthandlingarna intagna delningsbeskrivningen vattenområden upptagits såsom impediment (i den till delägarna utgivna avskriften av delningsbeskrivningen angivna såsom samfällda) har de ansetts delade med stränderna enligt 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken.
- 1943 s 258 Att i förening "allt sjöfoder ävensom allt fiskevatten" förbehållits samfällda medförde ej att vattenområde var samfällt.
- 1944 s 596 I Att i förening bestämts att allt fiskevatten skulle vara samfällt medförde ej att vattenområde var samfällt.
- 1944 s 596 II Bestämmelse i förening om undantag för gemensamt behov av - förutom vattendraget utefter en å - jämväl "byn i övrigt tillhörige fiskevatten" medförde ej att byns vattenområde i en älv var samfällt.
- 1944 s 676 "Ej heller har framkommit sådana omständigheter att det med visshet kan antagas, att skiftet ändock inneburit sådant undantagande."
- 1946 s 42 Att bys andel i kostnaderna för sänkning av sjö (Hjälmaren) betalats av hemmansägarna i byn efter mantalet och att landvinningsjorden hävdades av hemmansägarna enligt en (ej fastställd) delning med mantalet såsom del-

- ningsgrund, hindrade ej att landvinningsjord och vattenområde utanför stranden av viss fastighet tillhörde denna fastighet med avgränsning enligt reglerna i 12 kap 4§ (äldre) jordabalken.
- 1946 s 753 Arealredovisning av vattenimpediment.
- 1947 s 226 "Ej heller har framkommit sådana omständigheter att det med visshet kan antagas, att dessa skiften (storskifte och laga skifte) ändock inneburit sådant undantagande."
- 1949 s 479 Arealredovisning av vattenimpediment.
- 1949 s 507 Vattenområdet i Flyån enligt HD:s utslag:
Arealredovisning av impediment.
- 1951 s 831 Se redogörelsen under avdelningen Samfällt.
- 1952 s 209 Att vattenområde enligt presumptionen är delat med stranden gäller även för vattenområde utanför stranden av samfällighet. Vattenområdet utanför stranden av en 4 alnar bred samfälld markkrensa tillhörde samfälligheten.
- 1952 s 372 Att de vattenområden, vilka redovisats såsom slutna figurer med angivna arealer, i delningsbeskrivningens sammandrag uppförts under samfällighetsrubrik, tillades inte någon betydelse beträffande ett inte redovisat vattenområde (i en älv).
- 1952 s 563 I delningsbeskrivningen och dess sammandrag redovisades först vissa områden under rubrik som angav "samfällt för delägarnas gemensamma behov". Omedelbart därefter redovisades vissa vattenområden, med areal men utan uppskattningsinnehåll, i delningsbeskrivningen under rubriken "Vatten som ej blivit fördelade" och i sammandraget därav under rubriken "Gemensamma vatten, utom mindre tjärnar". Det sätt varpå dessa vattenområden beteck-

nats ansågs inte ge tillräckligt stöd för antagandet att vattenområdena undantagits från delningen. HD bör ha ansett redovisningen av nämnda vattenområden vara en arealredovisning av vattenimpediment.

1965 C 363

Vattenområden om 3531,2090 ha, impediment, redovisades i delningsbeskrivningen såsom "Samfällda vatten för fiske" och i sammandraget därav under beteckningen "Samfällda fiskevatten". Detta ansågs vara en samfällighetsredovisning av enbart fiske och ej jämväl av vatten och grund.

1968 C 606

I förening om undantag för delägarnas gemensamma behov redovisades under en punkt Ljusnan och ett flertal andra vattenområden utan någon beteckning "Fiskevatten". Med hänsyn till omständigheterna vid föreningens tillkomst antogs att med denna punkt i föreningen avsetts "fiskevatten" och således endast fisket och inte själva vattenområdena. I delningsbeskrivningen redovisades de under samma punkt i föreningen upptagna vattenområdena under rubriken "Fiskevatten". Att sålunda en redaktionellt tydlig redovisning i förening frångåtts bör uppmärksammas.

7. Vatten, delat eller odelat huvudsakligen inom ursprungligt eller primärt skifteslag.
- 7.2. Samfällt.
- 7.2.1. Rättsfall. Referat.

1927 s 653. Z län. Föllinge kyrkslätt. Lga skifte 1856-1866. Föreningen om undantag av oskifto innehåller ingenting om skifteslagets vattenområden. I början av delningsbeskrivningen redovisas först "Samfällt för Föllinge kyrkslätt". Under denna rubrik redovisas först en del platser och vägar upptagna i föreningen samt "Torån genom inägorna" med en sammanlagd areal av 156 tnd 15 kpld och därefter under beteckningen "Impedimenter" 7 större vattenområden med en sammanlagd areal av 3384 tnd 10,9 kpld, däribland "Hårkan mellan Sandvikssjön och Ockern". I sammandraget av delningsbeskrivningen redovisas först under rubriken "Allmänt för hela skifteslaget" en areal av 3540 tnd 25,9 kpld utgörande summan av förut angivna arealer. Övriga till skifteslaget hörande vattenområden, impediment, har i delningsbeskrivningen redovisats såsom tilldelade ägototter.

Tvist rörande vattenområdet i "Hårkan mellan Sandvikssjön och Ockern". - Ur HD:s dom den 20 december 1927, i enlighet med Svea hovrätts dom ^{den} 18 juni 1926 och Lits och Rödöns tingslags häradsrätts utslag den 2 juni 1924:

Med hänsyn till det förhållande att den uti sammandraget till delningsbeskrivningen över det Föllinge kyrkslättsskifteslag övergångna, år 1867 fastställda laga skifte förekommande beteckningen "Allmänt för hela skifteslaget" omfattade ej allenast de ägofigurer, som i delningsbeskrivningen upptagits under rubriken "Samfällt för Föllinge kyrkslätt", utan även de ägofigurer, som efter nyssnämnda ägofigurer i beskrivningen upptagits under rubriken

"Impedimenter" och bland vilka var upptagen ägofiguren 26105 "Hårkan mellan Sandvikssjön och Ockern", däri Näsa-forsen ostridigt ingick, samt på grund av vad i övrigt i målet förekommit måste anses utrett, att Hårkan på ifråga-varande sträcka vid skiftet icke ingått i delning eller såsom impediment tillfallit särskilda hemmanslotter i skifteslaget utan avsatts såsom samfälld för delägarna i detsamma. - Ägofiguren 26105 "Hårkan mellan Sandvikssjön och Ockern" förklarades ha vid skiftet avsatts såsom sam-fälld för delägarna i skifteslaget.

1931 s 637. AC län. Levar. Storskifte på skogsmark fast-ställt 1800. Laga skifte på inrösningsgjord fastställt 1834. Levars by är belägen vid Nordmalingsfjärden i Bott-niska viken. I rågångsbeskrivning vid storskiftet beskrevs sjöstranden såsom gräns för den i storskiftet ingående skogsmarken. I protokollet till laga skiftet angavs bl a, att "utgrundningen i Levarsjön (ej del av Nordmalingsfjär-den) samt den del av stranden, som är nederom den på mar-ken utstakade väglinjen, förbliver under byamännens gemen-samma ägo". Vid en 1874 fastställd delning av utgrävnings-lägenheten Levarsjön behandlades denna såsom samfälld för byn. Åren 1912 och 1913 verkställdes på ansökning av 11 byamän utstakning av rågångarna omkring deras skogsskif-ten, och skedde därvid utstakningen intill vattenlinjen vid Nordmalingsfjärden med ledning av storskiftes- och la-ga skifteskartorna. I samband med ett 1928 påbörjat laga skifte på den vid storskiftet utlagda ägolotten litt D förklarade Västerbottens södra domsagas ägodelningsrätt i utslag den 8 april 1929, vilket vann laga kraft, att - med hänsyn bl.a. till ordalydelsen i den vid storskiftet upprättade rågångsbeskrivningen och därtill att vatten och uppgrundningar i Nordmalingsfjärden under tiden efter storskiftet och laga skiftet av byamännen behandlats såsom

för dem samfällda - vattenområdet och uppgrundningarna i Nordmalingsfjärden utanför denna ägolotts strand var samfällda för byn.

Fråga var om en 1930 påbörjad gränsbestämningsförrättning för utstakning av byns samfällda uppgrundningar i Nordmalingsfjärden. De flesta bydelägarna anförde att dessa uppgrundningar alltid ansetts och behandlats såsom samfällda.

- Ur HD:s utslag den 17 december 1931 i enlighet med Västerbottens södra domsagas ägodelningsrätts utslag den 3 augusti 1931: På de i ägodelningsrättens utslag den 8 april 1929 angivna skäl måste antagas, att vattnet och uppgrundningarna i Nordmalingsfjärden utanför byn vid stor-skiftet och laga skiftet uteslutits från delning, varför nämnda uppgrundningar förklarades vara samfällda för byn.

1932 s 211. AC län. Obbola. Laga skifte 1885-1889. Ön Obbola, som är belägen i den havsvik i vilken Ume älv utrinne, utgör jämte däromkring belägna vattenområden med holmar och skär ett skifteslag för sig. Vilken öster om ön kallas Österfjärden, viken väster om ön Västerfjärden. Enligt förening den 17 maj 1886 avtogs för fiskeplatser m.m. "alla smärre öar, holmar och skär utom s.k. Glasågern" varjämte avsattes "uppgrundningarna omkring Stor- och Lillnabbvikarna samt utmed Vintervägastranden för att tjäna till nödvändiga platser för torkning av sjöfoder". Enligt anteckning i protokollet den 5 juli 1887 "ansåg delägarna enhälligt, att Stora och Lilla Nabbvikarna, Lomtjärn, Harpsjön, Kvarnsjön, Kalvsjön och Sälafjärden borde tillsvärdare betraktas som samfällda lägenheter". I ägobeskrivningen förekommer såsom sista ägofigur nr 3732 med en areal av 1029,04 ha impediment "havs-fjärden mellan skifteslagets öar och holmar". I delningsbeskrivningen upptages såsom undantag av mark för delägarnas behov, be-

fintliga före skiftet och därvid bibehållna, de 5 sjöarna, Nabbvikarna, vissa holmar och ägofiguren 3732. Efter laga skiftets avslutande hade strand- och vattenrätten i dess helhet runt ön (inom skifteslaget) av skiftesdelägarna betraktats och behandlats som fortfarande samfälld.

Fråga var om avstyckning av ett från en lagaskifteslott sålt på öns västra sida invid Västerfjärden beläget strandområde med därutanför beläget vattenområde i Västerfjärden med grund, holmar och skär. Detta vattenområde låg norr om, och alltså utanför, den förut omnämnda ägofiguren 3732. - HD i utslag den 4 maj 1932 i enlighet med Umeå domsagas ägodelningsrätts utslag den 24 mars 1931 bl.a: Upptagandet av ägofiguren 3732 som samfälld var ett uttryck för grundsatsen att all strand- och vattenrätt skulle förbli gemensam. Det vattenområde som var avsett att avstyckas tillhörde Obbola bys skifteslag gemensamt.

1933 s 160. Z län. Västeråsens och Österåsens. Laga skifte på Västeråsens och Österåsens byar 1850-1855. Laga skifte på Västeråsens by 1856-1857. Vid laga skiftet mellan byarna delades vattenområdet i Ljungan mellan byarna enligt reglerna i 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken. Vid laga skiftet på Västeråsens by redovisades de till byn hörande vattenområdena i Ljungan och vissa övriga till byn hörande större vattenområden inte på annat sätt än att de i sammandraget till delningsbeskrivningen upptogs under rubriken "Odelade vatten och impedimenter".

Fråga var om de till Västeråsens by hörande vattenområdena i Ljungan vid laga skiftet på byn lämnats oskiftade eller delats med stranden mellan skifteslotterna. - Ur HD:s utslag den 16 mars 1933: Det fick anses vara utrett att vattenområdena i Ljungan inte ingått i delningen utan

förblivit samfällda för delägarna i Västeråsens skifteslag.

1935 s 266. BD län. Gäddvik. Storskifte på inägor 1773-1774. Laga skifte 1829-1833. Ägorna till Gäddviks by är belägna på ömse sidor av Lule älv samt vid den södra stranden av den havsvik i vilken älven faller. Handlingarna till 1773-1774 årens storskifte på inägor innehöll inte någon bestämmelse om avsättande för gemensamt behov av det till samma ägor hörande vattenområdet i älven. Vid 1829-1833 årens laga skifte omnämndes eller redovisades inte byns vattenområde i älven (och havsviken) på något sätt. Övriga till byn hörande vattentäckta områden - Gäddträsket, Kvarnträsket, Höträsket m.fl. - redovisades under rubriken "Allmänt till byn" med en total areal av 392 tnd 8,3 kpld. Det upplystes, att byamännen vid mitten av 1870-talet eller tidigare börjat för gemensam räkning utarrendera vattentäckta platser i älven att användas såsom timmermagasin, att dylik utarrendering sedan början av 1890-talet av byamännen verkstälts jämväl beträffande vattentäckta platser i Bottniska viken samt att dessa utarrenderingar så småningom kommit att omfatta ansevärliga arealer och tillföra bykassan jämförelsevis betydande inkomster.

Fråga var om bestämning av gränser i vattnet för vissa fastigheter. - Ur HD:s utslag den 7 juni 1935 vari ändring ej gjordes i Luleå domsagas ägodelningsrätts utslag den 7 december 1933: Oavsett det förhållandet att vid 1829-1833 årens laga skifte något uttryckligt beslut inte fattats borde det hållas för visst, att det vid skiftet varit avsett, att byns vattenområde i älven och i Bottniska viken även efter förrättningen skulle bibehålla sin karaktär av samfällighet för byn. Den sökta gränsbestämningen kunde lagligen inte verkställas.

1935 s 599. C län. Grönö. Laga skifte fastställt 1874. Grönö by är belägen på östra stranden av den från havet inskjutande Lövstabukten (del av Bottniska viken). I föreningen om undantag för delägarnas gemensamma behov nämndes inte skifteslagets vattentäckta område i havet, men fisket undantogs uttryckligen såsom gemensamt. I ägobeskrivningen, hävdeförteckningen och taxeringslängden redovisades under rubriken "Allmänna platser" bl.a. "havet, samfällt fiskevatten", såsom impediment utan ägofigurnummer med en areal av 8785,65 kvadratrevor. I delningsbeskrivningen redovisades med samma areal och likaledes såsom impediment utan ägofigurnummer "havet" under rubriken "Undantag av mark för delägarnas allmänna behov: a) Befintliga före skiftet och därvid bibehållna".

Ur HD:s utslag den 28 november 1935: På grund av ^{vad} sälunda blivit utrett och med hänsyn jämväl därtill att, enligt vad i målet framgått, den allmänna uppfattningen i byn alltsedan tiden för laga skiftet varit den att vattenområdet (med undantag av vissa grund och vassar som särskilt graderats och fördelats) vid skiftet lämnades odelat ävensom till övriga i målet framkomna omständigheter måste det, trots frånvaron av bestämmelse därom i föreningen om undantag för delägarnas gemensamma behov, antagas, att vattenområdet med sagda undantag vid laga skiftet inte ingick i delningen.

1935 s 696. R län. Öglunda. Laga skifte fastställt den 30 maj 1862. Inom byns rågång ligger en del av sjön Emten och, helt eller delvis, ett flertal andra sjöar. Vattenområdet i sjön Emten var ej avgränsat utåt och ej redovisat med areal och ägofigurnummer. Detsamma var förhållandet med byns vattenområde i Flämsjön. Vid sammanträde den 12 september 1859 bestämdes, att av oskifto skulle avsättas vis-

sa grustag, stenbrott, vägar m m, men varken Emten eller Flämsjön eller övriga, mindre, sjöar nämndes i detta sammanhang I ägobeskrivningen upptogs de mindre sjöarna tillsammans med landsvägarna samt kyrkan och kyrkogården under rubriken "Inom skifteslagets område belägna sjöar och impedimenter". I delningsbeskrivningen redovisades de avsat- ta samfällda områdena under rubriken "Till allmänt behov av oskifto avsatta platser" och omedelbart därefter "Inom skifteslagets område finnas för övrigt Öglunda kyrka och kyrkogård, landsväg till Skärv m.fl., allmän fägata, sjö- arna Råmmen, Dybergssjön, Hacksjön, Barnsjön, Tallriken, Dikesjön, Kroksjön, Rinnaren, Hattaren, Rödsjön", allt med angivna arealer men utan gradtal. Efter laga skiftet synes inte blott sistnämnda sjöar utan även de inom skif- teslaget belägna delarna av Emten och Flämsjön ha ansetts såsom samfällda.

Ur HD:s utslag den 12 december 1935: HD fann lika med ägo- delningsrätten samtliga de inom Öglunda bys rågång be- fintliga sjöarna och delarna av sjöar vara samfällda för byn.

Ur Skånings, Vilske och Valle härads domsagas ägodelnings- rätts utslag den 31 maj 1934: Ägodelningsrätten fann (väl) utrett, att Emten vid det den 30 maj 1862 fastställda la- ga skiftet på Öglunda by ansetts och fortfarande av orts- befolkningen anses såsom samfällighet för byn.

1936 s 71. L län. Åsljunga. Laga skifte fastställt 1829. Den helt inom byns rågångar belägna Åsljungasjön redovi- sades vid laga skiftet endast på sådant sätt att den in- gick i de i slutet av ägobeskrivningen redovisade "lands- vägar 10 tnld 22,6 kpld, sjöar och åar 148 tnld". Vid sänkning av sjön på 1880-talet, straxt efter år 1900 och på 1920 talet betraktades och behandlades sjön såsom sam-

fälld för bydelägarna. Vid två avstyckningsförrättningar verkställdes gränsbestämning mellan avstyckningsområdet och landvinningen.

Fråga var om fastställelse av avstyckning där till avstyckningslotten lagts viss andel av styckningsfastighetens andel i Åsljungasjöns vatten, grund och landvinningar. - Ur HD:s utslag den 26 februari 1936: Enär tvist icke uppsats angående äganderätten till vattenområdet i Åsljungasjön med däri uppkomna landvinningar, utan fastmera utredningen i målet och särskilt vad hos HD åberopats får anses ge vid handen, att delägarna i Åsljunga bys skifteslag är ense därom att nämnda vatten- och landvinningsområde utgör en samfällighet för skifteslaget, samt handlingarna och kartan till laga skiftet icke innehåller något däremot stridande, saknas anledning till anmärkning mot förrättningslantmätarens förfarande att behandla vatten- och landvinningsområdet såsom sådan samfällighet; - - - .

1938 s 168. Y län. Överön. Laga skifte fastställt 1856. Överöns by är belägen invid Dekarsöfjärden (av Bottniska viken). Vid laga skiftet undantogs genom förening den 3 november 1853 till samfällt begagnande sjöfoderslåtter eller uppgrundningar såväl i Prästtjärn som ock uti Öfjärden ävensom fisket uti alla de inom och intill byalaget varande vattnen och vattendragen. I delningsbeskrivningen redovisades bland allmänna platser för delägarnas gemensamma behov ägofigurerna 1941 sjöfoderslåttern i Prästtjärn, 1942 Vassån, 1943 Torssån, hälften, 1944 Prästtjärn och 1945 smärre bäckar jämte diken, samtliga nämnda ägofigurer med angivna arealer. Byns vattenområde i Dekarsöfjärden omnämndes ej särskilt och redovisades ej. Den allmänna uppfattningen i byn synes ha varit att vattenområdet i Dekarsöfjärden vid laga skiftet icke delades med strän-

derna utan lämnades odelat. Genom köpekontrakt den 15 juli 1927 med tillägg den 30 september samma år sålde alla byamännen i Överöns by "all till byn och dess hemman hörande rätt till fiske, strand, vatten, grund till uppgrändningar uti och invid Dekarsöfjärden". Vid en den 5 augusti 1929 avslutad förrättning för utstakning av gränserna kring det sålunda försålda området bestämdes dels genom förening och dels genom beslut att gränsen mot angränsande fastigheter på land skulle utgöras av den gamla strandlinjen i enlighet med byns lagaskifteskarta. Denna förrättning fastställdes av ägodelningsdomaren genom beslut den 31 december 1930. Genom utslag den 14 december 1934 (1934 B 1145) fann HD ej skäl att bevilja gjord ansökan om resning i detta beslut. - I utslag den 19 april 1938 fann HD, lika med Ångermanlands norra domsagas ägodelningsrätt i utslag den 7 juli 1936, att Överöns bys vattenområde i Dekarsöfjärden vid laga skiftet på byn lämnats odelat.

1943 s 181. G län. Örna fälla. Örna fälla by är belägen på Lagans vänstra strand. Vid ett åren 1822-1830 förrättat storskifte på utägor till ett flertal byar och hemman, bl.a. Örna fälla, vilket fastställdes såsom laga skifte den 23 februari 1833, erhöll Örna fälla en ägolott med strand vid Lagan. Vid ett år 1826 verkställt och den 8 maj 1827 fastställt storskifte på inägorna till Örna fälla antecknades i protokollet att Lagan utgjorde gräns för hemmanets inägor. I handlingarna till dessa förrättningar omnämndes inte vattenområdet eller vattenrätten i Lagan. Ägare till en hemmansdel i Örna fälla med strand vid Lagan erhöll genom KB:s utslag den 5 mars 1835 tillstånd att på sin mark vid Lagan anlägga en tullmjölkvarn.

Vid ett 1863-1864 verkställt och den 29 augusti sistnämnda år fastställt laga skifte på Örna fälla bibehölls den hem-

mansdel på vilken kvarnanläggningen var belägen vid ägorna vid Lagan. En den 20 juli 1863 ingångna förening om undantag av den oskiftade marken för gemensamt behov innehöll bl.a: "Såsom utmål vid ett hela hemmanet tillhörigt vattenfall i Laga å uttagas 35 kvadratstänger samt nödig väg till omnämnda fallet och vilken väg uttages till 12 fots bredd; och äro vi angående ifrågavarande vattenfall överens om att, om det framdeles kommer att till vattenverk gagnas, skall den, som bekommer marken däromkring, vara pliktig att emot ersättning, som av mätismän bestämmes, därav tillsläppa så stor del som erfordras för verkets anläggning samt till nödig kanal, om sådan erfordras." Därefter antecknades i protokollet: " Av den oskiftade marken gjorde åborna för deras gemensamma behov de undantag, som uti sist åberopade förening omförmålas. På framställning av (ägaren till den förut omnämnda kvarnen) lovade övriga delägarne att, om han får marken omkring det i föreningen omtalade vattenfallet, det därvid bestämda utmålet, 2 kpld (= 35 kvadratstänger) i vidd, får av honom utan ersättning gagnas intill dess detsamma för fallets användande i ett eller annat avseende erfordras." Den förut omnämnda kvarnen med kvarnkanal var belägen 475 m. uppströms utmålet. I delningsbeskrivningen redovisades under "impedimenter" bl.a. kvarnkanalen 1,45 kvadratrevor. I vidare mån redovisades inte vattenområdet i Lagan i skifteshandlingarna.

Ur HD:s utslag den 19 mars 1943 - efter återgivande av innehålllet i föreningen den 20 juli 1863: I målet är upplyst, att fallhöjden i Lagan utmed hemmanets hela strand är 3,35 m., ^{att 2,37 m.} härav finns uppströms det samfällda utmålets övre gräns samt att endast 0,04 m. av fallhöjden belöper på utmålets strand, som är 18,1 m lång. En så ringa fallhöjd som 0.04 m. har uppenbarligen inte kunnat självständigt tillgodgöras. Vid nu angivna förhållanden och då någon antydning om att skilda delar av vattendraget behandlats på olika sätt

icke förefinnes i lagaskifteshandlingarna måste antagas, att vid skiftet avsetts att hemmanets hela vattenområde i Lagan skulle utgöra en skifteslagets gemensamma tillhörighet. Detta antagande motsäges inte av vad i övrigt förekommit i målet. - Vattenområdet i Lagan utanför hemmanet Örnofällas strand förklarades utgöra en samfällighet för skifteslaget (hemmanet Örnofälla).

1945 s 368. G län. Hässle. Storskiftet 1823 och 1824. Hässle by består av hemmanen Hässle Södergård nr 1, Hässle Dångagård nr 2 och Hässle Norregård nr 3. Byns utägor gränsar till Björksjön. Vid storskiftet på inägor fastställt den 1 maj 1823 och vid storskiftet på utägor fastställt den 4 maj 1824 omnämndes inte Björksjön och inte heller någonting om rätten till vatten och fiske inom skifteslaget. Vid storskiftet på utägor fick endast hemmanet nr 3 ägor vid Björksjön och endast hemmanet nr 1 ägor vid den delvis inom skifteslaget belägna Fetsjön. Delarna av Björksjön och Fetsjön samt de helt inom skifteslaget liggande sjöarna Vitgöl, Åsgöl och Backagöl är i handlingarna och på kartan onummerade.

Vid ett år 1851 börjat och den 15 december 1864 fastställt laga skifte på hemmanet nr 1 ingick ej den inom byns gränser fallande delen av Fetsjön i de arealbelopp som tilldelades de utbrutna hemmansdelarna. Sjön omnämndes ej såsom undantagen för samfällt behov vare sig i förening eller i ägo- och delningsbeskrivningar.

Vid ett den 15 december 1864 fastställt laga skifte på hemmanet nr 3 omnämndes ej Björksjön (onummerad på kartan) i protokollet. Under rubriken "Vatten å ägor" redovisades i delningsbeskrivningen Backagöl, Vitgöl och Bäck- en i Utkärret med angivna arealer, samtliga belägna inom Norregårdens ägor. Bland de vid förrättningen avsatta samfälligheterna omnämndes inte några vattenområden inom hemmanet.

Björksjön sänktes 1868 och blev sedermera helt urtappad. I sänkingsföretaget deltog hela Hässle by. Det till Hässle by hörande området av Björksjön hade varit sämjedelat i tre lotter, vilka för slätter cirkulerat mellan de tre hemmanen i byn. De torrlagda sjökanterna var delvis beväxta med skog. Skogen hade aldrig delats mellan bydelägarna utan hävdats och avverkats av strandfastigheternas ägare.

Vid ett den 29 maj 1916 fastställt laga skifte på Hässle bys andel av landvinningar i Fetsjön delades byns landvinning efter det oförmedlade mantalet mellan hemmansdelar inom de tre hemmanen.

Fråga var huruvida den inom Hässle by belägna delen av Björksjön var en samfällighet för byn eller tillhörde angränsande fastigheter inom Hässle Norregård. - Ur HD:s utslag den 12 juli 1945:

Av anledning bl.a.,

att hela Hässle by deltagit i det sänkingsföretag varigenom Björksjön på 1860-talet torrlades samt att de inom byns rågångar belägna landvinningarna i Björksjön sämjedelats i tre lotter vilka för slätter cirkulerat mellan byns hemman,

att den inom byns rågång belägna delen av Fetsjön genom ett den 29 maj 1916 fastställt laga skifte delats efter oförmedlat mantal mellan hemmansdelar inom byns tre hemman

samt att vid 1824 års storskifte inte förekommit något som stred mot en inom byn allmänt rådande uppfattning att Björksjön inte omfattats av storskiftesdelningen,

förklarades den till Hässle by hörande delen av Björksjön utgöra en samfällighet för byn.

1946 s 509. Z län. Jormvattnet. Lagn skifte 1890-1894 fastställt den 15 maj 1895. Skifteslaget - hemmanet Jormvattnet nr 1 - angränsar Stora och Lilla Jormsjön (eller Jormvattnet) med Blåsjöälvsundet (en förträngning mellan nämnda sjöar) och har ägor på båda sidorna av Blåsjöälven, vilken rinner ut i Blåsjöälvsundet. I två i förrättningsprotokollet intagna föreningar, dagtecknade den ena den 14 september 1892 och den andra den 1 maj 1894, undantog delägarna för gemensamt begagnande bl.a. tre sågplatser, därav en norr om Långtjärnbäcken, tre kvarnplatser, därav en vid Kvarntjärn, tre båtplatser och tre platser för skofodertäkt. I sistnämnda förening fanns antecknat bl.a. följande: "Dessförutom undantagas: 1:0) Båtplats åt - - - 6:0) Jormsjön med alla dess vikar samt Blåsjöälven såsom fisken, men tillfalla övriga tjärnar och vattendrag den eller dem, inom vilkas nya ägoskiften de falla, utom Kvarntjärn och Långtjärn, vilka skola för därinvid belägna såg och kvarn undantagas, som samfällda, - - -." I övrigt behandlades inte hemmanets vattenområden och fiske i protokollet med dess bilagor.

I delningsbeskrivningen redovisas, före utlagda ägolotter, under huvudrubriken "Undantag av mark för delägarnas allmänna behov" och underrubriken "a) Befintliga före skiftet och därvid bibehållna" "Stora Jormsjön", "Lilla Jormsjön", Liviken och Långviken (vikar av Lilla Jormsjön), "Blåsjöälvsundet", "Blåsjöälven", Kvarntjärn och Långtjärn såsom impediment med gradtalet 0 och angivna arealer samt under samma huvudrubrik och underrubriken "b) Beslutade vid skiftet och därvid utlagda" de genom 1892 och 1894 årens föreningar undantagna såg-, kvarn- och båtplatserna, av vilka sex angränsar Lilla Jormsjön, ävensom platserna för skofodertäkt. Samtliga vattenområden inom skifteslaget utom de nyss angivna är i delningsbeskrivningen, såsom impediment, påförda respektive ägolotter eller i några fall

de särskilt undantagna såg-, kvarn- och skofodertäktplatserna. För varje ägolott utom en har i delningsbeskrivningen efter angivande av ägolottens hela areal antecknats, att "oberäknat denna areal" inom ägolottens gränser fanns vissa närmare angivna områden, i allmänhet delar av samfällda vägar. Beträffande ägolotten litt. Z, eller den enda som tilldelats ägor på båda sidor av Blåsjöälven, lyder anteckningen: "Oberäknat denna areal finnes inom hemmanets gränser en del av vägen från Vikrågången till Kycklingvattnet; en del av Blåsjöälven." På liknande sätt har i fråga om ägolotter som omger Kvarntjärn eller Långtjärn antecknats, att inom lottens gränser fanns del av tjärnen. I delningsbeskrivningens sammandrag är under rubriken "Samfällda ägor för hela skifteslaget" infört det ägobelopp som i delningsbeskrivningen redovisats såsom samfällt.

Fråga var - i samband med gränsbestämningsförrättning - huruvida vattenområdet i Blåsjöälven var samfällt för skifteslaget eller om det vid laga skiftet delats med stranden enligt bestämmelserna i 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken. - Ur HD:s utslag den 5 oktober 1946, i enlighet med Jämtlands norra domsagas ägodelningsrätts utslag den 29 juni 1945:

Ägodelningsrätten finner den omständigheten att i punkt 6 (första satsen) uti föreningen av den 1 maj 1894 Jormsjön med alla dess vikar samt Blåsjöälven angivits undantagna "såsom fisken" icke vara av avgörande betydelse för bedömande av frågan huruvida sakägarnas avsikt varit att avsätta endast fisket i dessa vattenområden såsom samfällighet eller att samfälligheten skolat omfatta jämväl vattenområdena, då dessa områden vid skiftet åsatts gradtalet 0 och uppenbarligen icke ansetts äga något värde ur annan synpunkt än beträffande fisket.

I målet är utrett bl.a. att i hävdeförteckningen samtliga inom skifteslaget befintliga vattenområden upptagits i nummerföljd under samfällighetsrubrik, att i delningsbeskrivningen under huvudrubriken "Undantag av mark för delägarnas allmänna behov" samt underrubriken "a) Befintliga före skiftet och därvid bibehållna" redovisats "Jormvattnet" med dess vikar, Blåsjöälven, Kvarntjärn och Långtjärn, under det att samtliga övriga vattenområden i delningsbeskrivningen i vanlig ordning påförts respektive ägolotter, samt att i delningsbeskrivningens sammandrag under rubriken "Samfällda ägor för hela skifteslaget" införts det ägobelopp som i delningsbeskrivningen redovisats såsom samfällt, varför således även "Jormvattnet" och Blåsjöälven ingått i den redovisade arealen.

Av det sätt på vilket vattenområdena sålunda redovisats vid skiftet samt av den lydelse som givits övriga satser i punkt 6 uti ovannämnda förening ävensom av vad i övrigt i målet förekommit finner Ägod.R:n framgå, att sakägarnas avsikt varit att avsätta vattenområdena i "Jormvattnet" och Blåsjöälven såsom samfälligheter.

På grund härav förklarar Ägod.R:n, att Blåsjöälvens vattenområde inom Jormvattnets skifteslag utgör en samfällighet till skifteslaget.

1951 s 831. Z län. Ytterhogdal. Kyrkogrändens skifteslag. Skifteslaget genomflytes av Ljusnan.

Laga skifte på inägorna till Kyrkogrändens skifteslag avslutades den 12 mars 1829 och fastställdes den 16 december samma år. En del inägoområden gränsade mot Ljusnan. I protokollet nämndes ingenting om disposition av förefintliga vattenområden. Några vattenområden intogs inte vare sig i

ägobeskrivningen eller delningsbeskrivningen.

Vid avvittringen inom Ytterhogdals socken 1839-1860 redovisades Kyrkogrändens såsom avvittringsenhet, vilken erhöll strand på båda sidor om Ljusnan. Älvens inom avvittringsenheten fallande del redovisades på kartan och i handlingarna till avvittringen till hela sin bredd under särskilda ägofigurnummer med angivna arealer såsom tilldelad avvittringsenheten. I älvens sålunda redovisade areal ingick således även vattenområdena utanför de vid älven belägna förut skiftade inägorna. I samband med avvittringen utbröts ur Kyrkogrändens avvittringsenhet krononybygget (kronohemmanet) Habergsholm om 1/16 mtl med ägor belägna vid älven.

Laga skifte på utmarken till Kyrkogrändens skifteslag (i vilken utmark de till hemmanet Habergsholm hörande ägor inte ingick) börjades 1872 och fastställdes den 8 september 1888. Några av de förut skiftade inägoområdena ingick efter ägoutbyte i detta laga skifte på utmarken. I övrigt berördes ej de områden som ingått i 1829 års laga skifte på inägor. I ägobeskrivningen över de i laga skiftet ingående ägor redovisades Ljusnan såsom impediment under ägofiguren nr 2661 med en areal av 2634 kvadratrevar, vilket motsvarar hela den del av älven som vid avvittringen tilldelades Kyrkogrändens avvittringsenhet, alltså omfattande jämväl vattenområdena utanför de vid älven belägna ägor som skiftats vid inägodelningen samt utanför stranden till det i samband med avvittringen ur Kyrkogrändens avvittringsenhet utbrutna och i utmarksdelningen på Kyrkogrändens skifteslag ej ingående kronohemmanet Habergsholm.

I ägobeskrivningen över de i delningen ingående ägor redovisades såsom impediment med angivande av ägofigurnummer en sammanlagd areal av 28844,72 kvadratrevar, varav

den övervägande delen eller cirka 28000 kvadratrevor motsvarades av omkring 500 ägofigurer vatten - utgörande, med undantag av ägofiguren 16549, alla inom skifteslagets på kartan utmärkta yttergränser belägna vattenområden, däribland Ljusne älv under ägofiguren 2661 med en areal av 2634 kvadratrevor - samt återstoden innefattade holmar och vägar m.m.

I fråga om undantag av oskiftad mark träffade delägarna den 14 oktober 1878 förening, enligt vilken såsom undantag skulle avräknas - förutom de vid laga skiftet på inägorna avräknade, vilka skulle bibehållas - vissa vägar, kvarn- och sågplatser samt grus-, ler- och myrtäcker ävensom en slipplats, samt bestämdes enligt 23§ förrättningsprotokollet samma dag om avsättande av ytterligare en sågplats och en plats för allmänna byggnader.

I delningsbeskrivningen redovisades såsom en första avdelning "Undantag av mark för delägarnas gemensamma behov" därav dels under beteckningen "a. Befintliga före skiftet och därvid bibehållna" 83 ägofigurer med en sammanlagd areal av 20628,14 kvadratrevor, bestående av 48 ägofigurer vatten om tillhoppa 20030,05 kvadratrevor, däribland ägofiguren 2661 i sin helhet, två ägofigurer avloppsdiken och 33 ägofigurer vägmark, samtliga impediment, dels ock under beteckningen "b. Beslutade vid skiftet och därvid utlagda" vissa av de vid skiftet beslutade markundantagen, omfattande nästan genomgående graderad mark men två ägofigurer impediment om tillhoppa 32,92 kvadratrevor.

I delningsbeskrivningen upptogs därefter de vid skiftet utlagda ägolotterna, därvid impediment med en sammanlagd areal av 8183,66 kvadratrevor fördelades mellan olika ägolotter.

I sammandraget till delningsbeskrivningen redovisades

skifteslagets impediment om tillhopa 28844,72 kvadratrevor med 20661,06 (20628,14 + 32,92) kvadratrevor såsom "samfällda ägor" och med 8183,66 kvadratrevor såsom fördelade på ägolotterna.

Fråga var - i mål angående tvist om rätt till vatten i Ljusnan inom Kyrkogrändens skifteslag och utanför Habergsholm som anhängiggjorts genom stämning vid Svegs och Hede tingslags häradsrätt - huruvida detta vattenråde i Ljusnan var samfällt för nämnda skifteslag eller delat med stranden enligt 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken.

(Enligt samstämmiga domar i detta mål hörde på grund av avvittringen till hemmanet Habergsholm vattenområde i Ljusnan utanför stranden enligt 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken, vilket vattenområde således inte ansågs vara berört av de vid laga skiftet på skogmarken till Kyrkogrändens skifteslag gjorda redovisningarna.)

Ur HD:s dom den 22 december 1951:

Vad angår vattenområdena i Ljusnan (utanför de inägor som ej berördes av laga skiftet på utmarken, alltså utanför inägostrand) måste antagas, att vid tiden för det år 1829 fastställda skiftet på inägor inom Kyrkogrändens skifteslag till detta hörde vattenområden i anslutning till inägorna och att vattenområdena, då annat ej är visat, vid förrättningen (1829 års) blivit fördelade mellan de därvid utlagda ägolotterna enligt de grunder som anges i 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken. Vad som förekommit vid avvittringen och vid utmarksdelningen är inte av beskaffenhet att föranleda rubbning i den rätt till vattenområde som grundas på inägodelningen.

Vidkommande härefter vattenområdena utanför utmarksstrand framgår av handlingarna till den år 1888 fastställda ut-

marksdelningen följande (förut återgivet).

Denna i detalj genomförda redovisning av skifteslagets såsom impediment upptagna vattenområden innebär en konsekvent uppdelning av vattenimpedimenten i två olika grupper. Den ena av dessa, i delningsbeskrivningen redovisad under samfällighetsrubrik, omfattar samtliga större vattenområden inom skifteslaget, och dessa bildar i stort sett sammanhängande vattensystem. Redovisningen överensstämmer med vad konceptkartan utvisar och vederlägges inte av annat förhållande. Med hänsyn till vad sålunda förekommit måste anses, att vid förrättningen dessa vattenområden, däribland Ljusne älv, undantagits från delningen och alltså fortfarande utgör gemensam tillhörighet för delägarna.

I detta rättsfall redovisade justitierådet Ericsson en analys av rättspraxis efter år 1925 i fråga om redovisningen i delningsbeskrivningen i de fall då någon bestämmelse om dispositionen av vattenområden ej funnits intagen i förening eller protokoll. Denna analys sammanfattades på följande sätt:

Den verkställda analysen av rättspraxis torde ge vid handen, att H.D. - på grund av frånvaron av förening eller beslut i förrättningsprotokollet - inte någon gång underkänt en i förrättningshandlingarna intagen, konsekvent och i detalj genomförd fördelning av skifteslagets vattenområden, där vissa vattenområden upptagits på respektive ägolott och övriga vattenområden redovisats antingen såsom "Samfällt för delägarnas i skifteslaget gemensamma behov" eller såsom "Undantag av mark för delägarnas gemensamma behov: befintliga före skiftet och därvid bibehållna". Analysen synes ock visa, att i de fall, då redovisningen i delningsbeskrivning, ehuru mer eller mindre starkt tydande på alternativet samfällt, inte erhållit vitsord, an-

givits särskilda skäl för att resultatet blivit i enlighet med presumptionen.

En kopia av justitierådet Ericssons analys (NJA 1951 s 844-851) bifogas såsom bilaga (s 160-167).

1952 s 364. W län. Älvdalen. Storskifte (och avvittring) 1870-1888 inom Älvdalens socken.

Storskifte och avvittring inom Älvdalens socken förrättades åren 1870-1887. Därvid verkställdes i följande ordning: bydelning på inägorna (fastställd 1884), åbodelning på inägorna (fastställd 1887), avvittring och bydelning på skogsmarken (fastställd 1888). Åbodelning på skogsmarken verkställdes därefter åren 1889-1891 såsom särskilda förrättningar. Under avvittringen, vilken verkställdes helt i sammanhang med bydelningen på skogsmarken, tillföll kronan såsom överloppsmark ett stort område i socknens norra del, vilket avsattes såsom kronopark (Älvdalens kronopark nr 1). Av den övriga skogsmarken avsattes tre besparingsskogar, varefter återstoden delades mellan de olika byarna inom socknen.

Sjöar och vattendrag inom socknen blev ej föremål för något beslut i storskiftesprotokollet eller i föreningar som träffades under skiftet. De redovisades emellertid, med ägofigurnummer och såsom impediment, i delningsbeskrivningen över skogen. Vissa vattenområden, huvudsakligen de större såsom Österdalälven och Rotälven, redovisades under en särskild rubrik: "Samfällda vattendrag, som i delningen ej ingått", medan de återstående redovisades på de särskilda skifteslotter (byar, besparingsskogar och kronoparken) inom vilka eller invid vilka områdena var belägna; dock redovisades vissa obetydliga vattenområden bland samfällda markundantag.

I samband med gränsbestämningsförrättning, börjad 1947, uppkom tvist huruvida vattenområde i Österdalälven (redovisat under rubriken: "Samfällda vattendrag, som i delningen ej ingått") var samfällt för Älvdalens jordägande socknemän eller delat med stränderna enligt 12 kap 4§ (äldre) jordabalken. - Ur HD:s utslag den 14 juli 1952:

Med obetydliga undantag redovisas samtliga vattenområden, tillhopa omfattande 88080,41 kvadratrevar, allt impediment, på konceptkartorna till bydelningen på skogsmarken.

Några vattenområden redovisas inte i beskrivningarna över de områden som vid bydelningen på inägorna tilldelats de särskilda byarna.

Delningsbeskrivningen över bydelningen på skogsmarken redovisar först 29 särskilda skifteslotter, omfattande jämte annat vattenområden om tillhopa omkring 30000 kvadratrevar, samt upptar därefter dels under rubriken "Allmänna undantag Elfdalens socken. Undantag av mark för socknemännens gemensamma behov", utöver ett stort antal ägofigurer fastmark, vissa ägofigurer vatten i bl.a. Rotälven, Rymån, Dalälven, Vanån och Tennån om tillhopa 13,08 kvadratrevar dels under rubriken "Samfällda vattendrag, som i delningen ej ingått," ägofigurer av Rotälven, Mossesjön, Rymån, Dalälven, Vanån, sjön Uppvan och Tennån om tillhopa 15640,52 kvadratrevar, utgörande huvuddelen av dessa vattendrag och sjöar, dels "Enskilda undantag inom Elfdalens socken", omfattande jämte annat 368,80 kvadratrevar vatten, därav porfyrverksdammen om 363,20 kvadratrevar, dels tre besparingsskogar, omfattande jämte annat 15593,74 kvadratrevar vatten, dels ock kronans såsom kronopark betecknade överloppsmark, omfattande jämte annat 25975,06 kvadratrevar vatten.

"Sammandrag av beskrivningen över delningen av skogsmarken

mellan byalagen i Elfdalens socken" redovisar, sedan de i "Enskilda undantag" ingående vattenområdena om 368,80 kvadratrevor fördelats på fem av de särskilda skifteslotterna, vattenarealen om 88080,41 kvadratrevor på följande sätt, nämligen på de särskilda skifteslotterna 30858,01 kvadratrevor, på besparingsskogarna 15593,74 kvadratrevor, såsom "Allmänna undantag" 13,08 kvadratrevor, på kronoparken 25975,06 kvadratrevor och såsom "Samfällda vattendrag" 15640,52 kvadratrevor.

Denna i detalj genomförda redovisning av skifteslagets såsom impediment upptagna vattenområden innebär - bortsett från de jämförelsevis obetydliga delar därav som hänförts till allmänna undantag av mark eller till enskilda undantag - en konsekvent uppdelning av vattenimpedimenten i två olika grupper. Den ena av dessa, i delningsbeskrivningen redovisat under rubriken "Samfällda vattendrag, som i delningen ej ingått", omfattar väsentligen de större vattendragen inom skifteslaget, och dessa bildar två i stort sett sammanhängande vattensystem.

Med hänsyn till vad sålunda förekommit - - - måste det anses, att vid storskiftesförrättningen de under nyssnämnda rubrik upptagna vattenområdena, däribland Dalälven, undantagits från delningen och alltså fortfarande utgör sockensamfälligheter.

H D fastställde det slut HovR:ns, och därmed Ägod.R:ns, slut innehöll.

Ur Ovansiljans domsagas ägodelningsrätts utslag den 30 december 1949: Ägod.R:n förklarade, att de vattenområden av Österdalälven som med målet avsågs var att anse såsom undantag samfällda för Älvdalens jordägande socknemän.

1953 s 723. X län. Bjuråkers sockens stora skifteslag. La-

ga skifte 1851-1879 (bydelning) (därefter skiften inom byarna, åbodelningar; samtliga förrättningar fastställda den 16 juni 1892).

Enligt förening den 25 oktober 1875 bl.a: Järvås- och Ytterhavrasjöarna vilka utgrävts, den sjöbotten som erhållits genom sänkning av Stråsjösjön och den jordförbättring som uppkommit genom Norra Dellens sänkning skulle såsom särskilda lägenheter enskilt tillfalla dem som utfört och påkostat arbetena. I samma förening samt i föreningar den 13 och 14 november 1876 och den 9 januari 1878 beslöts om undantag av oskifto. I föreningarna den 25 oktober 1875 och 9 januari 1878 avhandlades därvid vissa frågor om undantag av linsänke- och vattenställena samt utmål för vattenverk. Utöver det redovisade innehåller föreningarna intet om vattenområden. - I 58§ protokollet vid bydelningen upptogs de vattenverk för vilka delägarna önskade utmål utstakade. Intet av dessa avsåg hela stora skifteslagets behov. Härutöver innehåller protokollet - frånsatt att beslut som föregått föreningarna återgivits däri - intet om vattenområden. - Mellan hemman och hemmansdelar var skattetalet delningsgrund.

I beskrivningen över de i delningen ingående ägorna redovisas såsom impediment med angivande av ägofigurnummer en areal av 58271,47 kvadratrevar, varav cirka 50000 kvadratrevar motsvaras av omkring 600 ägofigurer vatten, därav sjön Södra Dellen 255,70 kvadratrevar, sjön Norra Dellen 31647 kvadratrevar och Svåga älv 1344,73 kvadratrevar. I delningsbeskrivningen redovisas såsom en första avdelning "Undantag av mark för delägarnas allmänna behov" under beteckningen "a) Befintliga före skiftet och därvid bibehållna", utom viss inrösningsjord till kyrkplats, Södra Dellen, Norra Dellen och Svåga älv med en sammanlagd areal av 33247,43 kvadratrevar (impediment) och under beteckningen "b) Beslutade vid skiftet och därvid bibehållna" vissa av

de vid laga skiftet beslutade markundantagen, omfattande nästan genomgående graderad mark men vissa ägofigurer impediment om tillhopa 919,05 kvadratrevor, samt såsom en andra avdelning under beteckningen "c) Undantag för särskilda delägares åtskilliga behov" vissa ägofigurer, därav impediment med en areal av 14,09 kvadratrevor.

I sammandraget till delningsbeskrivningen redovisas skifteslagets impediment om sammanlagt 58271,47 kvadratrevor med 33247,43 kvadratrevor och 919,05 kvadratrevor såsom undantag av mark för allmänt behov, 14,09 kvadratrevor såsom undantag av mark för särskilda delägares behov, 24080,12 kvadratrevor såsom fördelade mellan ägotterna (därav enligt delningsbeskrivningen omkring 20000 kvadratrevor vatten), 7,40 kvadratrevor till Järvåssjön och 3,38 kvadratrevor såsom Norrbo ägor.

Fråga var - i samband med gränsbestämning berörande gränser i Svåga älv mellan vissa fastigheter - huruvida det till Bjuråkers stora skifteslag hörande vattenområdet i älven var samfällt för skifteslaget eller delat med stranden. - Ur HD:s utslag den 12 december 1953:

Den i detalj genomförda redovisningen av skifteslagets såsom impediment upptagna vattenområden innebär en följdriktig uppdelning av vattenimpediment i två särskilda grupper. Den ena av dessa, i delningsbeskrivningen redovisad såsom undantag för delägarnas allmänna behov, omfattar allenast de två Dellensjöarna och Svåga älv, vilka utgör ett sammanhängande vattensystem. - Redovisningen av nämnda tre vattenområden överensstämmer i allt väsentligt med vad konceptkartorna utvisar och vederlägges inte av annat förhållande.

Med hänsyn till vad sålunda förekommit och under beaktande jämväl därav, att nämnda tre vattenområden behandlats

såsom samfällda undantag vid så gott som samtliga sekundära delningsförrättningar inom socknen - - -, måste det anses, att vid laga skiftet nämnda tre vattenområden undantagits från delningen och att Svåga älv fortfarande utgör en gemensam tillhörighet för delägarna i Bjuråkers sockens stora skifteslag.

Det omtvistade vattenområdet förklarades såsom samfälligt tillhöra Bjuråkers sockens stora skifteslag.

1959 s 424. Y län. Ånge. Laga skifte 1862-1863 fastställt den 20 juni 1865. Ånge nybygge består av ägor, som ligger söder om Ångesjön (en utvidgning av Ljungan) och Ljungan. Vid laga skiftet på inrösningsjorden till Ånge nybygge behandlades frågan om undantag för samfällt begagnande vid sammanträde den 26 juli 1862, och antecknades därvid i §16 protokollet, att i frågan träffades överenskommelse enligt vad förening därom närmare omförmälde. Denna förening upptog under punkt 3:0) vad som skulle avtagas för gemensamt begagnande, däribland under i) "Alla stränderna efter Sjön jemte fiske och fiskevatten". I delningsbeskrivningen har dock inte bland undantagen för gemensamt behov upptagits någon mark som kan syfta härpå; ej heller har vattenområdena i Ångesjön och Ljungan på något sätt redovisats. På skifteskartan har ägogränserna framdragits till stranden. Vattnet utanför skifteslagets strand har betecknats såsom Ångesjön. Någon skillnad mellan Ångesjön och Ljungan har alltså inte gjorts.

Fråga var - i samband en år 1955 börjad gränsbestämning - huruvida vattenområdet i Ångesjön och Ljungan utanför stranden av Ånge nybygge var samfällt för nybygget eller delat med stranden enligt regeln i 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken. - Ur HD:s utslag den 24 september 1959:

I föreningen den 26 juli 1862 förklaras under 3:o, att "För gemensamt begagnande aftages" bl.a. "Alla stränderna efter Sjön jemte fiske och fiskevatten". Även om med "fiske och fiskevatten" förstods allenast fisket i "Sjön", måste den omständigheten att jämväl stränderna nämndes anses ge vid handen, att med undantaget åsyftades något mera än fisket. Om med "alla stränderna" avsågs - - - en på förrättningskartan oredovisad strandremsa utanför den s.k. strandvallen eller något annat område är ej klarlagt. Närmast till hands är dock ett antagande, att i vart fall det vattentäckta området utanför stränderna avsattes till gemensamt begagnande.

Alla de undantag för gemensamma behov vilka under 3:o i föreningen omnämnts före det här behandlade avser ostrikt äganderätt, och anledning saknas att antaga, att något annat varit meningen beträffande "stränderna".

Att i delningsbeskrivningen till 1865 års laga skifte inte redovisas något område, motsvarande ett undantag sådant som det här angivna, är inte tillräckligt för att kullkasta antagandet om undantagets omfattning och beskaffenhet. Att märka är, att en fullständig redovisning av vattenområdet i fråga skulle ha erfordrat en besvärlig och kostsam gränsbestämning emot det på andra sidan "Sjön" liggande skifteslagets vattenområde.

Denna bristande redovisning utgör i och för sig en godtagbar förklaring till att något vattenområde ej medtogs vid 1905 års laga skifte på samfälligheter; sistnämnda förhållande kan över huvud inte tillmätas någon större vikt.

Slutligen kan den tydligen allmänna uppfattningen i orten att det ifrågavarande vattenområdet är av samfälld natur - även om belägg saknas för hur länge denna uppfattning va-

rit rådande - inte fränkännas betydelse.

Anledning föreligger ej att vid bedömning av förevarande spörsmål göra skillnad mellan Ångesjön och Ljungan, mellan vilka någon skillnad inte gjorts på lagaskifteskartan.

HD finner på grund av vad sålunda anförts, att vattenområdet i Ångesjön och Ljungan utanför stranden till (i målet aktuell fastighet) vid 1865 års laga skifte lämnats odelat, och prövar förty lagligt att - - - fastställa ägodelningsrättens utslag i vad därigenom sagda vattenområde förklarats vara samfällt för Ånge nybygges skifteslag.

Kommentar: Jämför det äldre uttrycket "strandäganderätt" för vattnet utanför strand.

1964 s 425. Z län. Glissjöberg. Laga skifte 1891-1899 fastställt den 29 mars sistnämnda år. Skifteslagets ägor angränsas av bl.a. Håsjöarna samt angränsas och genomflytes av Vemån. De till skifteslaget hörande vattenområdena i Håsjöarna och i Vemån norr om och mellan Håsjöarna är på kartan inte avgränsade utåt och inte heller betecknade med ägofigurnummer. Vemån söder om Håsjöarna är såväl till de delar den är helt belägen inom skifteslagets markområde som till de delar den endast angränsar skifteslagets markområde som ock till de mindre delar den är helt belägen inom annat skifteslags markområde på kartan avgränsad genom båda strandlinjerna och utmärkt med ägofigurnummer, nämligen ägofigur 19084, utgörande en mindre del av Vemån, och ägofigur 21246b (21236b i beskrivningarna), utgörande Vemån i övrigt. Samtliga helt inom skifteslagets markområde belägna vattenområden är på kartan utmärkta med ägofigurnummer. I ägobeskrivningen är dessa vattenområden samt bl.a. nämnda ägofigurer 21236b (kartans 21246b) om 138,67 ha och 19084 om 0,42 ha av Vemån redovisade som

impediment.

Genom en den 4 oktober 1894 träffad förening har såsom undantag av oskifto avsatts en del vägar och platser, en avloppskanal och ett floddike. Vägar som ytterligare kunde visa sig erforderliga vid skiftesläggningen nämndes. Föreningen innehöll även bl.a. följande: "Fiske förbehålles gemensamt för alla delägarna uti alla vatten å skifteslagets ägor." I övrigt innehåller föreningen inte någonting om vatten. Protokollet innehåller inte någonting om dispositionen av skifteslagets vattenområden.

I början av delningsbeskrivningen redovisas under rubrikerna "Undantag av mark för delägarnas allmänna behov" och "Beslutade vid skiftet och därvid utlagda" samtliga genom föreningen avsatta undantag, ytterligare två vid delningen avsatta vägar och slutligen, såsom impediment, ägofiguren 21236b, Vemån, med en areal av 138,67 ha. Nämn- da ägofigur av Vemån är det enda i denna avdelning av delningsbeskrivningen upptagna ägoområde, som inte jämväl avses med delägarnas förening om undantag av oskifto. I delningsbeskrivningen redovisas såsom tilldelade enskilda ägototter samtliga övriga i ägobeskrivningen redovisade vattenområden och då även den förut nämnda ägofiguren 19084 av Vemån om 0,42 ha. - Angivna areal för ägofiguren 21236b, Vemån, 138,67 ha, ingår i den areal impediment, 151,5210 ha, som i delningsbeskrivningen redovisas i sammandraget av olika ägoslag rörande samtliga undantag av mark för delägarnas allmänna behov och i delningsbeskrivningens sammandrag redovisas under beteckningen "Samfälligheter till skifteslaget".

Fråga var - i samband med en 1961 börjad förrättning för gränsbestämning rörande fastighet med strand vid Vemån (nämnda ägofigur 21236b) - huruvida vattenområdet i Vemån utanför fastighetens strand tillhörde fastigheten enligt

12 kap. 4§ (äldre) jordabalken eller var samfällt för Glissjöbergs skifteslag. - Ur HD:s utslag den 13 oktober 1964:

Vemån omnämnes varken i den förening som under skiftet träffats om undantag av oskifto eller i beslut, som särskilt upptagits i protokollet. Delningsbeskrivningen innehåller ej någon redovisning av undantag såsom befintliga vid skiftet och därvid bibehållna. Däremot redovisas i delningsbeskrivningen såsom undantag av mark för delägarnas allmänna behov under rubriken "Beslutade vid skiftet och därvid utlagda" utom annat ägofigur 21236b, Vemån, med arealen 138,67 ha impediment. Denna areal ingår i den ägovidd impediment om 151,5210 ha, vilken i delningsbeskrivningen redovisas för samtliga undantag av mark för delägarnas allmänna behov och i delningsbeskrivningens sammandrag föres under beteckningen "Samfälligheter till skifteslaget".

Ehuru vid skiftet ej träffats förening eller eljest uttryckligt beslut om undantagande av ägofiguren 21236b Vemån, måste det med hänsyn till vad i övrigt förekommit vid skiftet, särskilt det sätt på vilket ägofiguren redovisats i delningsbeskrivningen jämte sammandrag, anses att detta vattenområde undantagits från delningen och alltså är samfällt för skifteslaget.

Det omtvistade vattenområdet förklarades vara samfällt för Glissjöbergs skifteslag.

1964 C 869. Z län. Risbrunn och Härjeåsjön. Laga skifte 1897-1912 fastställt den 30 december sistnämnda år. Skifteslagets ägor angränsas av bl.a. Härjeåsjön och Härjeån.

Fråga var - i samband med en år 1961 börjad förrättning för gränsbestämning rörande fastighet i Risbrunn - huru-

vida vattenområdet i Härjeån utanför fastighetens strand tillhörde fastigheten eller var samfällt för Risbrunns och Härjeåsjöns skifteslag. Ur HD:s utslag den 13 oktober 1964:

Handlingarna rörande laga skiftet på Risbrunns och Härjeåsjöns skifteslag redovisar varken i ägobeskrivningen eller i hävdeförteckningen vattenområdet i Härjeån, och detta vattenområde omnämnes ej heller i den förening som under skiftet träffats om undantag av oskifto eller i beslut, som särskilt upptagits i protokollet. I de båda vid skiftet upprättade delningsbeskrivningarna redovisas såsom undantag av mark för delägarnas allmänna behov under rubriken "a) Befintliga före skiftet och därvid bibehållna" bl.a. vattenområden med angivande av ägofigurnummer och areal impediment. Sist under denna rubrik har antecknats "skifteslagets andel i Härjeån och Härjeåsjön" men utan ägofigurnummer eller uppgift om areal. Under rubriken "b) Beslutade vid skiftet därvid utlagda" anger delningsbeskrivningarna de undantag som avses med oförmälda förening.

Den omständigheten att vid skiftet ej träffats förening eller eljest uttryckligt beslut om undantagande av vattenområdet i Härjeån, sammanställd med att redovisning av området saknas såväl i ägobeskrivningen som i hävdeförteckningen ger visst stöd för antagande, att området ingått i skiftet. Anteckningen om vattenområdet i delningsbeskrivningarna tyder emellertid på avsikt att undantaga området från skiftet. Därtill kommer, att vid senare överlåtelse rörande vattenområdet delägarna i skifteslaget givit klart uttryck åt den uppfattningen, att området utgjorde gemensam tillhörighet för dem. Övervägande skäl måste därför anses tala för att vattenområdet undantagits från delningen och alltså är samfällt för skifteslaget.

Det omtvistade vattenområdet förklarades vara samfällt för Risbrunns och Härjeåsjöns skifteslag.

7. Vatten, delat eller odelat huvudsakligen inom ursprungligt eller primärt skifteslag.

7.2. Samfällt.

7.2.2. Förteckning över rättsfallen, med en del kommentarer.

1927 s 653 I delningsbeskrivningen redovisades först "Samfällt för Föllinge kyrkslätt". Därunder redovisades först bl.a. i förening upptagna platser och vägar 156 tnd 15 kpld och därefter under beteckningen "Impedimenter" 7 större vattenområden 3384 tnd 10,9 kpld. I sammandraget av delningsbeskrivningen redovisades under rubriken "Allmänt för hela skifteslaget" 3540 tnd 25,9 kpld eller båda de nämnda posterna. - Samfällighetsredovisning av vatten.

1931 s 637 Vatten och uppgrundningar i havsfjärd. Dessa hade under tiden efter storskiftet och laga skiftet av byamännen behandlats såsom för dem samfällda.

1932 s 211. I delningsbeskrivningen upptogs under undantag av mark för delägarnas behov, befintliga före skiftet och därvid bibehållna, bl.a. ägofiguren 3732 "havsfjärden mellan skifteslagets öar och holmar" 1029,04 ha impediment. Fråga var om vattenområde i havsfjärd beläget utanför denna ägofigur. "Upptagandet av ägofiguren 3732 som samfällid var ett uttryck för grundsatsen att all strand- och vattenrätt skulle förbli gemensam." Efter laga skiftets avslutande hade strand- och vattenrätten i dess helhet av skiftesdelägarna betraktats och behandlats som fortfarande samfällid.

- 1933 s 160 Vattenområden som i sammandraget till delningsbeskrivningen upptagits under rubriken "Odelade vatten och impedimenter" var samfällda. - Samfällighetsredovisning av vatten.
- 1935 s 266 Vissa till byn hörande vattentäckta områden redovisades under rubriken "Allmänt till byn". Byns vattenområde i Lule älv och havsviken redovisades ej. Det var upplyst, att byamännen vid mitten av 1870-talet eller tidigare börjat för gemensam räkning utarrendera vattentäckta platser i älven att användas såsom timmermagasin, att dylik utarrendering sedan början av 1890-talet av byamännen verkställdes jämväl beträffande vattentäckta platser i Bottniska viken samt att dessa utarrenderingar så småningom kommit att omfatta ansevärdare arealer och tillföra bykassan jämförelsevis betydande inkomster. - Det ansågs böra hållas för visst, att det vid skiftet varit avsett, att byns vattenområde i älven och i Bottniska viken även efter förrättningen (laga skiftet) skulle bibehålla sin karaktär av samfällighet för byn.
- 1935 s 599 Redovisning i delningsbeskrivningen under rubriken "Undantag av mark för delägarnas allmänna behov: a) Befintliga före skiftet och därvid bibehållna" av "havet" med angiven areal, såsom impediment och utan ägofigurnummer ansågs, i överensstämmelse med den allmänna uppfattningen i byn alltsedan tiden för laga skiftet, vara en redovisning av samfällighet. - Samfällighetsredovisning av vatten.

- 1935 s 696 Vattenområde ansågs vara samfällt i enlighet med en konstaterad alltsedan laga skiftet rå-
dande uppfattning bland delägarna.
- 1936 s 71 En sjö ansågs av bydelägarna vara samfälld
samt hade vid sänkningar och eljest betrak-
tats och behandlats såsom samfälld. Någon
tvist hade inte yppats angående äganderätten
till vattenområdet i sjön med däri uppkomna
landvinningar.
- 1938 s 168 Genom köpekontrakt 1927 sålde alla byamän
"all till byn och dess hemman hörande rätt
till fiske, strand, vatten, grund till upp-
grundningar uti och invid" en havsfjärd. Ge-
nom en år 1930 fastställd gränsbestämnings-
förrättning bestämdes gränsen mellan det sål-
da området och angränsande fastigheter på
land i en sträckning sammanfallande med den
gamla strandlinjen enligt lagaskifteskartan.
Den allmänna uppfattningen i byn ansågs ha va-
rit att vattenområdet var samfällt.
- 1943 s 181 Med hänsyn bl.a. till ordalydelsen i en före-
ning angående avsättande av ett samfällt ut-
mål vid "ett hela hemmanet tillhörigt" kvarn-
fall samt till belägenheten av utmålet i för-
hållande till den större delen av fallet an-
sågs vattenområdet inte blott utanför stran-
den av det samfällda utmålet utan även utan-
för skifteslagets (hemmanets) återstående
strand vid vattendraget vara samfällt.
- 1945 s 368 Hela byn hade deltagit i sänkingsföretag va-
rigenom en sjö helt torrlagts. De inom byns

rågångar belägna landvinningarna i sjön hade sämjedelats i tre lotter vilka för slätter cirkulerat mellan de tre hemmanen i byn.

1946 s 509 I förening bestämdes för vissa vattenområden att de undantogs "såsom fisken" men att "övriga tjärnar och vattendrag" skulle tillfalla den eller dem, inom vilkas nya ägoskiften de föll, utom två angivna tjärnar, vilka skulle för därinvid belägna såg och kvarn "undantagas som samfällda". I delningsbeskrivningen och dess sammandrag redovisades förstnämnda vattenområden tillika med de två tjärnarna under samfällighetsrubrik. Föreningens nämnda bestämmelser sammantagna jämte redovisningen i delningsbeskrivningen ansågs medföra att enligt föreningen "såsom fisken" undantagna vattenområden var avsatta såsom samfälligheter.

1951 s 831 Hemmanet Habergsholm, till vilket hörde vattenområde i Ljusnan utanför stranden, ingick inte i utmarksskifteslaget. Detta vattenområde ingick i det vattenområde i Ljusnan som vid laga skiftet på utmarksskifteslaget redovisades såsom samfällt för samma skifteslag. Men denna redovisning ansågs inte beröra hemmanet Habergsholms rätt till vatten i Ljusnan, vilken rätt förblev oförändrad.

Till inägor som ingått i 1829 års laga skifte men som inte ingick i 1888 års utmarksskifteslag, på inägor, hörde vattenområden i Ljusnan utanför stranden, vilka vattenområden var fördelade mellan vid 1829 års laga skifte utlagda ägolotter enligt 12 kap 4§ (äldre) jordabal-

ken. Dessa vattenområden ingick i det vattenområde i Ljusnan som vid laga skiftet på utmarksskifteslaget redovisades såsom samfällt. Men denna redovisning ansågs inte beröra nämnda vid 1829 års laga skifte utlagda ägors rätt till vatten i Ljusnan, vilken rätt förblev oförändrad.

Beslut och redovisning vid laga skifte angående vattenområden har inte verkan på vattenområden som inte hör till skifteslaget.

Beträffande de till utmarksskifteslaget hörande vattenområdena (vattenområdena utanför utmarksstrand) föranledde en enbart i delningsbeskrivningen förekommande tydlig och konsekvent samfällighetsredovisning att de med denna redovisning avsedda vattenområdena ansågs vara samfällda.

En kopia av justitierådet Ericssons analys (1951 s 844-851) av rättspraxis efter år 1925 i fråga om redovisningen i delningsbeskrivningen i de fall då någon bestämmelse om dispositionen av vattenområden ej funnits intagen i förening eller protokoll bifogas såsom bilaga (s 160-167).

Jämför 1927 s 653, 1933 s 160 och 1935 s 599 ovan.

1952 s 364 Vattenområde, impediment, i delningsbeskrivningen redovisat under rubriken "Samfällda vattendrag, som i delningen ej ingatt" var samfällt.

- 1953 s 723 Vattenområde, impediment, i delningsbeskrivningen redovisat under avdelningen "Undantag av mark för delägarnas allmänna behov" och beteckningen "a) Befintliga före skiftet och därvid bibehållna" var samfällt.
- 1959 s 424 I förening omnämndes såsom avtagna för gemensamt begagnande "Alla stränderna efter sjön jämte fiske och fiskevatten". Att ^{stränderna} jämväl nämndes ansågs ge vid handen att med undantaget åsyftades något mera än fisket (=fiske och fiskevatten). Om med "alla stränderna" avsågs en på förrättningskartan oredovisad strandremsa utanför den s.k. strandvallen eller något annat område var ej klarlagt. Närmast till hands ansågs dock ett antagande vara, att i vart fall det vattentäckta området utanför stränderna avsattes till gemensamt begagnande.
Kommentar: Jämför det äldre uttrycket strandäganderätt för vattnet utanför strand.
- 1964 s 425 Vattenområde, impediment, i delningsbeskrivningen redovisat under rubrikerna "Undantag av mark för delägarnas allmänna behov" och "Beslutade vid skiftet och därvid utlagda" samt i delningsbeskrivningens sammandrag redovisat under beteckningen "Samfälligheter till skifteslaget", var samfällt.
- 1964 C 869 Vattenområde, som redovisats i delningsbeskrivningen såsom undantag av mark för delägarnas allmänna behov under rubriken "a) Befintliga före skiftet och därvid behållna" under benämningen "skifteslagets andel i Härjeån och Härjeåsjön" utan ägofigurnummer och utan uppgift om areal, var samfällt.

844(851)

Justitierådet Ericssons analys av
rättspraxis i rättsfallet 1951 s 831.

Just.R. Ericsson tillade: Då ett skifteslag undergått skifte före jorddelningslagens tillkomst lämna förrättningshandlingarna otta icke besked huruvida till skifteslaget hörande vattenområde medtagits vid delningen eller fortfarande skall utgöra en skiftesdelägarnas gemensamma tillhörighet.

Rättspraxis har sedan länge intagit den ståndpunkten att vattenområde får presumeras hava ingått i skiftet. Vattenområdet betraktas såsom delat med stranden då området icke blivit avsatt för gemensamt behov (att så lagligen kunnat ske framgår av bl. a. rättsfallet N. J. A. 1902 s. 420) eller eljest uttryckligen undantaget från delningen och tillräcklig anledning ej heller i övrigt föreligger att anse förrättningen hava inneburit ett sådant undantagande.

H. D:s samtliga nuvarande ledamöter utom de som enligt referaten i N. J. A. ännu ej haft att taga ställning i spörsmålet torde beträffande in-dubio-fallen hava godtagit rättspraxis' nyssnämnda presumtion.'

Meningssskiljaktigheterna inom H. D. röra numera allenast tillämpningsområdet för presumtionen eller med andra ord när densamma får anses vara motbevisad. Flertalet ledamöter fordra härutinnan stark bevisning (jfr lagberedningens förslag till jordabalk I 1947 s. 67), medan andra nöja sig med svagare bevisning. En måhända mera väsentlig differens av delvis annan art föreligger i fråga om beskaffenheten av de omständigheter som kunna komma i betraktande såsom moment i motbevisningen (exempelvis behandlingen efter skiftet, vare sig av delägarna eller vid sekundärindelningar).

I sakens natur ligger, att presumtionen skall tillgripas allenast i de fall då något besked eller någon bestämd ledning icke erhålles vid tolkning av skifteshandlingarna. Om däremot dessa entydigt och klart utvisa, att ett vattenområde undantagits såsom samfällt eller på visst sätt delats, är detta i och för sig utslagsgivande. Detsamma synes böra gälla även för det fall då redovisningen i delningsbeskrivningen till en fastställd förrättning är så fullständig och tydlig att, ehuru dess innehåll icke täckes av någon mellan skiftesdelägarna ingången förening eller något under förrättningen fattat beslut, tvivel ej kan råda om att vattenområdet avsetts skola utgöra en delägarnas gemensamma tillhörighet.

Betydelsen av vattenområdenas behandling i de vid förrättningen upprättade beskrivningarna (framför allt delningsbeskrivningen men också ägobeskrivningen och sammandragen före och efter delningen), dessa då ställda i motsats till förening och protokoll, har under de senaste 25 åren vid upprepade tillfällen varit föremål för H. D:s bedömning utan att fullt klara riktlinjer vid spörsmålets besvarande kunna utläsas.

Om begränsning sker till *laga skiften*, må till en början fastslås. att före jorddelningslagens tillkomst föreskrifter och formulär till

beskrivningar utfärdades av vederbörande lantmäterimyndighet vid tre olika tillfällen, nämligen d. 28 febr. 1829, d. 5 maj 1851 och d. 5 febr. 1868.

Enligt 1829 års formulär upptagas under rubriken »Allmänt till hela samfälligheten» sist i ägobeskrivning, hävdeförteckning och taxeringslängd vissa endast till arealen angivna ägofigurer. Samma ägor redovisas under rubriken »Allmänt till byen» på ett summariskt sätt sist i sammandraget före laga skiftet. I delningsbeskrivningen återfinnas dessa ägor icke, men i sammandraget efter laga skiftet redovisas sist vissa ägofigurer med samma areal som i ägobeskrivningen. — Enligt 1851 års föreskrifter skulle delningsbeskrivningen inrättas så, att allt vad av oskift mark blivit vid skiftet avsatt — vare sig enligt 9 kap. skiftesstadgan (1827) för delägarnas gemensamma behov eller enligt 12 kap. 4 § skiftesstadgan (1827) för sådana inom skifteslaget befintliga lägenheter som tillhöra främmande by eller hemman men icke i skiftet ingått eller kunnat utbytas — i delningsbeskrivningen upptages och vart för sig till areala storleken under särskild rubrik utföres. Delningsbeskrivningen börjar med en avdelning »Allmänna platser för delägarnas i skifteslaget gemensamma behov», varjämte *en not* innehåller, att »allmänna platser, hvilka före skiftet funnits, ej blifvit graderade och för framtiden bibehållas, upptagas blott till rymden, men sådana, som genom skiftet tillkommit, äfven till uppskattningsvärdet». — Enligt 1868 års formulär skulle delningsbeskrivningen först innehålla en avdelning under huvudrubriken »Undantag af mark för delegarnas allmänna behov». Denna avdelning skulle indelas i två underavdelningar, nämligen »a. Befintliga före skiftet och därvid bibehållna» samt »b. Beslutade vid skiftet och därvid utlagda»; de till den förra gruppen hörande med resp. arealer angivna i kolumnen för impediment och de till den senare gruppen hörande angivna till såväl areal som uppskattningsinnehåll.

Det torde, med presumptionen såsom utgångspunkt, vara klart, att delningsbeskrivningens med tiden allt mera specificerade innehåll och den närmare regleringen av redovisningen i fråga om undantag äro omständigheter som måste tillerkännas större bevisvärde ju yngre förrättningen är samt att förty resultatet lättare kan bli »samfällt» i grupperna II (1852—1868) och III (efter år 1868) än i grupp I (1827—1851) samt i grupp III lättare än i grupp II.

Genomgång av samtliga referat i N. J. A. från tiden efter år 1925 avseende vattenområdes delning vid laga skiften torde visa, att med hänsyn till redovisningen i delningsbeskrivning m. m. följande rättsfall närmast äro av intresse, nämligen:

Grupp I: 1928 s. 273, 1929 s. 308, 1931 s. 637, 1936 s. 171, 1941 s. 18, 1941 s. 449 och 1949 s. 479.

Anm. Till denna grupp höra jämväl referaten 1933 s. 224, 1935 s. 266, 1935 s. 674, 1936 s. 71, 1943 s. 181 och 1947 s. 528, men dessa kunna i detta sammanhang av olika anledningar lämnas åsido.

Grupp II: 1927 s. 653, 1933 s. 160, 1935 s. 696, 1938 s. 168, 1940 s. 85, 1942 s. 673, 1944 s. 599, 1946 s. 753, 1949 s. 507 och H. D:s utslag d. 3 okt. 1951 angående Trehörningsjö (se nu N. J. A. 1951 s. 669).

Anm. Till denna grupp höra jämväl referaten 1935 s. 547, 1935 s. 674, 1937 s. 52, 1939 s. 426, 1940 s. 625, 1943 s. 258, 1944 s. 596, 1944 s. 676, 1947 s. 226 och 1948 s. 289, men dessa kunna i detta sammanhang lämnas åsido, de tre första, enär de i huvudsak röra frågan om omfattningen av det med avsatt utmål förenade vattenområdet, de sex följande, enär vid resp. förrättning så gott som intet finnes i handlingarna i fråga om vattenområden och avgörandet i vissa av dessa fall kan antagas hava rönt inflytande av samöre med »fiske» resp. »fiskevatten», samt det sista, enär avgörandet grundades på skattetalsägarnas enighet som befanns ej strida mot skifteshandlingarna.

Grupp III: 1932 s. 211, 1935 s. 599, 1936 s. 185, 1941 s. 18 och 1946 s. 509.

Anm. Till denna grupp höra jämväl referaten 1934 s. 253, 1940 s. 525, 1941 s. 284 och 1946 s. 42, men dessa kunna i detta sammanhang av olika anledningar lämnas åsido.

Grupp I.

Med undantag för rättsfallen 1929 s. 308 och 1949 s. 479 innehålla resp. förrättningshandlingar intet eller så gott som intet i fråga om vattenområden. De fem rättsfall som i förevarande sammanhang alltså sakna betydelse visa också resultatet delat vatten, med undantag dock för 1931 s. 637 (Levar, $\frac{5}{4}$), i vilket rättsfall vattenområdet ansågs samfällt med hänsyn till dels innehållet i en äldre rågångsbeskrivning och dels områdets behandling av byamännen under tiden efter skiftet.

Enligt rättsfallet 1929 s. 308 (Bjärnum) upptogs viss sjö (Bjårlången) i ägobeskrivning och sammandrag före skiftet men redovisades däremot icke i delningsbeskrivning och sammandrag efter skiftet. Vid förrättningen träffad förening angående fisket medverkar för övrigt — med hänsyn till den oklarhet beträffande begreppen »fiske» och »fiskevatten» samt det motsatsförhållande mellan fiske samt vatten och grund som råder och sedan länge rått i rättspraxis — till att rättsfallet icke giver någon ledning.

Rättsfallet 1949 s. 479 (Ljusdals sockens västra fjärding, $\frac{3}{2}$) giver vid handen, att skifteslagets vattenområden visserligen redovisades i förrättningshandlingarna men på sådant sätt att därav icke kan dragas någon bestämd slutsats (märk särskilt, att i sammandraget före delningen upptagas bl. a. sjöar och vattendrag såsom impedimenter, att i delningsbeskrivningen redovisas, efter de utlagda ägolotterna, vid sidan om varandra dels »Samfälligheter» dels ock »Impedimenter», omfattande bl. a. sjöar och vattendrag samt åar och bäckar, samt att jämväl i sammandraget efter delningen redovisas, efter de olika fastigheterna, vid sidan om varandra »Samfällige marker afsatte för hela skifteslaget» och »Impedimenter», de senare omfattande bl. a. sjöar och vattendrag).

Grupp II.

Av de till denna grupp hörande tio rättsfallen visa de fyra äldsta: 1927 s. 653 (Föllinge), 1933 s. 160 (Västeråsen), 1935 s. 696 (Ög-

lunda) och 1938 s. 168 (Överön) resultatet *samfällt* vatten, medan övriga sex: 1940 s. 85 (Ramsjö), 1942 s. 673 (Treskog), 1944 s. 599 (Eden), 1946 s. 753 (Rössjöholm), 1949 s. 507 (Flyn) och H. D:s utslag d. 3 okt. 1951 (Trehörningsjö) (se nu N. J. A. 1951 s. 669) visa resultatet *delat* vatten.

Enligt rättsfallet 1927 s. 653 upptogs i delningsbeskrivningen först under rubriken »Samfällt för Föllinge kyrkoslätt» vissa vägar samt kvarn- och sågplatser m. m. i enlighet med träffad förening, vari intet nämnes om skifteslagets vattenområden, ävensom bl. a. »Torån genom inägorna», tillhopa 156 tnd 15 kpld i areal, samt omedelbart därefter under berörda huvudrubrik men med underrubriken »Impedimenter» sju större vattenområden om tillhopa 3 384 tnd 10,9 kpld i areal. I sammandraget av delningsbeskrivningen upptogs först under rubriken »Allmänt för hela skifteslaget» en areal om 3 540 tnd 25,9 kpld. I referatet anmärkes särskilt, att i delningsbeskrivningen konsekvent blivit under de särskilda hemmanslotterna redovisade de vattenimpedimenter som helt och hållet fallit inom viss ägolotts ägoområde ävensom att — med undantag för nämnda sju större vattenområden samt Torån — enahanda förhållande råder med avseende å de vattenimpedimenter vilka utgöra gräns mellan hemmanslotter (dessa impedimenter således med särskilda delar redovisade å resp. lotter). — I rättegången åberopades till stöd för att vattnet blivit delat dels det förhållandet att föreningen ej omfattat skifteslagets vattenområden dels ock bestämmelsen i 80 § skiftesstadgan (1866) därom att impedimenter skola tillfalla det hemmans ägolott inom vars utstakade område de bliva liggande. — Enhälliga domstolar funno, att det, med hänsyn till innehållet i sammandraget (den där förekommande beteckningen omfattade delningsbeskrivningens båda rubriker) samt på grund av vad i övrigt i målet förekommit (redovisningen av övriga vattenimpediment?), måste anses utrett, att visst vattenområde vid skiftet icke ingått i delning eller såsom impediment tillfallit särskilda hemmanslotter i skifteslaget utan avsatts såsom samfällt för delägarna i skifteslaget.

Enligt rättsfallet 1933 s. 160 upptogs i den vid *skiftet å Västeråsens och Österåsens byars skifteslag* upprättade ägobeskrivningen under rubriken impedimenter bl. a. en del vattenområden, däribland Ljungan, med en areal om tillhopa 1 831 tnd 6,8 kpld, varefter i delningsbeskrivningen till samma skifte redovisades under rubriken impedimenter, i klumpsummor, för Västeråsen 982 tnd 26,5 kpld och för Österåsen 1 004 tnd 8,1 kpld. Vattenområdena ansågos *delade mellan byarna*. — Som emellertid i sammandragen av delningsbeskrivningarna rörande *skiftena å byarna* upptogs, efter de särskilda lotterna, under rubriken »odelade vatten och impedimenter» nyss angivna, icke specificerade arealbelopp, fann H. D. — oaktat förening icke förelåg — att det, med hänsyn särskilt därtill att Ljungan och övriga större vattenområden icke redovisats på annat sätt än att de i sammandraget till delningsbeskrivningen upptagits så som nyss nämnts, måste anses utrett, att andelarna i Ljungan icke ingått i delningen utan förblivit *samfällda* för delägarna i Västeråsens by.

Rättsfallet 1935 s. 696 synes i förevarande sammanhang (sak-ägarna ense: allt vatten samfällt, men oenighet mellan förrättningslantmätaren vid avstyckning och överlantmätaren) vara av mindre intresse, huvudsakligen med hänsyn till motiveringen att sjön Emten vid laga skiftet ansetts och fortfarande av ortsbefolkningen ansåges såsom samfällighet för byn eller att samtliga inom byns rågång befintliga sjöar och delar av sjöar voro, såsom Ägod.R:n funnit, samfälliga för byn. [Inom byns rågång funnos, utom delar av sjöarna Emten och Flämsjön, ett flertal andra sjöar. I ägobeskrivningen upptogs de mindre sjöarna tillsammans med landsvägarna samt kyrkan och kyrkogården under rubriken »Inom skifteslagets område belägna sjöar och impedimenter». I delningsbeskrivningen fanns, efter redovisning under rubriken »Till allmänt behof af oskifta afsatta platser» av vissa enligt förening avsatta områden (ej vattenområden), angivet »Inom skifteslagets område finnas för öfrigt Öglunda kyrka och kyrkogård, landsväg, allmän fägata och 9 angifna sjöar» (helt inom skifteslagets gränser), allt med angivna arealer utan gradtal. Det kunde då synas antagligt, att även de två större sjöarna, som blott delvis tillhörde byn, till därinom fallande, i avseende å arealen obestämbara delar bibehållits såsom gemensamma, ehuru de icke kunnat redovisas i delningsbeskrivningen.]

Rättsfallet 1938 s. 168 (²/₂) giver vid handen att, då beträffande visst vattenområde (Dekarsöfjärden) av skifteshandlingarnas innehåll ej framgår huruvida genom skiftet detsamma delats med stränderna eller icke, H. D. — på grund av den allmänna uppfattningen i byn, som bestyrktes genom olika bevisdata och för vars riktighet talade jämväl förhållandena i två närbelägna byar — funnit vattenområdet hava lämnats odelat vid skiftet. Av större intresse i förevarande sammanhang torde emellertid vara den del av H. D:s motivering vari sägs, att av anmärkt redovisning i delningsbeskrivningen (bland allmänna platser för delägarnas gemensamma behov vissa ägofigurer vatten med angivna arealsiffror) får anses framgå att icke alla byns i träffad förening ej omnämnda vattenområden skulle anses delade med stränderna samt att den omständigheten att vattenområdet i Dekarsöfjärden ej redovisats i delningsbeskrivningen kan hava föranletts därav att områdets areal ej var känd.

De omständigheter som i de fem övriga referaten varit avgörande för att — trots visst innehåll i förrättningshandlingarna som kunde synas tala för alternativet samfällt — resultatet blivit det motsatta (något som vid oklarhet, ovisshet eller osäkerhet följer av presumtionen) hava varit av olikartad beskaffenhet.

Enligt rättsfallet 1940 s. 85 fördelades samtliga inom byn befintliga vattenområden, med undantag för andel av sjön Hennan, såsom impediment på ägotterna, medan Hennan, som i graderingslängden utan litterabeteckning upptogs såsom impediment med viss areal, icke redovisades i delningsbeskrivningen, varefter sammandraget över delningen redovisade *först* Hennan, *därefter* »samfälliga ägor och öppna platser» = undantag för delägarnas gemensamma

behov samt *slulligen* ägolotterna. Sekundärdelning av vissa andra samfälligheter återopades.

I rättsfallet 1942 s. 673 återopades såsom domskäl bl. a. bristande enhetlighet i vattenområdenas redovisning i skifteshandlingarna. Koncepthandlingarna, delägarnas exemplar och renovationsexemplaren voro sinsemellan stridiga. I koncepthandlingarna, som helt naturligt måste vara utslagsgivande, var redovisningen ej enhetlig, i det att ägobeskrivningen utan uppskattningssinnehall under rubriken samfällt upptog tre grupper områden, av vilka de två (1 och 3) utgjorde enligt förening eller beslut avsatta samfällda områden (1) och vägar (3) samt mellangruppen utgjordes av vattendragen, sammandraget före delningen redovisade grupperna 1 och 3 såsom samfälld mark men gruppen 2 såsom impediment, delningsbeskrivningen redovisade varken vattenområden eller samfällda markområden (märk att skiftet började 1842) och sammandraget efter delningen redovisade samma motsatsförhållande mellan samfälld mark och impediment som sammandraget före delningen. Avgörandet kan måhända hava betingats jämväl därav att fisket och vissa holmar blivit enligt förening avsatta såsom gemensamma undantag.

Avgörandet i rättsfallet 1944 s. 599 influerades i viss utsträckning av oklarheten beträffande begreppen »fiske» och »fiskevatten». Härtill kom, att redovisningen i förrättningshandlingarna icke var entydig, i det att Ängermanälvens till skifteslaget hörande del icke redovisades med någon areal och delningsbeskrivningen innehöll visst modifierande tillägg angående just vattenområdena.

De två senaste referaten, 1946 s. 753 och 1949 s. 507 (^{3/4}), torde överensstämma däri att redovisningen i förrättningshandlingarna av vattenområdena, visserligen såsom Impedimenta men under rubriken »Samfällt (Allmänna platser) för delägarnas i skifteslaget gemensamma behof», starkt visar hän på samfällighetsalternativet såsom avsett, att detta emellertid motsäges av vissa andra omständigheter, som tyda på delningsalternativet, samt att redovisningen i delningsbeskrivningen i och för sig (sc. den vid den enskilda förrättningen förekommande) därför icke kunnat tillerkännas avgörande betydelse. H. D. har förty vid övervägande av samtliga förekomna omständigheter funnit tillräckligt stöd saknas för antagande att vid förrättningen vattenområdena undantagits såsom samfällda eller tillräcklig anledning ej förekomma till annat antagande än att vattenområdena blivit delade med stränderna. Såsom motomständigheter angivas sålunda i rättsfallet 1946 s. 753 bl. a. en snart efter skiftet företagen sekundärdelning ävensom två sänkingsföretag samt i rättsfallet 1949 s. 507, utom en sekundärdelning, att redovisningen, som skett i klump (utan ägofigurnummer), kunde förklaras såsom en åtgärd, avsedd att säkerställa delningens matematiska resultat utan omständlig uträkning av det till varje ägolott hörande vattenområdet.

I det rättsfall (Trehörningsjö by) som avgjordes genom *H. D.'s utslag d. 3 okt. 1951* (se nu N. J. A. 1951 s. 669) voro omständigheterna i huvudsak följande: I ägobeskrivningen redovisades ett 20-tal vatten-

områden (sjöar, tjärnar och bäckar) under vissa figurnummer (ej i följd) med angiven areal utan gradtal. Samtliga dessa vattenområden redovisades i delningsbeskrivningen (med angivna figurnummer) såsom »Sjöar och bäckar» under rubriken »För delägarnas i skifteslaget gemensamma behof» samt i sammandraget över delningsbeskrivningen under rubriken »Samfäldt». Å skifteskartan voro skifteslinjerna utdragna över bäckarna och två sjöar, medan skifteslinjerna vid övriga sjöar stannade vid stranden. — H. D. (enh.) fann vad vid eller efter skiftet förekommit ej utgöra tillräcklig anledning till att vattenområdena borde behandlas som oskiftade, i följd varav det måste anses, att byns vattenområde i viss sjö vid skiftet tillagts viss ägolott, som tillskiftats byns hela strand vid denna sjö. — Motiven innehålla följande: Handlingarna ådagalade, att byns vattenområden icke genom något vid skiftet fattat beslut eller någon mellan delägarna träffad förening uttryckligen undantagits från delning. Av handlingarnas innehåll i övrigt — bl. a. vattenområdenas redovisning utan gradtal och uttrycklig förening om att av oskifta undantaga vissa andra områden än vattenområdena — finge anses framgå, att delägarna icke vid skiftet avsett att träffa avgörande om att vattenområdena skulle hållas utanför delningen. Vål kunde delägarna då hava haft den uppfattningen att vattenområdena även utan dylikt ställningstagande å deras sida skulle framdeles förbliva samfälda, men med utgångspunkt från stadgad rättspraxis i mål av liknande beskaffenhet kunde i förevarande fall detta icke — åtminstone icke om hänsyn toges till att uppfattningen ej kommit till tydligare uttryck — föranleda, att vattenområdena på grund av redovisningen i delningsbeskrivning och sammandrag borde behandlas som oskiftade. — Det synes kunna ifrågasättas, huruvida icke avgörandet innefattar ett frångående av det resultat som föranledes av en objektiv tolkning av den jämförelsevis entydiga redovisningen, närmast till förmån för den sekundära frågan på vilket sätt delägarnas avsikt skall kunna manifesteras och styrkas, då handlingarnas innehåll icke giver tillräcklig ledning.

Grupp III.

Samtliga till denna grupp hörande rättsfall: 1932 s. 211 (Obbola), 1935 s. 599 (Grönö), 1936 s. 185 (Övre Sännsjölandet), 1941 s. 18 (Berga) och 1946 s. 509 (Jormvattnet) visa resultatet *samfällt* vatten, med undantag dock för 1936 s. 185, där resultatet blev det motsatta.

I de fyra rättsfallen har redovisningen i förrättningshandlingarna av vattenområdena antingen ensamt (1941 s. 18) eller tillsammans med vad i övrigt förekommit [exempelvis uppdelning (partiell eller konsekvent) av vattenområdena i delade och odelade (1935 s. 599 och 1946 s. 509), uppfattningen vid sekundära delningar (1935 s. 599) eller eljest efter skiftet hos delägarna ådagalagd uppfattning (1932 s. 211, 1935 s. 599)] funnits vara till fyllest för att anse vattenområdet samfällt, och detta vare sig förhållandet i

viss mån stöddes av ordalagen i en under förrättningen träffad förening (1932 s. 211 och 1946 s. 509) eller stöd därför saknades i sådan förening. Ifrågasätts må emellertid, om åt rättsfallet 1941 s. 18 kan tillerkännas någon betydelse i förevarande sammanhang; H. D. fann nämligen att, då det till ett enstaka hemman hörande vattenområdet vid hemmansklyvning å en vid laga skiftet å hemmanet utlagd ägolott med orätt betraktats såsom samfällt för hela hemmanet, den del av vattenområdet som genom laga skiftet kommit att tillhöra klyvningsobjektet icke hade ingått i klyvningen utan utgjorde gemensam egendom för de vid klyvningen utlagda ägolotterna.

Enligt rättsfallet 1936 s. 135 hade vid förrättningen träffats förening därom att undantag av oskifto skulle göras för samfällt fiske och i delningsbeskrivningen såsom undantag av mark för delägarnas allmänna behov redovisats — förutom samfällda vägar — under rubriken »samfällt fiskevatten» sex ägofigurer (Sännaåns huvudfåra), i sammanhang varmed i beskrivningen antecknats, att delägarna jämlikt föreningen förbehållit sig samfällt fiske i skifteslagets andelar av Sännsjön och Litsälven. H. D. ansåg, att åt skifteshandlingarna måste givas den innebörden att *fisket* vid skiftet undantogs såsom samfällighet men att ingen bestämmelse meddelades om *vattenet* och *grunden* i nämnda vattendrag.

Den verkställda analysen av rättspraxis torde giva vid handen, att H. D. — på grund av frånvaron av förening eller beslut i förrättningsprotokollet — icke någon gång underkänt en i förrättningshandlingarna intagen, konsekvent och i detalj genomförd fördelning av skifteslagets vattenområden, där vissa vattenområden upptagits å resp. ägolott och övriga vattenområden redovisats antingen såsom »Samfällt för delägarnas i skifteslaget gemensamma behov» eller såsom »Undantag af mark för delägarnas gemensamma behov: befintliga före skiftet och därvid bibehållna». Analysen synes ock visa, att i de fall, då redovisningen i delningsbeskrivning, ehuru mer eller mindre starkt tydande på alternativet samfällt, icke erhållit vitsord, angivits särskilda skäl för att resultatet blivit i enlighet med presumptionen.

7. Vatten, delat eller odelat huvudsakligen inom ursprungligt eller primärt skifteslag.
- 7.4. Kortfattad analys i anslutning till författningar och förut redovisade rättsfall.

Enligt § 6 i 1762 års storskiftesförordning skulle med bl.a. vattuverk, strömfall, fiske och sjöfoder förhållas efter lag utan att någons rätt däruti fick genom storskifte kränkas. Enligt § 77 i 1783 års förordning om lantmäteriet i riket borde vid storskifte fiske förbliva under samfällt nyttjande. Sistnämnda stadgande borde enligt förklaringen den 23 mars 1807 så förstås, att frågor om delning av fiske såsom varande av annan beskaffenhet än de som angick skifte av ägor och mark inte borde inblandas med dessa senare samt att, ehuru själva jorden lades i storskifte efter vad därom var stadgat, fiske sådant oaktat och utan avseende på ägoskiftens ändrade läge förblev i samma skick som det var förut så att, vad angick fiskets nyttjande och delning, därvid borde iakttagas vad allmänna lagen och särskilda författningar i den delen föreskrev. Nämnda § 77 i 1783 års förordning om lantmäteriet i riket innehöll bestämmelse att kvarnar som av ålder hört till en eller annan gård i byn enskilt eller var skattlagda därunder borde vid storskiftet därunder förbliva.

I 1 kap 4 § i 1827 års skiftesstadga och 4 § i 1866 års skiftesstadga föreskrevs bl.a, att skifte av jord ej skulle uppehållas för delning av fiske eller annan slik lägenhet, utan fick den som sådan delning åstundade den särskilt söka, där ej samtliga delägare annorlunda åsämjades.

Enligt 9 kap 1 § i 1827 års skiftesstadga och 66 § i 1866 års skiftesstadga fick nödiga utrymmen avrösas av oskifto till bl.a. fiskelägen, kvarnar och vattenverk som låg inom

skifteslagets område och tillhörde skifteslaget gemensamt.

I 9 kap 3 § i 1827 års skiftesstadga och 68 § i 1866 års skiftesstadga fanns bestämmelse av innehåll, att om någon delägare innehade kvarn, vattenverk eller fiske, däri övriga delägare inte ägde någon lott, var han berättigad att mot avräkning på sin ägolott erhålla behövt utmål av mark därtill.

Då sålunda i fråga om vattenområden nyttigheterna av fiske och sjöfoder ej kom att beaktas och nyttigheterna av kvarnar och vattenverk (strömfall) kunde särskilt disponeras bör det vara förklarligt att vattenområden i övrigt (vattnet och grunden) betraktades och behandlades på samma sätt som sterila landområden, såsom en del myrar och kala berg, eller således såsom impediment. Liksom den i 12 kap. 3 § i 1827 års skiftesstadga och 80 § i 1866 års skiftesstadga intagna impedimentregeln av innehåll, att oredovisade impediment tillföll det hemmans ägolott inom vars utstakade område de blev liggande, gällde för landimpediment, såsom sterila myrar och kala berg, bör den även ha gällt för vattenimpediment, såsom tjärnar och vattendrag. Ehuru någon uttrycklig sådan impedimentregel inte fanns intagen i författningarna rörande storskiften och enskiften bör den även ha gällt för sådana skiften (NJA 1911 B 479; 1913 B 419). Den i rättspraxis grundade presumtionen att, därest annat inte bestämts eller redovisats, vattenområde skall anses delat med stranden enligt reglerna i 12 kap 4 § (äldre) jordabalken, får anses överensstämma med vad förut sagts om vattenimpediment. Denna presumtion är automatisk i den meningen att den gäller för vattenområde utanför ägolotts strand oberoende av ägolottens beskaffenhet och användning samt för vattenområde utanför samfällighets strand, vilket därigenom är samfällt, oberoende av det ändamål för vilket samfälligheten avsatts (se 1928 s 273,

~~273~~, samfälld väg; 1952 s 209, samfälld markremsa utmed strand för begagnande vid gemensamt fiske).

Presumtionen får anses vara grundad på stadgad rättspraxis.

Uppgiften i praktiken är ^{att} söka klargöra när presumtionen skall anses gälla och när den skall anses vara bruten eller motbevisad.

Från redovisade rättsfall anföres följande fall då presumtionen inte ansetts vara bruten eller motbevisad och vattenområden således delade med stranden.

1. Onummerade sten- och sandstränder, på kartan betecknade såsom impediment, var delade jämte vattnet (1913 s 299 II).
2. Förening, beslut eller redovisning, att "fiskevatten" (fiskerättighet, fiske) skall vara samfällda, skall anses ha avsett enbart fisket och ej jämväl vatten och grund (1901 s 462; 1907 s 321; 1936 s 185; 1943 s 258; 1944 s 596 I och II; 1965 C 363). I rättsfallet 1965 C 363 förekom uttrycket "samfällda vatten för fiske".

Att i visst fall vattenområden, som i förening undantagits "såsom fisken", på grund av bestämmelse i föreningen i övrigt samt redovisningen i delningsbeskrivningen ansetts såsom samfällda, se 1946 s 509.

3. Förening, att sjöfoderslätter (sjöfoder) skall vara samfällad, medför ej att vattenområdet är samfällt (1907 s 321; 1943 s 258).
4. Redovisning av vattenområden (ej redovisade såsom tilldelade ägototter) i särskild post under rubrik eller beteck-

ning impediment, fristående från samfällighetsredovisning, anses vara en arealredovisning av vattenimpediment, för vilka presumtionen om delning med stranden således gäller, och inte en samfällighetsredovisning av vatten (särskilt 1908 s 80; 1940 s 85).

Fall då sådan eller liknande redovisning av vattenområden ej ansetts ha tillräckligt samband med samfällighetsredovisning och vattenområdena således ansetts delade med stranden enligt presumtionen, se bl.a. 1937 s 52; 1942 s 673; 1946 s 753; 1949 s 479; 1949 s 507; 1952 s 563.

Huruvida i sådana fall som förut omnämnts redovisningen av vattenområden skall anses vara en arealredovisning av vattenimpediment och vattenområdena således delade med stranden enligt presumtionen eller en tillräcklig samfällighetsredovisning av vatten, är många gånger svårt att avgöra. Sådana fall bör därför ägnas särskild uppmärksamhet. Till vad som härefter anförts under punkt 7 hänvisas.

5. Samfällighetsredovisning av vattenområden i hävdeförteckning och dess sammandrag eller i ägobeskrivning, hävdeförteckning och taxeringslängd och dess sammandrag (sammandrag före laga skiftet) bör ej tillmätas någon självständig betydelse, eftersom denna redovisning avser förhållandena före skiftet, Förhållandena efter skiftet redovisas i delningskrivningen och dess sammandrag. (1929 s 308; 1942 s 673)

I övrigt hänvisas till de återgivna uppgifterna ur rättsfall där vattenområden befunnits vara delade enligt presumtionen jämte förteckningen över dessa rättsfall med en del kommentarer.

Från redovisade rättsfall anföres följande fall då presumption ansetts vara bruten eller motbevisad och vattenområden således samfällda.

6. I förening intagen bestämmelse att vattenområde skall vara samfällt (således utan den inskränkande beteckningen "fiskevatten"). (Angående handläggning av sådan fråga vid laga skifte, se 6 kap 1 och 2 §§ i 1827 års skiftesstadga samt 53 och 54 §§ i 1866 års skiftesstadga.) En enbart i protokollet intagen överenskommelse mellan delägarna har samma verkan som förening (1935 s 674).

Redovisning i förening såsom samfällighet av "alla stränderna efter sjön" har ansetts avse det vattentäckta området utanför stränderna (1959 s 424).

Jämför det äldre uttrycket "strandäganderätt" för vattnet utanför strand.

I visst fall har redovisning i förening av vattenområden såsom samfällda på grund av omständigheterna vid föreningens tillkomst antagits ha avsett "fiskevatten", varför vattenområde förklarades delat med stranden enligt presumptionen (1968 C 606).

7. En enbart i delningsbeskrivningen intagen tydlig och konsekvent redovisning av vattenområden såsom samfällda medför - därest inte särskilda skäl föranleder annat - att de med sådan redovisning avsedda vattenområdena skall anses vara samfällda.

Här hänvisas först till rättsfallet 1951 s 831 med därur förut återgivna uppgifter (sid 138-143), kommentarer (sid 157) och justierådet Ericssons analys (NJA 1951 s 844-851) vilken bifogats såsom bilaga (se s 160-167).

Av de i denna utredning redovisade rättsfallen hänvisas

vidare till 1927 s 653 och 1933 s 160 (redovisning endast i sammandraget till delningsbeskrivningen); 1935 s 599; 1952 s 364; 1953 s 723; 1964 s 425; 1964 C 869 (endast redovisning av vattenområdenas benämning men utan ägofigurnummer och utan uppgift om areal).

Huruvida en enbart i delningsbeskrivningen intagen samfällighetsredovisning av vatten skall anses vara av den art, att den är tillräcklig för att därmed avsedda vattenområden skall anses vara samfällda, eller om samma redovisning skall anses vara en arealredovisning av vattenimpediment och vattenområdena således delade med stranden enligt presumtionen, är många gånger svårt att avgöra. Sådana fall bör därför ägnas särskild uppmärksamhet. Till vad som förut anförts under punkt 4 hänvisas.

8. Ett gemensamt besittningstagande och gemensamt nyttjande ävensom ett gemensamt disponerande får anses ha brutit presumtionen.

1935 s 266; 1936 s 71; 1938 s 168; 1945 s 368.

Med dessa fall likartade får anses vara att delägarna ansett (betraktat och behandlat) vattenområden såsom samfällda.

1931 s 637; 1932 s 211; 1935 s 696; 1936 s 71; 1938 s 168.

I övrigt hänvisas till de återgivna uppgifterna ur rättsfall där vattenområden befunnits vara samfällda jämte förteckningen över dessa rättsfall med en del kommentarer.

7.5. Sammanställning av de olika sätten för vattenområdets
disponerande vid skifte.

Till skifteslag hörande vattenområden kan vid skifte ha disponerats på något av följande sätt.

Enligt redovisning i delningsbeskrivning tilldelade ägolotter eller landsamfälligheter eller oredovisade och såsom belägna inom ägolotters eller landsamfälligheters gränser enligt impedimentregeln tillhöriga dessa.

Enligt bestämmelse i förening, eller i protokoll, undantagna såsom samfällda, vilken bestämmelse i regel, men inte alltid, motsvaras av redovisning i delningsbeskrivning.

Samfällda enbart enligt redovisning i delningsbeskrivning.

Delade med stranden enligt reglerna i 12 kap 4§ (äldre) jordabalken och sålunda tillhöriga enskilda ägolotter utanför dessas strand och samfälligheter utanför dessas strand. Detta gäller för vattenområden som antingen inte redovisats eller redovisats på något annat sätt än som förut angivits och som inte innebär samfällighetsredovisning, och då i regel såsom "samfällda fiskevatten" eller i särskild post såsom impediment.

För ett visst skifteslag kan ett eller flera av dessa sätt, ibland alla, förekomma.

Det bör uppmärksammas, att beslut och redovisning vid skifte angående vattenområden inte har verkan på vattenområden som inte hör till skifteslaget.

Slutligen erinras om att enligt rättspraxis (punkt 8 sid 173) en presumtion för delning med stranden brutits

genom gemensamt besittningstagande och gemensamt nyttjande eller gemensamt disponerande eller en enig uppfattning bland delägarna.

8. Avsöndrade eller exproprierade lägenheter.
Gränser. Författningar med motiv.

Lag (1970:995) om införande av nya jordabalken:

Avs. 17§. Om fastighetsgräns tillkommit genom överlåtelse av jord före nya balkens ikraftträdande (före den 1.1.1972) har gränsen den sträckning som med ledning av fångeshandling, innehav och andra omständigheter kan antagas ha varit åsyftad.

Jordabalken 1 kap 4§ andra stycket:

Expr. Om gränsen tillkommit genom expropriation eller liknande tvångsförvärv, har gränsen den sträckning som med ledning av fångeshandling, innehav och andra omständigheter kan antagas ha varit åsyftad.

NJA II 1972 s 13-15:

I det remitterade förslaget 1966 löd andra stycket:

Avs. Om gränsen tillkommit genom överlåtelse av jord eller genom expropriation eller liknande tvångsförvärv, har gränsen den sträckning som var avsedd vid överlåtelsen eller förvärvet. Föreligger ej tillräcklig upplysning härom, har gränsen den sträckning som med ledning av innehav och andra omständigheter kan antagas ha varit åsyftad.

Remissprotokollet 1966:

Avs. Före JDL:s ikraftträdande gav varje frivillig överlåtelse av ett markområde på landet upphov till en avsöndrad lägenhet. Efter år 1896 skulle dock avsöndringen fastställas för att lägenheten skulle kunna registreras och lagfaras. Rättspraxis har intagit den ståndpunkten att en avsöndrad lägenhet alltid - alltså även om fastställelse skett - omfattar det område som varit avsett med överlåtelsen. Särskild hänsyn har därvid tagits till den omständigheten att ett visst område hävdats under tiden närmast efter överlåtelsen. I fall då avsöndringen fastställts har också

kartan tillmätts viss betydelse ¹⁾.

Även i stad kunde fastighet tidigare tillkomma genom frivillig överlåtelse men efter ikräftträdandet av lagen om fastighetsbildning i stad (alltså efter den 1 januari 1918) är detta inte längre möjligt. Överlåtelser av detta äldre slag har bedömts på samma sätt som överlåtelser på landsbygden.

Expr. Viss fastighetsbildning kan komma till stånd också genom tvångsförvärv, nämligen enligt bl.a. expropriationslagen och vattenlagen. Detsamma gällde i fråga om motsvarande äldre lagstiftning. Förvärvet ger i vissa fall direkt upphov till fastighetsbildning och den eventuellt nybildade fastighetens omfattning måste därför avgöras med ledning av förvärvet. Enligt uttryckliga bestämmelser i expropriationslagen och vattenlagen skall karta numera alltid upprättas i ärenden som här avses. Avsikten med denna karta - som skall upprättas av vederbörande lantmätare eller mättingsman och även tillställas registerföraren - är att ge ett auktoritativt besked om vilket område tvångsförvärvet omfattat.

Även inlösen enligt ensittarlagen är en form av tvångsförvärv. Det inlösta området blir emellertid i detta fall utbrutet genom ett i lagen reglerat förfarande, som kan betecknas som ett modifierat avstyckningsförfarande.

Den föreslagna regeln (i 1 kap 4§ första stycket, att om gräns ej blivit lagligen bestämd gäller de rå och rör eller andra märken som av ålder ansetts utmärka gränsen) bör enligt lagberedningen tillämpas också i fråga om gräns för en av ålder bestående tomt i stad eller för en stadsäga, som registrerats på grundval av en sedan gammalt föreliggande uppdelning av jorden. Om det är känt att fastigheten bildats genom överlåtelse skall emellertid reglerna i andra stycket tillämpas.

Avs. I fråga om gräns, som tillkommit genom överlåtelse, föreslogs i JB 1947 (lagberedningens förslag till jordabalk 1947) en regel

enligt vilken gränsen - i överensstämmelse med rådande praxis - skulle ha den sträckning som varit avsedd vid förvärvet. Om tillräcklig upplysning angående avsikten inte kunde vinnas skulle hävden äga vitsord.

I förhållande till JB 1947 innebär JB 1960 (lagberedningens förslag till jordabalk 1960) två modifikationer. Det avgörande föreslås vara avsikten med förvärvet. Detta ordval anses ge ett bättre uttryck för vad som avses med regeln. I stället för regeln om hävden såsom enda bevismedel när avsikten ej kan styrkas tar JB 1960 upp en regel om att den sträckning skall gälla som med hänsyn till innehav och andra omständigheter må antas ha varit åsyftad. Lagberedningen vill med denna ändring markera, att hänsyn bör få tas till samtliga tillgängliga bevisdata - alltså inte enbart hävden - varmed i detta sammanhang avses förhållandena på marken. Först när andra upplysningskällor än innehavet saknas, blir detta helt utslagsgivande för gränsdragningen.

Departementschefen 1966:

Jag anser inte påkallat att i detta sammanhang göra något undantag för gräns som tillkommit genom expropriation eller liknande tvångsförvärv enligt vattenlagen eller byggnadslagen. Sådana gränser skall visserligen enligt särskilda stadganden utmärkas på marken och redovisas på karta men detta skall ske redan innan det blivit avgjort huruvida något förvärv kommer till stånd. Under sådana omständigheter är det - såsom även lagberedningen framhållit i 1960 års betänkande - tveksamt huruvida gränsen bör anses i laga ordning bestämd.

I propositionen överflyttades bestämmelsen i andra stycket angående överlåtelse av jord till promulgationslagen (17§).

---

1) Att för fastställelse av jordavsöndring erfordrades att det avsöndrade området var avfattet på karta gällde först fr o m den 1 januari 1918 enligt lag den 12 maj 1917 (nr 273). Men även

dessförinnan upprättades i en del fall kartor till vilka hänvisades i överlåtelsehandling.

9. Avsöndrade lägenheter

9.1. Rättsfall där till avsöndrad lägenhet befunnits höra vatten (eller uppgrundning, utfyllning eller landvinning) utanför stranden.

9.1.1. Referat

1882 s 523. O län. Greby Norrgården. Avhandling den 17 december 1871. Till badhusbolag överlätet område gränsande till havet med undantag bl.a. av plats för brygga. Badhusbolaget hade utanför det överlåtna områdets strand anlagt brygga och uppfört en badbassäng. Stamhemmanets ägare yrkade att badhusbolaget måtte åläggas att bortföra badbassängen och till honom avträda bryggan. - Ur HD:s dom den 18 december 1882, i enlighet med Tanums häradsrätts utslag den 20 maj 1881:

Genom avhandlingen den 17 december 1871 hade till badhusbolaget sålts all den till stamhemmanet hörande jord som var belägen mellan Stöberget och havsstranden utan annat förbehåll än att en särskilt beskriven del därav undantogs. - Avhandlingen innehöll inte någon bestämmelse om inskränkning i bolagets äganderätt till den upplåtna lägenheten med därtill hörande strand, vilken bolaget förty var berättigat att efter gottfinnande använda för det ändamål bolaget kunde finna med sin fördel förenligt. - Yrkandena ogillades.

1885 s 165. Y län. Härsta. Avhandling den 19 januari 1852. Vid försäljning av hemman undantogs bl.a. det s.k. mindre skogsskiftet på Vapelskogen, vilket skogsskifte gränsade till havet. Tvist avseende en av stamhemmanets ägare gjord utfyllning utanför lägenhetens strand jämte vattnet utanför utfyllningen. - Ur HD:s dom den 18 maj 1885: Stamhemmanets ägare måste, då de vid försäljning 1852 av hemmanet därifrån undantogs "hela det mindre skogsskiftet å Vapelskogen", enär annat förhållande ej blivit ådagalagt, anses ha därigenom bibehållit jämväl den rätt

till strand och vatten utanför berörda skogsskifte, vilken vid tiden för försäljningen tillkom dem såsom ägare till nämnda hemman.

1885 s 169. Y län. Härsta. Avhandling den 19 januari 1852. Vid försäljning av hemman undantogs bl.a. en tidigare genom avhandling 1834 från hemmanet på 50 år upplåten jordlägenhet om 3 tunnlands vidd på Vapelskogen, vilken jordlägenhet gränsade till vatten. Tvist om vattenområdet utanför lägenhetens strand med däri gjorda utfyllningar, vilka nyttjades av lägenhetens ägare. - Ur HD:s dom den 18 maj 1885: Den avhandling av den 19 januari 1852, varigenom vid försäljning av stamhemmanet lägenheten undantogs, innehöll inte någon inskränkning i äganderätten till den undantagna lägenheten med därtill hörande strand. - Yrkande att lägenhetens ägare skulle åläggas att avträda vattenområdet samt åter försätta detsamma och stranden i deras ursprungliga skick ogillades.

1898 s 308. H län. Ragnabo. Köpebrev den 18 september 1872 med förklaring den 16 juni 1879. Jordlägenhet om $5\frac{1}{2}$ tunnlands areal belägen invid saltsjön (Kalmar sund). Vid delning åren 1881 och 1882 av Ragnabo bys oskiftade fiskevatten erhöll en delägare i lägenhetens stamhemman en fiskelott inom vattenområdet utanför lägenhetens strand. Vid förrättning, efter förordnande av KB år 1895, för utstakning på marken och rörläggning av lägenhetens gränser yrkade ägaren av nämnda fiskelott att gränsen mellan lägenheten och fiskelotten skulle utstakas. Avsöndringens gräns mot sjön utstakades och rörlades. Lägenhetens areal efter gränsutstakningarna befanns vara 6 tunnland 15,6 kappland. Lägenhetsägaren yrkade vid Södra Möre häradsrätt att gränsutstakningen rörande den del av lägenheten som gränsade mot sjön måtte såsom obehörig och vilande på orättvis grund upphävas. Den förut omnämnde delägaren i stamhemmanet påstod, att lägenheten tillväxt genom uppländning i

Kalmar sund så att lägenheten nu var större än det ägoområde som genom avhandlingen den 18 september 1872 avsöndrats, och förmenade, att denna landvinning borde tillkomma stamhemmanets ägare.

Ur HD:s dom den 26 augusti 1898, i enlighet med Södra Möre häradsrätts utslag den 15 mars 1897: Ifrågavarande lägenhet har i köpebrevet den 18 september 1872 förklarats vara belägen invid saltsjön. I avseende på rätten till vattnet utanför lägenheten har något förbehåll ej influtit i köpebrevet. Vid detta förhållande måste med överlåtelsen av lägenheten antagas ha följt jämväl den rätt i nyssberörda hänseende, som före överlåtelsen tillkommit hemmanets ägare, i följd varav de upplandningar som uppkommit invid lägenhetens strand tillhör lägenheten. Den omständigheten, att delägare i stamhemmanet kunde äga fiskerätt invid stranden, kunde inte lagligen för honom medföra någon äganderätt till upplandningarna. Den klandrade gränsutstakningen undanröjdes. Därvid nedsatta råstenar skulle borttagas.

1907 s 152. O län. Viken. Avhandlingar 1894 och 1895. Jordområde om 1,5250 ha beläget vid havet och avsett att nyttjas vid tillverkning av sillguano (sillfodermjöl). - Ur HD:s dom den 3 maj 1907, i enlighet med Askims, västra och östra Hisings samt Sävedals häradsrätts utslag den 26 maj 1903: I köpehandlingarna hade vattenrätt i saltsjön ej uttryckligen omnämnts. Med avseende såväl å antydningen i kontraktet om vartill lägenheten skulle användas som å vad enligt vittnens intyg förekommit vid underhandling om köpet framgick det likväl uppenbart, att vatten och landgrund vid stranden till lägenheten måste, då de ej undantagits och av ägarna till lägenheten opåtalat i flera hänseenden använts, betraktas ha ingått i köpet.

1913 s 299I. BD län. Bergsviken. Avhandling 1849. Byggnadsplats och utrymme för skeppsvarvsanläggning. Avhandling 1855. Viss sträcka av strand vid fjärden "att varvet tillhöra såsom upplags- och lastageplats samt för de ändamål i övrigt köparen kan finna för gott". - Ur HD:s dom den 12 juni 1913, i enlighet med Piteå tingslags häradsrätts utslag den 28 december 1908: Med hänsyn till vad avhandlingarna innehöll om de avsöndrade områdenas användning samt därtill att innehavarna av de avsöndrade strandområdena alltsedan försäljningarna opått fått förfoga över det utanför samma områden befintliga vattnet med utfyllningar och uppgrundningar måste antagas, att genom avhandlingarna försålts jämväl det utanför de avsöndrade landområdena belägna vatten med däri dåmera befintliga utfyllningar och uppgrundningar.

1924 s 661. AC län. Ström. Avhandlingar 1883. Strandområden vid en havsfjärd vid Ume älvs utlopp, vilka områden avsetts att nyttjas för en såganläggning. - Ur HD:s dom den 1 december 1924, i enlighet med Svea hovrätts dom den 23 maj 1924 och jämväl med Umeå domsagas häradsrätts dom den 8 maj 1922: Det antogs att överlåtelseerna av lägenheterna omfattat jämväl vatten liksom ock landgrund utanför lägenheternas strand.

1930 s 88. AB län. Stora Sickla m.fl. Avhandling 1862. Lägenheten Lugnet med allt vad därtill då lydde, med rätta ligga borde och lagligen tillvinnas kunde, dock i avseende på det utanför lägenhetens strand varande vattnet i Hammarbysjön under förbehåll att, såvida någon brygga lades eller pålning i sjön verkställdes, sådant ej finge sträckas längre ut än 30 alnar, så att den där förbi gående vintervägen kunde utan hinder nyttjas. Tvisten gällde landvinningsjord om 5,06 ha i den delvis torrlagda Hammarbysjön. - Ur HD:s dom den 10 februari 1930: Med hänsyn bl.a. till liknande förbehåll i tidigare utfärdade be-

sittningsbrev rörande lägenheten borde förbehållet betraktas som en inskränkning i den vattenrätt som hörde till lägenheten. Det låg närmast till hands att anta, att vattenrätten i dess helhet med allenast nämnda inskränkning ingått i upplåtelser och sedermera i försäljningen 1862.

1934 s 571. M län. Skanör och Falsterbo. Avhandlingar 1908. Lägenheten Södra Ljunghuset om 100 tnld 5,9 kpld belägen vid Östersjön. Köparen, ett bolag, hade till ändamål bl.a. att anlägga badort och sälja tomter. - Ur HD:s dom den 1 november 1934, enlighet med hovrättens över Skåne och Blekinge dom den 16 juni 1933: I de köpehandlingar, varigenom staden (Skanör med Falsterbo) avhänt sig ifrågavarande lägenhet, saknades uttrycklig bestämmelse angående vattenområdet utanför lägenhetens strand. Visserligen fanns i köpehandlingarna en uppgift angående lägenhetens areal, däri vattenområdet inte medtagits; och på den karta, till vilken köpehandlingarna hänvisade, var angivet, att lägenhetens gräns i söder och väster utgjordes av Östersjöns strand. Men dessa uppgifter kan inte i och för sig anses innebära, att vattenområdet undantagits från försäljningen. - Vid nämnda försäljning inköptes lägenheten, vars landområde uppgick till inte mindre än omkring 100 tnld, av ett bolag, vilket enligt bolagsordningen hade till ändamål att anlägga badort, sälja tomter och idka i samband därmed stående verksamhet. Då bolaget tydligen inköpt lägenheten för att användas för berörda ändamål, hade det uppenbarligen velat förvärva lägenheten med sådan rätt att lägenheten, även om strandlinjen kom att förflyttas utåt, ändock skulle nå fram till vattnet och inte av annans rätt till stranden och vattnet blev förhindrat att fritt förfogas däröver. - Staden hade medgivit, att staden vid tiden närmast före försäljningen inte utövat fiskerätten uti ifrågavarande vattenområde. Vid detta förhållande och med hänsyn till vattenområdets läge i en utkant av staden måste det antagas, att vattenområdet vid tiden för försälj-

ningen ansetts ha ringa värde för staden. - 1908 års överlåtelse hade avsett jämväl vattenområdet utanför lägenhetens strand.

1935 s 456. Y län. Juni och Nyland. Avhandling 1836. En för sig liggande oskiftad fäbodskog belägen på en udde i Bottniska viken. I avhandlingen förbehölls för evärlidelig tid mulbetet, nödigt utrymme för fäboddar och fiskevatten. - HD i utslag den 18 oktober 1936:

Avhandlingen den 9 december 1836, vilken - - - innefattar överlåtelse av äganderätten till ifrågavarande fäbodskogsmark, innehåller väl icke någon uttrycklig bestämmelse med avseende på äganderätten till de vattentäckta områdena däromkring; men enär det försålda jordområdet bildar en från Juni och Nylands byars övriga ägor helt avskild ägotrakt, samt med hänsyn härtill säljarnas förbehåll i köpeavhandlingen angående fiskevattnet ej kan antagas ha avsett annat än rätten till fiske i vattenområdena; alltså och då i betraktande jämväl av övriga föreliggande omständigheter försäljningen måste anses ha omfattat även nämnda vattentäckta områden - - -.

1936 s 606. AB län. Pommern. Avhandling 1899. Trädgårds- och jordbrukslägenhet om 6,6328 ha inrymmande stamlägenhetens hela strand vid sjön Ravaln. -Ur HD;s utslag den 28 november 1936, i enlighet med Sollentuna och Färentuna domsagas ägodelningsrätts utslag den 3 augusti 1934:

Stamlägenheten hade helt avstängts från sjön. På grund härav och med hänsyn till beskaffenheten och läget av det till lägenheten hörande strandområdet måste det anses, att - ehuru i avhandlingen intet därom nämnts - i försäljningen varit inbegripen jämväl det stamlägenheten tillhörande vattenområdet utanför lägenhetens strand.

1939 s 14. AB län. Hägersten. Avhandlingar 1848. Lägenheten Ekensberg. Sommarbostad. Förste köparen sålde 1873 lägenheten för anläggande av ett skeppsvarv. Lägenheten var belägen vid Mälaren. - Ur HD:s utslag den 15 februari 1939 i enlighet med ägodelningsrättens i Stockholm utslag den 14 december 1937: - De avhandlingar 1848 varigenom lägenheten Ekensberg såldes innehåller inte någon uttrycklig bestämmelse med avseende på äganderätten till det därutänför belägna vattenområdet i Mälaren. På grund av vad i målet förekommit får i allt fall antagas att kontrahenterna vid försäljningen betraktat Ekensberg såsom en redan då förefintlig självständig lägenhet med vilken följde rätt till vatten i nämnda sjö enligt bestämmelserna i 12 kap 4§ (äldre) jordabalken. Med hänsyn härtill och till övriga i målet föreliggande omständigheter måste försäljningen anses ha omfattat även ett vattenområde bestämt i enlighet med vad som förut sagts.

1940 s 239. AB län. Hägersten. Avhandlingar 1863. Den från lägenheten Charlottendal sålda lägenheten Nynäs nr 1 om 2 tnd 22,4 kpld gränsande till sjön Trekanten. Lägenheten Nynäs nr 1 upptog cirka 2/3 av stamlägenhetens strand vid sjön. Till stamlägenheten hörde ostridigt vattenområdet i sjön utanför stranden. Lägenheten Nynäs nr 1 nyttjades för (sommar) bostadsändamål. Genom avhandlingar omkring 1885 såldes från lägenheten Nynäs nr 1 några mindre lägenheter med strand vid Trekanten, enligt uppgift för att bebyggas med sommarbostäder. Genom sänkning av sjön eller genom utfyllningar har uppkommit landbildningar utanför stranden vilka nyttjats till strandlägenheterna.- Ur HD:s utslag den 9 maj 1940 i enlighet med föredragandens betänkande:.

I avhandlingarna 1863 anges lägenheten Nynäs nr 1 i söder gränsa till sjön Trekanten men saknas uttrycklig bestämmelse med avseende på äganderätten till vattenområdet utanför lägenhetens strand. Med hänsyn till i målet föreliggande

de omständigheter läser emellertid försäljningen få anses ha omfattat jämväl nämnda vattenområde. Med de från Nynäs nr 1 avsöndrade lägenheter som numera motsvarar stadsägorna nr 5720, 5721, 5727 och 5730 (å Brännkyrka) måste jämväl antagas ha överlåtits därutänför uppkomna landvinningar samt del i vattenområdet jämlikt stadgandena i 12 kap 4§ (äldre) jordabalken. Stadsägan nr 5726 (å Brännkyrka) utgör återstoden av stamlägenheten (Nynäs nr 1) och till denna stadsäga hör förty landvinningar och vattenområde efter samma grunder.

1940 s 644. O län. Flyg. Avhandling 1896. Jordlägenhet om omkring 11 ha - ägofigurerna nr 295-328 enligt kartan till ett år 1861 fastställt laga skifte - belägen vid saltsjön (Fjällbackafjorden) och upptagande stamfastighetens hela strand därstädes. Efter laga skiftet hade genom landhöjningen uppkommit viss mindre uppgrundning (landvinning) utanför stranden. - Ur HD:s utslag den 6 december 1940 i enlighet med föredragandens betänkande: Med det överlåtna jordområdet måste anses ha följt omförmälda landvinning; och med hänsyn till vad i målet förekommit kan annat inte antagas än att även det till stamfastigheten hörande vattenområdet ingått i överlåtelsen.

1941 s 284. BD län. Sangis. Avhandling den 16 oktober 1882. De flesta bydelägaras andelar i de Sangis by gemensamt tillhörande holmar, belägna i samma bys skärgård, nämligen Risön, Stor- och Lillskabben, Ängesön, även Bockholmen kallad, jämte kringliggande grund, omfattande en areal av 920,85 kvadratrevor, ävensom nyttjande- och äganderätten till det vatten som ligger emellan eller stöter till dessa öar. Den 8 november 1884 meddelades lagfart på "920,85 kvadratrevor jord, avsöndrad från Sangis bys gemensamma mark". Den avsöndrade lägenheten har registrerats såsom

Ängön 1:1. Genom en åren 1904 och 1905 verkställd samt den 2 november 1907 fastställd förrättning delades Sangis bys samfälligheter "Risön, Stor- och Lillskabben samt Ängesön jämte några intill nämnda holmar belägna smågrund", varvid för ägaren till de genom 1882 års avhandling sålda andelarna i samfälligheter utlades 12 ägolotter om sammanlagt 78,3150 ha samt 7 ägolotter om sammanlagt 5,4300 ha för ägarna till de skattetal varifrån genom nämnda avhandling andelar inte sålts. I förrättningshandlingarna utsades intet om rätten till det kringliggande vattenområdet. - Ur HD:s utslag den 28 maj 1941 i mål angående besvär över gränsbestämning berörande lägenheten Ängön 1:1:

Köpehandlingen den 16 oktober 1882 bör så förstås att genom densamma överlåtits säljarnas andelar såväl i de uti handlingen angivna holmarna och grunden som även i det vattenområde vilket med tillämpning av 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken kunde anses höra till dessa holmar och grund. Med hänsyn till vad som förekommit vid den år 1907 fastställda förrättningen för delning av holmarna och grunden - vilken förrättning föranletts av omförmälda köpehandling - måste det antagas, att genom delningen kommit att till envar av de utlagda ägolotterna höra vattenområde utanför ägolottens strand i enlighet med innehållet i omförmälda lagrum. - Till Ängön 1:1 hörde vattenområde enligt 12 kap 4§ (äldre) jordabalken.

1944 s 150. Y län. Backen och Flygge. Avhandling den 26 november 1897. Hela det söder om Indalsälven belägna inägoskiftet. I avhandlingen angavs avsöndringens gräns vara "i norr mot Indalsälven". Lägenheten nyttjades som jordbruksfastighet. - Ur HD:s utslag den 20 mars 1944: Enär lägenheten omfattar stamfastighetens hela ifrågavarande ägoskifte söder om Indalsälven, samt med hänsyn härtill och till övriga omständigheter måste antagas, att i den

genom köpekontraktet den 26 november 1897 skedda försäljningen av lägenheten var inbegripet jämväl vattenområdet utanför lägenhetens strand, - - .

1945 s 485. Y län. Nässjö. Avhandling 1906. En jordbrukslägenhet bestående bl.a. av ett område som upptog ett ägoskiftes hela strand vid Faxälven, vilket område angavs gå "till Ångermanälven". - Ur HD:s utslag den 26 oktober 1945, varigenom ändring ej gjordes i Svea hovrätts utslag den 29 april 1944: Lägenheten omfattade hela stranden till stamfastighetens gårdsskifte vid Faxälven. I betraktande härav och med hänsyn till övriga villkor vid upplåtelsen samt omständigheterna vid densamma ävensom till vad i ärendet förekommit ansågs vid försäljningen (1906 av stamfastigheten med undantag av lägenheten) ha undantagits såsom tillhörande lägenheten jämväl den rätt till vatten och grund som tillkom stamfastigheten utanför dess gårdsskifte. Till lägenheten hörde vatten och grund i Faxälven utanför dess strand enligt reglerna i 12 kap 4§ (äldre) jordabalken .

1947 s 232I. Y län. Granvåg. Avhandling den 2 maj 1907. Lägenhet om 34 tnld 4,7 kpld som angavs gränsa i norr mot bl.a. Faxälven - Granvåg 1:7. Avhandling den 17 oktober 1907. Vid försäljning av Granvåg 1:7 undantogs "den del av torpet som ligger emellan Faxälven och samfällda vägen" - Granvåg 1:8. - Ur HD:s utslag den 14 maj 1947:

Avhandlingen den 2 maj 1907 (Granvåg 1:7) innehåller ingen bestämmelse angående rätten till vattenområdet i Faxälven utanför lägenhetens strand. Ingen omständighet föreligger som kan anses ge vid handen, att vattenområdet ej ingick i försäljningen. Avgörande betydelse bör då tillerkännas den omständigheten att Granvåg 1:7 omfattade stamfastighetens hela torpskifte, som inneslöt all stamfastighetens

strand vid Faxälven. Till följd härav bör antas, att i överlåtelsen av lägenheten Granvåg 1:7 ingick jämväl vattenområdet utanför lägenhetens strand. Då genom avhandlingen den 17 oktober 1907 Granvåg 1:7 såldes med undantag av området närmast älven, var avsikten uppenbarligen att med det undantagna området (Granvåg 1:8) skulle följa den rätt till vattenområdet som tillhörde Granvåg 1:7. Till Granvåg 1:8 hör rätt till vatten och grund i Faxälven utanför lägenhetens strand enligt reglerna i 12 kap 4§ (äldre) jordabalken.

1947 s 232 II. O län. Anfasteröd. Avhandling den 10 januari 1889. Lägenheten Lyckorna gränsade mot saltsjön och avsedd att nyttjas för badortsrörelse. - Ur HD:s utslag den 8 maj 1947, i enlighet med Göta hovrätts utslag den 29 november 1946 och jämväl Inlands domsagas ägodelningsrätts utslag den 9 april samma år: Köpebrevet den 10 januari 1889 innehöll inte någon bestämmelse angående rätten till vatten och grund i saltsjön utanför det med köpebrevet avsedda området. Med hänsyn till det ändamål för vilket området avsetts och den omständigheten, att lägenhetens ägare vid flera överlåtelser av strandtomter tillerkänt de överlåtna områdena rätt till vatten utanför densamma, ansågs köpebrevet böra så tolkas att vid överlåtelsen av lägenheten Lyckorna jämväl ingått rätten till vatten och grund i saltsjön utanför densamma.

1949 s 41. Y län. Skede. Avhandling 1866. Jordbrukslägenhet, Olof Ölundstorpet, undantagen vid stamhemmanets försäljning och inneslutande en del - cirka en tredjedel - av stamhemmanets strand vid en havsvik, Skedeviken. - Ur HD:s utslag den 7 februari 1949: Genom 1866 års avhandling undantogs Olof Ölundstorpet med de gränser för inägor, som detsamma dittills innehaft, jämte ett skogsskifte. Av avhandlingen framgår ej uttryckligen huruvida någon del av stamhemmanets vattenområde utanför stranden förbehölls

torpet. Vattenområdet utanför torpets strand synes vid nämnda tidpunkt ha varit värdelöst för den ägolott som såldes (stamfastigheten), medan det däremot kunde tänkas bli av en viss nytta för det undantagna torpet. Torpets innehavare försörjde sig huvudsakligen med fiske under de närmaste 30 åren efter försäljningen (fiske och sjöfoderslångt samfällida). Det måste antas att, när torpet undantogs från försäljningen, undantaget avsåg även vatten och grund i Skedeviken utanför torpet.

1951 s 669. Y län. Trehörningsjö. Avhandlingar 1862 och 1888. - Ur HD:s utslag den 3 oktober 1951: Av upplåtelsehandlingarna för lägenheten Trehörningsjö 1:56 kan icke slutas, huruvida vattenområdet utanför dess strand avsågs skola tillhöra lägenheten eller förbehållas stamfastigheten, Trehörningsjö 1:4. Det får emellertid anses utrett, att lägenheten uppläts såsom torp att användas huvudsakligen för jordbruk och att lägenheten utgjorde den enda odlingen och bebyggelsen på byns område vid Inre Lemelsjön. Vad angår stamfastigheten framgår, att dess odlade och bebyggda del låg i själva byn vid Trehörningsjösjön och alltså ganska långt från Inre Lemelsjön ävensom att fastigheten även efter upplåtelsen av lägenheten hade vidsträckta stränder såväl vid sistnämnda sjö som andra sjöar och vattendrag. Vattenområdet utanför lägenheten synes sålunda vid lägenhetens upplåtelse ha haft ringa värde för stamfastigheten; varemot det förefaller antagligt, att lägenheten kunde få viss nytta av detta område som ett naturligt komplement till lägenhetens ägovälde. I fråga om nyttjandet av vattenområdet utanför lägenheten får i målet anses ostridigt, att i början av 1900-talet en såg uppförts på den del av lägenheten som efter 1901 års delning utgjorde Trehörningsjö 1:83 samt att vattenområdet utanför nämnda del av lägenheten alltsedan dess utan gensaga nyttjats av strandägaren. I sådant hänseende är bl.a. att märka.

att efter sågens anläggande utanför densamma gjorts utfyllningar i sjön och att såväl vid den åren 1911-1912 företagna utstakningen av rågångar inom Trehörningsjö stationssamhälle som vid den samtidigt verkställda delning av Trehörningsjö 1:83 vid vilken fastigheterna Trehörningsjö 1:85 och 1:86 bildades strandlinjen upptagits på sådant sätt att till Trehörningsjö 1:85 och 1:86 hänfördes det utfyllda området utanför den ursprungliga stranden av dessa fastigheter. Vid övervägande av vad sålunda och i övrigt i denna del av målet förekommit finner HD det böra antagas, att med upplåtelsen av Trehörningsjö 1:56 följde rätt till vatten och grund i Inre Lemelsjön utanför lägenhetens strand enligt regeln i 12 kap. 4§ jordabalken.

1953 s 646. W län. Finnslyttan. Avhandling 1874. Lägenhetens stamhemman hade ägor i fem skiften, av vilka två inägoskiften gränsade till Gruvsjön. Ett av dessa inägoskiften bestod mellan landsväg och sjön av ägofig. 134-136 om 11,6 kpld eller 0,1789 ha, vilket område utgjorde den avsöndrade lägenheten. Gruvsjön har delvis torrlagts. Ur HD:s utslag den 7 november 1953:

Det sätt varpå den sålda lägenheten - Finnslyttan 4:2 - beskrevs innebär icke i och för sig, att vattenområdet utanför lägenhetens dåvarande strand tillades lägenheten men ej heller att vattenområdet undantogs från upplåtelsen. - För ett antagande att upplåtelsen omfattade vattenområdet talar emellertid vissa skäl, främst den omständigheten att ägofigurerna nr 134-136 utgjorde hela den mellan landsvägen och Gruvsjön belägna delen av ifrågavarande inägoskifte, vilket icke gränsade till hemmanets inägoskifte vid sjöns norra strand, ävensom det förhållandet att lägenheten med sin ägosammansättning torde ha varit avsedd att begagnas för bostads- eller jordbruksändamål eller båda dessa ändamål och därför kunde få nytta av vattenområdet.

- Det i grundavhandlingen intagna förbehållet rörande rätt (för stamfastigheten) att begagna väg över lägenheten har i målet åberopats till stöd för att upplåtelsen inte avsåg jämväl vattenområdet utanför lägenhetens strand. En sådan slutsats kan dock ej anses befogad med hänsyn till att förbehållet är begränsat till att gälla begagnande av väg för vattning av kreatur. - På grund av det anförda och med beaktande jämväl av vad i målet i övrigt förekommit måste det anses, att upplåtelsen av Finnshyttan 4:2 omfattade även vatten och grund utanför lägenhetens strand.

1965 s 43. Y län. Sundsnäsudden. Ön. Avhandling avseende upplåtelse av nyttjanderätt under 50 år den 1 maj 1862. Avhandling avseende överlåtelse den 5 december 1880. Lägenhet för garveri om 205,50 kvadratrevor belägen vid Ljungan. Ur HD:s utslag den 16 februari 1965:

Genom kontrakt den 1 maj 1862 upplät Öns bys hemmansägare nyttjanderätten under 50 år till en viss närmare angiven trakt på byns samfällda mark vid Ljungan avsedd för uppförande av ett garveri. - Vid det år 1867 fastställda laga skiftet på byns utmark avsattes för skiftesdelägarnas gemensamma behov bl.a. nämnda upplåtna område, som i delningsbeskrivningen angavs omfatta 205,50 kvadratrevor. Vid laga skiftet undantogs samtliga till utmarken hörande vattenområden - och således även vattenområdet i Ljungan utanför angivna område - som samfällda för skiftesdelägarna.

Genom avhandling den 5 december 1880 sålde Öns byamän garverilägenheten med en angiven areal av 205,50 kvadratrevor (Sundsnäsudden 1:1). Liksom fallet var beträffande nyttjanderättsupplåtelsen nämndes ej i köpehandlingen någonting om lägenhetens rätt till angränsande vattenområden (i Ljungan och Mellansjön).

- Den omständigheten att vattenområdena och garverilägenheten redovisats såsom skilda delar av skifteslagets av oskifto undantagna mark medför inte i och för sig att efter överlåtelsen lägenhetens rätt till det angränsande vattenområdet i Ljungan är att bedöma efter andra regler än som i allmänhet gäller för en från viss stamfastighet med därtill hörande vattenområde avsöndrad lägenhet.

Av det sätt varpå lägenheten beskrevs i 1880 års avhandling kan ej slutas, huruvida vattenområdet i Ljungan utanför lägenheten inbegreps i överlåtelsen eller avsågs skola bibehållas såsom hemmansägarnas samfällda egendom. Väl utgjorde den i köpehandlingen angivna arealen enbart landområden men anledning föreligger inte att antaga att genom den uppgiften avsetts att undantaga vattenområdet från överlåtelsen.

Frågan om lägenhetens rätt till vattenområdet får då bedömas med ledning av ändamålet med avsöndringen och övriga vid tiden för överlåtelsen föreliggande omständigheter. På grund av överlåtelsens samband med den tidigare nyttjanderättsupplåtelsen blir även de förhållanden som berör denna upplåtelse att beakta. - I målet får anses utrett, att den genom grundavhandlingen (1880) verkställda överlåtelsen inte blott haft samma omfattning som nyttjanderättsupplåtelsen utan även varit avsedd för samma ändamål eller att bereda plats för ett garveri. God tillgång till vatten har varit av nytta för garveriet, och enligt vad utredningen ger vid handen togs också vattnet i den förbiflytande älven i anspråk för garveriets behov. - Intet tyder på att det omtvistade vattenområdet haft nämnvärd betydelse för hemmansägarna.

Övervägande skäl talar för att 1880 års överlåtelse inbegripit det utanför det försålda markområdets strand belägna vattenområdet i Ljungan. - Till lägenheten Sundsnäsud-

den 1:1 hör angränsande vattenområde i Ljungan, begränsat på sätt anges i 12 kap. 4§ (äldre) jordabalken.

- 9.1. Rättsfall där till avsöndrad lägenhet befunnits höra vatten (eller uppgrundning, utfyllning eller landvinning) utanför stranden.
- 9.1.2. Förteckning över redovisade rättsfall med kortfattade uppgifter^{om} omständigheter som enligt referaten legat till grund för utgången.
- 1882 s 523 Ingen inskränkande bestämmelse i avhandlingen. Avsedd användning.
- 1885 s 165 Helt ägoskifte vid havet, undantaget vid försäljning av stamhemmanet.
- 1885 s 169 Jordlägenhet gränsande till vatten undantagen vid försäljning av stamhemmanet. Ingen inskränkande bestämmelse i avhandlingen. Utfyllningar nyttjades till lägenheten.
- 1898 s 308 Ingen inskränkande bestämmelse i avhandlingen. Att vid delning av fiske för delägare i stamhemmanet fiskelott utlagts i vattenområdet hade ingen betydelse.
- 1907 s 152 Avsedd användning. Vatten och landgrund vid stranden hade nyttjats till lägenheten.
- 1913 s 299I Avsedd användning. Nyttjande av vatten, utfyllningar och uppgrundningar.
- 1924 s 661 Avsedd användning.
- 1930 s 88 Bestämmelse i avhandling om inskränkning i visst avseende att nyttja vattenområde ansågs vara en inskränkning i lägenhetens rätt till vattenområdet.
- 1934 s 571 Avsedd användning. Omfattning. Belägenhet. Vattenområdet hade ringa värde för säljaren.

- 1935 s 456 En för sig liggande oskiftad skogstrakt. Förbehåll om "fiskevatten" (fiske).
- 1936 s 606 Hela strandområdet till stamfastigheten, som avstängdes från vattnet.
- 1939 s 14 Bl.a. tidigare och avsedd användning.
- 1940 s 239 Upptog den större delen av stamfastighetens strandområde vid sjö. Landbildningar utanför stranden nyttjades till lägenheten.
- 1940 s 644 Jordlägenhet motsvarande vissa angivna ägofigurer enligt lagaskifteskarta och upptagande stamfastighetens hela strand i ägoskifte vid havet. Uppgrundning hade uppkommit vid tiden för överlåtelsen.
- 1941 s 284 Vissa öar och holmar i skärgård jämte kringliggande grund, "ävensom nyttjande- och äganderätten till det vatten som ligger emellan eller stöter till dessa öar".
- 1944 s 150 Helt ägoskifte söder om och invid älv. I avhandlingen angavs lägenheten gränsa i norr mot älven.
- 1945 s 485 Del av ägoskifte som inrymde ägoskiftets hela strandområde vid älv. I avhandlingen angavs lägenheten sträcka sig till älven.
- 1947 s 232 I Lägenhet utgörande helt ägoskifte som inrymde stamfastighetens hela strand vid älv. I avhandlingen angavs lägenheten gränsa i norr mot bl.a. älven. Vid försäljning av denna lägenhet undantogs området närmast älven. I

avhandlingen beskrevs detta område såsom den del av torpet som låg mellan älven och en samfälld väg.

- 1947 s 232 II | Avsedd användning.
- 1949 s 41 Jordbrukslägenhet inrymmande cirka 1/3 av stamfastighetens strand vid havsvik. Vid försäljningen - av stamfastigheten med undantag av lägenheten - antogs vattenområdet utanför lägenheten ha varit värdelöst för stamfastigheten men av en viss nytta för lägenheten.
- 1951 s 669 Avsedd användning. Belägenhet. Vattenområdet utanför lägenheten antogs vid försäljningen ha haft ringa värde för stamfastigheten men varit till viss nytta för lägenheten. Vatten och utfyllningar hade nyttjats till lägenheten.
- 1953 s 646 Del av ägoskifte som inrymde ägoskiftets hela strandområde vid sjö. Det antogs att lägenheten kunde få nytta av vattenområdet utanför lägenhetens strand.
- 1965 s 43 Avsedd användning (garveri). Vattenområdet utanför lägenheten antogs inte ha haft någon nämnvärd betydelse för stamfastigheterna.

9.2. Rättsfall där till avsöndrad lägenhet befunnits inte höra vatten (eller uppgrundning, utfyllning eller landvinning) utanför stranden).

9.2.1. Referat

1898 s 419. S län. Hallsmo. Avhandling den 12 december 1872. Ett stycke jord, avsett att begagnas för idkande av handel, gränsande i norr till sjön Fryken och i övrigt dels till järnvägens område och dels till stamhemmanet. Innan området tillträdde skulle det uppmätas och kartläggas av lantmätare. Utstakning, uppmätning och kartläggning av lägenheten verkställdes 1874. Enligt en i samband därmed mellan hemmanets och lägenhetens ägare träffad rågångsförening skulle lägenhetens gränser gå i enlighet med den verkställda utstakningen och kartans visning, däribland efter sjön Frykens strand mellan de på kartan utmärkta punkterna IV och I. Denna rågångsförrättning vann laga kraft. Norr om lägenheten i sjön Fryken anlades en järnvägsbank; mellan denna och sjöstranden vid lägenheten bildades en uppgrundning på vilken lägenhetens ägare 1890 uppförde ett magasin. Lägenheten uppmättes och kartlades å nyo 1893 varvid såsom tillhörande lägenheten upptogs, förutom det på 1874 års karta utmärkta området, även den mellan lägenhetens strand och järnvägsbanken belägna uppgrundningen, vilken under benämningen "gammal sjöbotten" redovisades såsom ägofig 7 med en areal av 0,1770 ha.

Genom köpebrev 1894 sålde stamhemmanets ägare till järnvägsstyrelsen bl.a. nämnda med ägofig. 7 betecknade område om 0,1770 ha. Järnvägsstyrelsen erhöll samma år lagfart på detta fång. Tvist mellan järnvägsstyrelsen och lägenhetens ägare om detta område om 0,1770 ha. - Ur HD:s dom den 25 oktober 1898: Avhandlingen av den 12 december 1872, varigenom lägenhetens ägare av dåvarande ägaren till stamhemmanet inköpt ett i avhandlingen närmare beskrivet stycke jord, kunde inte anses innefatta överlåtelse jämväl

av det område i sjön, som låg utanför den köpta jorden.

1901 s 238. Y län. Valknytt. Avhandling den 28 april 1860, avseende "en jordtrakt om 1 tunnlands vidd, belägen på södra ändan av mitt skogsskifte vid Sundsvallsfjärden, ävensom $\frac{1}{2}$ tunnland på samma skogsskifte i närheten av den s.k. Råsvedjan, på de ställen, som redan utstakade äro". Tredje uppbud meddelades den 28 maj 1861. Stamhemmanets ägare sålde därefter genom avhandling 1873, med tillträde 1877, och avhandling 1883 stranden och vattnet nedanför deras skogsskifte till andra som därå erhöll lagfart. Tvist om strand och vatten mellan ägaren till första lägenheten och ägaren till de två senare lägenheterna (Vifsta varfs aktiebolag).

Ur HD:s dom den 24 maj 1901: Den i köpehandlingen den 28 april 1860 försålda andelen av hemmanet Valknytt nr 2 har i köpekontraktet inte blivit närmare angiven än att den förklarats utgöra en jordtrakt om 1 tunnlands vidd, belägen på södra ändan av säljarens skogsskifte vid Sundsvallsfjärden på det ställe, som redan var utstakat. - Det var upplyst, att varken lägenhetens förste ägare, som år 1859 låtit uppföra ett plank tvärs över skogsskiftet på ett avstånd av omkring 40 fot från strandlinjen, eller senare ägare av lägenheten i vidare mån förfogat över området mellan planket och vattnet än att för lägenhetens räkning därå uppförts en bodbyggnad, vilken emellertid i slutet av 1880- eller början av 1890-talet blivit borttagen. Det var vidare upplyst, att sagda område, över vilket vid tiden för köpet av lägenheten 1860 lett en mycket använd gångstig, som även begagnats till kreatursdrift, sedermera på grund de senare överlåtelseerna av den till stamhemmanet hörande strand med vatten år 1877 tagits i besittning av Haeffner et C:o och numera innehades av aktiebolaget.

- Med avseende på vad sålunda förekommit kunde det inte anses ådagalagt, att lägenhetens ägare förvärvat rätt till någon del av ifrågavarande område eller det därutanför varande vattnet.

1903 s 528. Y län. Gideå, Pålsjösvedjan. Avhandling 1862 avseende en 1845 på 50 år upplåten torplägenhet om något över 6 tunnlands vidd, belägen vid Pålsjön och innefattande en holme i sjön. Gideå byamän (stamhemmansägarna) sänkte därefter Pålsjön genom en 1863 börjad och 1874 avslutad utgrävning, i vilken torplägenhetens ägare inte deltog. Byamännen nyttjade landvinningen. - Ur HD:s dom den 14 december 1903, i enlighet med Svea hovrätts dom^{den} 28 februari 1902: Avhandlingen 1862 kunde inte anses ha innefattat överlåtelse jämväl av någon del av det område i Pålsjön, som legat utanför torplägenheten.

1907 s 321. AB län. Blidö. Laga skifte fastställt 1842 på 5 mtl Blidö. Hemmansklyvning fastställd 1867 på en vid laga skiftet utlagd lott om 1/8 mtl. Avhandling 1869, varigenom såldes en lägenhet Herrnäset bestående av vissa ägofigurer enligt 1867 års karta "med allt vad därtill hörer". En år 1902 påbörjad delning av samfälligheterna inom byn skulle avse endast den tillandning som efter laga skiftet uppkommit vid stranden av lägenheten Herrnäset. Vid rågångsutstakning berörande denna såsom samfälld ansedda tillandning följdes den vid 1842 års laga skifte befintliga strandlinjen.

- Ur HD:s dom den 14 augusti 1907, i enlighet med Svea hovrätts dom den 30 juni 1905: 1869 års avhandling angav en bestämd areal omfattande vissa ägofigurer på 1867 års hemmansklyvningskarta såsom genom avhandlingen försålda. vid vilket förhållande något område utöver berörda areal inte kunde anses ha inbegripits i överlåtelsen. Med upp-

hävande av rångångsutstakningen förklarades kärande lägenhetsägare vara ägare till den del av tillandningen som omfattades av de på hemmansklyvningskartan (1867) angivna, i 1869 års avhandling omnämnda ägofigurerna.

1924 s 253. H län. Brantestad. Avhandlingar 1778 från en del av hemmanen i en by, avseende bl.a. en ö i sjön Yxern. Genom sänkning av sjön hade uppkommit landvinningar kring denna ö. Genom ägoutbyte 1860 mellan lägenheten och alla hemmanen i byn erhöll lägenheten bl.a. en del landvinningar i sjön med vattentäckta områden. - Ur HD:s dom den 20 maj 1924: Lägenheten ansågs vid dess avsöndrande inte ha erhållit någon rätt till vatten eller fiske i sjön. Men de vattentäckta områdena med fisket däri inom de genom ägoutbytet tillbytta landvinningarna tillhörde lägenheten.

1963 s 250. D län. Väsby. Avhandling den 14 april 1899. Tomt för sommarbostad om 0,6900 ha belägen vid Mälaren: "ett område av 69,0 ar - - - sådant det finnes upptaget under Nris 89 och 94 å den av v. kommissionslantmätaren Oskar B. Dehn år 1899 upprättade kartan över nämnda tomt" (Väsby 1:10). Efter tiden för denna överlåtelse har strandlinjen flyttats utåt genom tillandning. - Ur HD:s utslag den 14 maj 1963:

Varken av grundavhandlingen för Väsby 1:10 eller av den däri nämnda kartan kan slutas, huruvida vattenområdet utanför lägenhetens dåvarande strand avsågs skola tillhöra lägenheten eller vara förbehållet stamfastigheten. - Väsby 1:10 avsöndrades för användning som sommarbostad. Att den första överlåtelsen skett för sådant ändamål utgör väl visst stöd för antagande, att vattenområde utanför lägenhetens strand var avsett att medfölja vid överlåtelsen. Avgörande betydelse för tolkningen av grundavhandlingen kan emellertid anförda omständighet icke äga, såframt and-

ra omständigheter tyda på att avsikten varit, att vattenområdet alltjämt skulle höra till stamfastigheten.

Stamhemmanet, en jordbruksfastighet, användes även för badortsrörelse och en omfattande exploatering av sommarbostadstomter både vid stranden och innanför, i huvudsaklig överensstämmelse med en av Oskar B. Dehn år 1898 upprättad karta. Vad angår de genom avsöndring från stamhemmanet bildade lägenheterna framgår ej av tillgängliga avsöndringskartor eller handlingar, huruvida vattenområde avsågs skola följa med lägenheterna eller ej.

Då efter jorddelningslagens ikraftträdande ett tjugotal strandtomter, i enlighet med den ursprungliga planen, avstyckats huvudsakligen för sommarbostadsändamål har i innet fall något vattenområdet tillagts avstyckad tomt. Ej heller har, där avstyckning skett från avsöndrad lägenhet, med det avstyckade området följt rätt till vatten och grund. - Tydligast kommer uppfattningen om rättsläget beträffande vattenområdet till synes däri att, med början år 1931, vid ett femtontal förrättningar från stamhemmanet avstyckats tillandnings- och vattenområden, belägna utanför avsöndrade lägenheter och avsedda att sammanläggas med dessa.

Den i målet redovisade utredningen angående fastighetsbildningen inom Väsby nr 1 lämnar sålunda avsevärt stöd för antagandet, att stamhemmanets ägare redan vid sekelskiftet i princip önskade förbehålla detsamma rätten till vatten och grund utanför de lägenheter som avsöndrades. Under senare tid har, enligt vad utredningen ger vid handen, vattenområdet konsekvent förbehållits stamhemmanet. Vidare har överlantmätaren i sin utredning uttalat, att vid fastighetsbildningar inom hemmanet tidigare inte gjorts gällande att till avsöndrad lägenhet skulle höra vattenområde. - Den nu angivna ståndpunkten får anses naturlig med

hänsyn till att hemmanets vattenområde var stort och att hemmanet, med betydande av exploateringen orörda ägor, alltjämt behölls som jordbruksegendom.

Vid övervägande av vad sålunda och i övrigt förekommit i målet finner HD överlåtelsen av Väsby 1:10 genom avhandlingen den 14 april 1899 böra så förstås, att vattenområdet utanför lägenhetens dåvarande strand avsetts icke skola åtfölja lägenheten utan vara förbehållet stamhemmanet.

9.2. Rättsfall där till avsöndrad lägenhet befunnits inte höra vatten (eller uppgrundning, utfyllning eller landvinning) utanför stranden.

9.2.2. Förteckning över redovisade rättsfall med kortfattade uppgifter om omständigheter som enligt referaten legat till grund för utgången.

1898 s 419 Överlåtelsen ansågs ha omfattat endast det i avhandlingen beskrivna jordstycket. Uppgrundning utanför lägenhetens strand hade disponerats (sålts till annan) av stamfastighetens ägare.

1901 s 238 Själva strandområdet hade inte omfattats av överlåtelsen. Detta och vattenområdet därutöver hade sedermera av stamfastighetens ägare överlåtits till annan.

1903 s 528 Jordbrukslägenhet vid sjö. Stamhemmansägarna sänkte sjön genom utgrävning, i vilken lägenhetens ägare inte deltog, och nyttjade landvinningen.

1907 s 321 I avhandlingen angavs en bestämd areal omfattande vissa ägofigurer på en karta över hemmansklyvning.

1924 s 253. En ö i en sjö som sedermera sänktes.

1963 s 250 Tomt för sommarbostad om 0,6900 ha. Senare överlåtna ett flertal tomter för samma ändamål hade befunnits ej ha vatten och tilländningar utanför stranden.

9.3. Fråga huruvida till avsöndrad lägenhet hör vattenområde (eller uppgrundning, utfyllning eller landvinning) utanför stranden. Kommentarer.

En förutsättning för att till avsöndrad lägenhet skall kunna höra vattenområde utanför dess strand är att vattenrådet vid överlåtelsen tillhörde stamfastigheten och således inte tillhörde annan fastighet eller utgjorde eller ingick i samfällighet. Detta bör först undersökas.

Därest vattenområdet vid överlåtelsen tillhörde stamfastigheten bör frågan huruvida till den avsöndrade lägenheten hör vattenområde utanför dess strand vara en fråga om lägenhetens omfattning och gränser, en fråga som enligt 17 § i jordabalkens promulgationslag bör bedömas efter vad som med ledning av fångeshandling, innehav och andra omständigheter kan antas ha varit åsyftat. Någon presumtion för att enligt överlåtelse till avsöndrad lägenhet hör vatten utanför dess strand bör således numera inte anses föreligga. Sådan presumtion synes tidigare ha tillämpats i rättspraxis (1882 s 523; 1885 s 165; 1885 s 169; 1898 s 308).

9.4. I författningar givna bestämmelser angående beskrivningen av avsöndrad lägenhet i överlåtelsehandling.

Kungl. förordningen den 19 december 1827 (nr 72 s 1406) angående grunderna och villkoren för hemmansklyvning samt avsöndring av jord eller andra lägenheter från hemman (Lilienberg II s 117).

2 kap 3§. Lägenheten skulle till sina gränser noga bestämmas i en enda formlig, till avhägnad bekväm, samt från hemmanets egen åbyggnad avskild lott.

Kungl. förordningen den 12 november 1858 (nr 89) angående ändring i föreskrifterna rörande hemmansklyvning och jordavsöndring (Lilienberg II s 121).

2 kap 3§. Lägenheten skulle till sina gränser noga bestämmas i en enda formlig, till avhägning bekväm samt från hemmanets egen åbyggnad avskild lott.

Kungl. Maj:ts förnyade förordning den 6 augusti 1864 (nr 49 s 1) angående grunderna och villkoren för hemmansklyvning och jordavsöndring (Lilienberg II s 110).

Inga bestämmelser gavs i denna fråga.

Kungl. Maj:ts förnyade förordning den 6 augusti 1881 (nr 41) angående hemmansklyvning och jordavsöndring (Lilienberg III s 972).

4§ 2 mom. Avhandling rörande jordavsöndring skulle innehålla en noggrann beskrivning på den avsöndrade jordens storlek, läge och gränser.

Lagen den 27 juni 1896 (nr 41 s1) om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring (Skarin I s 87).

21§. Avhandling rörande jordavsöndring skulle innehålla så noggrann beskrivning på den avsöndrade jordens storlek, läge och gränser, att någon osäkerhet därom ej kunde uppstå.

Lagen den 12 maj 1917 (nr 273) angående ändrad lydelse av bl.a. 21§ i förut omnämnda 1896 års lag, vilken förstnämnda

lag trädde i kraft den 1 januari 1918.

Jordområde som avsöndrades skulle av lantmätare eller annan i ägomätning kunnig person vara avfattat på karta, upptagande jämte den avsöndrade jorden sådana fasta punkter och mätningssuppgifter att områdets läge var fullt bestämt. Avhandling rörande jordavsöndring skulle innehålla noggrann beskrivning på den avsöndrade jordens storlek, läge och gränser.

Enligt erfarenhet har de sålunda givna bestämmelserna inte alltid efterföljts. Gällande bestämmelser i 17§ i jordabalkens promulgationslag innehåller också, att en avsöndrad lägenhets omfattning och gränser skall bestämmas efter vad som med ledning av fångeshandling, innehav och andra omständigheter kan antas ha varit åsyftat. Det är således bl.a. de faktiska uppgifterna i fångeshandlingen som skall beaktas, och uppgifter på karta bör tillmätas samma betydelse som uppgifter i fångeshandling i den mån de åberopats i fångeshandlingen. På grund av att bestämmelserna särskilt i 1896 års lag var mera detaljerade än de tidigare gällande bör kunna antas att det för yngre avsöndringar är mindre utrymme för osäkerhet och tolkning än för äldre.

9.5. Från redovisade rättsfall anföres följande fall där till avsöndrad lägenhet befunnits höra vatten (eller uppgrävning, utfyllning eller landvinning) utanför stranden.

1. Bestämmelse i överlåtelsehandling.

1882 s 523. Ingen inskränkande bestämmelse. Se 4.

1885 s 169. Ingen inskränkande bestämmelse. Se 3.

1898 s 308. Ingen inskränkande bestämmelse.

1930 s 88. Bestämmelse om viss inskränkning i rätten att nyttja vattenområde.

1935 s 456. Förbehåll om "fiskevatten" (= fisket). Se 2.

1940 s 239. Bestämmelse att lägenheten gränsade till sjö hindrade inte att till lägenheten hörde vattenområde i sjön. Se 3 och 2.

1940 s 644. Hänvisning till vissa ägofigurer enligt laga-skifteskarta hindrade inte att till lägenheten hörde mindre uppgrundning och vattenområde. Se 2.

1941 s 284. Bestämmelse om äganderätt till vatten.

1944 s 150. Bestämmelse att lägenheten gränsade mot Indalsälven hindrade inte att till lägenheten hörde vattenområde i älven. Se 2.

1945 s 485. Bestämmelse att lägenheten skulle gå till älv hindrade inte att till lägenheten hörde vattenområde i älven. Se 2.

1947 s 232I. Bestämmelse, att lägenhet gränsade mot Faxälven, och bestämmelse, att lägenhet låg mellan Faxälven och väg, hindrade inte att till lägenheten hörde vattenområde i älven. Se 2.

1953 s 646. Hänvisning till vissa ägofigurer enligt laga-skifteskarta hindrade inte att till lägenheten hörde vattenområde. Se 2 och 5.

2. Helt ägoskifte med strandområde eller hela strandområdet inom ägoskifte.

1885 s 165. Helt ägoskifte.

1935 s 456. En för sig liggande oskiftad skogstrakt. Se 1.

1936 s 606. Hela strandområdet till stamfastigheten som avstängdes från vattnet.

1940 s 239. Cirka 2/3 av stamlägenhetens strandområde vid sjö. Se 3 och 1.

1940 s 644. Hela strandområdet inom ägoskifte vid havet.
Se 1.

1944 s 150. Helt ägoskifte. Se 1.

1945 s 485. Hela strandområdet inom ägoskifte. Se 1.

1947 s 232 I. Helt ägoskifte med stamfastighetens hela strandområde vid älv. Stamlägenhets hela strandområde vid älv. Se 1.

1953 s 646. Hela strandområdet inom ägoskifte vid sjö. Se 5 och 1.

3. Innehav av vattenområde (uppgrundning, utfyllning eller landvinning).

1885 s 169. Utfyllningar i vattnet nyttjades. Se 1.

1907 s 152. Vatten och landgrund vid stranden hade använts.
Se 4.

1913 s 299. Vatten med utfyllningar och uppgrundningar nyttjades. Se 4.

1940 s 239. Landbildningar utanför stranden nyttjades. Se 2 och 1.

1951 s 669. Vatten och utfyllningar hade nyttjats. Se 5.

4. Avsedd användning.

1882 s 523. Köpare var ett badhusbolag. Se 1.

1907 s 152. Tillverkning av sillguano. Se 3.

1913 s 299. Skeppsvarvsanläggning. Se 3.

1924 s 661. Såganläggning.

1934 s 571. Badortsanläggning. Se 5.

1947 s 232 II. Badortsrörelse.

1965 s 43. Garveri. Se 5.

5. Vattenområde av ringa värde för stamfastigheten eller till viss nytta för lägenheten.

1934 s 571. Av ringa värde för säljaren. Se 4.

1949 s 41. Värdelöst för stamfastigheten och till viss nytta för lägenheten.

1951 s 669. Av ringa värde för stamfastigheten och till viss nytta för lägenheten. Se 3.

1953 s 646. Till nytta för lägenheten. Se 2 och 1.

1965 s 43. Ingen nämnvärd betydelse för stamfastigheterna. Se 4.

I övrigt hänvisas till de återgivna uppgifterna ur rättsfall, där till avsöndrad lägenhet befunnits höra vatten (eller uppgrundning, utfyllning eller landvinning) utanför stranden, jämte förteckningen över dessa rättsfall med en del kommentarer.

9.6. Från redovisade rättsfall anföres följande fall där till avsöndrad lägenhet befunnits inte höra vatten (eller uppgrundning, utfyllning eller landvinning) utanför stranden.

6. Bestämmelse i överlåtelsehandling.

1898 s 419. Beskrivning av ett överlåtet stycke jord, gränsande till sjö. Se 7.

1901 s 238. Ett "redan utstakat" område befanns inte ha omfattat själva strandområdet. Se 7.

1907 s 321. En bestämd areal omfattande vissa ägofigurer på en karta över hemmansklyvning.

1963 s 250. Hänvisning till vissa ägofigurer på karta. Se 8.

7. Innehav av vattenområde (uppgrundning, utfyllning eller landvinning.)

1898 s 419. Uppgrundning utanför lägenheten hade disponerats av stamfastighetens ägare. Se 6.

1901 s 238. Själva strandområdet och vattenområdet därutänför hade av stamfastighetens ägare överlåtits till annan. Se 6.

1903 s 528. Byamännen (stamhemmansägarna) nyttjade utanför lägenhetens strand belägen landvinningsjord, som uppkommit genom utgrävning vari lägenhetens ägare inte deltagit.

8. Avsedd användning.

1963 s 250. Stamfastigheten användes för badortsrörelse och en omfattande exploatering av sommarbostadstomter.

I övrigt hänvisas till de återgivna uppgifterna ur rättsfall, där till avsondrad lägenhet befunnits inte höra vatten (eller uppgrundning, utfyllning eller landvinning) utanför stranden, jämte förteckningen över dessa rättsfall med kommentarer.

9.7. Några slutkommentarer.

Om helt ägoskifte överlåtits utan närmare bestämning bör ett till ägoskiftet hörande och således i ägoskiftet ingående vattenområde utanför stranden anses ha ingått i överlåtelsen. Om del av ägoskifte inrymmande helt strandområde överlåtits utan närmare bestämning bör ett till ägoskiftet hörande utanför den stranden beläget vattenområde såsom ingående i den delen av ägoskiftet anses ha ingått i överlåtelsen. Och i sådana fall har bestämmelse i överlåtelsehandling att lägenheten gränsade mot vatten eller liknande bestämmelse inte hindrat att till lägenheten ansetts höra vattenområde utanför dess strand. Se punkter-

na 1 och 2.

Ej heller i andra fall har uppgift i överlåtelsehandling att lägenhet skulle gränsa mot vatten ansetts vara en bestämmelse om att strandlinjen skulle vara gräns för lägenheten. Se exempelvis 1934 s 571 och 1947 s 232 II.

Av redovisade rättsfall får anses framgå att rättspraxis i fråga om avsöndrade lägenheters rätt till vattenområde utanför stranden visat en för sådana lägenheter fördelaktig inställning.

9.8. Avsöndrad lägenhet som ingått i skifte eller hemmansklyvning.

I fråga om från hemman avsöndrade lägenheter innehöll 12 kap 6§ i 1827 års skiftesstadga och 83§ i 1866 års skiftesstadga följande bestämmelse: Hindras ordentlig och formlig skiftesläggning av - - - sådana till hemman hörande lägenheter, som lagligen därifrån upplåtna blivit, - - - ; då skola dessa lägenheter i skiftet ingå och, efter delningsgrund och gradering, jämgoda utstakas å de ställen, där det till beredande av ett redigt skifte lämpligen ske kan; - - -

Föreskriften i 12 kap 1§ i 1827 års skiftesstadga och 78§ i 1866 års skiftesstadga, att all skifteslagets mark skulle ingå i skiftet, bör ha föranlett att ägor till avsöndrad lägenhet belägna inom område som var föremål för laga skifte uppmättes, kartlades, beskrevs och graderades liksom övriga i skiftet ingående ägor.

Skiftesstadgornas krav på ägosammandragning och formliga skiften i förening med den radikalt förändrade ägoanordning som skiftena i allmänhet medförde bör i de flesta fall ha föranlett att till avsöndrad lägenhet tidigare innehavda ägor rubbades. Därjämte kunde i samband med skiftet till avsöndrad lägenhet utbrytas vederlag i mark, särskilt för rättigheter till skogsfång och mulbete, varigenom nya enskilda ägor tillfördes lägenheten. Efter sådant skifte är urkunden för lägenhetens omfattning inte längre tidigare gällande avhandling och därpå grundat innehav utan ägotilldelningen vid skiftet eller med andra ord den för lägenheten vid skiftet utlagda ägolotten. Frågan huruvida till sådan ägolott hör vattenområde utanför strand bör i regel bedömas på samma sätt som för övriga vid skiftet utlagda ägolotter. Men för det fall att lägenhet bibehållits vid tidigare innehaft strandområde samt vattnet

befinnes vara delat med stranden och inte avsatt såsom samfällt bör ifråga om lägenhetens rätt till vatten utanför stranden det tidigare rättsförhållandet gentemot stamfastigheten fortfarande gälla.

Även för det fall att avsöndrad lägenhet, på grund av avskild belägenhet eller eljest, ej ingått i område som varit föremål för laga skifte bör i fråga om lägenhetens rätt till vatten utanför strand det tidigare rättsförhållandet gentemot stamfastigheten fortfarande gälla.

Till avsöndrad lägenhet hörande mark kan ha ingått i område som varit föremål för laga skifte utan att lägenheten redovisats. Ägotilldelningen har skett som om lägenheten inte funnits. För detta fall bör gälla, att lägenheten är bibehållen vid före skiftet innehavda ägor till den del dessa ingått i den ägolott, som tilldelats stamfastigheten, men att lägenheten inte är bibehållen vid före skiftet innehavda ägor till den del dessa ingått i ägolott, som tilldelats annan fastighet. För dessa sistnämnda ägor som frångått lägenheten har lägenheten ett ägokrav mot den ägolott som tilldelats stamfastigheten. Även andra situationer kan ha uppkommit. Generellt bör gälla att den avsöndrade lägenheten, i fråga om bibehållna ägor eller ägokrav, har att hålla sig till den ägolott eller de ägolotter, för vilka, på grund av den uteblivna redovisningen för lägenheten, redovisats för stor tilldelning. Se rättsfallen 1942 s 295 och 1946 s 557.

Vad förut sagts gäller givetvis inte för sådan icke redovisad avsöndrad lägenhet angående vilken sådana omständigheter föreligger att den bör uteslutas ur fastighetsregistret.

Till frågan om beståndet av äldre överlåtelse anføres

följande.

4 kap 4§ i 1734 års jordabalk lydde: Säljer man jord, hus eller tomt, den han förr till annan sålt haver; vare det köp gillt som först gjordes (Lilienberg II s 107). Detta stadgande ändrades genom Kungl. förordningen den 19 maj 1845 (nr 10 s 1) angående vissa förändrade föreskrifter i avseende på lagfart och nyttjanderätts inteckning. §1 i denna förordning lydde: Överlåter någon äganderätt till fast egendom, den han förut till annan överlåtit; gälle den överlåtelse, därå, med företeende av laga åtkomsthandlingar, lagfart först sökes; varder lagfart å de särskilda överlåtelserna sökt på samma rättegångsdag i staden, eller vid samma ting å landet; gälle den överlåtelse, som först skedde. §6 i samma förordning lydde: Dessa stadganden gälla från och med nästkommande december månads början, för de rättsförhållanden, som därefter uppkomma. Nämnda bestämmelser i §1 i 1845 års förordning ersattes sedermera av 12§ i lagfartsförordningen den 16 juni 1875.

Angående tillämpning av stadgandet i 4 kap 4§ i 1734 års jordabalk på överlåtelser åren 1826 och 1842, se NJA 1934 B 147.

10. Exproprierade lägenheter

(Lägenheter som tillkommit genom expropriation eller liknande tvångsförvärv) Till uppgifter under 8 s 176 hänvisas.

Enligt 1 kap 4§ andra stycket jordabalken skall gräns för sådan lägenhet ha den sträckning som med ledning av fångeshandling, innehav och andra omständigheter kan antagas ha varit åsyftad.

Med fångeshandling bör här avses det beslut med de kartor och beskrivningar som legat till grund därför, varigenom expropriationen eller tvångsförvärvet slutligen bestämts.

Med en beskrivning över de markområden (land och vatten), som avsetts, och med en värdering för bestämmande av löseskilling, som hänfört sig till dessa markområden (land och vatten), bör det inte finnas något utrymme för en uppfattning att till lägenhet varom nu är fråga kan höra något vattenområde utanför lägenhetens sålunda beskrivna område. Detta bör särskilt uppmärksammas i fråga om det vanligast förekommande slaget av exproprierade lägenheter, nämligen exproprierad järnvägsmark.

Rättsfall

1915 A 118. D län. Gnesta. Av Statens järnvägar exproprierad järnvägsmark belägen vid Frösjön. Genom sänkning av sjön och utfyllning hade uppkommit landvinning utanför det exproprierade området. Mål angående tvist om denna landvinning. Ur HD:s dom den 11 mars 1918:

Tre justitieråd: Statens järnvägar hade inte genom expropriationen från Gnesta by förvärvat rätt till vattenområde i Frösjön. Två justitieråd: Genom expropriationen hade statens järnvägar inte förvärvat äganderätt till någon del av Frösjön utom gränserna för det exproprierade området. Ett

justitieråd: Statens järnvägar hade genom expropriationen förvärvat allenast visst till sina gränser bestämt jordområde men inte därutanför belägen vattengrund, vadan sökanden (statens järnvägar) inte kunde på expropriationen grunda någon rätt till den genom sjösänkningen och utfyllningen i vattnet uppkomna landvinningen. Ett justitieråd: Sökanden (statens järnvägar) hade varken genom expropriationen eller, såvitt var upplyst, på annat sätt förvärvat området.

Kommentar.

Justitierådets yttranden är samstämmiga i det avseendet, att genom expropriationen inte ansågs ha förvärvats något vattenområde i Frösjön utanför det exproprierade området och därmed inte heller någon ur detta vattenområde uppkommen landvinning.

1936 B 406. AB län. Eknö. Tvist om äganderätt till vattenområde och uppgrundningar vid förrättning för bestämmande av gränserna kring ägolotten nr 32 under Eknö - en av kronan exproprierad lägenhet. Det av kronan genom expropriationen förvärvade jordområdet om 6 tnd 21 kpld gränsade vid tiden för förvärvet intill vatten. I expropriationshandlingarna utsades intet angående rätten till vattenområdet utanför lägenhetens strand. - Ur HD:s utslag den 15 maj 1936:

I målet var ostridigt, att ifrågavarande av kronan genom expropriation förvärvade jordlägenhet vid tiden för förvärvet gränsade till vatten och att klagandena (Eknö bymän) därefter inte hävdade vattenområdet utanför lägenhetens strand. Vid nu angivna förhållanden och med hänsyn jämväl till övriga omständigheter vid förvärvet måste det - oansett att uttrycklig bestämmelse härutinnan saknades i expropriationshandlingarna - antagas, att förvärvet av-

sett även nämnda vattenområde. På dessa skäl och då lägenheten blev lämnad orubbad vid laga skiftet, fastställdes det slut ägodelningsrättens utslag innehöll. - Genom Södra Roslags domsagas ägodelningsrätts utslag den 31 juli 1934 hade kronan förklarats vara framför klagandena (Eknö byamän) ägare av vatten och uppgrundningar utanför ifrågavarande ägolott.

I Rättsfallsregister för lantmäteriet under G4c har detta rättsfall redovisats på följande sätt:

På 1850-talet förvärvade kronan från Eknö by genom expropriation ett såsom tomtplats för fyrbåk med tillhörande boställsbyggnader använt område som gränsade till vatten. Vid år 1856 fastställt laga skifte på byn lämnades området orubbat. Vid uppkommen tvist om äganderätten till vatten och uppgrundningar utanför lägenhetens ursprungliga strand förklarades, enär byamännen inte efter kronans förvärv hävdade ifrågavarande vattenområde, och det med hänsyn till omständigheterna vid förvärvet måste antagas att därmed hade avsetts även vattenområdet, kronan äga bättre rätt härtill än byamännen.

Kommentar

Utgången i detta mål synes tyda på att i detta fall förvärvet genom expropriation betraktats på samma sätt som ett förvärv genom frivillig överlåtelse.

C. Fortsatt redogörelse avseende rätten till fiske

11. Stadganden om fiske i författning^{ar} om jorddelning t.o.m. 1866 års skiftesstadga.

17.8.1762. Kungl. Maj:ts förnyade stadga om storskiftesdelning och vad därvid i akt tagas bör.

§6. Med vattuverk, strömfall, fiske. samt därtill höriga hus och byggnader, sjöfoder samt mulbete på utmarken förhållas efter lag, utan att någons rätt däruti må igenom storskifte kränkas.

14.11.1766. Stadga och ordning för rikets havs-, skärs-, ström- och insjöfiske.

3 kap. Om ström- och insjöfisket. §12: Till insjö- och strömfiskets desto bättre vård, åligger befallningshavande och domare, var uti sin ort, att igenom tjänliga föreställningar förmå strand- och delägare av samfällt fiske, där det sig göra låter, fiskevatten sins emellan skifta.

12.8.1783. Kungl. förordning om lantmäteriet i riket.

§ 77. Fiske bör under samfällt nyttjande förbliva.

23.3.1807. Kungl. förklaring över allmänna lagens stadganden i åtskilliga rum.

6:te. Att betaga all anledning till det tvivelsmål, som uppstått om tillämpningen av vad som är sagt uti 77§ av Kungl. förordningen den 12 augusti 1783 nämligen: "att fiske bör under samfällt nyttjande förbliva," varder förklarat: att meningen av oförmälta stadgande icke är, som skulle all delning av fiskevatten vara därigenom förbjuden, utan utmärkes därmed, att frågor därom, såsom varande av annan beskaffenhet, än de, vilka angå skifte av ägor och mark, ej böra inblandas med dessa senare, samt att, ehuru själva jorden lägges i storskifte, efter vad därom är stadgat, fiske, sådant oaktat, och utan avseende å ägoskiftens förändrade läge, förbliver i samma skick det var

tillförene, så att, vad angår fiskevattnets nyttjande och delning, därvid bör iakttagas och efterlevas, vad allmänna lagen och särskilda författningar i den delen föreskriva.

9.11.1866. Stadgan om skiftesverket i riket.

4.5.1827. Stadgan om skiftesverket i riket.

1866 4§ (1827 1 kap 4§)

Vill delägare i samfällt fiske eller annan oskiftad lägenhet, det fiske eller den lägenhet skifta; have ock där vitsord till, där skifte utan övriga delägares förfång ske kan. Ej skall dock skifte av jord för delning av fiske eller annan slik lägenhet uppehållas, utan må den, som sådan delning åstundar, den särskilt söka, där ej samtliga delägarna annorlunda åsämjas.

1866 66§ (1827 9 kap 1§)

Ligga inom skifteslagets område fiskelägen - - - eller andra lägenheter, som skifteslaget gemensamt tillhöra; då må jämväl därtill nödigt utrymme - - - av odeld massa anordnas och särskilt avrösas.

1866 68§ (1827 9 kap 3§)

Innehaver någon delägare sten- eller malmbrott, kvarn, vattenverk, fiske eller annan lägenhet, däri de övriga ingen lott äga; vara han berättigad, att, emot avräkning å sin ägolott, behöfligt utmål av mark därtill erhålla.

1866 73§ (1827 8 kap 5§, med hänvisning till 1 och 3§§)

Skall fiske eller annan lägenhet, som gemensam är, i skifte gå, då gälle om delningsgrund vad i 69 och 71 §§ sagt är.

1866 77§ (1827 8 kap. 9§)

Har hemman eller by rätt att taga sten, grus, ler, torv eller dylikt på annat hemmans eller annan bys mark, eller att i dess vatten fiska, och kan lägenheten (nyttigheten), som på detta sätt begagnas, utan förfång skiftas; pröve då ägodelningsrätten, huru stor lott främmande hemmanet eller byn däri njuta må.

1866 82§ (1827 12 kap. 5§)

Har något hemman inom skifteslaget rätt till särskild lägenhet, såsom stenbrott, kvarn, fiske, torvmosse eller dylikt; den lägenhet skall under samma hemman förbliva, där den ej mot annan jämgod lägenhet av samma slag, till beredande av ett redigare skifte, utbytas kan, eller ägaren medgiver, att den annorledes må i delningen ingå.

1866 84§ (1827 12 kap 7§)

Är fiske delat och sker sedan skifte på stranden, varvid det ligger; då må jämkning eller utbyte av lotterna i fisket göras, så att var delägare sitt fiske intill sin lott i stranden bekommer, där det utan förfång ske kan.

12. Fiske. Huvudsakligen inom ursprungligt eller primärt skifteslag.
- 12.1. Rättsfall. Referat.

1901 s 90. H län. Hagbytorp. Laga skifte fastställt 1850. Hagbytorps by består av fyra hemman. Till byn hör vattenområde med holmar och skär i Kalmar sund. Förrättning för att lagligen fördela Hagbytorps skifteslags gemensamma fiskevatten i yttre skärgården med ålfiske börjades år 1899. Innehavaren av ett av hemmanen, länsmansboställe, bestred delning av det yttre havsfisket utanför boställets holmar och skär, varemot han biträdde yrkandet om skifte såvitt det avsåg det inre havsfisket och fisket i en inom skifteslaget belägen å. Övriga delägare påstod att fiskevattnet i alla tider varit odelat.

Ur förrättningsmännens utlåtande den 16 oktober 1899: Hagbytorps fiskevatten hade varit gemensamt till skifteslaget före laga skiftet, i vilket ifrågavarande fiskevatten inte ingått eller veterligen blivit sedermera mellan de olika delägarna i skifteslaget fördelat. Härav följde, att samma fiskevatten måste betraktas såsom en hela byns gemensamma tillhörighet, däri envar av byamännen var delägare i mån av innehavande andel i byn.

Inför Södra Möre härads ägodelningsrätt yttrade förrättningslantmätaren, att då före laga skiftet fisket varit gemensamt för alla delägarna i skifteslaget och vid skiftet delning av fisket inte ägt rum och ej heller kunnat med skiftet på marken sammanblandas, fiskerätten fortfarande och till dess densamma skiftades måste anses gemensam för delägarna i skifteslaget. I utslag den 18 januari 1900 fann ägodelningsrätten ej skäl att göra ändring i det underställda utlåtandet.

Ur HD:s utslag den 28 januari 1901: HD fann lika med ägo-

delningsrätten att ifrågavarande fiske var att anse som samfällighet till Hagbytorps by.

1903 s 459. K län. Aspö-Bäck. Laga skifte 1865-1866. Hemmanet Aspö-Bäck, som utgör ett särskilt skifteslag (enstaka hemman), har sina ägor på ön Aspö i Karlskrona skärgård och har strand vid havet. Handlingarna till laga skiftet innehöll inte något vare sig om delning av fisket eller om att fisket blivit vid delningen undantaget. De flesta av de hemmansdelar som utlades vid skiftet sträckte sig ned till havet. En del av de för gemensamt behov undantagna platserna var belägna vid havet.

Sedan delning begärts av det till hemmanet hörande salt-sjöfisket uppkom tvist huruvida fisket i hemmanets vattenområde var en samfällighet för hemmanet eller delats vid laga skiftet så att varje delägare vars ägor sträckte sig till havet fått sin fiskerätt bestämd. Tvisten anhängiggjordes vid Medelsta häradsrätt. - Ur HD:s dom den 10 november 1903:

Enär fisket utanför stranden till nämnda hemman Aspö-Bäck inte ingått i det åren 1865 och 1866 förrättade laga skiftet på hemmanet förklarades, att ifrågavarande fiske var att anse såsom oskiftat.

1907 s 271. Y län. Ängom. Ängoms by upptogs i äldre jordeböcker såsom bestående av två hemman, nämligen Ängom nr 1 eller Öster-Ängom om $\frac{1}{2}$ mtl och Ängom nr 2 eller Väster-
om $\frac{1}{2}$ mtl. På åker och sval till Ängom nr 2 eller Väster-Ängom,
Ängom förrättades storskifte 1764, vilket fastställdes den 24 februari 1766. Till utvisande av gränsen mot Ängom nr 1 eller Öster-Ängom företeddes därvid ett vid Tuna häradsrätt uppvisat och "konfirmerat" råbrev av år 1640. Vid ett år 1811 börjat storskifte avseende Ängoms by eller bada

hemmanen uppstod tvist huruvida hemmanen utgjorde två särskilda byar (primära skifteslag) eller inte. Ägaren till Öster-Ängom yrkade vid häradsrätten att övriga byamän, således ägarna till Väster-Ängom, måtte åläggas att delta i storskiftet. Häradsrätten yttrade i utslag den 7 april 1814 bl.a, att emedan hemmanet Väster-Ängom undergått ett år 1764 verkställt och den 24 februari 1766 fastställt storskifte häradsrätten inte ansåg sig kunna ingå i någon prövning av det väckta käromålet, i vilket utslag Väster-norrlands lagmansrätt i dom den 18 juni 1814 ej fann skäl göra ändring.

Ägaren till hemmanet Öster-Ängom anhöll därefter hos KM:t om sådan resning, att 1764 års storskifte måtte upphävas och byamännen (ägarna till Väster-Ängom) förklaras skyldiga att med honom ingå i ordentlig storskiftesdelning. Enligt utslag den 15 mars 1816 fann KM:t (HD) ej skäl att lämna bifall till denna ansökning.

Åren 1841-1850 förrättades ägoutbyte mellan hemmanen i såväl inägor som skogsmark, vilket fastställdes den 24 april 1852. Laga skifte verkställdes år 1859 på alla ägorna till hemmanet Väster-Ängom, vilket fastställdes den 30 december 1862.

Efter ansökning av delägare i hemmanet Väster-Ängom börjades 1904 laga skifte på Ängoms "byars" oskiftade fiskevatten i Ljungan. Ägaren till hemmanet Öster-Ängom påstod att detta hemman av ålder varit ett särskilt skifteslag och bestred att förrättningen fick omfatta något av det fiskevatten som fanns utanför samma hemmans stränder.

Ur HD:s utslag den 19 juni 1907: Det var utrett att ifrågavarande båda hemman av ålder utgjort skilda skifteslag. Det har inte visats något förhållande på grund varav fiskevattnet (=fisket) i Ljungan det oaktat skulle vara en

samfällighet för båda hemmanen. Även om någon rätt att fiska i Öster-Ängoms fiskevatten skulle tillkomma Väster-Ängoms byamän, ägde dessa dock jämlikt 6§ skiftesstadgan inte rätt att påkalla utbrytning av sådan rätt med mindre delägare i Öster-Ängoms fiskevatten själva ville skifta.
- Öster-Ängoms fiskevatten skulle inte ingå i förrättningen.

1917 s 13. I län. Öja. Laga skifte på Öja sockens skifteslag 1860-1877 fastställt den 25 juni 1878. Socknens ägor går fram till Östersjön såväl i öster som i väster. Socknen omfattar ett stort antal hemman, däribland Barkarve, Burge, Sigfride, Bringes, Stockvika, Olleips, Petes, Rannarve, Sibbenarve och Lasses. Samtliga dessa 10 hemman, som av ålder varit enstaka, hade vart för sig undergått storskifte åren 1799-1820. Ett av hemmanen hade jämväl undergått laga skifte år 1843. Alla hemmanen i socknen hade indelats till ett skifteslag jämlikt Kungl. brevet den 20 december 1850.

Före det år 1878 fastställda laga skiftet hade hemman med strand vid Östersjön vattenområde utanför denna strand och fisket i det vattnet. Vid laga skiftet delades strandområdet mellan hemmanen på annat sätt än enligt tidigare innehav - och enligt rättspraxis bör då fördelningen mellan hemmanen av vattenområdet ha följt den ändrade indelningen av stranden. Vid laga skiftet träffades inte någon bestämmelse om fisket.

Fråga var om en den 14 september 1914 påbörjad delning av fiske i Östersjön. Tillämpning av 84§ i 1866 års skiftesstadga.

Det konstaterades att hemmanens fiskerätt ej påverkats av laga skiftet. Varje hemman hade kvar fisket i samma vattenområde som före laga skiftet, alltså i vattenområdet utanför den tidigare innehavda stranden.

Ur Gottlands södra härads ägodelningsrätts utslag den 9 augusti 1915: Det laga skifte som övergått de fastigheter vilka berördes av den överklagade förrättningen hade ej omfattat fiskevattnet. Vid sådant förhållande hänförde sig fiskerätten till äganderätten av den mark, som var belägen vid havet vid den tidpunkt då storskifte övergick omförmälda fastigheter. Ur HD:s utslag den 3 februari 1917: Fiskevattnet har inte ingått vare sig i de storskiften och laga skiften, som hållits på de särskilda hemmanen, eller i laga skiftet på samtliga hemman i socknen. Vid sådant förhållande har vid förevarande förrättning skolats, på sätt som skett, tillämpas de grunder, att delägare i hemman, vilket före omförmälda skiften haft ägor vid sjön, erhåller fiskevattnet motsvarande efter uppskattning vad på hans andel i hemmanet belöper av fiskevattnet utmed samma ägor. (Anm: "Fiskevattnet" avser ej vattenområde utan fiske.)

1924 s 45. H län. Falla. Laga skifte 1919-1922.

Rubrik: Besvär över laga skifte, grundade därpå att skifteslagets vattenområden delats såsom impediment utan att fisket graderats, har lämnats utan avseende därför att den omständigheten att sagda områden ingått i delningen inte medfört, att fisket upphört att vara en samfällighet för skifteslaget.

Ur HD:s utslag den 6 mars 1924: När den omständigheten att ifrågavarande vattenområden ingått i delningen inte medfört, att fisket i desamma upphört att vara en samfällighet för skifteslaget, lämnas besvären utan avseende.

1930 B 845. I län. Unghanse i Öja socken. Mål angående laga delning av det till hemmanet Unghanse hörande samfälliga fisket. - Ur HD:s utslag den 21 november 1930: När

hemmanet Unghanse av ålder varit ett enstaka hemman, samt varken den omständigheten att hemmanen inom Öja socken indelats till ett skifteslag eller, såvitt visats, annat förhållande medfört, att fisket utmed de ägor, som hemmanet Unghanse vid tiden för storskiftet ägt och hävdad - vilket fiske inte ingått i laga skiftet på samtliga hemman i socknen - skulle tillkomma andra än delägarna i hemmanet Unghanse, fann HD hinder inte möta för delning mellan delägarna i hemmanet av nämnda fiske, - - -.

1925 s 167. AB län. Torsåkers säteri m.fl. Laga skifte 1919-1920 fastställt den 18 augusti 1921 på hemmanen Torsåkers säteri, Stjärnborg och Äggeby såsom ett skifteslag. Dessa hemman hade tidigare av ålder varit särskilda skifteslag (enstaka hemman). Endast Torsåkers säteri hade innehåft ägor vid sjön Fysingen. Enligt en vid laga skiftet mellan delägarna den 19 maj 1920 träffad förening bestämdes att den del av sjön Fysingen som föll inom skifteslaget skulle avsättas såsom en samfällighet till detsamma. Nämnda del av sjön redovisades i hävdeförteckningen såsom samfälld för hela skifteslaget och i delningsbeskrivningen under undantag, "beslutade vid skiftet och därvid utlagda". Gradtalet var 0 (impediment). Delningsgrund vid skiftet var innehavet. Endast ägolott under Torsåkers säteri erhöll ägor vid sjön. Någon fråga om fiske behandlades inte.

Fråga var - i samband med en av ägaren till hemmanet Äggeby sökt laga delning av fisket i den förut omnämnda delen av sjön Fysingen - huruvida till detta hemman hörde andel i fisket, eller alltså huruvida efter laga skiftet fisket var samfällt på samma sätt som vatten^{om}rådet. Ur HD:s utslag den 23 mars 1925:

Enär av utredningen i målet framgår, att rätt till fiske i sjön Fysingen inte före ovannämnda laga skifte tillkom-

mit hemmanet Äggeby, samt den omständigheten att Äggeby jämte Torsåker och Stjärnborghemmanen vid skiftet behandlats såsom ett skifteslag och att ifrågavarande vattenområde därvid undantagits av oskifto inte medfört, att Äggeby förvärvat rätt till fiske i sjön, förklaras att den sökta förrättningen inte skall äga rum.

1945 Hovr. Utslag 22. P län. Haganäs och Ruggebo. (Rättsfallsregister för lantmäteriet unde H 2). Ett hemman, ingående i ett gods, var enstaka i inägor. Vid skifte behandlades emellertid godset som ett skifteslag. En lott av hemmanet lades ut så att den ej gränsade till en sjö, invid vilken hemmanets inägor förut legat. Det oaktat ansågs fisket i hemmanets förutvarande del av sjön vara efter skiftet samfällt för lotterna i hemmanet.

12. Fiske. Huvudsakligen inom ursprungligt eller primärt skifteslag.
- 12.2. Kortfattad analys i anslutning till redovisade författningar och rättsfall.

Enligt §6 i 1762 års storskiftesförordning skulle med bl.a. fiske förhållas efter lag utan att någons rätt däruti fick genom storskifte kränkas. Enligt 3 kap §12 i 1766 års stadga och ordning för rikets havs-, skärs-, ström- och insjöfiske ålåg det KB och domare var i sin ort att söka förmå delägare i samfällt fiske att, där det lät sig göra, skifta fiskevattnen (=fiske) mellan sig. Enligt §77 i 1783 års förordning om lantmäteriet i riket borde vid storskifte fiske förbli under samfällt nyttjande. Sistnämnda stadgande borde enligt förklaringen den 23 mars 1807 så förstås, att frågor om delning av fiske såsom varande av annan beskaffenhet än de som angick skifte av ägor och mark inte borde inblandas med dessa senare samt att, ehuru själva jorden lades i storskifte efter vad därom var stadgat, fiske sådant oaktat och utan avseende på ägoskiftens ändrade läge förblev i samma skick som det var förut så att, vad angick fiskets utnyttjande och delning, därvid borde iakttagas vad allmänna lagen och särskilda författningar i den delen föreskrev. - Med allmänna lagen bör ha avsetts 17 kap byggningsbalken, huru bys fiskevattnen nyttjas må. Med särskilda författningar bör ha avsetts främst 1766 års fiskeristadga.

I 1 kap 4§ i 1827 års skiftesstadga och 4§ i 1866 års skiftesstadga föreskrevs bl.a., att om delägare i samfällt fiske ville skifta fisket, hade han vitsord därtill, där skifte kunde ske utan övriga delägars förfång. Men ej skulle skifte av jord uppehållas för delning av fiske, utan fick den som sådan delning åstundade den särskilt söka, där ej samtliga delägare annorlunda åsämjades.

Enligt 9 kap 1§ i 1827 års skiftesstadga och 66§ i 1866 års skiftesstadga fick nödiga utrymmen avrösas av oskifto till fiskelägen som låg inom skifteslagets område och tillhörde skifteslaget gemensamt.

I 9 kap 3§ i 1827 års skiftesstadga och 68§ i 1866 års skiftesstadga fanns bestämmelse av innehåll, att om någon delägare innehade fiske, däri övriga delägare inte ägde någon lott, var han berättigad att mot avräkning på sin ägolott erhålla behövt utmål av mark därtill.

I 12 kap 5§ i 1827 års skiftesstadga och 82§ i 1866 års skiftesstadga fanns bestämmelse av innehåll, att om något hemman inom skifteslaget hade rätt till särskild lägenhet (=nyttighet), såsom fiske, så skulle den lägenheten, utom i fall som närmare angavs, förbli under hemmanet.

I 12 kap 7§ i 1827 års skiftesstadga och 84§ i 1866 års skiftesstadga stadgades, att om fiske var delat och skifte sedan skedde på stranden varvid det låg, då fick jämkning eller utbyte av lotterna i fisket göras, så att var delägare fick sitt fiske intill sin lott i stranden, där det kunde ske utan förfång.

(s 169)
Förut har anförts att, eftersom då vid skifte fråga var om vattenområden nyttigheterna av fiske och sjöfoder ej kom att beaktas och nyttigheterna av kvarnar och vattenverk (strömfall) kunde särskilt beaktas, det bör vara förklarligt att vattenområden i övrigt (vattnet och grunden) betraktades och behandlades på samma sätt som sterila landområden, såsom en del myrar och kala berg, eller således såsom impediment. Att vid skifte nyttigheten av fisket ej skulle beaktas framgår särskilt av §6 i 1762 års storskiftesförordning, att med bl.a. fiske skulle förhållas efter lag utan att någons rätt däruti fick genom storskifte

kränkas, av förklaringen den 23 mars 1807 till §77 i 1783 års lantmäteriförordning, att frågor om delning av fiske såsom varande av annan beskaffenhet än de som angick skifte av ägor och mark inte borde inblandas med dessa senare. samt av 1 kap 4§ i 1827 års skiftesstadga och 4§ i 1866 års skiftesstadga, att skifte av jord ej skulle uppehållas för delning av fiske. Detta bör ha fått till följd att det sätt på vilket vid dessa äldre skiften vattenområden såsom impediment befinnes vara disponerade ej bör anses ha påverkat fisket. För fisket bör alltså - därest ej annat vid skiftet särskilt bestämts - efter skiftet samma förhållande anses ha varit rådande som före. Annat har ej heller, såvitt kunnat utrönas, framkommit i rättspraxis rörande storskiften, enskiften och laga skiften på byar och därmed jämförliga skifteslag (alltså ej delning mellan byar).

Vad angår sådana skifteslag bör först utrönas huruvida skifteslaget var en sådan jordpossession som utgjorde en enhet ifråga om jordäganderätten till fiske (exempel: en vanlig by eller ett enstaka hemman), vilket skifteslag i fråga om fisket i dess vatten kan kallas ett likformigt eller regelbundet skifteslag eller huruvida skifteslaget utgjordes av två eller flera jordpossessioner som var sig var en enhet i fråga om jordäganderätten till fiske (exempel: två eller flera enstaka hemman eller en vanlig by och ett enstaka hemman), vilket skifteslag i fråga om fisket i dess vatten kan kallas ett olikformigt eller oregelbundet skifteslag. Ett olikformigt eller oregelbundet skifteslag i fråga om fisket i dess vatten bör också anses ha förelagat då inom en by något hemman haft särskild rätt till fiske, på grund av skattläggning eller eljest, i vatten inom byns område, i vilket fiske övriga hemman i byn inte haft någon del.

Sådana skifteslag som här benämnts likformiga eller regel-

bundna är vanligast förekommande. Exempel:

1901 s 90. Laga skifte fastställt 1850. Skifteslagets fiske hade varit gemensamt till skifteslaget före laga skiftet, i vilket det ifrågavarande fisket inte ingått eller veterligen blivit sedermera mellan de olika delägarna i skifteslaget fördelat. Ifrågavarande fiske var att anse som samfällighet till skifteslaget.

1903 s 459. Laga skifte 1865-1866. Handlingarna innehöll inte någonting om fisket. Fisket ansågs inte ha ingått i laga skiftet utan skulle anses såsom oskiftat.

1907 s 271. Av de två hemmanen i en by hade det ena för sig undergått storskifte och sedermera laga skifte. Hemmanen ansågs av ålder ha utgjort skilda skifteslag och således var för sig i här angivet avseende ett likformigt eller regelbundet skifteslag.

Exempel på sådana skifteslag som här benämnts olikformiga eller oregelbundna ges i följande rättsfall.

1917 s 13. Laga skifte 1860-1877 fastställt 1878. Skifteslaget bestod av flera hemman som av ålder varit enstaka och vart för sig tidigare undergått storskifte. Ett av hemmanen hade tidigare jämväl undergått laga skifte. Före det år 1878 fastställda laga skiftet hade hemman med strand vid Östersjön vattenområde utanför denna strand och fisket i det vattnet. Vid laga skiftet delades strandområdet på annat sätt än enligt tidigare innehav, och enligt rättspraxis bör då fördelningen mellan hemmanen av vattenområdet ha följt den ändrade indelningen av stranden. Vid laga skiftet träffades inte någon bestämmelse om fisket. - Det konstaterades att hemmanens fiskerätt ej påverkats av

laga skiftet. Hemman med strand vid Östersjön hade kvar fisket i samma vattenområde som före laga skiftet, alltså i vattenområdet utanför den tidigare stranden.

1930 B 845. Här var fråga om laga delning av fisket till ett av de enstaka hemman vilka för sig undergått storskifte och därefter ingått i laga skifte fastställt 1878 på det skifteslag som omnämnes i rättsfallet 1917 s 13. Det konstaterades att det fiske som hemmanet vid tiden för storskiftet ägt och hävdad inte tillkom andra än delägarna i hemmanet.

1925 s 167. Laga skifte 1919-1920 fastställt 1921. I skifteslaget ingick hemman som av ålder varit särskilda skifteslag (enstaka hemman). Endast ett av hemmanen hade före skiftet innehaft ägor vid en sjö. Till detta hemman såsom enstaka hörde alltså vattenområde i sjön och fisket i detta vattenområde. Det vattenområde i sjön (impediment) som föll inom skifteslaget avsattes såsom en samfällighet till detsamma. Någon fråga om fiske behandlades inte. - Den omständigheten att vattenområdet avsattes såsom samfällighet till skifteslaget medförde inte att fisket däri blev på samma sätt samfällt. Ett hemman, som före laga skiftet inte haft några ägor vid sjön, förklarades inte ha någon rätt till fiske i det ifrågavarande vattenområdet. - Rätten till fiske i vattenområdet tillhörde tydligen, oförändrat, samma hemman som före laga skiftet. (Anm: Detta rättsfall omnämnes i lantmäteristyrelsens yttrande till Svea hovrätt den 2 augusti 1951 nr 599 U såsom ett exempel på fall då fiskerättsliga förhållanden före skifte bibehållits oförändrade. Det då aktuella målet, se Rättsfallsregister för lantmäteriet, kompl. nr 83.)

1945 Hovr. Utslag 22. (Rättsfallsregister för lantmäteriet under H 2). Detta avser ett med det förut omnämnda 1925

s 167 likartat fall.

Ytterligare exempel på olikformiga eller oregelbundna skifteslag är de fall då vid regleringen av kronofiskena i riket enligt Kungl. brevet den 22 mars 1850 ett tidigare utarrenderat kronofiske i vatten inom skifteslag sålts till skatte till eller vid avvittring disponerats till endast ett eller några men inte alla hemman i skifteslaget (se punkt 4 samt slutet punkt d i nämnda Kungl. brev).

Bestämmelsen i 9 kap 3§ i 1827 års skiftesstadga och 68§ i 1866 års skiftesstadga, att om någon delägare innehade fiske däri övriga delägare inte ägde någon del han var berättigad att mot avräkning på sin ägolotterhålla behövt utmål av mark därtill, samt bestämmelsen i 12 kap 5§ i 1827 års skiftesstadga och 82§ i 1866 års skiftesstadga, att om något hemman inom skifteslaget hade rätt till särskild lägenhet (= nyttighet), såsom fiske, den lägenheten skulle, utom i fall som närmare angavs, förbli under hemmanet, bör ha avsett sådana fall av olikformighet eller oregelbundenhet i fråga om fisket i skifteslags vatten som förut omnämts.

Den åtskillnad i fråga om dispositionen av till skifteslag hörande vattenområden såsom impediment och dispositionen av det till skifteslaget hörande fisket i samma vattenområden, som enligt författningar och rättspraxis föreligger, får bl.a. följande konsekvenser.

Här avses för åskådlighetens skull endast likformiga eller regelbundna skifteslag (vanliga byar eller enstaka hemman eller därmed jämförliga jordpositioner).

1. Att vattenområden (impediment) i delningsbeskrivning redovisats såsom tilldelade enskilda ägolotter medför inte att jämväl fisket i samma vattenområden på motsvarande sätt

fördelats. Detta fiske är fortfarande samfällt för skifteslaget.

Se rättsfallet 1924 s 45.

2. Att vattenområden (impediment) enligt den i 12 kap 3§ i 1827 års skiftesstadga eller 80§ i 1866 års skiftesstadga intagna impedimentsregeln tillfallit enskilda ägolotter eller enligt presumption och rättspraxis är delade med stranden mellan enskilda ägolotter medför inte att jämväl fisket i samma vattenområden på motsvarande sätt fördelats. Detta fiske är fortfarande samfällt för skifteslaget.
3. Att en del vattenområden redovisats såsom "samfällda fiskevatten" eller liknande (vilket enligt rättspraxis skall anses ha avsett enbart fisket i samma vattenområden och ej jämväl vattnet och grunden) medför inte att fisket i övriga till skifteslaget hörande vattenområden skall anses vara delat med vattnet. Även detta fiske är fortfarande samfällt för skifteslaget.
4. Särskilt skifte på fiske (fiskevatten) inom ett skifteslag, efter verkställt laga skifte, kunde avse inte blott fiske i vattenområden som var delade utan även fiske i vattenområden som var samfällda. I det förra fallet ändrades inte gränserna i vattnet genom det sätt varpå fiskelotterna utlades. I det senare fallet upphörde inte vattenområdena att vara samfällda genom att fisket delades.

Jämför stadgandet i 1 kap 6§ jorddelningslagen: Ha vattentäckta områden vid skifte å det skifteslag, där de ingå, lämnats oskiftade, eller ha med stöd av äldre lag sådana områden skiftats endast i avseende å områdenas nyttjande till fiske, utgöra dessa områden icke vart för sig utan allenast tillsammans ett skifteslag.

Angående bestämmelser i skiftesstadgorna för skifte på fiske, se särskilt 1827 1 kap 4§ och 1866 4§ (skiftesvits-

ord och allmänt villkor) samt 1827 8 kap 5§ med hänvisning till samma kap 1 och 3§§ och 1866 73§ med hänvisning till 69 och 71 §§ (delningsgrund).

5. Slutligen anföres att fiske som är samfällt efter skifte får anses omfatta fisket i alla till skifteslaget hörande naturliga vattenområden, och således även sådana som på grund av ringa storlek eller annan orsak inte utmärkts på karta eller redovisats i beskrivning, samt fisket i vattenområden som uppkommit genom förändring eller uppdamning av naturliga vattenområden.

13. Andelarna i fiske som är samfällt efter skifte.
Andelarna i fisket för de vid skiftet befintliga fastig-
heterna.

Här avses för åskådlighetens skull endast likformiga eller regelbundna skifteslag (vanliga byar eller enstaka hemman eller därmed jämförliga jordpossessioner).

Andelarna är desamma som skulle ha framkommit såsom delningsgrund vid skifte på fisket ^{vid eller,} strax efter skiftet på skifteslaget.

Delningsgrund vid skifte på samfällt fiske inom skifteslag.

Här hänvisas först till vad som ur Thulin,¹⁹¹¹ Historisk utveckligt av den svenska skifteslagstiftningen m m, sid 226-229, anförts om delningsgrund i vattenområde samt fiske inom by (se *del I s 77-79*) och däribland följande uttalande: Den i fråga om fiske eller annan särskild lägenhet i skiftesstadgan (8 kap 5§ i 1827 års skiftesstadga och 73§ i 1866 års skiftesstadga) föreskrivna delningsgrunden innebär, att vid delning därav skall tillämpas samma delningsgrund som i fråga om skog och utmark, d.v.s. så vitt ej i by finns ett byamål etc, som anses lämpligt vid delning av skog och utmark, det oförmedlade mantalet eller annan däremot svarande jämförelsegrund. Detta gäller även vid delning av samfällt vattenområde i övrigt.

Vidare hänvisas till vad som ur Thulin,¹⁹¹¹ Historisk utveckling av den svenska skifteslagstiftningen m.m., sid 196-226, anförts om delningsgrunden i skog och utmark (se *del I s 68-76*) och vad som enligt uppgifter ur samma arbete bör anses ha gällt såsom delningsgrund i skog och utmark i olika landskap eller län (se *del I s 1-67*).

Enligt 73§ i 1866 års skiftesstadga skulle, då fiske eller annan lägenhet som var gemensam gick i skifte, om delningsgrund gälla vad som stadgades i 69 och 71 §§.

Motsvarande bestämmelser i 1827 års skiftesstadga fanns i 8 kap. 5, 1 och 3 §§.

I 69§ i 1866 års skiftesstadga (8 kap 1§ i 1827 års skiftesstadga) stadgades: Delningsgrund eller måttstock för ägors skiftande å landet, såväl särskilda hemman emellan, som emellan delägare i ett och samma hemman, är den, som i lag eller särskilda författningar för vissa landsorter stadgad är eller framdeles stadgas kan. Är ägorna förut delade genom storskifte, som efter förra författningar vunnit laga kraft, har varje delägare rätt att vid nytt skifte tillgodonjuta vad efter uppskattning svarar mot de ägor, han enligt storskiftet innehaft.

I 71§ i 1866 års skiftesstadga (8 kap 3§ i 1827 års skiftesstadga) stadgades: Finnes å landet lägenhet, som till lott i skog, utmark eller annan samfällighet berättigad är, men visst hemmantal eller annan däremot svarande jämförelsegrund saknar; har fastställt skifte den samfällighet förut icke övergått, och kan man ej sämjas, vad lott lägenheten njuta må; sättes ägodelningsrätten delningsgrund ut, efter ty, som skäligen prövas och svara kan mot den rätt, lägenheten uti samfälligheten ägt, i jämförelse med de hemmantal å landet, som i delningen ingå. Saknas hemmantal å alla de lägenheter, emellan vilka skifte ske skall, varde delningsgrund bestämd efter det förhållande, de i övrigt sig emellan äga.

Här avses inte avsöndrad lägenhet utan jordebokslägenhet och vidare sådan jordebokslägenhet som är andelsberättigad i skifteslaget och inte endast servitutsberättigad.

Till vad som förut (se *del I s 72*) redovisats om delningsgrund i skog och utmark för lägenhet, som saknar mantal eller annan däremot svarande jämförelsegrund, hänvisas. Såsom exempel på lägenheter som här avses nämnes sådan lägenhet, som uppkommit genom att ett hemman förmedlats till lägenhet och som har kvar sitt oförmedlade mantal, efter vilket den kan tilläggas andel i skog och utmark, och egentlig utjord som, ehuru ej satt i mantal, efter ett byamål ägde rätt till tomt samt andel i byalets övriga ägor.

Då till skifteslag hörande skog och utmark undergick skifte första gången, alltså förut oskiftad, var mark, vatten och fiske att anse såsom en enda samfällighet och andelarna i den oskiftade marken avsåg såväl marken som vattnet och fisket. Efter ett sådant skifte bör i ett kvarstående oskiftat eller samfällt fiske föreligga samma andelar som de andelar vilka utgjort delningsgrund vid skiftet på marken. Oberoende av den delningsgrund i skog och utmark som för viss ort enligt lag eller författning varit föreskriven eller möjlig bör vad förut sagts alltid beaktas. Beaktas bör också att om vid skifte delningsgrunden i inägor och delningsgrunden i skog och utmark varit olika (exempelvis det tidigare innehavet i inägorna) det är enbart delningsgrunden i skog och utmark som skall ligga till grund för andelarna i det oskiftade eller samfälliga fisket. Detta kan medföra att andelarna i det oskiftade eller samfälliga fisket, blir annorlunda än i de samfälliga markundantagen.

Vad förut sagts om ett efter skiftet kvarstående oskiftat eller samfällt fiske bör även gälla för de till skifteslaget hörande vattenråden (impediment) som vid skiftet avsatts såsom samfälliga eller lämnats odelade.

Om vid nytt skifte på samma skifteslag innehavet i skog och utmark tagits till delningsgrund inbördes mellan de vid tidigare skifte utlagda ägotalterna, vilka alltså nu inte ingått i skifte med några andelstal såsom delnings-

grund, så bör, efter det nya skiftet, för samma ägolotter inbördes (för fastigheter, motsvarande samma ägolotter, inbördes) gälla samma andelar i oskiftat eller samfällt fiske som förut.

Om vid det nya skiftet innehavet i skog och utmark inte tagits till delningsgrund utan ånyo vissa andelar bör anses, att till skifteslaget hörande skog och utmark med vattnet och fisket ånyo betraktats såsom en enda samfällighet och att således efter ett sådant skifte bör i ett kvarstående oskiftat eller samfällt fiske föreligga samma andelar som de andelar vilka utgjort delningsgrund vid det ^{nya} skiftet på marken.

Vad här sagts om skifte första gången torde i de flesta fall avse storskifte. Vad som sagts om nytt skifte torde i de flesta fall avse ett efter storskifte företaget laga skifte.

Vad som anförts om likformiga eller regelbundna skifteslag bör kunna lämna tillräcklig vägledning även då fråga är om andra skifteslag.

Här har inte berörts frågan huruvida avsöndrad lägenhet kan ha haft andel i ett efter skifte kvarstående oskiftat eller samfällt fiske. För denna fråga redogöres härafter i samband med frågan om fiske till sådan lägenhet.

14. Fiske och andel i samfällighet till avsöndrad lägenhet.
14.1. Rättsfall. Referat.

1903 s 226. P län. Fjälla. En från hemmansdel enligt avhandling 1898 avsöndrad lägenhet inom bestämda gränser omfattade dels jord vid stranden av en sjö dels en holme i sjön. Enligt uppgift hade fiske- och vattenrätten i sjön ej ingått i tidigare laga skifte på hemmanet Fjälla utan var samfälld.

Mål om olovligt fiske. Ur HD:s utslag den 11 maj 1903, i enlighet med Göta hovrätts utslag den 10 juni 1902: Enligt vad som upplysts var fiskerätten i sjön samfälld för hela hemmanet Fjälla. Varken genom köpebrevet 1898 eller såvitt visats på annat sätt hade avsöndringens ägare förvärvat rätt till fiske i sjön.

1905 s 124. Z län. Anviken och Hållborgens. En del från hemman i dessa byar avsöndrade lägenheter, enligt uppgift med bestämda gränser, hade ägor vid sjö och å. Fisket var oskiftat inom byarna såväl i sjön som i ån.

Mål om olovligt fiske. Ur HD:s utslag den 3 mars 1905, i enlighet med Svea hovrätts utslag den 25 november 1903: Fisket var oskiftat inom Anvikens och Hållborgens skifteslag. Varken därigenom att de var ägare av angivna lägenheter eller, såvitt visats, annorledes hade lägenheternas ägare förvärvat rätt till fiske i berörda fiskevatten.

1914 A 258. Björsund. D län. Köpekontrakt den 8 november 1883 och köpebrev den 27 mars 1884, varigenom från ett hemman och en hemmansdel i by överlåtits dels vissa ägofigurer dels till hemmanet och hemmansdelen hörande fiskevatten i viss angiven fjärd och andelar i byn underlydande

odelade holmar. Fiskevattnet var oskiftat. Vid en år 1908 fastställd laga delning hade nämnda andelar i samfälligheterna (fiskevatten och holmar) blivit till området bestämt. Mål angående bättre rätt till fiske m.m.

Ur Svea hovrätts dom 5 maj 1911: Stamfastigheternas ägare förpliktades att genast till lägenheternas ägare avträda såväl det fiskevatten i nämnda fjärd som de holmar eller delar därav som vid den år 1908 fastställda delningen befunnits belöpa på stamfastigheterna. - Ur HD:s dom den 8 juni 1914: HD, som lika med hovrätten fann att genom köpekontraktet den 8 november 1883 och köpebrevet den 27 mars 1884 överlåtits rätt till grund och vatten å det avsedda vattenområdet, vilket då ännu var oskiftat, fastställde hovrättens dom.

1917 s 435. F län. Hästerum. Till hemmansdel i by hörde andel i byns oskiftade fiske i en sjö. Genom avhandling 1912 såldes det till hemmansdelen hörande ägoskiftet på en ö i sjön såsom avsöndring. Avhandlingen innehöll bl.a: "Fiskerätt i sjön för öns område tillhör köparen, vad lag i sådant fall stadgar, och skall så vitt möjligt förläggas vid öns stränder." Köparen erhöll lagfart på lägenheten och inteckning i hemmansdelen till säkerhet för fiskerätt i sjön. - Besvär över ett åren 1913-1916 verkställt laga skifte på fiske. Lägenhetens ägare yrkade att få åt sig utlagd särskild fiskelott i anslutning till öns stränder.

Föredraganden i HD i betänkande: Enär vid skiftet (på fisket) lott lagligen skolat utläggas för den andel i fisket som kunde tillhöra lägenheten, borde förrättningen visas åter till skiftesmannen och gode männen för ny handläggning.

HD i utslag den 12 oktober 1917 (tre justitieråd): Genom

avhandlingen, som avsåg endast visst jordområde och del av stamhemmansägaren tillkommande rätt i byns oskiftade fiske, hade lägenhetens ägare inte erhållit någon gentemot övriga delägare i byn gällande rätt till andel i fisket. Lägenhetens ägare var därför inte att anse som skiftesdelägare vid förrättningen.

(Två justitieråd biföll betänkandet)

Kommentar: Någon viss andel, av stamhemmanets andel, i det oskiftade fisket hade alltså inte genom avhandlingen tillagts lägenheten utan en rätt till fiske med karaktär av servitut. Detta servitut kunde endast belasta den till stamhemmanet hörande andelen i det oskiftade fisket och, efter laga skiftet på fisket, den för stamhemmanet utlagda fiskelotten. Det bör även anses att vid skiftesläggningen övriga andelsägare i det oskiftade fisket ej kunde vara bundna av den i avhandlingen angivna lokaliseringen av lägenhetens fiskerätt.

1924 s 253. H län. Brantestad. En lägenhet avsöndrad från en del av hemmanen i en by genom avhandlingar 1778 bestod bl.a. av en ö i en sjö. - Ur HD:s dom den 20 maj 1924:

Till lägenheten hörde vid dess avsöndrande inte något rätt till vatten eller fiske i sjön. Genom ägoutbyte 1860 mellan lägenheten och alla hemmanen i byn erhöll lägenheten bl.a. en del landvinningar i sjön med vattentäckta områden. Dessa vattentäckta områden med fisket däri tillhörde lägenheten.

1928 A 434. Y län. Åkerö. Avhandling den 27 mars 1879, varigenom vid försäljning av hemman undantagits "fastighet" (tydliggen torplägenhet). I avhandlingen hade bestämts bl.a. att till stängselämnerna och mulbete m.m. skulle avtagas hemmanets hela andel i skogsmarken söder om en angiven väg.

Mål angående bättre rätt till fast egendom.

Ur HD:s dom den 8 december 1928, i enlighet med Njurunda, Sköns och Ljustorps tingslags häradsrätts dom den 16 juli 1925: Vid försäljningen av hemmanet genom avhandlingen den 27 mars 1879 måste anses ha undantagits äganderätten till hemmanets andel i den samfällda skogsmarken söder om nämnda väg. Säljarens efterträdare i äganderätten (till den undantagna torplägenheten) förklarades äga bättre rätt till den undantagna andelen uti ifrågavarande skogsmark än ny ägare till hemmanet.

1932 s 510 I. Y län. Sunnås. Avhandling den 19 maj 1838 varigenom från hemmanet Sunnås nr 5 sålts en torplägenhet. I avhandlingen stadgades bl.a, att köpet jämväl innefattade hela det till stamhemmanet hörande fäbodeskiftet. Köparna erhöill den 12 februari 1841 laga fasta på fånget. Vid storskifte 1795 på byns skog och utslätter hade till skifteslagets samfällda nyttjande lämnats odelade (för byns gemensamma behov avsatts) en fäbodevall ägofig. nr 24 med en areal av 1 tnld 8 kpld och en fäbodeallmänning ägofig. nr 25 med en areal av 6 tnld 20 kpld. Mål angående bättre rätt till fast egendom.

Torplägenhetens ägare påstod att avhandlingens stadgande om fäbodeskiftet avsåg stamhemmanets andel i fäbodevallen och fäbodeallmänningen. Stamhemmanets ägare, ett bolag, bestred att andelen i fäbodeallmänningen kunde ha avsetts.
- Ur HD:s dom den 26 september 1932:

Avhandlingen den 19 maj 1838 kan inte annorlunda förstås än att den torplägenhet som därigenom överlåtits skulle omfatta - förutom vissa närmare bestämda ägor - den till stamhemmanet hörande andelen ej blott, på sätt bolaget medgivit, i fäbodevallen ägofiguren nr 24 utan jämväl i

den därinvid belägna och därmed enligt storskifteshandlingarna samhöriga ägofiguren nr 25 (fäbodeallmanningen). - Å fånget har meddelats laga fasta den 12 februari 1841. - Giltig verkan bör tillerkännas förvärvet av nämnda andel. - Med ändring av Hovrättens dom (Svea hovrätts dom den 6 november 1931) fastställdes Häradsrättens domslut (Indals tingslags häradsrätts dom den 24 november 1930. enligt vilken torplägenhetens ägare hade bättre rätt än bolaget till den stamhemmanet tillkommande andelen i fäbodeallmanningen).

1933 B 495. AB län. Små Dalarö och Västertorp. Till detta skifteslag hörande fisket var oskiftat. Besvär över verkställt laga skifte på det oskiftade fisket. Genom köpekontrakt den 1 november 1905 såldes hemmansdel med fiskerätt. Denna fiskerätt befanns ha inneburit allenast rätt till den andel i det oskiftade fisket som belöpte på den försålda hemmansdelens skattetal, och denna andel hade tillskiftats klaganden vid skiftet. (Detta är ej av intresse i detta sammanhang).

Genom köpekontrakt den 14 oktober 1902, den 13 oktober 1903 och den 19 juli 1915 hade sålts tre avskräddade lägenheter, avseende vissa jordområden jämte strand- och vattenrätt samt fiskerätt. - Ur HD:s utslag den 23 juni 1933: Den sistnämnda rätten (fiskerätten) hade, då fiskevattnen till skifteslaget var oskiftade, inte kunnat innebära mera än del av den säljarna såsom ägare av respektive stamfastigheter tillkommande rätt i fiskevattnen. Köparna hade följaktligen genom dessa kontrakt inte erhållit någon gentemot övriga delägare i skifteslaget gällande rätt till del i fiskevattnen. Klaganden såsom ägare till lägenheterna var därför inte att anse såsom skiftesdelägare vid förretningen. Besvären lämnades utan bifall.

Kommentar: De sålunda refererade uppgifterna bör tillräckligt tydligt utvisa att genom kontrakten någon viss andel, av stamhemmanens andel, i det oskiftade fisket inte tillagts lägenheterna utan en rätt till fiske med karaktär av servitut. Dessa servitut kunde för en var lägenhet belasta endast den till stamhemmanet hörande andelen i det oskiftade fisket och, efter laga skiftet på fisket, den för stamhemmanet utlagda fiskelotten. Lägenheternas ägare kunde alltså endast ha en mot stamfastigheternas ägare gällande rätt och inte någon mot övriga skiftesdelägare gällande rätt.

1934 s 571. M län. Skanör och Falsterbo. Södra Ljunghuset om 100 tnd 5,9 kpld. Avhandling 1908. - Ur HD:s dom den 1 november 1934, i enlighet med hovrättens över Skåne och Blekinge dom den 16 juni 1933: 1908 års överlåtelse avsåg jämväl vattenområdet utanför lägenhetens strand.

Anm: Köparen men inte säljaren hade tillgodogjort sig fisket i vattenområdet.

1935 B 1076. Y län. Skademark. Avhandling den 17 oktober 1881. Tvist om äganderätt i samband med laga skifte på odelat område. - Ur HD:s utslag den 7 december 1935: Enligt nämnda köpehandling utgjordes den därigenom sålda lägenheten av dels vissa områden dels andel med hälften i ett närmare angivet från delning undantaget område.

1938 s 1. W län. Vika. Avhandling den 15 september 1900 varigenom ägare av hemman och hemmansdel i by överlätit (enbart) de på hemmanen och hemmansdelen belöpande andelarna i en till byn hörande oskiftad utskog. Tvist om äganderätt i samband med laga skifte. Fråga om giltigheten av överlåtelsen.

Ur HD:s utslag den 4 februari 1938 (18 justitieråd): Överlåtelsen var giltig.

(4 justitieråd): Den skedda försäljningen, såsom avseende allenast till läge och gränser icke bestämda områden, saknar rättslig giltighet.

1945 B 1334. BD län. Båt- och Furuöarna. HD:s beslut den 29 december 1945: Ej tillstånd att fullfölja talan mot Hovrättens för Övre Norrland dom den 15 augusti 1945.

Enstaka hemmanet Båt- och Furuöarna nr 1 (1:1) i Råneå skärgård består av Båtön med en del kringliggande holmar, Stora Furuön och Lilla Furuön. Till hemmanet hör vattenområde enligt bestämmelserna i 12 kap 4§ (äldre) jordabalken och fisket i det vattnet. Genom avhandling den 28 januari 1878 såldes från hemmanet såsom avsöndring Stora Furuön, vilken avhandling innehöll bl.a. att säljaren avhände sig "all rätt så till skog som äng och alla andra å nämnda ö befintliga herrligheter" (Båt- och Furuöarna 1:3). Genom laga delning fastställd den 4 mars 1913 delades denna lägenhet i sju fastigheter Båt- och Furuöarna 1:4-1:10. Genom avhandling den 26 juni 1925 såldes från hemmanet såsom avsöndring Lilla Furuön "med allt vad därtill hörer" (Båt- och Furuöarna 1:11). Mål om rätt till fiske mellan ägaren till stamhemmanet Båt- och Furuöarna 1:1 och ägaren till lägenheterna Båt- och Furuöarna 1:4 och 1:11. - Ur Råneå tingslags häradsrätts dom den 14 november 1944, vari Hovrätten för Övre Norrland i dom den 15 augusti 1945 ej fann skäl göra ändring i huvudsaken:

Köpehandlingarna den 28 januari 1878 och den 26 juni 1925, varigenom Stora Furuön och Lilla Furuön överlåtits från hemmanet Båt- och Furuöarna 1:1, som är ett enstaka hemman och ensamt äger vattnet och fisket, innehåller inte

någon uttrycklig bestämmelse angående vattenområdet och fisket utanför lägenheternas strand. Med hänsyn emellertid till belägenheten av öarna, vilka i sin helhet överlåtits, och i betraktande jämväl av övriga omständigheter måste anses, att försäljningarna omfattat även vattenområdet utanför lägenhetens strand, och utredningen ger inte anledning antaga annat än att jämväl rätten till fiske i det vattenområde som sålunda ingår i avsöndringarna varit inbegripen i försäljningarna.

Rättsfallsregister för lantmäteriet under H 2. 1946 Hovr. Utslag 49. BD län. Sandön. Till jordebokslägenheten Sandön i Bottniska viken hör enskilt vattenområde och enskilt fiske däri. Såväl vattenområdet som fisket däri befanns efter en år 1903 fastställd ägostyckning vara delat med stranden mellan styckningslotterna. Genom avhandling den 28 oktober 1903 såldes från en styckningslott såsom avsöndring en holme Bredskäret "med alla därtill hörande rättigheter". - Ur Piteå och Älvsby tingslags häradsrätts dom den 23 oktober 1945, vari Hovrätten för Övre Norrland i dom den 6 maj 1946 ej funnit skäl göra ändring: Med hänsyn till såväl ordalagen i köpebrevet den 28 oktober 1903, varigenom holmen Bredskäret sålts "med alla därtill hörande rättigheter", som vad utredningen visat rörande ändamålet med överlåtelsen fann häradsrätten det böra hållas för visst, att i försäljningen inbegripits förutom, vilket var ostridigt, vattenområdet kring Bredskäret jämväl fisket i detta vatten.

1954 s 380. G län. Torpa. Två avhandlingar den 23 februari 1903 varigenom ägare till hemmansdel överlätit (enbart) den till hemmansdelen hörande andelen i ett samfällt soldattorp, med 3/5 till en köpare och med 2/5 till en annan köpare. Vid ett år 1855 fastställt laga skifte på hemmanet hade soldattorpet redovisats såsom samfällt för hemmanet.

Twist om äganderätt i samband med avstyckning. Fråga om giltigheten av överlåtelserna.

Ur HD:s utslag den 23 september 1954, i enlighet med Göta hovrätts utslag den 8 december 1953 och även i enlighet med Sunnerbo domsagas ägodelningsrätts utslag den 20 maj 1953: Överlåtelserna var giltiga.

14. Fiske och andel i samfällighet till avsöndrad lägenhet.
 14.2. Kortfattad analys i anslutning till redovisade rättsfall.

14.2.1. Andel i samfällighet.

1. Avsöndrad lägenhet kan utgöras enbart av andel i oskiftad eller samfälld mark.

1938 s 1. Andel i oskiftad utskog.

1954 s 380. Andel i samfällt soldattorp.

Kännedomen om att från hemman eller hemmansdelar överlåtits enbart deras andelar i oskift mark och att så beskaffade fastighetsdelar särskilt lagfarits och därefter utgjort från säljarnas fastigheter skilda rättsliga enheter har föranlett, att sådana lagfarna fastighetsdelar i jordregisterförordningen särskilt omnämnes såsom en typ av avsöndrade lägenheter. I §18 i jordregisterförordningen den 13 juni 1908 stadgas sålunda: Såsom avsöndring anses i denna förordning upplåtelse av andel för visst mantal i oskift mark. Och i anvisningarna till de uppgifter om lagfarna lägenheter enligt formulär F som domhavanden enligt § 24 i förordningen skulle översända till förste lantmätaren (SFS 1908 nr 74 s 101, 102) föreskrevs bl.a: Uppgift lämnas enligt detta formulär å sådana genom upplåtelse av visst till läge, gränser eller storlek bestämt område eller av andel för visst mantal i oskift mark - - - uppkomna lägenheter, å vilka lagfart beviljats, men som icke finnas upptagna i de till domhavanden jämlikt § 23 i förordningen överlämnade handlingar.

I 12§ i lagen den 18 juni 1926 (nr 327) om vad iakttagas skall i avseende å införande av lagen om delning av jord å landet stadgades: Har upplåtelse av andel för viss fastighet i oskift mark ägt rum före den 1 januari 1897. och

har lagfart därå meddelats innan nya lagen trätt i kraft (den 1 januari 1928), skall den behörighet att påkalla skifte av denna mark, som, där upplåtelse ej skett, kunnat tillkomma fastighetens ägare, i stället tillkomma ägaren av den upplåtna andelen.

Det framhålles, att i äldre lagstil och i äldre skriftspråk i allmänhet upplåta hade samma betydelse som överlåta.

2. Avsöndrad lägenhet kan utgöras av dels till läge, gränser eller storlek bestämda ägor dels andelar i samfälligheter.

1914 A 258. Dels vissa ägofigurer dels andel i odelade holmar och i oskiftat fiskevatten (eller i oskiftat vattenområde) Se 4.

1928 A 434. "Fastighet" (torplägenhet) med andel i samfälld skogsmark.

1932 s 510 I. Torplägenhet med andel i odelad eller samfälld fäbodevall och i odelad eller samfälld fäbodeallmänning.

1935 B 1076. Lägenhet bestående av dels vissa områden dels andel i ett från delning undantaget område.

14.2.2. Fiske

- 14.2.2.1. Lägenhet avsöndrad från hemman eller hemmansdel inom skifteslag med oskiftat eller samfällt fiske (punkterna 3-5 härefter).

3. Att i skifteslag med oskiftat eller samfällt fiske avsöndrad lägenhet är belägen vid strand medför inte att till

lägenheten hör någon rätt till fiske, även om till lägenheten skulle höra vattenområde utanför stranden.

1898 s 308. (Detta rättsfall är redovisat bland rättsfallen rörande rätt till vatten för avsöndrad lägenhet sid. 181.) Vid delning av oskiftat fiske hade delägare i stamhemmanet erhållit fiskelott i vattenområdet utanför lägenhetens strand.

1903 s 226. Lägenhetens ägare hade varken genom avhandlingen eller på annat sätt förvärvat någon rätt till fiske.

1905 s 124. Lägenhetens ägare hade inte förvärvat någon rätt till fiske.

4. Andel i oskiftat eller samfällt fiske.

1914 A 258. Till avsöndrad lägenhet hörde enligt avhandlingen andel i oskiftat fiske, vilken andel utbrutits såsom fiskelott. Se 2.

5. Fiske såsom servitut.

1917 s 435. En från en hemmansdel med andel i det oskiftade fisket i en sjö avsöndrad lägenhet hade enligt avhandlingen fiskerätt i sjön. Lägenhetens ägare hade inte någon gentemot övriga delägare i byn gällande rätt till andel i fisket. Se kommentar sid. 244 .

1933 B 495. Avsöndrade lägenheter inom skifteslag med oskiftat fiske bestod enligt avhandlingarna av vissa jordområden med strand- och vattenrätt samt fiskerätt. Nämda fiskerätt kunde inte innebära mera än del av den säljarna

såsom ägare av stamfastigheterna tillkommande rätten i fisket. Lägenheternas ägare hade inte erhållit någon gentemot övriga delägare i skifteslaget gällande rätt till del i fisket. Se kommentar sid. 247 .

14.2.2. Fiske.

14.2.2.2. Lägenhet avsöndrad från sådan stamfastighet, till vilken enskilt hörde vattenområde och enskilt fisket i detta vattenområde.

6. Allt fiske i vattenområde som befunnits tillhöra avsöndrad lägenhet.

1924 s 253. Fisket i vattentäckta områden, som genom ägotutbyte tillförts avsöndrad lägenhet från hel by (alla hemman i byn), tillhörde lägenheten.

1934 s 571. Uppgift att lägenhetens ägare tillgodogjort sig fisket i det vattenområde som befanns tillhöra lägenheten.

1945 B 1334. Till avsöndrade lägenheter hörde vattenområde och fisket däri.

Hovrätten för Övre Norrland den 6 maj 1946. Till avsöndrad lägenhet hörde vattenområde och fisket däri.

14.3. Kortfattade kommentarer till frågan om rätt till fiske för avsöndrad lägenhet.

I. Till stamfastigheten (stamfastigheterna) hörde enskilt vattenområde och enskilt fisket i detta vattenområde. Fisket ingick i äganderätten till vattenområdet. Exempel: Oskiftad skogstrakt eller annat oskiftat område till by (skifteslag); enstaka hemman.

7. Vattenområde befinnes höra till den avsöndrade lägenheten.

Fisket i vattenområdet bör anses ha följt med vattnet och således tillhöra avsöndringen, om inte någon bestämmelse i avhandlingen - eller eljest någon särskild omständighet - strider däremot.

1945 B 1334.

Hovrättens för Övre Norrland dom den 6 maj 1946, angående Sandön.

(I rättsfallet 1935 s 456, avseende en såld oskiftad fäbodskog till by, se sid 185, förbehölls fisket till stamfastigheterna.)

I sådana fall kan till avsöndrad lägenhet höra fisket i dess vatten utan att fiske omnämns i avhandlingen.

8. Med föregående fall likartat är att om från fastighet i by (skifteslag) överlåtits dess andel i en oskiftad skogstrakt eller i annat oskiftat område utan någon inskränkande bestämmelse - och utan att någon särskild omständighet kunnat utrönas - överlåtelsen bör anses ha avsett hela andelen i skogstrakten eller i området, med mark, vatten och fiske.

Till sådan avsöndrad lägenhet kan således, såsom ingående i andel i oskiftat eller samfällt vatten, höra andel i oskiftat eller samfällt fiske utan att fiske omnämts i avhandlingen.

Denna typ av avsöndrad lägenhet, "andel för visst mantal i oskift mark" omnämnes i §18 jordregisterförordningen och har förut kommenterats under 1 i samband med rättsfallen 1938 s 1 och 1954 s 380.

9. Vattenområde befinnes vara bibehållet till stamfastigheten (stamfastigheterna).

Belägenhet vid strand medför inte någon rätt till fiske. I detta fall kan på grund av uttrycklig bestämmelse i avhandlingen ha till förmån för lägenheten upplåtits rätt till fiske i stamfastighetens (stamfastigheternas) vatten, en rätt som väl i regel har karaktär av servitut men som i en del fall kan avse en andel - låt vara inte närmare bestämd - av fisket i samma vatten.

Det erinras om att servitut som upplåtits genom avhandling före den 1 januari 1876 för sitt bestånd inte behöver vara intecknat utan åtnjuter samma rättsskydd gentemot nya ägare och andra rättsägare i stamfastigheten som ett fastighetsbildningsservitut. Se 3§ lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s 25) om servitut. Under 55§ Kungl. förordningen den 16 juni 1875 angående inteckning i fast egendom redovisas i 1927 års lagedition i denna fråga följande rättsfall: Servitut, som upprättats (upplåtits) före den 1 januari 1876, då förevarande Kungl. förordning den 16 juni 1875 trädde i kraft, gäller utan inteckning. NJA 1904 s 295 (jämte en mängd andra rättsfall); detta även mot den, som inköpt fastighet exekutivt utan förbehåll om servitutet. NJA 1896 s 148; - och jämväl om köparen på grund där-

av fått inteckningen dödad. NJA 1925 s 143. - Sådant servitut förklarades ej vara föremål för inteckning. NJA 1909 s 490 (plenum).

Att märka är emellertid att sådant i avhandling före den 1 januari 1876 upplåtet servitut inte är något fastighetsbildningsservitut (officialservitut) utan, liksom servitut upplåtet i avhandling efter nämnda datum, ett avhandlingsservitut. Detta bör uppmärksammas i de fall då av fiskeservitut belastad del av fastighet genom fastighetsreglering överförs till annan fastighet.

II. Till stamfastigheten hörde andel i oskiftat eller samfällt fiske antingen i vattenområden som var på samma sätt oskiftade eller samfällda, i vilket fall fisket ingick i äganderätten till vattenområdena, eller i vattenområden som var delade. (Fallet under 8 avses ej här.)

10. Belägenhet vid strand medför inte någon rätt till fiske, ens för det fall att till lägenheten befinnes höra vattenområde utanför dess strand. Se 3 och där redovisade rättsfall.

Men till avsöndringen kan - förutom vissa ägor - på grund av uttrycklig bestämmelse i avhandlingen höra rätt till fiske - av stamfastighetens rätt - avseende antingen andel i oskiftat eller samfällt fiske eller en rätt till fiske som väl i regel har karaktär av servitut men som i en del fall kan avse en andel - låt vara inte närmare bestämd - av stamfastighetens andel.

1914 A 258. Andel i oskiftat fiske.

1917 s 435. Rätt till fiske med karaktär av servitut.

1933 B 495. Rätt till fiske med karaktär av servitut.

III. Om till stamfastighet efter laga skifte på fiskevatten (fiske) hörde fiskelott, kan till avsöndrad lägenhet, allt efter som i avhandlingen bestämts, höra rätt till fiske i form av denna fiskelott, eller viss andel i fiskelotten, eller viss avgränsad del, exempelvis ett fiskeskifte, av fiskelotten eller servitut på fiskelotten.

IV. Vederlagsmark för servitut till avsöndrad lägenhet vid laga skifte (eller hemmansklyvning).

Därest från hemman eller hemmansdel avsöndrats lägenhet med rätt till skogsfång och mulbete (skogsnyttning) utbröts ofta från stamfastigheten vederlagsmark åt lägenheten vid efterföljande laga skifte. Regler för bestämmandet av omfattningen av vederlagsmarken saknades i skiftesstadgorna. Varken 71§ och 76§ i 1866 års skiftesstadga eller motsvarande bestämmelser i 1827 års skiftesstadga hade nämligen avseende på avsöndrad lägenhet. I rättsfallet NJA 1912 s 444 (plemimål) föreskrev HD att vederlaget skulle så bestämmas, att den avsöndrade lägenheten erhöll så stor del av avrösningsjorden, som med hänsyn jämväl till stamhemmanets rätt till mulbete och avverkning för husbehov skäligen kunde anses motsvara den åt lägenheten upplåtna rättigheten. Denna princip intogs sedermera i 9 kap 7§ jorddelningslagen. Före 1912 års rättsfall var vanligt att, med en analog tillämpning av bestämmelserna i 76§ skiftesstadgan, lägenheten erhöll, som det ibland benämndes, "avgärda rätt" i förhållande till stamhemmanet, vilket innebar att lägenheten för rätt till skogsfång och mulbete tilldelades den andel av den stamhemmanet tillkommande avrösningsjorden som erhöles genom att hälften av lägenhetens uppskattade inägor ställdes i relation till det odelade stamhemmanets uppskattade inägor. Det andelstal i avrösningsjorden för lägenheten som sålunda erhöles kunde, avrundat, uttryckas i mantal eller skattetal.

Eftersom i sådant fall med tilldelningen till avsöndrad lägenhet avsågs vederlag för servitut bör den omständigheten, att lägenheten erhöll denna tilldelning i avrösningsjorden med visst andelstal (mantal, skattetal) såsom delningsgrund, inte medföra, att med vederlaget följde mot samma andelstal (mantal, skattetal) svarande andel i samfällda eller oskiftade områden eller i samfällda särskilda rättigheter och förmåner, såsom fiske.

I detta sammanhang framhålles att till avsöndrad lägenhet som ingått i laga skifte (eller hemmansklyvning) kan höra andel i därvid avsatta samfällda markundantag, nämligen om lägenheten av den ägotilldelning som skulle tillkomma densamma enligt delningsgrunden avstått uppskattningsinnehåll till sådana undantag.

Till den avsöndrade lägenheten kan på grund av uttrycklig bestämmelse i avhandlingen höra rätt till fiske - av stamfastighetens rätt - avseende antingen andel i oskiftat eller samfällt fiske eller en rätt till fiske som väl i regel har karaktär av servitut men som i en del fall kan avse en andel - låt vara inte närmare bestämd - av stamfastighetens andel.

V. Avsöndrad lägenhet såsom viss andel av hela stamhemmanet.

Avsöndrad lägenhet har vid laga skifte (eller hemmansklyvning) erhållit hela ägotilldelningen - och således inte, såsom i föregående punkt redovisats, ägotilldelningen enbart i avrösningsjorden för rättigheter till skogsfång och mulbete - i form av en viss andel av hela den stamhemmanet tillkommande ägotilldelningen, vilken andel kan ha uttryckts i mantal eller skattetal.

Om sådan tilldelning skett särskiljes här två fall.

Första fallet.

I för lägenheten grundläggande avhandling eller avhandlingar omnämnes endast vissa bestämda ägor, i förekommande fall med rättigheter till skogsfång och mulbete. I in-tyg eller vid syneförrättning kan ha redovisats att lägenheten utgjorde 1/10 eller högst 1/10 av stamhemmanets ägor. Med detta bör endast ha avsetts att klarlägga att den av- söndrade lägenheten inte hade större omfattning än som enligt avsöndringsförfattningar var tillåtet.

Jämväl med den antagna delningsgrunden kan ha varit av- sett att så bestämma omfattningen av lägenhetens ägor att lägenheten inte blev större än som enligt avsöndringsförfattningar var tillåtet. Eftersom i detta fall lägenheten inte omnämns såsom andelsfastighet i grundläggande avhandling eller avhandlingar bör den antagna delningsgrunden inte anses föranleda att till lägenheten hör någon andel i oskiftat eller samfällt fiske - och inte heller i samfäll- da eller oskiftade områden.

I detta sammanhang framhålles att till avsöndrad lägenhet som ingått i laga skifte (eller hemmansklyvning) kan höra andel i därvid avsatta samfällda markundantag, nämligen om lägenheten av ~~den~~ ägotilldelning som skulle tillkomma densamma enligt delningsgrunden avstått uppskattningsin- nehåll till sådana undantag.

Till den avsöndrade lägenheten kan på grund av uttrycklig bestämmelse i avhandlingen höra rätt till fiske - av stamfastighetens rätt - avseende antingen andel i oskif- tat eller samfällt fiske eller en rätt till fiske som väl i regel har karaktär av servitut men som i en del fall kan avse en andel - låt vara inte närmare bestämd - av stamfastighetens andel.

Andra fallet.

I för lägenheten grundläggande avhandling eller avhandlingar, eller i förklaring av stamfastighetens ägare, redovisas att lägenheten skall utgöra viss andel, exempelvis 1/10, av stamhemmanet (alltså inte till arealen utgöra viss andel av stamhemmanets areal). För lägenheten kan därjämte redovisas vissa ägor, i förekommande fall med rättigheter till skogsfång och mulbete och även till fiske, samt anges att vid blivande laga skifte (eller hemmansklyvning) lägenheten skall tilldelas jämnt 1/10 av stamhemmanet.

I detta fall bör lägenheten anses vara en "andelsfastighet" och i likhet med de i laga skiftet (hemmansklyvningen) ingående mantals- eller skatttalsfastigheterna ha andel i samfällda eller oskiftade områden och i samfällda särskilda rättigheter och förmåner, såsom fiske.

För lägenheten i avhandling redovisade vissa ägor och rättigheter bör i detta fall betraktas såsom preliminära i avvaktan på lägenhetens slutliga utformning vid kommande laga skifte (hemmansklyvning).

Sammanfattning

I laga skifte (eller hemmansklyvning) ingående avsöndrade lägenheter kan ha andel i ett efter skiftet (klyvningen) kvarstående oskiftat eller samfällt fiske i följande fall.

Då, såsom omnämnts under V, det andra fallet, lägenheten är en andelsfastighet.

Då, såsom omnämnts under II och IV samt under V, det första fallet, till lägenheten på grund av uttrycklig bestämmelse i avhandlingen hör rätt till fiske - av stamfastighetens rätt - avseende antingen andel i oskiftat eller

samfällt fiske eller en rätt till fiske som väl i regel har karaktär av servitut men som i en del fall kan avse en andel - låt vara inte närmare bestämd - av stamfastighetens andel.

Då i det fall som avses under 8 vid laga skifte på en oskiftad skogstrakt eller annat oskiftat område till by (skifteslag) ingått avsöndrad lägenhet som helt utgöres av andel i samma trakt eller område.

15. Avsöndrad lägenhet utgörande enbart fiske15.1. Författningar

Kungl. förordningen den 19 december 1827 (nr 72 s 1406) angående grunderna och villkoren för hemmansklyvning samt avsöndring av jord eller andra lägenheter från hemman (Lilienberg II s 117).

2 kap. 10§. Tullkvarnar, och särskilt skattlagda fisken, bruk, stampar eller andra vattenverk, fabriker, garverier med flera dylika anläggningar, hörande till hemman av den i 1§ upptagna natur (bl.a. frälse-, frälseskatte- och kronoskattehemman), må därifrån för alltid eller på viss tid, efter vad i samma § sägs (viss tid ej över 50 år), kunna avsöndras, jämte nödigt utmål av jord intill desamma. Å denna jord bör, på sätt och under villkor här ovan i 4§ sagt är, årlig avgäld till hemmanet läggas, och därest tullkvarn skulle finnas i hemmanets ^{ränta} vara inbegripen, bör på lika sätt viss andel av samma ränta i den avgäld intas.

Vill någon till anläggning av sådana verk och inrättningar, som i föregående mom. nämnda äro, på lika sätt från hemman avsöndra vattenfall med mark därintill, eller annan till sådan anläggning tjänlig lägenhet, have ock där rätt till, med villkor att, som här förut sägs, viss årlig avgäld å jorden lägges. - - -

Kungl. Maj:ts förnyade förordning den 6 augusti 1864 (nr 49 s 1) angående grunderna och villkoren för hemmansklyvning och jordavsöndring den 6 augusti 1864 (Lilienberg II s 110).

§15 mom 1. Vill någon från hemman eller lägenhet avsöndra vattenfall eller fiske, have ock där rätt till, med villkor att, på sätt här förut sägs, viss årlig avgäld därå lägges.

Kungl. Maj:ts förnyade förordning den 6 augusti 1881 (nr 41) angående hemmansklyvning och jordavsöndring (Lilienberg III s 972).

9§ 1 mom. Vill någon från hemman eller lägenhet avsöndra vattenfall eller fiske, have ock där rätt till, med villkor att, på sätt här förut sägs, viss årlig avgäld därå lägges.

Lagen den 27 juni 1896 (nr 41 s 1) om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring (Skarin I s 87).

23§ första stycket. Från hemman, varifrån jordavsöndring får ske, må ock avsöndras vattenfall, fiske eller annan dylik lägenhet; och gälle om sådan avsöndring i tillämpliga delar vad här ovan i fråga om jordavsöndring är föreskrivet.

15.2. Rättsfall

R 1913 s 66. E län. Bispmotala. Vid ett år 1885 fastställt laga skifte på fiske (jordägandefiske) utlades för viss hemmansdel en fiskelott med en areal av 36,0062 ha. Denna fiskelott såldes genom köpeavhandling den 17 maj 1909. Mål om fastställelse såsom jordavsöndring av den sålda fiskelotten.

Ur Regeringsrättens utslag den 19 februari 1913: Det är 1885 fastställda laga skiftet hade inneburit allenast del-

ning av fiske men däremot inte delning av själva grunden med det därå befintliga vattnet. Den ifrågavarande hemmansdel tillagda andelen i fisket innefattar följaktligen inte annan eller vidsträcktare rätt än nyss sagts, eller rätten till fisket i vattnet. På grund härav och då enbart dylik rättighet icke lagligen kan utgöra föremål för avsöndring, finner Regeringsrätten ej skäl göra ändring i det slut, vartill KB och Kammarkollegiet i målet kommit (fastställelse å avsöndring av fiskelägenheten kunde inte meddelas).

Lantmäteristyrelsen hade i målet avgivit utlåtande av innehåll, att styrelsen vid granskning av förarbetena till 1864 års förordning angående grunderna och villkoren för hemmansklyvning och jordavsöndring, vilken förordning innehöll huvudsakligen samma stadgande om avsöndring från hemman av fiske som gällande (1896 års) lag, inte kunnat finna, att den i 2 kap. 10§ av 1827 års förordning angående jordavsöndring m.m. uttalade grundsatsen, att endast fiske, som kunde anses såsom en för sig bestående fastighet ¹⁾, finge från hemman avsöndras, blivit genom 1864 års förordning övergiven.

1) Härmed torde ha avsetts i 2 kap. 10§ av 1827 års förordning nämnda "särskilt skattlagda fisken".

1915 s 571. T län. Nederhyttan. Genom köpebrev i februari 1913 sålde samtliga hemmansägare i Nederhytte skifteslag "det till skifteslaget hörande oskiftade fisket i Storån nedanför Storå hytta, i vad det tillkommer säljarna". Vad genom köpebrevet försålts fastställdes av KB, med åberopande av lagen den 27 juni 1896 om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring, såsom avsöndring från Nederhyttan nr 1, 2, 3 och 4 genom resolution den 2 maj 1913. Avsöndringen skulle upptagas i jordeboken (26§ nämnda lag)

under benämning Nederhytte bys Storåfiske nr 1. Ansökning om lagfart.

Lindes domsagas häradsrätts beslut den 22 december 1914:

Enär det åberopade köpebrevet syntes avse allenast försäljning av det till Nederhytte by hörande fiskevattnet Storån, utan rätt till den under vattnet varande landgrund, och vid sådant förhållande icke kunde anses innefatta överlåtelse av fast egendom, blev ansökningen avslagen.

Svea hovrätts utslag den 1 mars 1915: Enär med den rätt till fiske i Storån, som genom åberopade köpebrevet överlåtit, icke tillika följt rätt till den under fiskevattnet varande grunden, samt vid sådant förhållande och då ifrågavarande fiske icke var att anse sådant fiskeri, varom förmäldes i 5§ i lagen den 24 maj 1895 angående vad till fast egendom är att hänföra, köpebrevet icke innefattade överlåtelse av fast egendom, blev det slut, häradsrättens beslut innehöll, av hovrätten fastställt.

HD i utslag den 4 december 1915: Ej skäl till ändring i hovrättens utslag.

1918 s 599. H län. Björkenäs. Mål om olovligt fiske. I målet var fråga om fiske i vattenområdet utanför stranden av en utjord till vilken enskilt hörde fisket i detta vattenområde.

Ur Göta hovrätts dom den 11 juni 1915: Enär den genom ifrågakomna avhandlingen den 26 februari 1906 skedda försäljningen av den till hälften av utjorden hörande fiskerätt icke kunde anses ha inneburit en överlåtelse av äganderätten till själva grunden med det därå befintliga vattnet

utan allenast av rätten till fisket i vattnet, samt enbart dylik rättighet icke lagligen kunde utgöra föremål för avsöndring och förty icke heller kunde med äganderätt från fastigheten avhändas; - - -

HD i dom den 31 december 1918: Hovrättens dom fastställdes.

Rättsfallssamling^{register} för lantmäteriet under C1.
1947 Hovr Utslag 55. Y län. Östanskär. Ett hemmans andel i byns samfällda fiske utan samtidig försäljning av vattenområde eller del däri har sålts före år 1897. Lagfart meddelad. Ansågs sakna verkan i fastighetsbildningsavseende.

15.3. Kommentarer

Av de redovisade rättsfallen bör framgå att stadgandena i avsöndringsförfattningar att från hemman (eller lägenhet) fick avsöndras fiske, alltså lägenhet utgörande enbart fiske, i enlighet med stadgandet i 2 kap. 10§ förordningen den 19 december 1827 angående grunderna och villkoren för hemmansklyvning och avsöndring avsåg endast till hemman (eller lägenhet) hörande särskilt skattlagt fiske. Föremål för avsöndring bör således ha kunnat vara exempelvis fiske, som ingick i sådant fiskeri varmed äganderätten till grunden ej är förenad som omförmäldes i 5§ lagen den 24 maj 1895 angående vad till fast egendom är att hänföra (se nu 10§ jordabalkens promulgationslag), eller fiske som ingick i sådana fisken som i samband med dispositionen av kronofiskena i riket enligt Kungl. breven till kammarkollegiet den 22 mars 1850 och den 12 mars 1851 antingen förenades med hemman mot det att för dem bestämda taxor

eller avgifter under titel fiskeränta tillades hemmanens räntor eller också såldes till skatte såsom särskilda fiskefastigheter.

Enligt avsöndringsförfattningarna kunde således annat fiske än som förut omnämnts inte avsöndras för sig, alltså inte utan samband med jord (land eller vatten och grund).

16. Mantalssättning på avsöndrad lägenhet

16.1. Författningar

Kungl. Maj:ts förnyade förordning den 6 augusti 1881 (nr 41) angående hemmansklyvning och jordavsöndring (Lilienberg III s 972).

12§. Är jord eller lägenhet på annat sätt eller under andra villkor avsöndrad, än nu tillåtet är, varde sådan avsöndring, när påstående av vederbörande väckes, efter där- om för varje fall här ovan stadgade föreskrifter, rättad och jämkad, samt äge sedan bestånd, där den i övrigt lag- lig och gällande prövas; och njute den, som därav lider, skäligt skadestånd. Åtnöjes icke innehavaren av den avsönd- rade jorden eller lägenheten med sådan rättelse och jämk- ning, eller kan den icke ske, gånge då jorden eller lägen- heten, emot skälig lösen, åter till den egendom, varifrån avsöndringen skett.

13§. 1 mom. Är av jord, som till avsöndring tillåten är, större andel än som svarar mot en femtedel av hemmanets ägovidd för alltid avsöndrad utan behörigt tillstånd, och vill innehavaren, då klander därå av vederbörande väckes, hela den jord behålla emot åtagande av andel i mantal och ränta i förhållande till hemmanets ägovidd, have han där- till rätt.

2 mom. I sådant fall skall å jorden mantal bestämmas och detsamma från stamhemmanets mantal avräknas samt utskyl- derna å detta senare i förhållande därefter minskas, vare- mot ägaren av den förut varande, nu till hemman förändra- de, lägenheten åligger att därå belöpande räntor och övri- ga utskylder, utan åtnjutande av frihetsår, utgöra.

3 mom. Förslag härutinnan bör, efter därom hos Vår Befall- ningshavande gjord anmälan, upprättas av lantmätare och

16. Mantalssättning på avsöndrad lägenhet

16.1. Författningar

Kungl. Maj:ts förnyade förordning den 6 augusti 1881 (nr 41) angående hemmansklyvning och jordavsöndring (Lilienberg III s 972).

12§. Är jord eller lägenhet på annat sätt eller under andra villkor avsöndrad, än nu tillåtet är, varde sådan avsöndring, när påstående av vederbörande väckes, efter där om för varje fall här ovan stadgade föreskrifter, rättad och jämkad, samt äge sedan bestånd, där den i övrigt laglig och gällande prövas; och njute den, som därav lider, skäligt skadestånd. Åtnöjes icke innehavaren av den avsöndrade jorden eller lägenheten med sådan rättelse och jämkning, eller kan den icke ske, gånge då jorden eller lägenheten, emot skälig lösen, åter till den egendom, varifrån avsöndringen skett.

13§. 1 mom. Är av jord, som till avsöndring tillåten är, större andel än som svarar mot en femtedel av hemmanets ägovidd för alltid avsöndrad utan behörigt tillstånd, och vill innehavaren, då klander därå av vederbörande väckes, hela den jord behålla emot åtagande av andel i mantal och ränta i förhållande till hemmanets ägovidd, have han därtill rätt.

2 mom. I sådant fall skall å jorden mantal bestämmas och detsamma från stamhemmanets mantal avräknas samt utskylderna å detta senare i förhållande därefter minskas, varemot ägaren av den förut varande, nu till hemman förändrade, lägenheten åligger att därå belöpande räntor och övriga utskylder, utan åtnjutande av frihetsår, utgöra.

3 mom. Förslag härutinnan bör, efter därom hos Vår Befallningshavande gjord anmälan, upprättas av lantmätare och

gode män, med ledning av stamhemmanets och den avsöndrade delens, genom ordentlig gradering kända, innehåll i fullgod jord, varföre ock nödiga karte- och graderingshandlingar, där de icke redan finnas, skola i behörig ordning upprättas. Förslaget prövas därefter av Vår Befallningshavande genom utslag.

Liknande bestämmelser fanns i förordningen den 6 augusti 1864 angående grunderna och villkoren för hemmansklyvning och jordavsöndring och i förordningen den 19 december 1827 angående grunderna och villkoren för hemmansklyvning samt avsöndring av jord eller andra lägenheter från hemman.

16.2. Kommentarer

I anslutning till dessa bestämmelser anföres följande.

I äldre tider utgick från hemman skatt enligt ett system som kan kallas grundskattesystemet. Skatten var i regel proportionell mot ett hemmanet åsatt mantal eller skattetal. Då lägenhet avsöndrades från hemman minskades inte den från hemmanet utgående skatten utan denna blev densamma som före avsöndringen. Från en avsöndrad lägenhet utgick inte någon grundskatt. Men för lägenheten bestämdes en årlig avgäld som lägenhetens ägare hade att erlægga till stamhemmanets ägare såsom bidrag till dennes grundskatt. För att inte hemmans skatteförmåga skulle äventyras fanns bestämmelser om att därifrån inte fick utan särskilt tillstånd avsöndras mer än viss största del av ägorna - enligt 1881 års förordning 1/5 och enligt tidigare förordningar 1/10. Om från hemman utan tillstånd hade avsöndrats mera kunde stamhemmanets ägare kräva att det som var för mycket avsöndrat skulle återgå till stamhemmanet. I vissa fall kunde då hela lägenheten återgå mot lösen (12§ i 1881 års förordning). Vid krav om återgång från stamhemmanets ägare kunde också lägenhetens ägare förklara sig villig

att åtaga sig mantal och ränta (= grundskatt) för hela lägenheten efter den andel som lägenheten utgjorde av hela hemmanet. Han fick då behålla hela lägenheten (13 § 1 mom i 1881 års förordning). Genom ett särskilt förfarande (13 § 2 och 3 mom i 1881 års förordning) bestämdes då efter jämförelse mellan lägenheten och det odelade stamhemmanet hur stor del av hemmanets mantal som skulle falla på lägenheten och hur stor del som sålunda skulle bli kvar på hemmanet. I fråga om utgörande av räntor (grundskatt) och övriga utskylder var därefter stamhemmanet och lägenheten helt sidoordnade. Den från lägenheten till stamhemmanet tidigare utgående avgälden upphörde. Den tidigare lägenheten blev i kameralt avseende eller således i fråga om utgörande av skatt och utskylder en hemmansdel. Den redovisades i alla avseenden, exempelvis i fastighetsböcker och skattelängder, såsom en hemmansdel. Och stamhemmanet redovisades därefter i alla avseenden med sitt minskade mantal.

Den fastighet som var en avsöndrad lägenhet före denna mantalssättning och en hemmansdel efter mantalssättningen undergick emellertid inte någon förändring i fråga om sitt innehåll (ägor, andelar och rättigheter) genom mantalssättningen utan detta innehåll skulle fortfarande bedömas efter de för lägenheten gällande handlingarna. Ej heller stamhemmanet undergick någon förändring i fråga om sitt innehåll (ägor, andelar och rättigheter) genom att dess mantal vid mantalssättningen minskades utan detta innehåll var detsamma som före mantalssättningen.

Rättsfall NJA 1908 s 105, varav jämväl framgår att hemmansklyvning inte kunde verkställas mellan sådan genom mantalssättning på avsöndrad lägenhet tillkommen hemmansdel och den hemmansdel som utgjordes av lägenhetens stamhemman med efter mantalssättningen minskat mantal.

Vid utredning om andelar i samfälligheter och nyttigheter, såsom andelar i samfällt fiske, bör denna begränsade inverkan av sådan mantalssättning - inverkan endast i kameralt avseende eller således i fråga om utgörande av skatt och utskylder - uppmärksammas.

En sådan genom mantalssättning på avsöndrad lägenhet tillkommen hemmansdel kunde för sig bli föremål för hemmansklyvning och för sig bli föremål för ägostyckning. Angående det sistnämnda, se NJA 1924 s 40.

Det bör då uppmärksammas att sådana genom hemmansklyvning och ägostyckning tillkomna hemmansdelar inte kan ha andel i andra samfälligheter och nyttigheter, exempelvis fiske, än sådana som kan härledas från den ursprungliga avsöndrade lägenheten.

16.3. Registrering.

Författning: Jordregisterförordningen den 13 juni 1908 (nr 74) §7 mom 6 med formulärsamlingen rörande Åby nr 1 1908 nr 74 sid 16-19. Se även lantmäteristyrelsens cirkulärserie nr 11 (Föreskrifter angående uppläggande och förändring av jordregister) sid 15.

Vid jordregistrets uppläggande registrerades först i vanlig ordning såväl den hemmansdel varifrån avsöndringen skett (Åby 1:2 om $\frac{1}{2}$ mtl) som den avsöndrade lägenheten (Åby 1:5). På grund av mantalssättningen erhöll därefter såväl stamhemmanet med sitt efter mantalssättningen minskade mantal som den avsöndrade lägenheten med sitt vid mantalssättningen åsatta mantal ändrade registerbeteckningar (Åby 1:2 om $\frac{1}{2}$ mtl på nytt registrerat som Åby 1:6 om $\frac{11}{24}$ mtl; Åby 1:5 avs. på nytt registrerat som Åby 1:7 om $\frac{1}{24}$ mtl). Ehuru mantalssättningen inte på något

sätt ändrade berörda fastigheters innehåll erhöll fastigheterna likväl nya registerbeteckningar enbart på grund av ändringen i fråga om mantalet.

Vilka fastigheter som varit föremål för mantalssättning enligt avsöndringsförfattning (stamhemman och avsöndrad lägenhet) och ur dem uppkomna fastigheter framgår av jordregistret.

I lagen den 26 juni 1896 om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring fanns inga bestämmelser om avgäld från avsöndrad lägenhet till dess stamhemman och inte heller om mantalssättning på sådan lägenhet. Detta var tydligen inte erforderligt eftersom en överlåten ägovidd som var större än bestämmelserna om avsöndring medgav - utan särskilt tillstånd inte mer är $1/5$ av stamhemmanets ägovidd - kunde utbrytas enligt lagens bestämmelser om ägostyckning. I övergångsbestämmelserna i 31§ stadgades att förordningen den 6 augusti 1881 vilken upphävdes fortfarande skulle tillämpas i avseende å avsöndring, som skett (= överlåtits) innan 1896 års lag trädde i kraft, således innan den 1 januari 1897. Därigenom kunde med tillämpning av bestämmelserna i 1881 års förordning mantalssättning på sådan avsöndrad lägenhet som överlåtits före den 1 januari 1897 ske även efter nämnda datum.

17. Landvinningsjord

Fråga om vatten och fiske till landvinningsjord, som genom särskilda förfaranden avskilts från hemman.

Här redovisas fall då inom landvinningsjord avsteg uppkommit från den eljest gällande regeln att fastighetsindelningen inom landvinningsjord är densamma som inom det tidigare vattenområdet.

17.1. Författningar

Kungl. förordning den 20 januari 1824 angående ändring eller utrivning av vattenverk, som genom uppdämning skada jord eller hindra dess odling (Årstrycket; Lilienberg II s 594).

§4 andra stycket.

Gottgörandet av vad, enligt denna och 3§§, kommer att vattenverksägare gäldas, varde fördelat å den jord samfällt, som genom vattenverks rivning eller ändring tillskyndas båtnad; och vare den delägare, som i kostnaden därtill icke vill deltaga, både berättigad och skyldig, att för sin andel i jorden av övriga delägare emottaga lösen, efter som den, med avseende på jordens värde i dess vatten-dränkta tillstånd, av mätismän bestämd varder.

Kungl. kungörelse den 14 juli 1835 (nr 42 s 1) angående ändring i Kungl. förordningen den 20 januari 1824 rörande ändring eller utrivning av vattenverk som genom uppdämning skada jord eller hindra dess odling (Lilienberg II s 596).

§4 mom 2 (=andra stycket).

Gottgörandet av vad, enligt denna och 3§§, kommer att vat-

tenverksägare gäldas, varde fördelat å den jord samfällt, som genom vattenverks rivning eller ändring tillskyndas båtnad; och vare den delägare, som i kostnaden därtill icke vill deltaga, både berättigad och skyldig, att för sin andel i jorden av övriga delägare emottaga ersättning, vilken bör givas i jord, som efter de för ägoutbyte i allmänhet stadgade grunder lämnar fullt vederlag för vad, som avträdes; och skall, där belägenheten icke medgiver ägoutbyte, ersättningen utsättas till viss andel uti den genom vattnets avledning förbättrade jorden, efter som den, jämförd med samma jord i dess vattendränkta tillstånd, av mätisman varder bestämd.

Kungl. förordning den 30 november 1841 (nr 62 s 1) angående vissa villkor för vattenavledningar till beredande av samfällig jords odling (Lilienberg II s 596).

Då fråga uppstår om verkställighet av vattenavledning, som för odling eller förbättring av jord, däri två eller flera hava del, prövas nödig, och icke kan hänföras till sådan dikning eller rensning av vattendrag, som i 6 kap. byggningsbalken och Kungl. kungörelsen den 28 december 1822 avses, skall kostnaden därtill fördelas å den jord samfällt, som genom vattenavledningen tillskyndas båtnad, och den delägare, som i nämnda kostnad ej vill deltaga, vara både berättigad och pliktig, att för sin andel i jorden av övriga delägare emottaga ersättning, vilken bör givas i annan jord, som, efter de för ägoutbyte i allmänhet stadgade grunder, lämnar fullt vederlag för vad som avträdes, eller, där belägenheten icke medgiver ägoutbyte, i viss andel uti den genom vattnets avledning förbättrade jorden, efter som den, jämförd med samma jord i dess vattendränkta tillstånd, av mätismän varder bestämd, och skall härvid jämväl i övrigt iakttagas enahanda ordning, som i förordningen den 20 januari 1824 för lika beskaffade fall stad-

gat är.

Kammarkollegiets kungörelse den 25 juni 1869 (nr 29 s 3) angående naturen av sådana lägenheter, som avstås från hemman i följd av vattenavtappningar (Lilienberg II s 597).

Kongl. Maj:ts och Rikets KammarCollegium gör veterligt: att uti väckt och Kongl. Maj:ts nådiga pröfning av Kongl. Collegium uti underdånig skrivelse den 18 December 1868 underställd fråga om naturen av jordlägenhet, som till följd av vattenavledningsföretag avsöndras från ett hemman av den orsak, att innehavaren därav icke velat i företaget deltaga, Kongl. Maj:t genom nådigt Brev den 21 sistlidne Maj förklarar: att ifrågavarande slags lägenheter, vilka, evad de avsöndrats från krono-, skatte- eller frälsehemman, bliva till naturen lika med jord av den yppersta frälse natur och ej ens äro underkastade extra rotering, böra i jordeboken införas under frälsetitel med anteckning om deras tillkomst och den frihet de i följd därav åtnjuta; vilket Kongl. Collegium, på nådig befallning, skolat till vederbörandes kännedom och underdåniga efter rättelse härmed kungöra.

Lagen den 20 juni 1879 (nr 29 s 1) om dikning och annan vattenavledning (Lilienberg III s 1064).

Förut omnämnda Kungl. förordning den 20 januari 1824, Kungl. kungörelse den 14 juli 1835 och Kungl. förordning den 30 november 1841 upphävdes.

76§. Referat.

Nu vill någon som är skyldig att deltaga i vattenavledningsföretag vinna befrielse från sagda skyldighet; avsäga sig då den båtnad, som genom företaget beredes hans jord. - - - Har någon gjort sådan avsägelse, falle den

delaktighet i företaget, varifrån han sålunda befrias, dem till last, som i företaget kvarstå; och vare han som befrielsen vunnit, i stället pliktig att, sedan frågan om jordförbättringens värde blivit slutligen avgjord, låta av sin genom företaget förbättrade jord utbrytas och de kvarstående delägarna tillskiftas lika stor del, som, enligt den i målet verkställda uppskattning, jordförbättringens belopp utgör av jordens hela värde i dess skick efter företagets fullbordan.

78§.

Vid utbrytning av jord enligt 76§ skola i fråga om lantmätares förordnande, tillträde av den utbrutna jorden, så ock i övrigt de för laga skifte och ägoutbyte givna bestämmelser i tillämpliga delar lända till efter rättelse; dock må gradering, som vid föregående uppskattning för bestämmande av jordförbättringens värde skett, ej rubbas;

- - - .

17.2. Sammanfattning av innehållet i författningar.

Förordningen den 20 januari 1824.

Delägare som ej ville deltaga i företag skulle till övriga delägare avstå sin av företaget berörda jord mot lösen.

Kungörelsen den 14 juli 1835.

Delägare som ej ville deltaga i företag skulle till övriga delägare avstå sin av företaget berörda jord mot ersättning i jord. Den jord som lämnades i ersättning skulle efter uppskattning svara mot den jord som avträdde, i dess vattendränkta tillstånd. Ersättningsjorden kunde utbrytas antingen från övriga delägars jord genom ägoutbyte eller, om förutsättningar för ägoutbyte inte fanns, från den av företaget berörda jorden, i förbättrat skick.

Förordningen den 30 november 1841.

Gällde direkt vattenavledning för odling eller förbättring av jord och således inte företag för ändring eller utrivning av vattenverk.

Delägare som ej ville deltaga i företag skulle till övriga delägare avstå sin av företaget berörda jord mot ersättning i jord. Den jord som lämnades i ersättning skulle efter uppskattning svara mot den jord som avträdades, i dess vattendränkta tillstånd. Ersättningsjorden kunde utbrytas antingen från övriga delägars jord genom ägoutbyte eller, om förutsättningar för ägoutbyte inte fanns, från den av företaget berörda jorden, i förbättrat skick.

Lagen den 20 juni 1879.

Delägare som ej ville deltaga i vattenavledningsföretag skulle avsäga sig den båtnad som genom företaget bereddes hans jord. Hans delaktighet övergick då på kvarstående delägare. Den avsägande delägaren var därefter pliktig att av sin genom företaget förbättrade jord till kvarstående delägare utbryta så stor del som motsvarade båtnaden. För denna utbrytning skulle de för laga skifte och ägoutbyte gällande bestämmelserna i tillämpliga delar lända till efter rättelse; dock fick gradering som tidigare skett för bestämmande av jordförbättringens värde inte rubbas.

Lagen den 20 juni 1879 om dikning och annan vattenavledning gällde till den 1 januari 1921 då lagen den 11 juni 1920 (nr 459) om ändring i vissa delar av vattenlagen trädde i kraft.

Kammarkollegiets kungörelse den 25 juni 1869 (Kungl. brevet den 21 maj 1869).

Lägenheter som till följd av vattenavledningsföretag avsöndrats från hemman av den orsak att hemmansinnehavaren inte velat deltaga i företaget skulle, evad de avsöndrats

från krono-, skatte- eller frälsehemman införas i jordeboken under frälsetitel med anteckning bl.a. om deras tillkomst.

Dessa bestämmelser har blivit tillämpliga även på båtnadsjord som utbrutits enligt 76 och 78§§ i 1879 års lag om dikning och annan vattenavledning.

Lägenhet som sålunda redovisades i jordeboken var emellertid inte någon avsöndrad lägenhet utan en för sig bestående jordebokslägenhet - jordeboksenhet utan sakrättsligt samband med det hemman varifrån den avskilts.

Införandet i jordeboken av utbruten båtnadsjord var beroende av att ansökning därom gjordes, vilket ofta torde ha underlåtit. I samband med upplägandet av jordregistret kunde sådan utbruten båtnadsjord upptagas i jordeboken efter anmälan enligt 27§ jordregisterförordningen (om "annan ej veterligen genom avsöndring tillkommen lägenhet, som ej upptagits i jordeboken, är att anse såsom för sig bestående").

17.3. Förfarande i praxis.

Vid vattenavledning ur sjö för vinnande av odlingsbar jord förekom att arbetet utfördes av vissa delägare, sammanslutna till s.k. sjösänkingsbolag, medan övriga delägare som inte önskade delta i företaget medgav att vattenavledningen fick verkställas samt till förmån för delägarna i sjösänkingsbolaget avstod från sin rätt till den genom vattenavledningen uppkommande odlingsbara landvinningsjorden. Vid sådana företag kunde intressenterna i sjösänkingsbolag teckna lotter, som vanligen inte hade något samband med storleken av de andelar i sjön som tillhörde lottägarnas fastigheter. Det förekom härvid också

att helt utomstående personer uppträdde som deltagare i sjösänkingsbolag i egenskap av företrädare för fastighetsägare som tillåtit dem att delta i företaget i deras ställe. En sådan person hade sålunda mot att han erlade på fastighet belöpande andel i kostnaderna för företaget fått tillträda däremot svarande andel i landvinningsjorden. Stundom förvärvades sådana lotter i sjösänkingsbolag, som förut omnämnts, av utomstående. Länsstyrelserna godtog sådana föreningsvis bildade bolag och fastställde föreningsvis antagna reglementen för dem.

En sådan bolagsbildning utan anslutning till den bestående fastighetsindelningen fick till följd att landvinningsjorden bröts loss från denna fastighetsindelning.

17.4. Rättsfall.

1915 A 535, 536, 537. Tåsjön i Ångermanland. Tvist om äganderätten till landvinningsjord mellan Tåsjö sjösänkingslandvinningsförening u.p.a. och ägarna till strandägande fastigheter. Förordningarna den 20 januari 1824 och den 30 november 1841 omnämndes. K.B. i Västernorrlands län hade den 29 december 1849 fastställt reglemente för Tåsjö sjösänkingsbolag. - Ur HD:s domar den 13 november 1915:

Enär av handlingarna i målet framgår, att Tåsjö sjösänkingsbolag, som utfört ifrågavarande sjösänkingsföretag med vederbörligt tillstånd från det allmännas sida, därtill jämväl haft samtycke av alla enskilda jordägare, vilkas rätt berördes av företaget, samt att dessa ej mindre till bolaget avträtt den jord, som vunnes genom företaget, än även avstått från rätt till vederlag för vad som avträdde; ty och då sökanden numera innehar bolagets rätt, prövar HD rättvist att, med ändring av Hovrättens domar (Svea hovrätts domar den 26 juli 1912), ogilla den mot fö-

reningen förda talan.

1932 A 41. Tåsjön i Ångermanland. Mål angående den rätta sträckningen av gränserna kring landvinningsjorden i samband med en den 23 september 1920 avslutad gränsbestämningförrättning. - Ur HD:s dom den 18 februari 1932:

"Beträffande föreningens (Tåsjö sjösänkingslandvinningsförening u.p.a.) i övrigt framställda yrkanden om bättre rätt till landvinning samt om fastställelse av rågång fann HD lika med domstolarna föreningens äganderätt till den genom sjösänkningen vunna jorden omfatta all dylik jord av vad slag den vara kunde. Med hänsyn till den i målet förebragta utredningen fick beträffande samtliga ifrågavarande fastigheter landvinningsens nedre gräns antagas motsvara Tåsjöns strandlinje vid ett vattenstånd av 3,36 m. över Statens meteorologisk- hydrografiska anstalts pegel, - - -"

Kommentar. Därmed bör också vara klart att till landvinningsjorden inte hörde något vattenområde utanför dess strand i den återstående delen av Tåsjön, och inte heller någon rätt till fiske i samma vattenområde.

Efter en av Tåsjö sjösänkingslandvinningsförening u.p.a. därom gjord framställning föreskrev kammarkollegiet genom utslag den 3 augusti 1935, att ifrågavarande genom sänkning av Tåsjön vunna område skulle upptagas i jordeboken för Tåsjö socken bland frälseegendomar, jordlägenheter, med benämningen Tåsjöjorden nr 1 samt med anteckning om sättet för dess tillkomst. Landvinningsjordens upptagande i jordeboken skedde alltså med tillämpning av föreskrifterna i det förut omnämnda Kungl. brevet den 21 maj 1869.

G4c. 1941 s 370. M län. Stehag. Förrättning för utbrytning av jordförbättring som genom sänkning av sjö tillvunnits hemman fastställd den 18 oktober 1895. - Ur HD:s dom den 2 juli 1941, i enlighet med Rönnebergs, Onsjö och Harjagers domsagas häradsrätts utslag den 7 december 1939:

Fastigheten Ringsjöholm (Stehag 17:1) uppkom vid en den 18 oktober 1895 fastställd förrättning för utbrytning av jordförbättring som genom sänkning av Ringsjön tillvunnits hemmanen Stehag nr 5-8 och 10 samt erhöll därvid sin mark invid Ringsjön utmed den nya strandlinjen framför ägofiguren 68 (utanför vilken ägofigur vattenområde i Ringsjön och fiske gemensamt tillhörde nämnda hemman). I enlighet med bestämmelserna i 76 och 78 §§ oförmälda lag (den 20 juni 1879 om dikning och annan avledning av vatten) utlades därvid för den utbrutna fastigheten visst markområde med ett uppskattat bestämt värde. På grund härav och då omständigheter ej förekommit, utvisande att annat förhållande skulle vara förhanden, kan med fastigheten Stehag 17:1 icke följa någon rätt till fiske eller till vattenområde utanför dess strand.

17.5. Kommentarer.

Förvärv av landvinningsjord enligt förordningen den 20 januari 1824, kungörelsen den 14 juli 1835, förordningen den 30 november 1841, lagen den 20 juni 1879 eller mera informellt i samband med bildandet av s.k. sjösänkingsbolag bör - därest inte utröna särskilda omständigheter skulle föranleda annat - ha avsett enbart landvinningsjord och inte jämväl någon del av utanför landvinningsjorden kvarvarande vattenområde eller någon rätt till fiske.

Fastighetsindelningen och rätten till fiske i vattenområ-

de utanför sådan landvinningsjord bör - därest inte utrön-
ta särskilda omständigheter skulle föranleda annat - anses
inte ha påverkats av vattenavledningen.

Här erinras om att bland bestämmelserna om delningsgrund i 1866 års skiftesstadga 74§ (1827 års skiftesstadga 8 kap 6§) fanns ett stadgande av innehåll att om delägare efter erhållet lov avtappat vatten ur sjö med villkor, att den mark som därav blivit odlingsbar skulle tillhöra ^{honom,} en-skilt, han ägde behålla samma mark utöver det ägobelopp som borde tillfalla honom efter delningsgrunden eller ock erhålla fullt vederlag därför i lika väl hävdad jord.

Kommentar. Frågan om rätten till vatten efter laga skiftet för sådan delägares ägolott bör inte bli föremål för något särskilt bedömande.

18. Rätten till fiske på översvämmad eller överdämd mark.

NJA II 1951 s 398. Fiskerättskommittén i samband ^{med} 24§ lagen om rätt till fiske:

Ett grundläggande spørsmål, som ofta föranleder tvekan, gäller i vad mån fisket i visst vatten är samfällt eller delat. På detta ämne, som väsentligen är av jorddelningsrättslig art, har fiskerättskommittén ej haft anledning att närmare ingå. Beträffande en specialfråga, nämligen rätten till fiske på översvämmad mark, har emellertid i samband med kommitténs arbete ifrågasatts, huruvida ej en reglering borde ske i fiskelagstiftningen. Behovet av särskild lagbestämmelse om fiskerätt å dylik mark synes vara beroende av den innebörd, gällande rätt får anses ha.

Såvitt angår förhållandet mellan byar eller andra s.k. ursprungliga skifteslag, belägna inom egen rågång, torde sakläget vara klart; om där vattnet i en sjö stiger så högt att det tränger över rågången, får vardera byn fiska fram till rågången men icke längre. Motsvarande gäller inom en by, i den mån fiskerätten delats efter samma grunder som den vattentäckta marken. Ofta har emellertid fiskerätten inom byn förklarats vara samfälld för alla eller vissa av delägarna i byn. Varje delägare i samfälligheten får då, oberoende av vem som äger den vattentäckta marken, bedriva fiske i det samfällda vattnet (fiskevattnet!). Huruvida marken är vattentäckt kortare eller längre tid av året läser därvid vara utan betydelse. Också har i rättspraxis i visst fall ägaren av en avstyckad fastighet, till vilken icke hörde fiskerätt i en angränsande sjö, ansetts ej äga rätt att under en högvattensperiod i sjön fiska på ett översvämmat område av fastigheten (SvJT 1939 rättsfall s. 23). En fastighet som icke äger andel i skifteslagets fiske (fiskevatten), har ej fiskerätt inom skifteslaget, oavsett om grunden under

vattnet hör till fastigheten eller ej. - En annan sak är att en fiskande, då det gäller områden som endast tillfälligt stå under vatten, naturligen har att visa särskild hänsyn mot markägaren.

Huvudprinciperna för gällande rätt måste enligt kommitténs mening vara den, att fiskerätten på översvämmad mark följer samma regler som fiskerätten i det utanföriggande vattnet. Vid sådant förhållande har kommittén funnit särskilda lagbestämmelser i ämnet överflödiga.

Det bör även framhållas att förefintliga gränser för fastigheter och samfälligheter såväl på land och i vatten som mellan land och vatten ej till läget ändras genom upp-
dämning.

19. Sämjedelning av samfällt fiske.

Rättsfallet NJA 1937 s 510. Rubrik: Sämjedelning av oskift (strömmings-) fiske har ansetts icke kunna mot delägares bestridande rubbas annat än genom laga skifte. Jfr 10 och 12§§ lagen (den 27 juni 1896) om rätt till fiske.

Ur Högsta domstolens angivna dom den 29 oktober 1937 i enlighet med justitierådet Forssmans yttrande: Enär av utredningen måste anses framgå, att det byarna i Häggviksfjärdingen tillhöriga strömmingsfisket blivit genom åberopande avhandling den 24 april 1820 sämjevis fördelat melland de tre roddlagen, samt denna delning icke kan mot delägares bestridande rubbas annat än genom laga skifte å fisket, prövar jag lagligt fastställa det slut, vartill domstolarna kommit i målet.

Ur propositionen 1960:50 i anslutning till 6§ lagen den 5 maj 1960 (nr 130) om fiskevårdsområden. Promemorieförfattaren (s 188): Av rättsfallet (NJA 1937 s 510) torde man vara berättigad att draga den slutsatsen att om ett oskiftat fiske sämjevis gjorts till föremål för en verklig delning, dylikt fiske därefter icke skall följa de för oskiftat fiske stadgade reglerna. Saken har ansetts icke påkalla närmare reglering i den föreslagna lagen. Departementschefen (sid 189): Beträffande den i promemorian berörda speciella frågan delar jag den där uttalade uppfattningen att fiske som gjorts till föremål för verklig sämjedelning icke skall anses som oskiftat.

Dessa uttalanden återges i NJA II 1960 s 29.

Enligt lagen den 17 december 1971 (nr 1037) om äganderättsutredning och legalisering är sämjedelning av samfällt fiske som inte ingår i äganderätten till vattenområdet (fiskesamfällighet) en privat jorddelning som kan

legaliseras. (Lantmäteristyrelsens anvisningar 1973-05-30 till nämnda lag under 1.2.1 Samfälld mark Samfällt fiske.)

I anslutning till 24§ lagen den 1 december 1950 (nr 596) om rätt till fiske yttrade fiskerättskommittén att tillämpningsområdet för bestämmelserna i denna paragraf borde preciseras till fiskevatten, som är samfällt för två eller flera fastigheter med helt eller delvis skilda ägor samt att härunder inbegreps även fiskevatten, som ej är lagligen delat utan endast sämjedelat (NJA II 1951 s 398; Carl Romberg och Gösta Thulin 1955, Fiskelag och vattengräns s 115). Efter vad numera utrönts om sämjedelning av samfällt fiske, för vilket förut redogjorts, bör detta yttrande ej beaktas.

Bilaga

Förteckning över de i redogörelsen delarna I och II redovisade rättsfallen

Del I	<u>Under 9. Gästrikland, och Thulin sid 139, 140</u>		
s 21	1897 s 276	1955 s 155	
Del II	<u>Gränser, särskilt i vatten, kring "enheter i fråga om jordäganderätten till fiske".</u>		
2.s 9	1894 s 494	1907 s 271	1912 s ~~240~~
	1915 s 595	1917 s 275,291	1917 s 299
	R 1917 Jo 111-117	1918 s 104,273	1942 s 339,667
	1951 s 413	1956 s 161	1956 s 260
	1957 s 673	1964 s 331	1973 s 595
	<u>Urminnes hävd</u>		
3.1. s 12	1878 s 113 (Naumann 1864 s 722)		1894 s 494
	1896 s 48	1901 s 59	1907 s 489
	1911 s 257	1941 s 1	1942 s 339,667
	SJ 1947 s 7	1952 s 199	1956 s 161
	1974 A 1	(Naumann 1867 s 739)	
	<u>Särskild rätt till fiske på grund av skattläggning</u>		
3.2.3.2.	1875 s 206	1897 s 204	1951 s 413
s 34	1956 s 161	1956 s 260	1962 s 201
	1962 s 392	1965 C 6	1973 s 595
	<u>Delning mellan byar</u>		
5.1.1.	1929 s 413	1937 s 488	1947 s 528
s 41	Rättsfallsregister för lantmäteriet under H 2: 1946 Hovr Utslag 13; Svea hovrätts utslag 12.12.1951 kompl nr 83; 1970 Hovr Utslag 102 kompl nr 976.		
	<u>Ägoutbyte mellan ursprungliga skifteslag</u>		
5.3. s 47	1936 s 408		
	<u>Oregelbundenheter mellan ursprungliga skifteslag</u> (urfjällar, enklaver, slätterängar, strandängar, strö- ängar)		
6.3. s 49	1892 s 198	1897 s 623	1899 s 141

1936 s 408   1944 s 133   1947 s 179
 1964 s 336   1964 s 346

Rättsfallsregister för lantmäteriet:

Svea hovrätt 26.5.1945 (under G 5, Y län, Mo).

Svea hovrätt 24.11.1947 (under G 3, Y län, Imnäs).

Hovrätten för Nedre Norrland 31.1.1951, kompl nr 78.

Hovrätten för Nedre Norrland 19.6.1952, kompl nr 82.

Hovrätten för Nedre Norrland 27.6.1957, kompl nr 320.

Svea hovrätt 7.2.1969, kompl nr 923.

Vatten, delat eller odelat huvudsakligen inom primärt skifteslag. Delat enligt presumptionen.

7.1.1. s 65	1887 s 518	1901 s 88	1901 s 462
7.1.2. s 119	1907 s 152	1907 s 321	1908 s 80
	1913 s 299 I	1913 s 299 II	1914 s 82
	1921 s 12	1923 s 590	1924 s 661
	1925 s 325	1926 s 263	1928 s 273
	1929 s 308	1935 s 547	1935 s 674
	1936 s 171	1936 s 185	1937 s 52
	1939 s 10	1939 s 426	1940 s 85
	1940 s 625	1941 s 18	1941 s 449
	1942 s 673	1943 s 258	1944 s 596 I
	1944 s 596 II	1944 s 676	1946 s 42
	1946 s 753	1947 s 226	1949 s 479
	1949 s 507	1951 s 831	1952 s 209
	~~1952 s 507~~	~~1951 s 831~~	~~1952 s 209~~
	1952 s 372	1952 s 563	1965 C 363
	1968 C 606		

Vatten, delat eller odelat huvudsakligen inom primärt skifteslag. Samfällt.

7.2.1. s 124	1927 s 623	1931 s 637	1932 s 211
7.2.2. s 154	1933 s 160	1935 s 266	1935 s 599
	1935 s 696	1936 s 71	1938 s 168
	1943 s 181	1945 s 368	1946 s 509
	1951 s 831	1952 s 364	1953 s 723
	1959 s 424	1964 s 425	1964 C 869

Impedimentregeln i skiftesstadgorna gällde även för storskiften och enskiften.

7.4. s 169 1911 B 479 1913 B 419

Rättsfall där till avsöndrad lägenhet befunnits höra vatten (eller uppgrundning, utfyllning eller landvinning utanför stranden.

9.1.1. s 180	1882 s 523	1885 s 165	1885 s 169
9.1.2. s 196	1898 s 308	1907 s 152	1913 s 299 I
9.5. s 208	1924 s 661	1930 s 88	1934 s 571
	1935 s 456	1936 s 606	1939 s 14
	1940 s 239	1940 s 644	1941 s 284
	1944 s 150	1945 s 485	1947 s 232 I
	1947 s 232 II	1949 s 41	1951 s 669
	1953 s 646	1965 s 43	

Rättsfall där till avsöndrad lägenhet befunnits inte höra vatten (eller uppgrundning, utfyllning eller landvinning) utanför stranden.

9.2.1. s 199	1898 s 419	1901 s 238	1903 s 528
9.2.2. s 205	1907 s 321	1924 s 253	1963 s 250
9.6. s 211			

Avsöndrad lägenhet som ingått i skifte eller hemmansklyvning.

9.8. s 215 1942 s 295 1946 s 557

Beståndet av överlåtelse före 1.12.1845

9.8. s 216 1934 B 147

Exproprierade lägenheter. Vatten.

10. s 217 1915 A 118 1936 B 406

Fiske. Huvudsakligen inom primärt skifteslag.

12.1. s 223	1901 s 90	1903 s 459	1907 s 271
12.2. s 230	1917 s 13	1924 s 45	1930 B 845
	1925 s 167		

Rättsfallsregister för lantmäteriet under H 2: 1945 Hovr
Utslag 22

Fiske och andel i samfällighet till avsöndrad lägenhet

14.1. s 242	1898 s 308	1903 s 226	1905 s 124
14.2.1. s 251	1914 A 258	1917 s 435	1924 s 253
14.2.2. s 252	1928 A 434	1932 s 510 I	1933 B 495
14.3. s 255	1934 s 571	1935 B 1076	1938 s 1
	1945 B 1334	1954 s 380	

Rättsfallsregister för lantmäteriet:

Hovrätten för Övre Norrland 6.5.1946 (under H 2, BD län,
Sandön)

Delningsgrund för vederlag för skogsfångs- och mulbetes-
servitut till avsöndrad lägenhet

14.3. s 258 1912 s 444

Avsöndrad lägenhet utgörande enbart fiske

15.2. s 264 R 1913 s 66 1915 s 571 1918 s 599

Rättsfallsregister för lantmäteriet under C 1: 1947 Hovr
Utslag 55, Y län, Östanskär.

Mantalssättning på avsöndrad lägenhet

16.2. s 271 1908 s 105 1924 s 40

Landvinningsjord. Frågan om vatten och fiske till land-
vinningsjord, som genom särskilda förfaranden avskilts
från hemman.

17.4. s 280 1915 A 535, 536, 537 1932 A 41
1941 s 370

Sämjedelning av samfällt fiske

19. s 286 1937 s 510

Rätten till fiske på översvämmad eller överdämd mark

18. s 284 SJ 1939 s 23

